Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/selectedstories0000vari

אברהם רייזן.

צוועלפטער באנד:

בונטע ערצעהלונגען.

שרויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"
1917 ניו־יארק תרע"ז.

אלע ווערק

פון

אברהם רייזען.

אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע.

צווייטע אויפלאגע.

בונטע ערצעהלונגען.

Copyright, 1917
by
JEWISH BOOK AGENCY

די לעצטע שיף.

ביים ברעג פון אסטענד זיינען געשטאנען א מענגע פון פיעלע הונדערטער פאסאזשירען, וואס האבען געווארט אויף דער שיף, וואס האט נעראפט אנקומען פון דאוור.

„די לעצטע שיף! — אזוי האט יעדער געגלויבט, און דער דאזיגער אויסרוף האט געשראקען און האט אבגעקלונגען אין מאנכע אויערען ווי די לעצטע שעה!

און דעמאלט פערלירען מענשען זייערע בעציהונגען איינער צום צווייטען. אויב די לעצטע שיף, מוז יעדער דער ערשטער אריין. און דער נעדרענג און געשטויס איז געווען קריעגעריש. אין די אויגען האט ביי יעדען געצאנקט א ביז פייערעל, דאס אייניגע פייערעל פון מענשליכען אויג זאנסט וואלטען די אויגען אודאי אויסגעלאשען געווען...

די לעצטע שיף — מוז מען דער ערשטער אריין!

און די וואס וועלען בלייבען?

וועמען איז דאס אין דער דאזיגער מינוט פון משוגעת און שרעק, — אנגענאנגען?

וואס א מינוט וואקסט די מענגע אלץ מעהר און מעהר. דער זייגער איז ערשט אכט פריהמארגען און דאס שיף דארף אנקומען צען.

אבער עס איז די לעצטע שיף!

אט האט שוין אויסגעבראכען א קריעג צווישען צוויי. יעדער וויל שטעהן פאראויס. איינע איז א פרוי, אין ביידע הענד האלט זי שווערע פעק, דער צווייטער איז א הויכער מאן מיט א קליין

איז פערלאַרען געגאַנגען און אלע האָבען מיט'ן גאַנצען הארצען געוואלט עס געפינען.

— מערי טשימבריק, רוף זיך אָב!

און באלד איז געווארען א בעוועגונג, פון א צווייטען עק, וואו די מענגע איז געשטאַנען, האָט זיך וואָס געטראַגען פאַרוועטס. א מאן האָט געהאלטען הויך איבער זיין קאָפּ א צעהן־יעהריג־קינד, און די מענגע האָט זי מיט ליעבע בליקען בענריסט.

און אָט איז שוין דאָס קינד אין דער מוטער'ס ארעמס.

דאָס פובליקום האָט ווי פון זיך אליין אויסגעשריען מיט א פרייד:

— הוריי! — מערי טשימבריק!

און אלע אויגען האָבען העל אויפגעפלאַמט: מערי טשימבריק!...

* * *

און אז די לעצטע שיף איז שוין געגאַנגען איהר וועג אויבער'ן ים, זיינען נאָך פיעל פאַסאַזשירען געווען אונטער'ן אייַנדרוק פון דער עראייגנים און מאנכע האָבען רוחיג און פערגניגט געשמייכעלט.

אבער אז די לעצטע שיף איז אַנגעקומען צו דער יבשה און מען האָט די נאכריכטען פון קריעג דערהערט, וועגען די טויזענדע געפאלענע אין שלאכט, איז דאָס הארץ צוריק פערשטיינערט געווארען.

אך, וואר וועט איצט ארויפגעהן אין דער הויך און אויסשרייען:

— מענשהייט, וואו ביזטו? רוף זיך אב...

פּעקעלע און ער וויל אבשטויסען די פרוי. ער וויל זיין דער ערשטער.

די לעצטע שיף!...

קיינער מאכט איהם אפילו קיין בעמערקונג ניט...

נאר אט דערהערט זיך א פערצווייפעלטער אויסרוף:

מערי טשימבריק!

ווער עס רופט זעהט מען ניט. נאר דער רוף קלינגט אזוי חערצריסענד, אז מען פערגעסט אן דער לעצטער שיף...

מערי טשימבריק...

וואס קלינגט עס אזוי פערצווייפעלט?

איז דען מערי טשימבריק דער סימבאל פון דער גאנצער מענשהייט און דערפאר שרעקט עס אזוי?

— מע־ר־י טשימ־ב־רי־יקקק! — קלינגט עס איבער די גרויסע מענגע.

און עס ווערט טויט שטיל.

— מערי טשימבריק! רוף זיך אב! — קלינגט עס פער־צווייפעלטער!

און באלד בעווייזט זיך אין דער הויך א פרוי אין מיטעלע יאהרען. זי שטעהט מיט א בלאס געזיכט, גרויסע דערשראקענע אויגען און שרייט:

— מערי טשימבריק, רוף זיך אב!

שטיל!

— מערי טשימבריק! רוף זיך אב, הויב אויף דיין הוט און ווייז, אז דו ביזט דא.

און די נאנצע מענגע האט גלייך פערגעסען אן די לעצטע שיף. אלע זיינען פול געווארען נאר מיט איין נעראנק און איין נעמיהל: ביי א מוטער איז אין דער מענגע פערלארען געווארען א קינד און דאס קינד הייסט מערי טשימבריק.

טויזענדער מענשען האבען באלד ערפאהרען אז עס איז דא א מענש אויף דער וועלט מיט'ן נאמען מערי טשימבריק, וואס

דאָס בילד.

1.

אונגעריכט און אונעווארטעט איז אראָבגעפאלען דער בע־
פעהל פון דער הויף ערנעץ. אָדער ארויפגעדרונגען פון א פינסטע־
רען תהום, וואו די שווארצע כחות פון לאנד האָבען זייער געצעלט
געמאכט — אונגעריכט איז דער בעפעהל אראָבגעפאלען, או די
אידען מוזען אין פערלויף פון פיער־און־צוואנציג שעה פער־
לאזען דאָס שטעדטעל און נעהמען וואוהין זיי ווילען, בלויז ווייטער
פון תהום, וואו דער הייליגער קריעג קומט פאָר.

אנפאנגס האָט מען זיך בלויז דערשראָקען, ווי נאכ'ן קלאפ
פון א דונער, זיך אומגעקוקט און דערזעהן, או אלע הייזער שטע־
הען אויף אן אָרט: הייסט עס או דער דונער האָט ניט געשאדט.
די זון האָט געשיינט און א גרופע קליינע קינדער האָבען זיך
רוהיג געשפיעלט ביי די זייטען פון גאס.

— עס איז א ליגען! — האָבען אידען געטרייסט אייגע די
אנדערע.

— עס קען ניט זיין! — האָבען זיי נעריבען די חענט
מיט בטחון אין די דערשראָקענע הערצער...

אבער באלד האָט דער דונער ווידער געקנאלט:

— וואָס וואָרט איהר, אידען? איהר ווילט מען זאל אייך
מיט גוואלד פון די הייזער ארויסשלעפען?

און גלייך האָט זיך אנגעהויבען דער פלאָנטער. בעלי־
בתים — וואָס זייערע אור־אור עלטערען האָבען זייערע הויזען
פאר זיי איינגעאָרדענט, האָבען זיך פלוצלונג דערפיהלט ווי
וואנדערענדע בעטלער, אויף זייער האָב און גוטס האָבען זיי גע־

מערי טשימבריק האט מען געפונען, אבער די מענשהייט.
די מענשהייט...
מענשהייט רוף זיך אב, ווי מערי טשימבריק!
רוף זיך אב! עס איז די לעצטע שיף!...

אסטענד (בעלגיען) אויגוסט 1914.

פלענט דארפען האבען צו ישראל'ן וועגען געשעפט, פלענט ער בלייבען שטעהן אין קיך. — אריינגעהענדיג אין זאל האט ער זיך איבערגע'צלם'ט און בערוהיגענדיג זיך פון גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט דא פאר — צו וועלען דער אייגענטהימער, כאטש אויך א געוויסער צייט, פון דעם דאזיגען הויז, האט ער גענומען מאכען פלענער.

ער האט געפיהרט מיט די הענט איבער די מעבעל, איבער די שפיגלען און זיך ענדליך אבגעשטעלט ביי דעם גרויסען אל־מער מיט די צוויי גלעזערנע טהירען, פון וואנען עם האבען ארויסגעקוקט אזוינע מאדנע, גרויסע און שווערע ביכער...

— וואס טהוט מען דערמיט? — האט ער שטיל גע־טראכט און געדרעהט זיינע לאנגע, שפיציגע וואנסעם.

ער האט אויפגעעפענט א טהירעל פון אלמער און פאר ניי־גירדע ארויסגענומען א מסכתא. דאס איז געווען די מסכתא „גטין". די אלטע אותיות האבען איהם אנגעקוקט מיט פער־אכטונג און שטאלץ. ער האט א בלעטער געטהאן און זיך אבגע־שטעלט ביי יענע דפים, וואו עם דערצעהלט זיך פון טיטום הרשע און פון חורבן ירושלים און פון ישוע הנוצרי. א אונבעוואוסטער באנגליכער געפיהל האט איהם ארומגענומען:

— מאדנע ביכער ביי די זשידעס! — האט ער געמורמעלט אויף זיין לשון און האט דאס לאנגע בוך צוריק אריינגעשטעלט אין אלמער...

נאכדעם איז ער ארומגענאנגען איבער ישראל'ס זאל און בעטראכט די בילדער. איין בילד האט צוגעצויגען זיין אויפ־מערקזאמקייט. דאס איז געווען א פאטאגראפיע פון זעקס־און־דרייסיג רבנים, וואס זיינען שוין געשטארבען. אלע אין שטריימ־לעך און מיט אפענע בריסטע קעלנער ביי די אפענע העלזער. אנופרי האט זיך צולאכט: אזוי פיעל ראבינ'ס!

באלד אבער האט ער בעמערקט ווי איין ראבין, דער מי־טעלסטער, קוקט אויף איהם מיט אזוינע אויגען, אז אנופרי האט

קוקט ווי אויף עפעס פרעמדס און האבען מאנכע חפצים ניט דערקענט. דער רב האט, אנשטאט דעם ש"ס איינצופאקען, זיך געזומען פאר אן אלטער זשופעצע, וואס איז געהאנגען אויף דער וואנט... די רבי'צין האט זיך געזומען פאר א פענדעל, וואו זי קאכט פיש אלע פרייטאג...

און דער פערמעגליכער בעל־הבית, ישראל אפרת האט זיך געשטעלט אין מיטען פון זיין שהנעם אלט־מאדישען מעבליר־טען זאל, בעטראכט די וויכע קאנאפע, אויף וועלכער ער פלעגט אזוי ליעב האבען נאך מיטאג זיך אויסצוציהען מיט א ספר אין דער האנד און אריינפאלענדיג אין האלבען דרימעל, חלום'עז פון אלטע און שפעטערע צייטען...

מיט גוואלד האט ער פון איהר אבגעריסען זיינע טריעבע בליקען, אנגעפילט מיט האס און פלוך צו דער „ממשלת זדון". צו די בייזע כחות, וואס צווינגען איהם אהן „א פאר וואס" זיין אויסגעווארעמטע היים צו פערלאזען און האט בעשלאסען הויך אויפ'ן קול:

— גאר ניט מיט צו נעהמען!

— לגמרי גאר ניט? האט די דערשראקענע וויב איבער־געפרעגט.

— לגמרי גאר ניט! — האט ער מיט געדריקטע פויסטען געענטפערט.

און ער האט דאס הויז איבערגעלאזט אפען פאר יעדער חיה און בהמה, וואס זיינען געבליבען אין שטאדט...

2.

די ערשטע חיה וואס איז אריין צו ישראל'ן אין הויז איז געווען דער צוויי־פיסיגער אנופרי, לויט די אינסטינקטען א פוקס, לויט'ן גלויבען א קאטאליק... אריינגעהענדיג אין זאל, וואס ער האט עס ביז אהער קיינמאל ניט געוואגט און וועז ער

פֿאר אוינעז פון דעם בילד: שטרענגע, בייזע און דראַהענדע...
און צלמ'נדיג זיך פֿלענט ער מורמלען:
— ניין. איך האָב מורא... ישראל וועט קומען צוריק... איך האָב מורא... ער וועט קומען צוריק...

ענדליך איז ישראל געקומען צוריק. ווי איבערראשט איז ער נעוואָרען, אז דאָס הויז האָט ער נעטראַפֿען אין דערזעלבער אָרדנונג, ווי ער האָט עס נעלאָזען...

ער האָט אבער באלד בעמערקט דאָס איבערגעקערטע בילד אויפֿ'ן וואנט. ער האָט זיך שטארק גע'חרוש'ט.

— ווער האָט עס געקאָנט טהאָן?

ער האָט דאָס בילד אומגעקערט אויף דער רעכטער זייט, און אויף איהם האָבען אראַבגעקוקט זעקס־און־דרייסיג פֿאר אויגען, ליכטיגע, גרויסע און פֿול מיט נביאות אויף גוטע צייטען.

זיך דערשראקען. ער האט בעטראכט דאס פנים פון א צווייטען און א דריטען ראבין אויפ'ן בילד און אלע האבען דיזעלבע שטרענגע דורכדרינגליכע אויגען. און מיט אמאל האט ער דערזעהן, ווי די אלע אויגען פון דער גאנצער חברה רבנים קוקען אויף איהם, און ווען ער וועגדט זיך וועגדען זיך צו איהם זייערע אויגען. אזוי פיעל אויגען.

און אנופרי האט מיט שרעק אומגעקערט דאס בילד אויף דער וואנט און זיך אבגעוועגדט.

אבער אומזיסט — די אלע בליקען פון די רבנים אויפ'ן בילד האבען איהם נאכגעקוקט. און וואס ער האט געטומען אין דער האנט איז גלייך פערוואנדעלט געווארען איז אויגען:

מיט שרעק האט ער פערלאזען דעם זאל און איז אריינגעלאפען אין קיך... זיין בליק איז געפאלען אויף א קופערנער פאן... די פאן איז איהם געפעלען געווארען. ער האט זי אראבגענומען און בעטראכט. זי האט געבלאנקט און אינוועניג האט אנופרי דערזעהן זיין פנים. אבער באלד האט ער אויף דעם דעק פון פאן דערזעהן דיזעלבע אויגען. זיי האבען געקוקט אויף איהם און פערפאלגט מיט זייערע בליקען...

א דערשראקענער און א פערווירטער איז ער ארויסגעלאפען אין דרויסען.

דארט האט שוין אויף איהם געווארט זיין ווייב, א רויטהאריגע גויע.

— נו, ווען וועלען מיר איבערציהען?... האט זי געפרעגט.

אנופרי האט מורא געהאט פאר איהר צו ענדערען זיין בעשלום, און ער האט א שטאמל געטהאן:

— מיר וועלען נאך זהן... מיר האבען נאך צייט... אפשר וועט דער איד נאך צוריק קומען...

און אנשטאט אריינצוציהען זיך, איז אנופרי אלע פארנאכט פערבייגענאנגען ישראל'ס הויז, אריינגעקוקט אינוועניג און ניט געוואגט אריינצוגעהן: עס האבען איהם פערפאלגט צעהנדליגער

דעמאלט האב איך זיך צופריעדענגעשטעלט מיט דעם דא־זיגען אונטעראפיציער, וואס א דאנק דעם אויך אייגענע הוצאות גענעהטען שינעל, וואס ער האט געטראגען פון אפיצערסקען געוואנט, האט ער מיר פערשאפט אן אילוזיע פון א אידישען אפיציער.

איך געדענק, אז אין חדר האב איך זיך מיט איהם בע־ריחמט.

— ברוך דעם קצב'ס זוהן איז געווארען אן אפיציער, ער וואוינט בײ אונז אין גאס.

מאנכע אינגלעך האבען מיר געגלויבט און מקנא געווען. אבער די נישט פערגינער האבען די זאך אויסגעפארשט און חא־בען ערפאהרען, אז ער איז בלויז אן אונטער אפיציער.

האב איך דעמאלט איהם פערטיידיגט:

— ער אליין איז טאקי אן אונטער־אפיצער, אבער ער קען זיין אן אפיציער אויך.

און נאך מעהר צוהיצענדיג זיך, האב איך אויסגעשאפען:

— א אידישער פעלדפעבעל איז אויך ערגינ דא... און כדי צו מאכען אויך די חברים אינגלעך דעם איינדרוק שטארקער, האב איך צוגעלענט:

— א פעלדפעבעל איז גרעסער ווי אן אפיציער...

מאנכע אינגלעך האבען דערויף מיט מיר איינגעשטימט, איינער זאגאר פון זיי האט געוואלט אויפווייזען, אז א פעלד־פעבעל איז אזוי אזוי גרויס ווי אן אוריאדניק... א פאר אבער פון זיי האבען געהאט קענטיג מעהר ידיעה און האבען נישט נאכגעגעבען:

— א פעלדפעבעל איז גארנישט מיט גארנישט, א פעלד־פעבעל איז פונקט ווי א סאטסקי, האט איינער בעשטימט ווי אן אויטאריטעט אין ראנגען.

האט מיר שוין פערדראסען, וואס דער דאזיגער חברח־מאן

דער אפיציער.

א גרופע אידיש נאציאנאל און סאציאליסטיש געשטימטע יונגע לייט זיינען געזעסען אין א קליינער קאפע הויז און האבען זיך נעהאמפערט וועגען אידישע רעכטלאזינקייט אין געוויסע לענדער. ענדליך זיינען זיי אריפגעקומען אויף דער טעמע וועגען אידען אין מיליטער.

דאן האט זיך איינער, א בעקאנטער דיכטער, אנגערופען.

— זאגט אויך, מיינע פריינד וואס איחר ווילט, אבער נאך א אידישען אפיציער האב איך געבענקט נאך אלס קליינער אינגעל אין מיין קליין־נעבורטס־שטעדטעלע. איך נערענק, אז אמאל איז געקומען אהיים אין שטעדטעלע אויף „אטפוסק" שואל דעם קצב'ס זוהן אלס אן אונטער־אפיציער, צו מיין פרייד איז דער־מאלט ניט געווען קיין גרענץ. איך האב זיך, נעדענק איך, ניט געקענט איינהאלטען, און חאטש ער איז געווען אונזערער א שכן, בין איך ניט אהן שרעק צו איהם צוגענאנגען און קוים ארויסגעשטאמעלט:

— ברוך, אידישע אפיציערען זיינען אויך פארהאן?

און ברוך, א שהנער געזונטער, הויכגעבויטער יונגערמאן, האט מיר פריינדליך א ציה געטהאן פאר'ן אויער און געענטפערט מיט א שמייכעלע.

— נייז, מיין ליעבער, א איד טאר ניט זיין קיין אפיציער...

— און א פעלדפעבעל? האב איך, שוין דרייסטער וועדענדיג וויערער געפרענט.

— א פעלדפעבעל? — האט ברוך איבערגעפרענט און פערקנייטשט זיין שטערען... א פעלדפעבעל איז יא ערגיץ דא, אבער שוין נאר אן אלטער, פון די אמאליגע.

אן אוקאז אויך אידישע קאפּעלמייסטערס אבצוזאגען... עס איז געווען א צייט פון גזירות אויף אידען...

נאך שפּעטער בין איך ראדיקאלער געוואָרען. און טאקי דערפאר האב איך געמוזט פערלאָזען מיין לאנד און ארומטרייבען זיך אין דער פרעמד. איך האב שוין דאן געהאט א שטיקל נאמען אלס דיכטער, און אז איך בין אננעקומען אין א שטאָדט אין נאליציען האט די אידישע יוגענד מיך פריינדליך עמפּפאנגען און האט זאגאר פאר מיין כבוד וועגען געמאכט א שטיקל ליטעראַרישען אבענד.

שפּעטער האב איך מיך בעזעצט אין קראקוי. געפיהלט האב איך מיך דאָרטען נענוג אויסזאם, די אידישע יוגנע לייט זיינען פון אייז זייט געווען שטארק אסימילירט, פון דער צווייטער זייט צו חסידיש. די מיידלעך מיט די שעהנע שווארצע אידישע אויגען האבען גערעדט פויליש און איך האב דערפאר מיט זיי גענפיהרט א שטיקל ברוגז. עס איז מיר ענדליך אפילו געלונגען, צו בעקענען זיך מיט א אידיש־מיידעל, וואס האט אויך אידיש גערעדט, אבער שפּעטער האט זי זיך געכאפּט, אז דאס אידיש רערען פערדאָרבט איהר דעם פוילישען אקצענט און אזוי ווי זי קומט אריין אין דער געזעלשאפט פון פוילישע שריפּטשטעלער און קינסטלער, קען זי פאר מיר נישט אפּפערן איהר פוילישען אקצענט. „אויב איך וויל פויליש — איז מיט'ן גרעסטען כבוד".

איך האב מיך פון דאזיגען כבוד ענטזאגט. עס זיינען דערפאר ביי מיר אריבערגעגאנגען אבענדען אין טיעפער אייזאמקייט.

א גליק וואס די דאזיגע שטאָדט האט פערמענט נאנץ פיינע קאפע הייזער און א פאר קאבארעטען. ביי פיעלע טיש־לעך פלעגען זיצען מיינע בעקאנטע, וועלכע, לויט איך האב פערשטאנען, וואלטען גליקליך געווען מיט מיר צו פערברוננגען א ביסעל, זיי זיינען אלע געווען העכסט קולטורעלע מענשען און האבען פערשטאנען דעם וועדטה פון פאעזיע. אבער די

געהט מיר דאָ צו נישט מאכען מיין אייניגיגען פּעלדפּעבעל און איך האָב איהם גוט אויסגעזידעלט:

— ביזט א גראָבער יונג... א סטאָטסקי האָט נישט קיין עפּאָלעטען און א פעלדפּעבעל טראָגט אפילו א סאבליע.

האָט אבער דער איינגעשפּארטער אינגעל אלץ נישט נאָכגעגעבען און ער האָט מיר אויפּגעוויזען, אז א סאבליע איז נאָך נישט דער עיקר, וואָרים דער מיראָוואיסודיא איז דאָך גרויס גרעסער ווי א פעלדפּעבעל און פון דעסטוועגען טראָגט ער ניט קיין עפּאָלאָטען און ניט קיין סאבליע און ער גהט אין געוואהנליכע קלייַדער, ווי אלע מענשען...

נאָכדעם אבער האָב איך געמאכט א פּשרה, אז א פעלדפּעבעל איז פונקט אזוי גרויס ווי אן אוריאדניק. דערויף האָבען זיך אלע אינגלעך גאַייניגט.

און מיר האָבען אלע זיך נעפיהלט געהויבען וואָס העטהעט ערגיץ אין א שטאָדט געפינט זיך א איד א פעלדפּעבעל און גויים נעהמען פאר איהם אראָב די היטעל און ווען ער זאָל נאָר וועלען קעז ער טהאָן מיט אידען די גרעסטע טובות.

א קלייניגקייט — א פעלדפּעבעל!..

יאהרען זיינען פערגאנגען. די געראנקען זיינען, א דאנק דער דעמאָקרעטישער רעוואָלוציאָנערער ריכטונג — געוואָרען פרייערע, ראדיקאלערע. דאָס אידישע נעפיהל איז אבער אלץ נישט שוואכער געוואָרען. אלס מענש האָסטו די נאנצע מיליטעריש געזינדעל פערהאסט און פערדאמט, אלס איד האָסטו בעדויערט. וואָס א איד קען אפילו קיין יעפרייטאר נישט וועדען און ביזט געווען שטאָלץ וואָס אין מאנכען פּאלק נעפינט זיך חאָטש א אידישער קאפּעלמייסטער. וואָס טראָגט א „סאבליע", עפּאָלעטען און עטליכע גויים מוזיקאנטען גיעבען איהם אָב טשעסט.... און האָסט זיך געשראָקען, אז טאָמער קומט היינט־מאָרגען ארויס

מאל איבערקומען זיך. בעמערק איך ווי איין אפיציער קומט זיך איבער מיט דעם צווייטען און איך דער צווייטער קומט שוין אויף מיר.

און באלד זעה איך ווי אויך די דאמע שטעלט אן אויף מיר איהר לאַרענט און בעטראכט מיך.

אנגעהערט האב איך מיך פערשיידענע מעשיות, ווי אזוי אפיציערען בעגעהען זיך שטרענג מיט ציווייל־מענשען. וועז די לעצטע וואגען צו וואַרפען א בליק אויף זייערע א דאמע. אין מיין זכרון איז מיר ארויפגעשוואומען אלערליי אונגליקען. וואס זיינען דערפון ארויסגעקומען. און וועלעניג אויסווייכען אן אינצידענט אין א פרעמדער שטאדט, האב איך אנגליגענדיג אין גלאז געגומען רופען דעם קעלנער:

מען דארף זיך ראטעווען וואס גיכער — בעשליעס איך.

אבער איך קען מיך נאך אלץ נישט בעהערשען, און וואַרף ווייערער א בליק צו יענעם טישעל.

איין אפיציער, פיהל איך, איז שטארק אויפגערעגט, ער האמפערט זיך עפעס מיט'ן צווייטען. איך בין זיכער אז גלאט וועל איך זיך פון דער דאזיגער נעשיכטע נישט ארויסדרעהען. איך קלינג שטארקער. וואס גיכער בעצאהלען און ענטלויפען.

אבער איין קוק אהין מוז איך נאך געבען: איך ווייל זעהן ווי האלט עס מיט מיר.

און לויט דער שטימונג ביי יענעם טישעל איז פאר מיר נישט פרעהליך. איך מערק ווי איין אפיציער, דער יונגערער און דוקא אויפ'ן קוק גיט קיין בייזער, הויבט זיך פון אָרט און ווייל זיך לאזען צו מיין טישעל. איך קלינג אין גלאז שטארקער.

דער קעלנער קומט צו. איך הויב אן צו צאהלען און וואַרף ווייערער א בליק אהין צו מיינע שונאים. אפשר וועלען זיי איצט איינזעהן, אז איך האב קיין שלעכטס נישט געמיינט.

אבער דאָרט ביי יענעם טישעל הער איך קומט פאר א נאנ־צער סכסוך. איינער, דער יונגערער אפיציער ווייל דוקא זיך אויס־

קעלנערס זיינען געווען אלע פּאליאקעז. און די דאזיגע קעלנער וואלטען ווירקליך נעקוקט קרום אויף די אידיש־שפּרעכענדע טישלעך.

דערפאר האָב איך דאָרט ענדליך אָנגעהויבען בעזוכען אזוי־נע פּלעצער וואו עס קומען לויטער קריסטען.

און איינמאל האָט פּאסירט מיט מיר דער פּאלגענדער עפּיזאָד:

זיצענדיג אזוי אין א ווינקעל טישעל, נישט ווייט פון קליי־נעם דאמען־אָרקעסטער, און בעטראכטענדיג די געסט פון דער קאבארעט, האָב איך בעמערקט, ווי ביי א רונדען טיש אין דער צווייטער זייט, אבער פונקט נענען איבער מיין טישעל וואו איך בין נעזעסען אליין — זיצען צוויי יונגע אפּיציערען מיט א דא־מע. נישט ווילענדיג האָב איך אלע ווייל מיינע בליקען נע־וענדט צו יענעם טישעל. און ווייל איך האָב זיכער געוואוסט. אז עס איז א סך גלייכער און זיכערער אהין ניט צוקוקען, האָב איך בשום אופן נישט נעקענט זיך בעהערשען. נעקוקט האָב איך אויף זיי מיט א מין פּאראכטונג, ווייל, ווי געזאגט, אין יענער צייט (און אפשר אויך היינט) האָב איך אפּיציערען בעטראכט ווי אן אנשיקענישׂ אויף דער מענשהייט. ניט געוואלט קיינמאל גלויבען, אז צווישען זיי געפינען זיך מענשען מיט העכערע אי־דעאלען, מיט הומאנע געפיהלען, מיט א פערשטענדנים פאר קונסט, פּאעזיע, ליטעראטור.

אבער באלד האָב איך בעמערקט, ווי איינער פון די צווויי אפּיציערען קוקט אויף מיר צוריק. זיין בליק האָט מיך דער־שראָקען. איך האָב זיך מיט אלע כחות אויפגעהאלטען נישט צו קוקען מעהר אויף זיי. וואס געהען זיי מיר אן. אפילו זייער דאמע, וועלכע איז דוקא זעהר סימפּאטיש פון ווייטען, א זעל־טענע בלאָנדינקע, מיט בלאָהע אויגען, אפילו די דאמע אינטע־רעסירט מיך אויף ניט. אבער איך האָב דאָך וויעדער מיינע בליקען, שוין בגנבה, געווענדט צו זייער טישעל. און נאָך עטליכע

אבער ענדליך ערקלערט מיר דער אפיציער.

— דאס איזט אייערע אייגע פערעהרערין! איך האב אייערע א פאר ליעדער איבערגעזעצט. זי איז גאנץ ענטציקט.

איך פיהל מיך ווי אין א חלום. איז דאס מעגליך? הייסט עס, אז די צוויי אפיציערען זיינען גאר אידען. און נישט נאר אידען, נאר אייגער לעזט און איבערזעצט אידישע ליעדער...

איך האב מיך אוועקגעזעצט נעבען זייער טישעל. דער אפיציער האט מיך פארגעשטעלט פאר זיין חבר און די דאמע. אז איך האב מיך א ביסעל בערוהיגט, האב איך איהם געפרעגט:

— ווי אזוי קענט איהר מיך?

— א, איך האב דאס פערגעניגען געהאט צו הערען אייך פארטראגען אין לעמבערג. איך בין נאך דאן קיין אפיציער געוועזען.

און נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון זיין טאש א לאנג פערשריבענע פאפיער אין קורצע צייל'ען און האט מיר פארגעלעזען מיינע צוויי ליעדער אין דער דייטשער איבערזעצונג.

די דאמע מיט די בלאהע אויגען האט זיי שטארק געריהמט. איך בין דוקא נים געווען ענטציקט. סיי דער אויסוואהל, סיי די איבערזעצונג איז געווען נישט געלונגען.

אבער איך האב זיי נישט קריטיקירט. מיין גאט, ווי אזוי קענסטו קריטיקירען אן אפיציער. מעג ער זיין אפילו דיינער א ברודער!

און אויף אזא אופן, מיינע פריינד, — האט דער דיכטער פערענדיגט, איז מיין אידעאל פערווירקליכט געוואָרען נאך מעהר ווי איך האב מיך אין מיין קינדהייט פארגעשטעלט. אמת, דאס האט מיט מיר פאסירט אין דער פרעמד. אין מיין אייגען לאנד, איך מיין אין דעם לאנד, וואו איך בין געבוירען געוואָרען וואלט די דאזיגע געשיכטע מיט צוויי אפיציערען זיך אנדערש אויסגעלאזט. הא, ווי מיינט א י ה ר?...

און דער דיכטער האט א ביטערן שמייכעל געטהאן...

שטעלען און דער צווייטער האלט איהם איין. אויף די דאמע בערוהיגט איהם.

— א קערל א ביסעל! — טראכט איך און הויב זיך שוין פון ארט.

אבער ווי נאר איך שטעל זיך אויף, דערזעה איך ווי דער יונגערער אפיציער לאזט זיך גליידן צו מיר, קלינגענדיג אין גאנג מיט'ן שוועד און שפארען.

יענעם מאמענט וועל איך קיינמאל ניט פערגעסען. איך האב געפיהלט אז אויף מיין קאפ ווערען מיר פאר שרעק גראה די האר...

אט שטעהט ער שוין נעבען מיר.

— מיין הערר! שטאמעל איך ארויס...

— ענטשולדיגען זי... ענטפערט ער מיר — זינר זי גיכט הערר....

און רופט אן מיין נאמען.

מיין שרעק וואקסט. ער ווייסט שוין ווי אזוי מען רופט מיך. איך רעכען אנפאנגס צו פערליקענען, אבער איידער איך בעשליעס עס, מורמעל איך ארויס....

— יא...

און ווארט אויף א שטראף אויף א גרויס אונגליק... די קאטאסטראפע איז נאהענט.

דער אפיציער אבער איז דוקא רוהיג. ער שמייכעלט נאנץ פרייגדליך און פרעגט מיך. צי מעג ער זיך ערלויבען מיך צורוי־פען דארט צום טישעל... ער וויל מיר פארשטעלען פאר דער דאמע...

הם... צום טישעל... פאר דער דאמע... ער גאהט פון מיר חוזק מאכען. איך פיהל מיך העכסט בעלעדיגט... אבער איך בע־הערש מיך. איך ווארף א בליק אויף די דאמע. איהר מילדער בליק נעווארפען אויף מיר פון צוויי בלאהע אויגען, בערוהיגט מיך אביסעל, אבער נאך נישט אין גאנצען.

מיך בעאנרעלט, נישט ווי א קונד, נאר ווי אן אייגענעם מענש און פלענט מיר אלע מאל מאכען קאמפלימענטען: „זי שפרעכען היבש דייטש"... און דערביי פלענט ער זיך קלאגען אויף די נע־ בוירענע דייטשישע קינדער אין אמעריקא, וועלכע שעמען זיך מיט דער שענער דייטשער שפראכע.

א דאנק אט די נאהענטקייט מיט איהם, פלעג איך ביי איהם קריגען די בעסטע סטרונעס. אנגעצויגען זיי אויף מיין פיעדעל, פלעג איך אויסשפיעלען די שענסטע אריעס און „ליעדער" פון די דייטשע קאמפאזיטארס. זעלטען וועז א סטרו־ נע פלענט מיר פלאצען ביים שפיעלען. שטארק און פעסט זיי־ נען זיי נעווען און אויב איך פלעג יא אפט זיי קויפען, איז נאר א דאנק דעם, וואס, ווי איהר וויסט, שפיעל איך זעהר אפט און די סטרונעס ווערען נאטירליכערהייט אויסגעשפיעלט.

זייט אבער דער קריג האט זיך אנגעהויבען האב איך נע־ נומען בעמערקען, ווי די סטרונעס, וואס איך קויף ביי העררן פי־ שער, זיינען נישט ווי וואס אמאל; איבערהויפט האלטען זיי זיך זעהר שוואך און זייערע קניפען בינדען זיך שנעל אפ און רוקען זיך ארויס פון יענעם פלאץ פון פיעדעל, וואו זיי זיינען צוגעבונדען. איך האב נישט געהאט דאך א לענגערע צייט קיין דרייסטקייט צו מאכען פארווירפע העררן פישער. איינמאל אבער האב איך זיך נישט אויסגעהאלטען און נעווענדט זיך צו איהם:

— וויסען זיי, הערר פישער, אז די סטרונעס זיינען ניט דאס וואס א מאל...

הערר פישער האט זיך ווי פערשעמט און נעשווינגען. דאס האט מיר פערשטארקט דעם פערדאכט און איך האב שוין אבי־ סעל דרייסטער זיך נעווענדט:

— וואהרשיינליך קומען זיי איצט ניט פון דייטשלאנד...

דער הערר פישער האט נאך א טיעפערן זיפץ געענטפערט:

— זי איררען זיך, מיין הערר, די סטרונעס קומען ווי אי־

די געפֿאַצטע סטרונע.

מיין פֿרײַנד, דער לײַבהאַבער פון פֿיערעלשפּיעלען, האָט מיר ניט לאַנג בענעמענט און נאָך דער ערשטער בענעריסונג האָב איך, איהם וועלענדיג אַנטהאַלן א נחת רוח, געפֿרעגט:

— נו, וואָס מאַכט עפּעס אייער פֿיערעל?

דאָס מאַל האָט ער אַנשטאָט א שמייכעל צו טהאָן, ווי זײַן שטייגער פֿלעגט זײַן, וועלט איך פֿלעג איהם וועגען זײַן פֿיערעל פֿרעגען — דאָס מאַל האָט ער אַנשטאָט א שמייכעל — א זיפֿץ געטהאָן.

איך האָב מיך פֿערוואונדערט און זאָגער מיט אונרוהיגקייט געפֿרעגט:

— האָט עפּעס וואָס פֿאַסירט מיט אייער פֿיערעל?

מיין פֿרײַנד האָט מיך בערוהיגט:

— א, ניין. מיין פֿיערעל איז ווי געווען, אבער איך האָב צרות פון די סטרונעס.

איך בין נאָך מעהר נייגיעריג געוואָרען און געפֿרעגט:

— וואָס פֿאר א צרות?...

דאַן האָט מיין פֿרײַנד מיר פֿאַלגענדעס ערצעהלט:

— סטרונעס, דאַרפֿט איהר וויסען, קומען אָן פון דייטשלאַנד. איך פֿלעג זיי דא שטענדיג קויפֿען ביי העררן פֿישער אין זײַן געשעפֿט פון שפּיעל־אינסטרומענטען. הערר פֿישער איז אַן עלטערער מענש וועלכער איז געקומען אהער פון דייטשלאַנד מיט צעהנדליגער יאָהרען צוריק. איך פֿלעג מיט איהם, כדי צו פֿערשאַפֿען איהם פֿרעגניגען, רעדען דייטש, כאָטש קיין גרויסער „דייטש" בין איך ניט. ער האָט אבער מיין דייטש רעדען אַפּגעשעצט און איז מיט מיר געווען אינטים בעפֿרײַנדעט, האָט

צו שוירערן, און וועז איך שפּיעל איצט אויף די שוואך־אנ־
געצויגענע סטרונעם, שטעלט זיך מיר פאר דאס דייטשע פאלק
פון לויטער אלטער לייט, און באלד דערזעה איך פאר די אויגען
די רעשטלאך פון די איבעריגע פעלקער, אלטע, אהן צייהן און
אהן קראפט און שפּיעלענריג אויף מיין פיערעל א טרויעריגען
ניגון און די סטרונעם פלאצען, דאכט זיך מיר, אז דאס פלאצען
די סטרונעם פון דער מענשהייט, וועלכע האלטען זיך אין אייז
אויסשלאכטען און די יונגסטע זיהן, די מוזיק פון לעבען, האט
זי אוועקגעשיקט צום טויט און איבערגעלאזט בלויז די אלטע,
די מאכטלאזע...

און עס פלאצט א סטרונע נאך א סטרונע...

1916

מער פון דייטשלאנד, עס קומט מיר אן שווער. אבער איך בעקום זיי.

— אבער זיי זיינען פארט ניט די זעלבע, וואס אמאל...— בין איך פעסט געשטאנען ביי מיין מיינונג.

הערר פישער האט א זיפץ געטהאן און צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ:

— יא, דאס גיב איך צו...

און נאך א קורצער פויזע האט ער מיר ערקלערט:

— איהר ווייסט, מיין הערר, אז די סטרונעס האבען ביי'ן ענדע א קניפעל. דער דאזיגער קניפעל קען מיט די הענד נישט געמאכט ווערען. די סטרונע איז גליטשיג און עס איז אונמעגליך זיי ביי דער ענדע מיט די הענד צו פערפעסטיגען. דערצו האט מען גענוצט די צייהן. ביי דער ארבייט זיינען געווען די שהנסטע און געזינדסטע זיהן פון דייטשלאנד. מיט זייערע יונגע צייהן פלענען זיי דעם דאזיגען קניפעל אזוי פערפעסטיגען. אז די דייטשע סטרונע איז געווען די שטארקסטע פון אלע סטרונעס... נון, מיין הערר, איז געקומען דער קריעג און האט אלע יונגע לייט פון זייער היימען אוועקגענומען; וואו לייגען זיי איצט ניט פערזעעט? אויך די פראנצויזישע, בוקאווינער, בעלגישע, טערקישע, אסט פרייסישע און אנדערע פעלדער.. ביי די סטרונעס ארבייטען איצט אלטע לייטע. די האבען נישט קיין צייהן... פערקניפען די ענדע פון דער סטרונע מוזען זיי מיט די הענד און אמאל מיט זייערע דזיאנסעס. דערפאר איז איצט די דייטשע סטרונע אזוי שוואך... דערפאר פלאצט זי אזוי...

אבער איך נענאר אויך נישט. נאט בעוואהר, די סטרונעס זיינען עכט דייטשישע... זיי זיינען בלויז געמאכט פון אלטע לייט, וואס האבען נישט קיין צייהן, וויל די דייטשע יוגענד איז צום קריעג אוועק...

אויסהערענדיג די דאזיגע ערקלערונג האט מיך אנגעהויבען צו שויערערען. און וועז איך שפיעל איצט אויף די שוואך אנ-

פון קריעגס־נערייכט. אפילו דער קעניג אליין, וואס האט געמוזט אונטערשרייבען זייער אורטהייל, האט שטיל און טיף אין הארצען ביי זיך געטראכט:

— העלדען!

זיי האבען זיך ענטזאגט צו נעהמען אנטייל אין קריעג.

— מיר זיינען געגען קריג! האבען די פיער די גאנצע צייט גע׳טענה׳ט.

און די אלע האבען זיי אין הארצען גערעכט געגעבען. די פיער מיליאן סאלדאטען פון דער זעלבער ארמעע, צו וועלכער בלויז די פיער האבען נישט געוואלט געהערען, האבען אויך ניט געוואלט קיין קריעג: פיעלע פון זיי האבען געהאט געלעבטע צווישען די פעלקער, מיט וועלכע מען הייסט זיי זיך שלאגען. פיעלע האבען גאר גערעכענט פאהרען אין יענע לענדער אויך וועלכע זיי געהען איצט צו בעצווינגען, און דארט ענניסמען גליק און פרייד... אבער זיי זיינען געווען שוואך און וויניג מוט געהאט דאס צו דערצעהלען און פון אלע פיער מיליאן סאלדאטען וועלכע זיינען נעווען שטום ווי די שאף, האבען זיך אויסגעטענה׳ט בלויז די פיער:

— מיר ווילען ניט קיין קריעג! און מיר ווילען נישט העלפען אייך!

און די אבטיילונג סאלדאטען, וואס האבען זיי בענראבען, האבען שיטענדיג די ערד אויף די פרישע קברים פון די אמת׳ע העלדען, אלע ווילע זיך ארומגעקוקט און אין זייערע בליקען איז געלעגען בעוואונדערונג:

— דאס זיינען נעווען פיער העלדען!

און געהענדיג צוריק שווייגענדיג האט יעדער נעטראכט:

— פאר וואס זיינען מיר אזוינ העלדען ניט נעווען?

און דער אייגער, וואס האט געהאט אויף זיין ברוסט א קרייץ, אלס בעלוינונג פאר זיין העלדישקייט, האט איהם אנגעקוקט און זיך פערשעמט...

די פּיער העלדען.

זיי זיינען פּאר זייער העלדישקייט נישט דעקאַרירט גע־ווארען, אבער יעדער האָט צוגעגעבען, אז זיי זיינען די גרעסטע העלדען פון דער ארמעע, וועלכע איז בעשטאַנען פון פּיער מיליאָן.

פון פּיער מיליאָנען סאָלדאטען, זיינען זיי די שטארקסטע, די חעלדישסטע געווען.

זיי האָבען נישט פערנארט קיין פּייַנד אין געפאַנגענשאפט, זיי האָבען נישט פערכאפט קיין קאַנאָנען, האָבען נישט אויסגע־פּארשט וואו געפינט זיך דעם שונא'ס א טייל פון דער ארמעע אז מען זאָל א דאנק דעם איהם בעפאלען און איהם פערניב־טען; זיי האָבען נישט גערעטעט דעם קאַפּיטאַן זייערען, דעם רעגימענטס־פּיהרער; זיי האָבען נישט נעאָפּערט זייער לעבען צו רעטטען די פּאָהן, וועלכע איז שיער־שיער נישט אריינגעפאלען צום שונא.

ניין! די אלע העלדישקייטען האָבען זיי נישט בעוויזען.

און דאָך, וועז מען האָט זיי געפּיהרט פארביי די רייהען פון זייערע ברידער, די סאָלדאטען, האָט זיי יעדער אָנגעקוקט מיט שטילער און אינערליכער בעוואונדערונג און האָט זיי מקנא געווען.

און נישט נאָר זיי זיינען נישט דעקאַרירט געווען — פער־קעהרט, זייערע קלייַדער זיינען געווען פון ארעסטאַנטען — די קלייַדער פון שאנדע. די קאַפּ גראָזירט און ערוואַרטעט האָט זיי די שטראָף פון טויט.

אבער אלע האָבען געוואוסט, אז זיי זיינען העלדען!

אפילו די וואָס האָבען זיי געאורטחיילט, די נענעראלען

ביים סטרוזש.

אין שטאדט האט מען נערעדט וועגען א פאגראם. דער הערר קאצאווסקי, אן אייגענטהימער פון א הויז, האט נאך עטליכע נעכט טראכטען, וואו בעהאלט מען זיך אין פאל, אז עס וועט טאקע אויסברעכען א פאגראם? — ענדליך גליקליך א שמייכעל געטהאן:

— ביי'ם סטרוזש!

און זייענדיג שטארק איבערראשט פון דעם דאזיגען אייג־פאל, האט ער פערגעסען אן זיינע אסימילאציאנס־אידעען און האט אויף אידיש פאר זיך אויסגערופען:

— נרויסארטיג, ווי איך בין א איד!

ער האט זיך אבער דערשראקען פאר דער דאזיגער פראוע און האט, זיך אומקוקענדיג אויף אלע פיער זייטען, נאך חעכער אויסגעשריען:

— „אטליטשנא, יעי באגו!"

זיין סטרוזש האט געוואוינט אין א קליין שטיבעל, וואס איז געווען עקסטרא פאר איהם אויסגעבויט. אין דעם דאזיגען שטיבעלע איז דער הערר קאצאווסקי קיינמאל ניט געווען. אז ער דארף וועז עפעס האבען דעם סטרוזש, קלאפט ער איהם אן אין פענסטער און יענער געהט גלייך ארויס.

נאך דער דאזיגער גליקליכער אידעע האט הערר קאצאווס־קי בעשלאסען ארויינצוגעהן אין שטיבעלע און בעטראכטען עס.

ער האט אפילו אין אנפאנג געוזכט אן אויסרייד. גלאט ארויינגעהן צום סטרוזש פערבראנגען פאסט ניט פאר א בעל־חבית. נאר ניט געפינענדיג קיין שום אורזאכע, האט ער זיך בערוהיגט. אז פערקערט, ווי באלד ער דארף האבען יענעם'ס

— יענע — האט ער נעטראכט — זיינען גרעסערע העלדען נעווען!
אויף זיינע קברים ווען מען נישט שטעלען קיין קרייץ.
אפשר שפעטער, ווען די מענשהייט ווען זיך erוואכען...
דערווייל זיינען געווען בלויז פיער העלדען —
פון פיעלע מיליאנען!
נעבענשט זאלען זיין זייערע נעמען אויף אייביג...
אבער זייערע נעמען האט מען נישט אנגענעבען — די נאכריכט איז געווען קורץ:
פיער האבען זיך ענטזאגט!
וועלען מיר זיי רופען:
די פיער העלדען!

1915

דער סטרוזש האט זיך א וואַרף געטהאן צו קאצאַווסקי'ן. נעכאפט זיין האנד און געוואלט זי מיט בענייסטערונג א קוש טהאָן. נאר קאצאַווסקי האט זיך ניט נעלאָזען. ער האט איהם דערלאנגט א זילבערנע גריווענע.

— אבער היינט זאלסטו זיך טאקע אבגאלען.

— זיכער — האט דער סטרוזש אויסגעשריען.

קאצאַווסקי האט גענומען בעטראכטען די שטיבעל, ער האט געזוכט די איקאנע און סתם הייליגע בילדער. נאר אויסער איין אלט פערמעקט בילד, וואס איז געהאנגען אויף דער פערריי־כערטער וואנד, האט ער ניט געזעהן.

„נאר ווי א אידיש־שטיבעל!" האט קאצאַווסקי געטראכט און האט געצוויייפעלט אין דעם שוץ, וואס ער קען דא בעקומען.

— דו ביזט נאר ניט קיין פרומער... האט ער ג'מסור'ט מיט א שמייכעלע : — ביי דיר איז ניטא קיין איקאנעס...

— אט הענגט דאך! — האט דער סטרוזש אנגעוויזען אויף דעם אלטען בילד.

— ס'איז נאר ניט קענטיג... אלט, אבגעריבען...

— מען האט געדארפט קויפען א פאר בילדער, — האט דער סטרוזש געזופצט, — נאר ס'איז ניטא פון וואנען...

— נו, איך וועל דיר געבען א רובעל און קויף איין אלע הייליגע בילדער...

דער סטרוזש האט זיך וויעדער א וואַרף געטהאן צו קא־צאַווסקי'ן, און דא האט שוין ניט געלונגען קאצאַווסקי'ן די האנד ארויסצורייסען, דער סטרוזש האט זי שטייף געהאלטען און בעדעקט מיט פלאמענדע קושען.

— נאר זאלסט דאס געלד ניט פער'שכור'ען! האט קא־צאַווסקי געוואַרענט...

— חלילה! — האט דער סטרוזש זיך בעליידיגט. אט באלד געה איך און גאל זיך אפ און קויף די הייליגע בילדער.

לאסקע, איז טאקי בעסער אריינגעהן אזוי צו איהם, זאל ער זעהן, וואס פאר א גוטען בעל־הבית ער האָט, און זאל ער איהם אין אן עת־צרה פערטיידיגען פון גוי'שע הענד.

אז קאצאווסקי איז אריין צום סטרוזש, איז דער לעצטער, א נידריגער דארף ער מיט א פערלאזענער באָרד, געזעסען ביי א הילצערנעם טיש און געוופט עפעס פון א קרינעל מיט א הילצערנעם לעפעל. דערזעהענדיג פאר זיך דעם בעל הבית, איז דער סטרוזש ווי מבולבל געוואָרען, האָט זיך גיך אויפגעשטעלט, געכאפט ווישען די וואָנסעס, און אין גרויס פערלעגנהייט אויסגערופען:

— דזיען דאָברי, פאנאָטשעק...

נאָר דער ה' קאצאווסקי האָט ניט געהערט. איהם איז ניט געפעלען געוואָרען, וואס דער סטרוזש עסט אין א היטעל, פונקט ווי א איד... וואס פאר בעשיצער קען ער זיין?...

— וואס עסטו עפעס אין א חימעל? — האָט ער איהם געפרעגט.

— א, פשעפראשאם, פאניע! — האָט דער סטרוזש דערשראקענערהייט ארָאבגעבאפט דאס היטעל און געהאלטען אין האנד...

נאָכדעם האָט ה' קאצאווסקי בעמערקט, אז דער סטרוזש זיינער טראָגט א באָרד און דאס פעראידישט א ביסעל זיין פנים.

— פאר וואס גאלסטו זיך ניט? — האָט ער איהם געפרעגט.

— דער ראזיר־מעסער איז טעמפ געוואָרען, — האָט דער סטרוזש ווי פערשולדינט געענטפערט.

דער ה' קאצאווסקי האָט איהם געוואלט פאָרלייגען עטליכע קאפיקעס אויף געהן אבגאלען זיך, נאָר ער האָט ניט געוואוסט, אויף וואס פאר אנ'אופן. ענדליך איז איהם געלונגען צו זאגען:

— נא, איך שענק דיר א גריוונע און גיה גאל זיך אב.

דורך א שפאלט.

דער צירק, וואס חאט זיך אבגעשטעלט אין שטאדט, חאט חיים׳קען, א 12־יעהריגען תלמוד־תורה אינגעל קיין רוה ניט געגע־בען... ער איז אלע מאל קיין גרויסער מתמיד ניט, אלע מאל איז זיין קאפ ניט ביים לערנען, נאר דער גוטער יאהר וויים איהם וואו, אוז ער כאפט נישט איין מאל ביים לערנען פון קאפריזנעם מלמד א חלק פאר זיין ניט וויסען וואו מען האלט. דער צירק אבער האט אין נאנצען איהם ווי מבולבל געמאכט אוז די קלעפ פון רבי׳ן האבען זיך פערגרעסערט אויף א היבשען פראצענט. נאר אפילו צו די קלעפ גופא הערט ער זיך אויך ניט צו ; בשעת דער רבי שלאגט איהם, וויים ער אויך ניט, וואו דער רבי האלט, צו ביי׳ן רוקען, צו ביים באק, צו ביים קאפ. אויך דאמאלס, ביי די קלעפ, זיינען זיינע אלע געדאנקען וועגען צירק...

וואס איז אווינם א צירק, וויים ער ניט. אינגלעך, וועל־כע האט גלאונגען זיך אריינצוגנב׳עגען אויף א רגע אהין, דער־צעהלען זיך אז חדושים. מילא, קוליען זיך איז ביי איהם נישט פון די גרויסע זאכען: „חייקעל הונר" קען זיך אויך קונציג קו־ליען, אבער אויסער קוליען זיך ווייזט מען דארט אזוינע קונ־צען, וואס די האר שטעלען זיך קאפויר. זאל זיין, אז דאס איז אפילו, ווי די אינגלעך ערקלעהרען דאס, „טומאו" ! נו, אז טומאו איז וואס? ווערט שוין דען קלענער דער אינטערעס? אדרבא, ווייל דאס איז „טומאו", ווילט זיך חיים׳קען נאך שטארקער אנ־קוקען עס.

ווי אזוי אבער קוקט מען עס אן? ווי אזוי כאפט מען זיך אריין אינווייניג, חאטש אויף איין רגע. נאר עפעס ועהן, עפעס א שלינג טהאן מיט׳ן אויג!

אז קאצאווסקי איז אויף מארגען אריין צום סטרוזש, איז קענען איהם ארויס דער לעצטער אן אבנאראזירטער, און האט געהאט אן אמת גוי'שען פנים, פון וועלכען קאצאווסקי האט געשפט פיעל נחת... נאך מעהר איז ער צופריעדען געווען פון די הייליגע בילדער, מיט וועלכע עס איז נעווען אויסגעהאנגען א האלבע וואנד.

— דאס האסטו אלץ פאר איין רובעל אנגעקויפט? — האט ער געפרעגט.

— עס איז נאך נעבליבען א גרייונע אויף א ביסעל בראנפען... האט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געשמייכעלט, און איז א וויילע ארום האט ער צוגעגעבען:

— די דאזיגע זאכען זיינען איצטער זעהר וואלוועל...

קאצאווסקי האט אבער ניט געהערט. ער האט נאר נעקוקט אויף דער וואנד מיט די הייליגע בילדער און געטראכט:

— איצטער איז גוט!

אין א וויילע ארום האט ער זיך עפעס דערמאהנט און זיך געוועגדט מיט א שמייכעלע צום סטרוזש:

— און א לעמפעלע פאר דער איקאנע פאר וואס צינדסטו ניט אן?... ביזט — חי—חי—חי—נאר ניט קיין פרומער.

— איך וועל א לעמפעלע אויך אנצינדען! — האט דער סטרוזש ווי פערוואונדערט געענטפערט — כאטש א לעמפעלע, פאנטשעק, איז אין מיטען וואך ניט קיין חוב... ווי ווער עס וויל...

— נישקשה, צינד אן! — האט קאצאווסקי נעראטהען: יעדער דארף היטען זיין אמונה...

— דאס איז אמת... האט דער סטרוזש בעשטעטיגט, און האט אויפגעהויבען די אויגען זיינע אויף קאצאווסקי'ן מיט א בעהאלטענעם חשד.

קאצאווסקי האט געקוקט און מארגע געשמייכעלט...

נאָך א „וואיענע", מיט א פּויק, וואָס ער האָט דאָס זעהר ליעב. אבער דאָס אלעס אין פערגלייך מיט דעם, וואָס עס טהוט זיך אינווייניג, איז אזוי קליין, אז חיים קען זיך ניט צופרידען שטעלען, און ווי א פער'סם'טער לויפט ער אום ארום די הילצער־נע וועגד פון צירק און זוכט א שפאלט...

און זוכענדיג עטליכע אבענדען, איבערטאָפענדיג יעדעס ברעטעל פון צירק, האָט חיים'קע ענדליך געפונען א קליין שפעל־טעלע אין א ברעט. אבער עס האָט געהאט צוויי מעלות: ערש־טענס, האָט עס זיך געפונען אין יענער זייט, וואו קיינער געהט ניט, אזוי, אז חיים'קע איז נעוועז זיכער מיט זיין „פאזיציע", אז קיינער וועט זי פון איהם ניט אוועקנעמען, און צווייטנס איז דער שפאלט אין דער נידער גענוג און חיים'קע האָט געקענט בעקוועם זיצען אויף די קניע.

ענטציקט פון דעם געפינם, האָט חיים'קע די ערשטע מינו־טען גאָר פערגעסען אז צירק. דער שפאלט, וואָס האָט נאר גע־ראפט דיענען אלס מיטעל, צו זעהן וואָס אין צירק קומט פאר, איז ביי איהם עפּים ווי אליין דער ציעל געוואָרען, ער האָט נע־פונען און איז שוין גליקליך! באלד אבער האָט ער זיך דער־מאָנט, אז דער עיקר איז טאקי דער צירק און ער האָט געגומען אריינקוקען אינווייניג און זעהן, וואָס עס קומט פאר אין צירק.

און חיים'קע האָט גלייך דערזעהן אז „אקטיאָרקע", אָנגע־טהאָן אין א קורץ קלייד'ל, בענעהט מיט פינקעלדיגע בריליאנ־טען, מיט נאקעטע הענד און א נאקעטער ברוסט. נע־בען איהר אז „אקטיאָר" אָנגעטהאָן ווי אז אפיציר, טאקע ווי אן אמת'ער אפיציר מיט א סאבליע אויף דער זייט, און זיי ביידע ראנגלען זיך... זי לאכט און לאָזט זיך ניט „בייקומען"; אבער דער אפיציר הויבט זי אויף אין דער הויך (א געזונטער אפיציר! טראכט חיים'קע) לאָזט זי אראָפ צוריק אויף א בע־

וועגען א בילעט צו קויפען, איז גאר ניטא וואס צו קלערען. דער וואלוועלסטער בילעט אויף „גאלעריע" קאסט א גאנצער פערציגער. וועז ס'וואלט קאסטען א פיערער, קען ער נאך אמאל האבען א האפנונג צו גנב'ענען ביי דער מאמען; אמת, זי וואלט נאכדעם געוויינט. די האר זיך געריסען, אוז צוויי טעג נאכדעם וואלט זי אומגעגאנגען מיט א פערבונדענער באק פון צאהנווע־טאג... אבער צוליעב קריגען א בילעט אין ציירק, וואלט ער עס געטהאן: אז ער האט אמאל גע'גנב'עט א פיערער צו זעהן „מכירת יוסף" איז דען בילכער געווען?... א גאנצען פערציגער אבער, מיט אמאל, פערמעגט קיינמאל ניט די מאמע, סיידען ערב־פסח, וועז זי ברענגט א האלבען רובעל פון „קאמיטעט"; בינדט זי עם אבער איין אין קאפ־טיכעל אוז שלאפט שוין דערמיט ביז מארגען פריה...

בלייבט נאר א צווייטער מיטעל: ארייג'גנב'ענען זיך. — איז ערשטענס חיים'קע א שרעקעדיגער: ווי ער קומט צו נאר־חענט צום „ארייגנאגג", הויבען זיך אן זיינע דינע פיסלעך צו שאקלען, ווי דעם רבי'ס הענד נאכדעם, ווי זיי האבען עטליכע קלעפ געגעבען, אוז דער אטהעם פערכאפט איהם, פונקט ווי איז טייך זומער, וועז חברה „קונדסים" טונקען איהם אב... אוז צווייטענס, האט ער שוין געפרופט דאס אויך — צוויי מאל: איינמאל איז ער שוין געווען נעבען „טהיר־פארהאנג" אוז א צווייטען מאל שיער־שיער הינטער'ן פארהאנג, אוז ביידע מאל האט ער געלייזט עטליכע קלעפ פון צווייערלייי הענד: פון דעם קאסיר'ס אוז פון דעם גאראדאוואי'ס, אז איהם איז פינסטער געווארען איז די אויגען אוז ער האט גאר ניט געזעהען...

דרעהט זיך חיים'קע ארום נעבען ציירק. אומעטיג איז אפילו ניט. די גאנצע הילצערנע נעביידע איז ווי בעלאנגערט פון א ענ־דיכטער מאסע; חברים פעהלען אויך ניט; די גאנצע „תלמוד־תורה" איז דא, דערצו שפיעלט מוזיק. אין אן אנדער צייט וואלט דאס אליין פאר חיים'קען גענוג געווען, בפרט, אז די מוזיק איז

— איך האב יא געזעהן... — פערזיכערט חיים׳קע, רויט ווערענדיג.

— טו דערצעהל...

— איך שעהם מיך...

די אינגלעך האבען זיך צולאכט און חיימקע איז רויט גע־ווארעו...

און ער האט א לאנגע צייט ניט דערצעהלט, ווען ער האט געזעהן בלויז הינטער די קוליסען פון צירק, מיינענדיג, אז דאס איז געווען די אמת׳ע פארשטעלונג...

טעל, וואס שטעהט אין א ווינקעלע און ווערט מיט אירער „גוטע פריינד" און הויבט זי אן שטארק צו קושען...

— וואס איז דאס פאר א קונץ! — טראכט זיך חיים'קע— שקצים מיט שיקסעס קושען זיך דאך אויך...

נאר מסתמא וועלען די צוויי באלד ווייזען א שעהנערען קונץ. און חיים'קע ווארט, וואס אייגענטליך פאר א קונץ ווערלען זיי ווייזען. ער ווארט א פאר מינוט, אבער אויסער א ראנגלענים צוויישען זיי ביידען זעהט ער ניט. באלד ווערט דער אינטערעס נאך קלענער, דער אפיציר שטעהט אויף, נאך איהם זי, און געהען אייגע נאך די אנדערע ארויס.

— שעהנע קונצען! — לאכט חיים'קע און האט שוין חרטה אויף די מיה, וואס האט איהם געקאסט צו זוכען אזוי לאנג א שפאלט.

פון דעסטוועגען, אויף מארגען, אז די אינגלעך אויפן תלמוד־תורה הויף האבען געגומען שמועסען מיט ברענענדע אויגעלעך וועגען צירק, האט זיך חיים'קע ניט געקענט איינהאלטען און האט מיט א שטאלצען קול אויסגערופען:

— איך האב נעכטען אלץ געזעהן!

— וואו האסטו געזעהן? — האבען די אינגלעך מיט א אונגלויביגען טאן, אבער ניט אהן קנאה, געפרענט.

— איך האב געפונען א שפאלט... איך האב געזעהן...

— וואס האסטו געזעהן? עפעס שעהנע קונצען? דערצעהל! — האבען די אינגלעך איינע נאך די אנדערע געגומען בעטען.

— נייז! דערצעהלען קען איך ניט.

— פאר וואס? — פרעגט איינער פערוואונדערט.

— וויל ער האט גארניט געזעהן, — ענטפערט לאבענדיג א צווייטער.

— ער „פוצט" א מח, וויצעלט זיך א דריטער.

געווען א נחת א קוק צו טהאָן אויף איהר. „מיט אזא פּלונית'טע — האָב איך געקלעהרט — מעג מען ניט נאָר געהן אין בריס־טאָל נאָר אפילו צום גובערנאָטאָר אויף אַ באָל". מילא, בקיצור— מיר זיינען אוועקגענאנגען.

צוגענאנגען צום בריסטאָל, מוז איך איך זאָגען, האָט מיר אַ קלאַפּ געטהאָן אין הארצען און איך בין געוואָרען פערצי־טערט. און איהר דאָרפט וויסען, אז קיין טרוס בין איך ניט. איך האָב שוין פּיער יאָהר דעם קייזער געריעגט, געטראָגען דעם פּריקאז צו די גרעסטע אָפּיצירען, געוועזען אויף א צאָרסקע מאנעווערע, און איצטער איז א סברא, אז מען וועט דאָרפען וויע־דער געהן שיסען, עס האָלט דערביי... פון דעסטוועגען — נאָר־נישט. וואָס איז די מורא?... ביי דער טהיר פון בריסטאָל בין איך אָבער א טויטער געבליבען. קאָרעטען איינע נאָך די אנדערע פּליהען צו ביז צו דער סאָמע טהיר, ס'שפּרינגען ארוים מאָנאָר־כעס, פּריצים, גראָפען!... היינט די עלעקטריע ביי די זייטען. ליבטיג ווי ביי טאָג, און ביי די טהירען שטעהען די שווייצערעס, אָנגעטהאָן אין גאָלד און אין זילבער, עפענען יעדערען און פער־מאכען נאָך יעדערען די טהיר — עס קעהרט די וועלט. אין מי־טען דערינען וועט אריינקומען אזא מין אידעל ווי איך... די מעשה איז דאָך אזוי, וואָס זאָל מען זיך נאָרען? וועד בין איך? אן אָרימער פּריקאזשיטשקעל...

— נו, וואָס האָסטו זיך אָבגעשטעלט? — פּרעגט מיך מיי־נע, זעהענדיג ווי איך בין שטעהן געבליבען.

— וואָרט, לאָז מיך אָבכאָפּען דעם אָטהעם! — ענטפער איך. — איך קען דאָך ניט אריינגעהן אין בריסטאָל און סאָפּען ווי א נאנט.

— נו, כאָפּ דעם אָטהעם — ערלויבט זי מיר, און איך זעה, ווי זי אליין איז אויך שטארק צורודערט; אפּנים, זי איז אויך ניט קיין גרויסע גבור'טע. זי שרעקט זיך אויך.

מיר שטעהען אזוי ביי דער טהיר און כאָפּען דעם אָטהעם

אין בריסטאל.

(טאנאלאג)

זינט עם האט זיך אויסגעבויט די קאפע בריסטאל, קאכט ממש ווארשוי. און פרעג וואס, פרעג ווען! אט בין איך נעכטען ביינאכט מיט „מיינער" דאדט געווען... וואס זאל איך טהאן? א יונגער מאן, ערשט א יאהר נאך דער חתונה, זי ווייל האבען פערגעניגען, — האב פערגעניגען — קום אין בריסטאל! כאטש פערמעגען פערמעג איך עם דאך ניט — פון די 50 רובעל שכירות, וואס איך נעהם ביי מיין פעמפיק, איז דאנקען גאט, אז מען לעבט זיך דורך מיט עסען און א בגד און ניט מיט בריסטאל, נאר מילא גארנישט, עס איז היינט אזא וועלט, אז אלץ טהוט מען איבער'ן כח; בין איך געגאנגען אין בריסטאל.

געגאנגען אין בריסטאל! רערען רערט זיך עם גאנץ גרינג. אבער ביז וואנען מיינע איז פארטיג געווארען מיט איהר טואלעט, איז ניט אזוי גרינג געווען. זי איז שוין דאכט זיך פארטיג. אנגעטהאן דאס בעסטע קלייד, פערקאמט זיך „סעצעסיע" — „קום שוין!" שריי איך און זי — גארנישט, טשעפעט אז. וואס עם געפינט זיך נאר אין אלמער. — „קום שוין!" שריי איך ווייטער: „געגוג דיר צו פוצען זיך"... „בריסטאל, נארעלע" ענטפערט זי. — „פששש..." לאך איך: וואס איז מיר בריסטאל"... „שיסער מיינער! — לאכט זי צוריק... — פאמעלעך!" מילא בקיצור, עס האט געדויערט צוויי שעה אויפ'ן זייגער, איך בין אייך אויך נאמנות ניט מגזם — בין זי איז פארטיג געווארען. אמת, זי האט אויסגעזעהן ווי א בת־מלכה — עס איז

קענט אייך פארשטעלען, אז אויפ'ן באלקען האב איך געזוכט א שטוהל... געהויבען די אויגען און געזוכט, ווי איך בין א איד!... מילא, „מיינער" בין איך ניט מקנא געווען, זי איז געשטאנען ווי א גלאמפ און האט געקוקט ווי א האהן אין בני־אדם. איך האב פערשטאנען, אז זי האט חרטה אויף איהר גאנצען אויפ־טהו. עס האט זיך מיר געוואלט זאגען איהר: „אהא, וועסט ווייטער וועלען געהן אין ברייסטאל?!" נאר איך האב ממש אויף איהר רחמנות געהאט. מילא, בקצור, מיר זיינען געשטא־נען ביידע, אזוי ווי די בעק, אודאי צעהן מינוט, אויב ניט מעהר, ביז נעבען אונז איז לעדיג געווארען א טישעל. דאנקען גאט, מיר ויצען שוין. דערמאן איך זיך אין מיטען, אז איך זיץ אין אויבער־בגד און אין הוט, ווייס איך ניט, צי וועט מען דער־פון לאכען צי ניט. א קוק טהאן אויף לייט, זעהן ווי זיי טהוען— האב איך פשוט מורא. מיר דאכט זיך, אז עס זיצען סאמע בע־רעז... פונדעסטוועגען שטארק איך מיך און ווארף א בליק אויפ'ן עולם, און דערזעה גאט צו דאנקען א יונגען מאן, וואס זיצט קע־גענאיבער אין א צילינדער, בין איך שוין אביסעל רוהיגער גע־ווארען. אמת, איך האב געקלעהרט, אפשר אין א צילינדער פאסט יא, און אין א קאפעלוש ניט. נאר מילא, קיין סכנות שטעקט שוין ניט; כאטש היים איז מיר, אז ממש דער שוויים רינט טראפענווייז, א קליניגקייט — פון דער בעלייכטונג אליין קען זיין ווארים אין גרעסטען פראסט. נאר מילא, די הייסקייט בין איך שוין מוחל, אבי געקראגען א שטיקעל ארט, וואו דעם קאפ אנצושפארען.

„מיינע" איז שוין אויך אביסעל צו זיך געקומען. איך האב געזעהן, ווי זי קוקט שוין אביסעל זיכערער און שמייכעלט:

— א, וואס דא טהוט זיך, ווי רייך!

עס פערשטעהט זיך, אז איך בין אויך נתפעל פון אלץ, נאר איך מאך מיר קאלט און בין מבטל:

— עט, וואס זעהסטו דא אזוינס?

און קוקען דערווייל אויף די, וואס געהען אריין און אויף די, וואס געהען ארויס, און איך האב ניט קיין העזה א ריהר טהאן די טהיר.

— ווייסט, ביילקעלע, וואס איך וואלט דיר געזאגט? — וועגד איך מיר מיט א גוטינקען שמייכעלע צו מיינער....

— וואס? — פרענט זי מיר.

— לאמיר געהן אהיים... פאלג מיר!.. וואס וועלען מיר דא טהאן?

— גיה שוין, געה! — וויל זי ניט. — נארעלע, — מאכט זי מיר מוטה, — וואס האסטו מורא, קום אריין!

מילא, וואס זאל איך איך זאגען, או איך האב בכח געהאט צו עפענען די טהיר, בין איך דער גרעסטער גבור אין דער וועלט, מעהר גבור ווי נאפאלעאן. כ'לעבען, לאמיר זיך ניט נארעז, זוען האב איך געהאט די געלעגענהייט צו אריינגעהן אין אזא ארט!

מילא, אריינגעגאנגען. אין די אויגען האט מיר געגעבען א בליאסק צעהנדליגער לאמפען, ליכטיג ווי בייטאג. איך פיהל, ווי דער קאפ פערדרעהט זיך מיר און אט־אט פאל איך אנידער. איך זוך אן ארט צוצושפארען זיך — אלע טישלעך ביז איינעם פערנומען, כאטש נעהם און שריי חי וקים... איך לאז זיך געהן, זי נאך מיר, זוכען א טישעל, און איך פיהל, ווי טויזענד אויגען לעבערען מיר די פלייצע! און אפשר האט זיך מיר נעראכט. עס קען זיין, אז קיינער האט נאר ניט געקוקט. בקצור, קוים מיט צרות געפונען נאר ביים עק, ערגעץ נעבען די קלייד־ער, א קליין טישעלע, מיט איין שטוהל אבער. שלעכט! וואס טהוט מען? איך זאל זיך זעצען — פאסט ניט: דאמען־עהרע! איז דער היים אפילו קוק איך דערויף ניט, אבער אין בריסטאל קען מען ניט זיין קיין חזיר... פערקעהרט, איך זאל לאזען איהר זיך זעצען — איז עפעס אויך ניט פאסיג: די דאמע זיצט און דער „הערר" שטעהט, ווי א באק... איך בין אזוי צוטומעלט געוואָרען, או איך האב ניט געוואוסט, אויף וואסער וועלט איך בין, איהר

ער אזוי עדעל, אז איך בין צו זיך נעקומען און האב זיך געהאל־טען אן עצה מיט מיינער:

— וואס זאל מען נעהמען? קאווע, צי טהעע?

— נעהם וואס דו ווילסט! — האט זי מיר געענטפערט.

— ניעך בענדזיע קאווע! — האט איך ארויסגערעדט, און איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, איז שוין דער קעלנער ניט געווארען.

בקצור, אין א פאר מינוט ארום האט מען אונז געבראכט אויף א זילבערנעם טעצעלע צוויי גלעזער קאווע מיט צוויי גלע־זער קאלטע וואסער. וואס טהוט מען מיט די קאלטע וואסער— האב איך ניט געוואוסט, ווי איך וויים ניט וואס מען טהוט צום סדר מיט דער זרועה. איך בין א שטיקעל עם־הארץ אין די זא־כען. איך קלעהר און קלעהר און קען ניט דערקלעהרען, צי ניט מען א זופ קאווע און א טרונק וואסער, צי טרינקט מען אוים פריהער די נאנצע קאווע און נאכדעם די נאנצע וואסער, אדער פערקעהרט?

— אפשר וויסטו וואס מען טהוט מיט די וואסער? — האב איך שוין מיינער געפרעגט.

נאר מיינע איז נעבעך רויט געוואָרען און האט נעדריקט מיט די פלייצעם: — „מילא, לאמיר טרינקען די קאווע און נאכדעם די וואסער!" — האב איך זיך פערלאזען אויף נאט'ס בעראט און נענומען טרינקען. נעטרונקען האב איך איידעל מיט דרך־ארץ: א זופ און אוועקגעשטעלט די גלאז צוריק אויפ'ן טע־צעלע. אבטרינקענדיג אזוי א פערטעל גלאז, בין איך אינגאנצען צו זיך געקומען, מיינע אויך, און מיר האבען נענומען קוקען טא־קע ווי עס נעהער צו זיין. בקצור, איך קוק אזוי צו אלע טיש־לעך, און דערזעה איין בעקאנטען, דעם אנדערען און דעם דרי־טען, און דוקא פשוט'ע אידען, פריקאזשטשיקעם. ווי איך, שטארבען נעבעך פאר א גראשען. „ע", קלער איך, „וואס האסטו מורא נעהאט?" און איך ווער ביי זיך שטייף, פונקט ווי אין

מילא בקצור, מיר זיצען אַב נאָך צעהן מינוט און מיר ווייסען ניט, וואָס צו טהאָן. די קעלנערס, ווי גראפען, לויפען אום פון איין טיש צום צווייטען, פרעגען פונאנדער ביי די געסט. וואָס ווילען זיי; דערלאנגען אלץ, און צו אונז שמעקט מען אפילו ניט. וואָס איז דאָס? דאָס איז דאָך עפעס א בעלייד־גונג. פון וואנען ווייסטו, קעלנער, ווער איך בין, און וויפיעל שכירות איך נעהם? אנגעטהאָן, גאָט צו דאנקען, דאכט זיך, בין איך ניט ערגער ווי לייט, דער אויבער־בגד אליין קאָסט 40 רובעל, דער סורדוט אויך אזוי פיעל, פאר דעם קאָפעלוש האָב איך אויך סכות אבגעצאָהלט פיער קערבלעך — דאכט זיך ארענטליך. ווער רעדט, מיין מאראם איז דאָך אויסנעפוצט אין עסיג און אין האָניג! בקצור, איך בין שטארק אין כעס. און אז איך בין אין כעס, אזא נאָטור האָב איך, קוק איך אויך קיין זאָך ניט. קלעהר איך, איך וועל צורופען א קעלנער, עס מעג זיך עקען די וועלט. געטראכט און געטהאָן: עס געהט פערבי איי־לענדיג א קעלנער מיט א צעטעל, איך רוף איהם — „פראשע פאניע". „פראשע פאניע", ווייס איך אפילו, פאסט ניט צו זאָ־גען צו א קעלנער. ווארים ווער איז ער? א משרת... נאָר זיי געהען אזוי רייך געקלייידט, אז רופען זיי פראָסט איז פשוט א מורא. נאָר מיין „פראשע פאניע" העלפט אויך ניט. ער לויפט אוועק אין אנדערען עק, און נעה כאָ איהם... אז זיי פליהען, זאָג איך אייך, ווי די שדים. מילא, נאָכדעם בין איך דערנאנגען, אז איך האָב אומזיסט זיך מאום געמאכט, ווייל יעדערע דריי־פיער מישלעך, צי פינף (איך קען דען דאָס אויסרעכענען?) האָבען א בעזונדער קעלנער, און איך האָב אלע קעלנערס איבערגע־רופען און „מיין קעלנער" גראָד פערזעהן... בקצור, מיין קעלנער איז צו מיר אליין צוגענאנגען — איהר וואָלט זעהן א קעל־נער — א מאָנארכ! א פאָר וואנסען האָט ער, קען מען מיט זיי פערבינדען דעם גרעסטען פאָק! ער איז צוגענאנגען, בין איך א טויטער געבליבען, א מת. געפרעגט וואָס מיר ווילען האָט

און ציטער, דער בעל־הבית מיינער זאל מיך ניט דערזעהן. א קליי־
ניגקייט! אומגליקליך קען איך ווערען! בקיצור, דער קעלנער
איז דורכנעאנגען און איך האב איהם בעצאהלט 40 קאפיקעס
פאר צוויי גלאז קאוועע... פאר די וואסער רעכענט מען ניט, און
א גרייוענע האב איך איהם געגעבען „נא טשאי", און איך וויל
שוין ענטלויפען. איז ניטא דער שייגעצעל, וואס האט צוגעגע־
מען דעם בגד... געפעלט אייך אן עסק! און דא זיצט דער בעל־
הבית און אט נאך א האר דערזעהט ער מיך. א קלייניגקייט—
דער בעלהבית טרעפט דעם פריקאזטשיק אין בריסטאל! קוים
מיט צרות געפונען דעם שייגעצעל. ער האט מיך גאנץ פיין אנ־
געטהאן דעם בגד, האב איך איהם ארייגגערוקט אויך א גרייוניע
„נא־טשאי" און זיך ארויסגעבאפט ווי פון תפיסה און האב גע־
דאנקט גאט וואס מיין בעל־הבית האט מיך ניט דערזעהן... א
קלייניגקייט! דער פריקאזטשיק מיט איהם אין איין פלאץ און
נאך וואו? — אין בריסטאל: אונגליקליך וואלט איך געווא־
רען!...

דער היים. היים איז מיר אויפ'ן שעהנסטען אופן, בין איך מיר מישב און הויב אן אויסטהאן דעם בגד, האט זיך צו מיר געגע־בען א כאפ עפעס א שייגעצעל פון א יאהר 13—14, און האט גלייך צוגענומען און איהם אוועקגעטראגען ערגעץ העט ווייט. די מעשה האט מיר שוין שטארק הנאה געטהאן, עס איז סוף־דעסטוועגען א כבוד — עס איז דאך פאַרט בריסטאל, מען קען דאך דאס ניט לייקענען... מורא האב איך אבער געהאט, א קשיא אויף א מעשה: אפשר וועט מען נאך פערבייטען דעם בגד... איך האב אמאל געהאט אזא מעשה, און דוקא איז טהעאטער, אמת ניט אין ווארשוי. נאר דאס איז אלץ גארנישט. איך טרינק אויס די גלאזן קאוועע און הויב אן בעטראכטען דעם עולם נעהנטער, איך גיב א קוק: וועה איז מיר — אנטקעגען מיר זיצט מיין בעל־הבית! איך בין געווארען טויט: א קלייניגקייט, ער קען נאך מיינען, אז איך שטעל איהם בדלות.

— קום אהיים, ביילקע — האב איך געגומען שלעפען מיינע.

— וואס איז, וואס איילסטו זיך? — זאגט זי אונצופרי־דען.

וואס אייל איך זיך, זאג איך איהר ניט. איהר מיינס, עכ איז גוט צו בעווייזען זיך פאר א פחדן פאר א ווייב, בפרט נאך פאר א יונג ווייבעל; עס ווילט זיך ניט. בקצור, קוים מיט צרות — זי נעהט. ווייל איך אבצאהלען — ניטא דער קעלנער מיינער — פערפאלען געווארען. שלעכט, וואס טהוט מען? זוכען איהם מיט די אויגען האב איך מורא, אז דער בעל־הבית זאל מיך ניט דערזעהן. — איך זיץ ממש אין געהאקטע וואונדען און היט זיך, ניט א ריהר צו טהאן. איך האלט דעם קאפ צו דער וואנד און היים איהר, אז זי זאל אבשטעלען דעם קעלנער און איך וועל שוין בעצאהלען. זאגט זי, אז זי קאן איהם ניט, זי חאט זיך אין איהם גאר ניט איינגעקוקט פריהער. א ביטערע מעשה! מילא, איך מאך הארץ און קעהר אב דעם קאפ און זוך אליין

אויסער דעם איז חשה'ן נעווען צו דערסענען פאר א „שע־נע בעל־הבית'טע אין „צדקה". „א שפאס איהר צדקה! פלענען די שטעדטילשע שטענדיגע גבאי'טעם ריהמען — קלענסטע נדבה איז ביי איהר א קאפיקע! א נראשען — חלילה! וועט זי קיינמאל ניט געבען. אין צדקה שטעהט זי שוין העכער פאר דער גביר'טע פייגע־לאה'ן — יענע איז טאקי איין אמת'ע חזיר, אונזערע רעד זאלען זיך ניט דערגעהן...

און אזוי האט זיך חשה נעפ־הרט איהר נאנצען לעבען, אזוי לאנג עס האט זיך ביי איהר מאן חיים בערעם „גערודעלט". אבער „רודלען זיך" קען אויך ניט אייביג.

ר' חיים האט זיך פלוצים צוגעשטעלט און „אנגעזעמצט"... אבער אין קלעמענסע זעטצט מען ניט אן ווי אין די נרויסע שטעדט, וואו דער אנזעצער זאמעלט צונויף א פאר הונדערט טויזענד רובעל, מעלדעט באנקראט, רוקט זיך אב א פאר חדשים אין די מרחקים און נאכהער קומט ער צוריק און זענד רובעל, מען מעלדעט באנקראט, מען רוקט זיך אב א פאר טאקי אנגעזעמצט, שטעלען זיך קען מען שוין קיינמאל ניט...

או ר' חיים בערעם וואלט מיט צעהן יאהר צוריק מאכען א חשבון וואלט דאמאלם אויך דער „סך הכל" ניט ווייזען בע־סער ווי אין דער צייט, ווען ער האט געמעלדעט באנקראט, נאר דערווייל האט ער קיינמאל קיין צייט ניט נעהאט און האט שטענ־דיג נעקלערט, עס רודעלט זיך זאל זיך רודלען... אי וואס: שפּע־טער, נאכדעם — עס וועט דאך מוזען פלאצען די זייפענבולבע! — עט!

און מיט דעם דאזינען „עט" האט ר' חיים „נעצווינגען נאנצע צעהן יאהר, און אז דער „עט" האט אבער אנגעהויבען דערעסען ווערען ר' חיים'ס קאפ, וועלכער פלענט שטענדיג נעהן ווי מען זאנט „חאראראם" פון לייהען און צאהלען, האט ער אויך מיט דעמזעלבען „עט" זיך מישב נעווען או: עס וואס וועלן דערפון? מען מוז! פריהער, שפּעטער...

דער מילכיגער טשאלענט.

חשה איז אמאל געווען א שענע בעל־הבית'טע אין קלעמענ־קע: קיין גביר'טע, אפילו קיין נגידה איז זי קיינמאל ניט געווען נאר קיין ארימע אויך ניט: איהר מאן חיים בערעם איז געווען א העגדלער פון כל התבואות: פון ווייץ, קארען, האבער, גערשטען גריקע, באב און ארבעס און אמאל אויך פון טרוסקענע יאגערעס און שוועמליך: אין שטעדטעל פלעגט מען זאגען: חיים בע־דעם וויל איינגעהמען די גאנצע וועלט... צי פלעגט ער פערדיע־גען צי ניט, האט ער קיינמאל ניט געוואוסט. אז מען פלעגט איהם פרעגען: וואס מאכט איהר ר' חיים? ווי געהט עס אויך?" פלעגט ער נאר ענטפערען: עט. א דאנק גאט — עס רודעלט זיך. און דאס „רודלען זיך" איז א גוטער סימן, אז מען איז תקיף אין מעמד.

און אט דאמאלס בשעת עס האט זיך גערודעלט איז חשה געווען „א שהנע בעל־הבית'טע: דעם ערשטען חלק פלייש פלעגט גט אין יאטקע בעקומען חשה: און אז זי פלעגט אמאל קיין צייט ניט האבען צו קומען דאנערשטאג אין יאטקע פלעגט די קצב'טע איהר אליין ברענגען אין שטוב אריין, וואס ניט יערער בעל־הבית טע איז זוכה דערצו, ווי די קצב'טע פלעגט אליין זאגען:

— מאגט איהר מיר גלויבען, חשינקע, אז חוץ פייגע־לאה'ן מראג איך אין שטוב קיינעם ניט קיין פלייש, ניט דערלעבען וועט ביי מיר זעלדע ריבה'ס צי חייטשע וועלוועלס, איך זאל זיי אין שטוב אריינטראגען.

און חשה'ן פלעגט עס זעהר חנאה טהון, וואס מעהר נישט ווי פייגע־לאה'ן או זאיהר טראגט מען אין שטוב אריין. א שפאס פייגע־לאה! די ערשטע גבירה'טע אין שטערטעל!

נעם בעל־הבית, וועט ער דאך קיין חעזה ניט האבען אויפרר־
פען רביעי, צי, זאל דער אויבערשטער אויסהיטען — איינס
פאר אחרון. דעם זעלביגען שלישי פלענט ר' חיים נאכ'ן אנזעץ
אויך בעקומען. אמת, ניט אזוי אפט ווי אמאל!

פיהלען האט שטארק נעפיהלט איהר בראך חשה. זי, חשה,
די ערשטע בעל־הבית'טע אין צדקה, אין יאטקע, אין נאם, איז
געביך אזוי נעפאלען נעוואָרען, אז זי פלענט שטיל־ערהייט וויי־
נען.

און פאר וואס זאל ניט וויינען?

אמאל, אז די צווויי שטאדט גבאי'טעם, ביילע־ניטע מיט חנה־
לאה'ן פלענען נעהן איבער דער שטאדט, פלענט מען צום ערש־
טען אריין צו איהר, און זי פלענט זיי ערשטענס בעטען זיצען
מיט א בריטען מויל, ווי עס פאסט פאר א געהויבענער בעל־
הבית'טע: צווויטענס פלענט זי מיט נאך א בריטערען מויל
פרענען: פאר וועמען נעהט מען דאס? און אז די נבאי'טעם
פלענען זי אברופען אין א ווינקעל און איינרוימען איהר אין
אויער: „פאר יענקיל דעם מלמד; וואס ווייסט איהר: זיי זיצען
שוין אכט טאג אהן ברויט!..." פלענט זי דאמאלס ווי א ציטער
מהאן, מען זאל זהן וואס פאר א גוט הארץ זי האט און אלץ
מיט בריטקייט. אויפמאכען דעם קאמאד און ארויסנעהמען פין
דארט א נאנצען פינפקאפעקענעם, און די ווייבער פלענען בלוי־
בען ווי פערשטארט און איינע פלענט זיך אנרופען:

— מסתמא, אז איך האב נעזאגט מען זאל אריינגעהן פריהער צו חשה'ן, האב איך נעוואוסט וואס איך רער.

און דערנאך פלענט זי אנהויבען א ווינשעווען:

— רער אויבערשטער זאל העלפען...

פון דאס אלץ פלענט חשה וואקסען פאר נחת און נדולה.

היינט — אוים כבוד. אז זי דערזעהט דורכ'ן פענסטער די נבאי'טעם בעהאלט זי זיך און הייסט די קינדער זיי זאלען זאנען: „ניטא די מאמען אין דער היים"... און אפטמאל איז

און אויף מארגען האט קלעמענקע נעקאכט:

— וואס זאגט איהר? ר' חיים בערעם, אזא „תקיף אין מעמר", אזא שארפער ענדלער, אזא ספעקוליאנט, האט אנגע־זעטצט.

— איך האב פריהער נעוואוסט, אז אזוי וועט זיין.

— קען מען היינטיגע צייטען נעבען נעלד אויף פראצענט?

— די בעסטע זאך — אין דער אייגענער קעשענע.

און ביז וואנען אין קלעמענקע האט זיך ניט נעטראפען קיין אינטערעסאנטערע נייעס, האט דער עולם אלץ געשמועסט וועגען חיים בערעם און וועגען דער נעוועזענער שענער בעל־הבית'טע חשה'ן.

נאר אין קלעמענקע מאכען זיך אפט נייעסען: אין גיכען האט זיך נעטראפען א מחלוקת וועגען שוחטים: קלעמענקע האט פערוואלט א דריטען שוחט, און א דאנק דעם דריטען שוחט, וועלכען מען האט ארבענעבראכט פון דער וויים, איז ר' חיים בע־רעם „אנזעטץ" פערגעסען געווארען: נאר דאס הייסט ניט, אז מען האט איהם וויייטער אנגעהויבען „נעטרויעו", ניין! קיין בטוח וועט אין קלעמענקע אן אנזעטצער קיינמאל ניט ווערען, אפילו די קצב'טע וועט א פונט פלייש ניט בארגען. פערגעסען הייסט: מען האט איהם אויפגעהערט צו נעטרויען און אויפגע־הערט צו רעדען וועגען איהם, און ר' חיים בערעם האט זיך אנ־געהויבען צעהלען צווישען אלע איבעריגע געפאלענע בעל־בתים אין קלעמענקע.

אודאי איז עס א גרויסער „בראך" אז די „ערשטע" בעל־בתים ווערען די לעצטע, נאר חיים האט עס ניט אזוי שטארק געפיהלט, דעם כבוד אין בית־המדרש האט ער אפילו ניט גע־האט ווי אמאל, אבער דאך „די שטאט" אין מזרח איז געבליבען דיזעלבע, ניט ווייט פון רב, און א „מזרח וואנד" יידען און דעם רב'ס א שכן וועט דער נבאי, ווי ער זאל ניט זיין קיין גראבער יונג, ווי ער זאל זיך ניט וועלען רייצען מיט א נעוועזענעם שע־

חיים'ען איז אפילו דער פלאן ניט געפעלען, נאר וואס זאל מען טהאן, אז עס זיינען פארט אויסגענאנגען אמאליגע יאהרען אזן ניט ווילענדיג האט ער געזאגט:

— מילא, זאל זיין א מילכיגער שבת! וועסט ביי מיר אליין פועלן! עס איז אפילו ניט אזוי שען!

— קיינער וועט אונז ניט קוקען אין טאפ, — האט חשה איהם געסרייסט.

דער מילכיגער טשאלענט, וואס חשה האט דעם ערשטען מאל אין לעבען געשטעלט, האט נעראטען... די קארטאפעל מיט פוטער זיינען געווען אייגנעפרעגעלט, אזן דער ריח האט זיך נעחערט שבת ביי'ם טיש ווי פון די בעסטע געבראטענס.

— נאנץ גוט! האט חיים געלויבט.

— דער זכות פון שבת! — האט חשה דערקלערט.

אזן חשה, די ניט לאנג געווען אהבען געהאט א שם אין נאם, איז נעווען צופריעדען פון דעם ערשטען מילכיגען טשאלענט! עס איז א וואונדער, אבער ווי געזאגט, איז חשה קיין פרעסערין ניט געווען.... בשעת חשה פלענט אין די גוטע יאהרען מאכען גוטע טשאלענטען מיט'ן שענעם חלק פלייש, מיט דעם פעטען קוגעל איז דאס אויך נעווען ניט דערפאר, וויל זי איז א פרעסער'ן. חלילה! די ליטווישע וווייבער האלטען וועניג פון דער אכילה. דעמאלט איז דאס אויך געווען לכבוד שבת, אבער אז דערזעלבער טעם האט דער מילכיגער טשאלענט, די קארטאפעל מיט פוטער, וואס קאסטען אזוי ביליג אזן צוליעב וואס זי דארף ניט געהן שווארצען די אויגען איז יאטקע, וואו אמאל פלענט זי נעהמען דעם בעסטען „חלק פלייש" אזן היינט קען זי מעהר ניט נעהמען ווי איין פונט, — היינט פאר וואס זאל זי ניט זיין צופריעדען אזן דאנקען גאט?!

אזן אזוי האט חשה א גאנצען האלב יאהר געמאכט מילכי-

איהר פערשפּאַרט צו בעהאַלטען זיך: די גבאי׳טעס ווייכען אויס אין גאנצען איהר הויז; צו חשה׳ן דער אמאַלינער ערשטער בעל־הבית׳טע אין קלעטענקע נעהט מען ניט אריין נאָך א נרבה! און ביי אזעלכע פעלע ווייכט זי ווי יום כפור צו נעילה...

נאר נאָך מעהר ווערט פערנאַסען איהר בלוט ווי וואסער, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, אין יאטקע. חאטש זי נעהמט שטענדיג פאר מזומנים, ווייל בארגען, ווייסט זי ווען מען איהר שוין ניט, נאר דאס „אויסנעהמען זי" איז ניט ווס אמאל, דער חלק איז נאר איין אנדערער, שוין לאנג אז מען האט איהר קיין שטיקעל „ריפ" ניט דערלענט, קיין פעטען ביין, פון ווען דער פשאַלענט איז אזוי נעראטען, נאר עס נעהט ניט אין דעם ביין: חשה איז אפילו אין די נוטע יאהרען קיין „פרעסערין" ניט נעווען, די נעפאַלענקייט — אט ווס איהר פערדריסט, אט אויף ווס זי ווייכט!...

פון ברענגען אהיים דעם חלק פלייש רעדט מען שוין ניט! אז חשה זאל איצט אפילו צעהן דאנערשטאגען ניט קומען אין יאטקע ווען איהר די קצב׳טע אין שטוב ניט אריינטראגען. חאטש אין די „נוטע צייטען" האט די קצב׳טע אויך פון איהר ניט נעלעבט, ניט גליקליך נעווארען, נאר דאמאלס איז עפעס אנדערש נעווען, דאמאלט איז אין שטעדטיל חשה נעווען א נאנצע סדרה, אבער איצטער פאר ווס קומט איהר טראגען נאָך אהיים דעם חלק פלייש?

און עס האט זיך מאקע נעטראפען, אז חשה האט זיך אין מאל איינגעשפּארט און ניט נעווואלט נעהן אין יאטקע, ווי איהר בלוט ווערט פערנאסען...

— פון ווען־זשע ווערסטו מאכען שבת? האט איהר חיים נעפרעגט.

— און פון פונט פלייש ווס איך ווייל נעהמען, מיינסטו, עין מען מאכען שבת? האט חשה זיך נעקלאגט, אלץ איין שווארץ יאהר! עס ווערט זיין רעכט א מילכיגער שבת!

אפילו דאמאלס, איהר פערשטעהט, אין אזא עת־צרה, זיינען די טשאלענטען, וואס זיינען געשטאנען ביי עטלעכן אין אויווען, געווען היים ווי פייער און פון עטילס טשאלענטען וועגען האט מען זיך נאך געקענט שלאגען אין בית־מדרש ביז נאך מעריב, וואלט אויך קיין בייז ניט געווען. נאך א מעשה דערצעהלט מען וועגען עטיל'ס אויווען, אז איין מאל האט דער אויווען געהאלטען אזא היטץ, אז איין שכנה'ס א טשאלענט האט „געקאכט", די שכנה איז געווען אויסער זיך פון שמחה: דער טשאלענט איז אזוי היים!... נאר די שמחה האט איהר געקאסט נענוג נעזונד: נאך א שכנה איז דערביי געשטאנען און זעהענדיג ווי דער טשאלענט קאכט אזוי, האט זי א פאטש געטהאן מיט די הענד און האט א געשריי געטהאן:

— א קויל איז מיר! איהר האט א „שאלה".

— ווי היסט? איז יענע געבליבען א טויטע.

— וואס, איהר מאכט זיך צום נאר? אדער איהר זענט א גויה? איהר זעהט ניט אז אייער טשאלענט „קאכט" אזוי ווי מען וואלט איהם ערשט היינט פערדראקט. לויפט גיכער צום רב און פרעגט.

נאך א פאר שכנות, וועלכע זיינען אויך געקומען נאך זייער טשאלענטען האבען פאדטאקעווען און דערצעהלט א מעשה, ווי אזוי ביי חייענע שרה'ס איז אזוי אמאל טרייף געווארען א טשאלענט: ער האט זעהר געקאכט.

די שכנה, צו וועלכער דער טשאלענט האט געהערט, איז געביך ניט טויט ניט לעבעדיג אוועקגעלאפען צום רב: נאר א דאנק דעם רב'ס ליעבשאפט צום שבת, האט ער זיך געסטארעט ווי ווייט מעגליך איז כשר מאכען, און גראבלענדיג זיך א היבשע צייט אין „שאלות ותשובות" האט ער דעם טשאלענט כשר געמאכט.

אט ביי דער עטלעכן האט חשה די לעצטע צייט איהרע מילכיגע טשאלענטען נערוקט, און אויך דא האט איהר דאס

גע שבתים. און די קינדער און אפילו חיים אליין פלעגען זיך ניט קענען אבלוימען פון דעם זיסען טעם פון דעם מילכיגען טשאלענט.

נאר איין מאל האט זיך מיט'ן טשאלענט געטראפען א גרויס אונגליק, און חשה חאט זיך פערשאלטען איהר לעבען.

ביי חשה'ן אליין איז קאליע געווארען דער אויוועז, ער האט געדארפט האבען א קליינעם רעמאנט, וועלכער האט געדארפט קאסטען ניט מעהר ווי פינף גילדען; פערשטעהט זיך, אין די גוטע יאהרען, ד. ה. בשעת עס האט זיך „גערודעלט", וואלט חשה גליידיך רופען א „מוליער" און וואלט עס פערריכט. אבער איצטער, אז עס איז זעלטען פארהאן א גראשען אין שטוב, קען מען זיך זומערצייט בענעהן אהן איין אויוועז: ווארימעם קאכט מען אויף אויפ'ן פריפעטשיק און טשאלענט „רוקט מען" ביי א שכנה.

צייט ביי חשה'ן איז קאליע געווארען דער אויוועז „פעררוקט זי איהר טשאלענט ביי עטיל לייזער'ס, אויך אפילו ניט קיין נגידת'טע. נאר אן אויוועז האט זי גראר א גוטען, אלע שכנים פרעגלעז ביי איהר אויף יום טוב "יאדערליך" און נאך אזעלכע מיני יום־טוב'דיגע כבודים, ווען ניט יעדער אויוועז טויג דערויף, די גאסיגע ווייבער קענען זיך פון דעם אויוועז ניט אבלויבען: ערשטענס איז ער די גרויס ווי א „פעלר", אין צווייטענס האלט ער „היטץ". וועגען עטיל'ס אויוועז דערצעהלט מען זיך אז אין גאס חדושים: איין מאל בשעת עס איז געווען דער גרויסער עכוב־הקריאה און מען האט זיך אין בית־המדרש געשלאגען ביז פאר נאכט, אז טשאלענט האט מען געגעסען, בשעת מען האט געדארפט עסען שלש־סעודות, און ביי אלעמען איז פון די טשאלענטען „אש" געווארען, ד. ה. קאלט ווי אייז, און יעדע פרוי האט געשאלטען דעם גבאי פון בית־המדרש, אז פון איהם זאל ווערען ווען עס איז געווארען פון „טשאלענט".

טרייסט אז עס טרעפט אזוינע אונגליקען. מען פערשטעהט אז זי, חשה, האט ניט נעמיינט צוגעהמען דעם פליישיגען און לאזען דעם מילכיגען, ווייל אלע ווייסען, אז זי איז א טייערע אידענע און מען נעדענקט נאך די אמאליגע צדקה איהרע, די אמאליגע שבתים, אבער, די אלע נחמות האבען נאך איהר מעהר געשיטען דאס הארץ, און זי האט ביטער געווויינט.

— דו ביזט עס ווערט! — האט זי חיים געשטראפט אנשטאט צו טרייסטען — מיט ארימקייט דארף מען זיך ניט שעמען, ווארים ווען מען שעמט זיך מעהר איז אלץ קענטיגער די ארימקייט, וואלסטו מאכען שבת ווי אלע ווייבער מיט א שטיקעל פליש, ניט שעמען זיך געהן אין יאטקע, וואלסטו ניט האבען אזא פערשטערטען שבת.

חשה האט ניט געענטפערט, זי האט נאר שטיל געווויינט.

ביי'ם „טייטש־חומש", ס'איז גראד געווען שבת חזון.

— גוט נאך ווען איך האב אין די גוטע יאהרען געקויפט א טייטש־חומש! דאנקט זי נאט און נעהמט זיך געשמאק צו לייענען און נאך געשמאקער צו ווייענען!

גרויסע אומגליק נעטראפען אוז זי האט א פערשטערטען שבת נעהאט; איהר שטיקעל שטאלץ, וואס איז נאך נעבליבען פון די פאריגע גוטע יאהרען איז אין נאנצען צובראכען געוואָרען. אוז זי, חשה די ערשטע בעל־הבית'טע אין נאס, איז אזוי נע־פאלען נעווען, אז אפילו פרייד־שלמה'ס, די ארימסטע פרוי אין נאס, האט איהר בעדויערט:

— אט וואס פון א מענשען ווערט! א מוסר אראבצונעה־מען, ס'טייטש! חשה זאל פערשטערען אזוי שבת אוז אבקומען מיט מילכיגע קארטאפלעס...

דערנאנגען זיך איז מען צוליעב א יונגע ווייבעל, וועלכע איז ערשט אראב פון קעסט אוז וועלכע איז נאך ניט געווען נענים אין עטיל'ס אויווען אוז אין אלע טשאלענט טעג, וואס זענען דארטען נעשטאנען אוז זי האט פערביטען איהר טשאלענט אויף חשח'ס. בכלל זיינען אלע טשאלענט טעג עהנליך איינער צום אנדערען, נלייך פערשמאלצען, אוז מבדיל זיין אין איין איין אויווען פון א טאג, דארף מען זיין א גרויסע בריה. אוז די יונגע ווייבעל וועלכע איז נאך ניט געווען קלאר אין די טעג, האט ארויסגענומען חשה'ס טשאלענט אוז אוועקגעטרא־גען אהיים, אנשטאט איהרען. אין דער היים האט זי אויסגעהויבען דעם דעקיל אוז נעוואלט זעהן צי עס איז נע־ראטען, צי לינט דער קוגעל אין נאנצען צי זיינען וויך גע־וואָרען די ביינער אוז נאך אזעלכע בעטראכטונגען. אבער ווי נרויס איז געווען איהר וואונדער, אז אנשטאט וואס זי האט פערקאכט דעטשקענע קאשע, האט זי דערזעהן קארטאפעל אוז פון קוגעל או זפלייש איז קיין זכר ניט נעווען.

אין א האלבע שעה ארום האט די נאנצע נאס נעקאכט פון דעם נייעם: א מילכיגער טשאלענט!...

ביי חשה'ן איז נעווען א פערשטערטער שבת. זי האט זיך לכתחילה נעוואלט אבוואַרפען פון טשאלענט, נאר דערמיט האט זי נאך ערנער נעמאכט — די ווייבער פון נאס האבען זיך נע־

דערביי פֿלעגט ער אויסזען שטרענג און פֿארשענדט. און ווען איך פֿלעג איהם ווייזען זיי אין דער בעסטער אַרדנונג. פֿלעגט ער זיך אביסעל בערוהיגען און פֿלעגט מורמלען:

— היט זיך!

איינמאל האָט ער מיך פֿלוצים געפֿרעגט:

— ווי לאַנג, דענקסטו, קען לעבען א בוים?

— א בוים? — האָב איך איבערגעפֿרעגט, פֿערוואונדערט פון זיין פֿראגע. — איך בין קיין באָטאניקער נישט...

— א דעמב, למשל, א גרויסער דעמב? — האָט ער ווייטער געפֿרעגט און געקוקט אויף מיר מאַרנע.

— א דעמב?... א דעמב קען לעבען א יאָהר טויזענד... — האָב איך איהם סתם א זאָג געטהאָן.

— טויזענד יאָהר? — האָט ער זיך אָנגעחאפט און זייער אויגען האָבען געשטראהלט. — אויב אזוי...

— איז וואָס? — האָב איך מיך געוואונדערט.

ער האָט מיר אבער נישט ערקלערט.

אין א וואַך ארום האָבען מיר ביידע געשפאַצירט אין וואלד. ער איז געגאנגען פאַראויס שטום און בעקוקט די בייַמער.

— איך וואלט געווען א בעלן אָנצוקוקען א דעמב...

— קיין דעמבעם זעהען זיך עפּעס נישט... — האָב איך בעמערקט.

— קום, העלף מיר זוכען א דעמב... — האָט ער זיך ווי געבעטען.

מיר זיינען געגאנגען אלץ ווייטער אין וואלד. ענדליך האָט ער אויסגעשריען וויילד פאר שמחה:

— אָט איז א דעמב!

— יא, דאָס זעהט אויס א דעמב! — האָב איך מסכם געווען.

מיין חבר.

ער איז נעווען אלייז אין דער וועלט — אויסער מיר אלס חבר האט ער קיינעם נישט געהאט. מיט מיר איז ער אבער אויך נישט זיכער געווען. איך האב אויסער איהם אויך אנדערע פרייגד געהאט. ער איז נעווען אויך זיי אייפערזיבטיג, אבער ער האט זיי קיינעם נישט בעלויידיגט מיט א ווארט.

ער פלעגט מיר אמאל זאגען: וועז איך שטארב, בלייבט מיין געדעבעניש בלויז אין אייער קאפ. און אז איהר וועט שטארבען, בלייבט שוין נאר קיין זכר נישט פון מיר.

נאך דעם פלעגט ער מאדנע שמייכלען, בלייבען שטיל א ווייל און, אויסשטעלענדיג די אויגען אויף מיר, צוגעבען:

— דאס איז שרעקליך, אמת?

אמאל פלעגט ער צווייפלען, אויב אפילו איך וועל זיין אנדענקען האלטען אין מיין קאפ. און דערפאר פלעגט ער מיר נעבען אפט ביכער מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען...

די אויפשריפטען פלעגט ער שרייבען מיט גוטער טינט. טיף אייגעקריצט די ווערטער אין פאפיר אריין. איך האב עס דייטליך געמערקט.

נאכהער האט ער אויך דערין אנגעהויבען צו צווייפלען: ווי לאנג קען לעבען א בוך!

האט ער זיך אנגעהויבען פאר דאס לעצטע נעלר פאטאגראפירען און פון יעדער פאטאגראפיע מיר א פארטרעט געשענקט מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען!

אפט פלעגט ער מיך רעווידירען:

— וואו האסטו מיינע פאטאגראפיעס?

די בענענעניש.

דעם יתנענמאן ב. האט מען מיר פארגעשטעלט אלס א פוסטער פון א זעלמענעם עחרליכען און נוט־ערצוינגענעם מענ־שען. איך האב מיך שטארק פעראינטערעסירט מיט איהם. איך האב בעשלאסען מיט איהם חבר צו ווערען.

איך האב איהם בעטראכט פון קאפ ביז די פים און האב בעמערקט, או ער איז ווירקליך א זעהר נאבעלער מאן. איבער־חויפט זיינען מיר געפעלען געוואָרען זיינע רויטע בעקעלעך און דער גלאטער נישט געקנייטשטער שטערן.

אזא מענשען האב איך געוואלט ארויסווייזען מיין אויס־מערקזאמקייט. איך האב ארויסגענומען מיין פארטסיגאר און האב איהם געוואלט מכבד זיין מיט א פאפיראס.

— דאנקע! — האט ער העפליך זיך פערנייגט — איך רויכער נישט. און גלייך נאכדעם האט ער ארויסגענומען א פושקעלע פון טאש, אויפגעפענט און פון דארט ארויסגענומען א קלייניע מיענטע קייקעלע און אריינגעלעגט עס אין זיין מויל. איך האב פערשעמט ארויסגענומען א סינארעטעל פאר מיר אליין, פעררויכערט און נישט געוואוסט וואס צו רעדען.

מיר זיינען פארבייא קאפע־הויז. מיר האט זיך געוואלט ארויסווייזען מיין אויפגעלענטקייט צום נייעם חבר. איך האב איהם איינגעלאדען אריינצוגעהן.

— מיט פערגניגען! — האט ער איינגעשמיסט.

מיר האבען זיך געזעצט ביי א מישעל.

עם איז צוגענאנגען א קעלנער.

– צוויי קאפע! — האב איך בעשטעלט.

ער האט דעם בוים בעטראכט פון אלע זייטען, ארומגענומען מיט ביידע הענד דעם דיקען שטאם און זיך אנגעלעהנט פערטראכט און באלד האט ער ארויסגענומען א קליין מעסערל פון קאש.

— וואס ווילסטו טאן?

ער האט מאדנע געשמייכעלט און געענטפערט:

— איך וויל דא אויסקריצען מיין נאמען...

און טיף אין בוים האט ער יעדען אות פון זיין נאמען איינגעשניטען.

נאכדעם האט ער אבגעווישט דעם שווייס פון שטערן, וואס די ארבייט האט ביי איהם ארויסגערופען, און זיך געוואנדט צו מיר:

— מיינסטו ווירקליך, אז דער דעמב קען לעבען טויזענד יאהר?

— אויב א דונער וועט איהם נישט איינשלאגען... — האב איך קורץ געענטפערט.

זיין נעזיכט איז געוואָרען בלאס ווי קרייד, און ער האט קוים נעקענט אויסרירידען:

— קום!

מיר האבען פערלאזען דעם בוים און זיינען נענאנגען שווייגענדיג איבער'ן אלטען גערויכטען וואלד, וועלכער האט מרה־שחורה'דיג נערוישט.

אין א פאר וואכען ארום האט ער מיר ווידער געבראכט א בילד מיט'ן אלטען אויפשריפט:

צום אייביגען אנדענקען!

קען — איהר ווילט מיר קאליע מאכען די אויגען... די דאזיגע בילדער זיינען זעהר שעדליך פאר דער ראיה...

— וואוהין דען וואלט איהר איצט געווען א בעלן? — האב איך איהם געפרעגט.

— איצט?... ער האט ארויסגעכאפט זיין זייגערל, וואס איז נעלענגן איינגעוויקעלט אין א רימענעם בייטעלע, עם אויפגעפענט און בעטראכטענדיג נענוי די צייט, האט ער ווי דערשראקען אויסגערופען:

— שוין האלב צעהן... פונקט צעהן נעה איך שלאפען... ווילט איהר, פעטערקע, לאנג לעבען, — האט ער מיר ארויפגעלענט זיין האנד אויפ'ן פלייצע, — זאלט איהר שטענדיג נעהן צעהן א זיינער שלאפען...

איך האב אנגעקוקט מיין נייעם בעקאנטען: זיינע רויטע בעקעלך האבען ווי געבליהט, נאר אין די אויגען איז נעלענגן די קעלט פון טויט... עס האט מיך א שוידער געטהאן.

— ענטשולדיגט, — האב איך איהם בעמערקט — איך האב מיך עפעס דערמאהנט... און דערלאנגענדיג איהם שנעל די האנד, האב איך זיך פלינק אבגעטראגען, און בין געפלויגען ווי איינער אנטלויפט פון דעם טויט...

איך בין אוועק צוריק אין קאפע־הויז, נעהייסען דערלאנגען א שווארצע קאפע, פעררויכערט א צינאר, גענומען א פאר אילוסטרירטע צייטונגען און שפעטער אביסעל האב איך זיך צוגערוקט צו דער שענער דאמע און האב מיט איהר געפלוידערט ביז צוועלף א זייגער...

און די נאנצע יענע נאכט האב איך נעהאט דאס געפיהל ווי איך וואלט זיך נעראטעוועט פון עפעס א מאוסען טויט, און האב נעטהאן אלערליי סנולות, צו וואכען און לעבען...

א, נעבענטשט זאל זיין דאס לעבען!...

— ניין! ניין! — האָט ער זיך אַנגעכאַפּט — פֿאַר מיר מילך! מילך!

איך האָב געטרונקען מיין קאַפּע. ער האָט געטרונקען זיין מילך...

קענאַיבער האָב איך בעמערקט א שעהנע פֿרוי. איך האָב איהם געמאַכט אויפֿמערקזאַם...

— זעהט, וועלכע אויגען!

ער האָט טרוקען בעמערקט:

— צו וואָס איז דאָס קוקען? עס איז נאָר אַן ענמת־נפֿש אוּן ס'קאָסט געזונד...

אוּן מיין נאָבעלער נייער בעקאַנטער האָט אפֿילו נישט געוואָלט אויפֿהויבען דעם קאַפּ אין יענער זייט, וואו די דאָמע איז געזעסען.

נאָכ'ן אָבטרינקען, איך — מיין קאַפּע אוּן ער — זיין מילך, האָב איך געבעטען ביים קעלנער א צייטונג פֿאַר מיר אוּן פֿאַר'ן הערר ב.

— אך, איהר רעכענט דען דאָ לאַנג צו זיצען? — האָט ער זיך געכאַפּט, אויפֿשטעלענדיג זיך. איך וואָלט שוין וועלען נעהן.

— וואַרום? דאָ איז דאָך גאָנץ אַנגענעהם צו זיצען. — האָב איך איהם געוואָלט פֿערהאַלטען.

— עס איז אומגעזונד, זעהר שעדליך אין אזעלכע פֿלעצער לאַנג צו זיצען: די לופֿט איז דאָ זעהר פֿערדאָרבען...

איך האָב נישט געהאַט קיין ברירה אוּן האָב בעצאָהלט פֿאַר מיין קאַפּע אוּן זיין מילך אוּן בין ארוים מיט איהם אויפֿ'ן נאַס.

— וואָלט איהר נישט געווען א בעלן אמאָל אריינצוגעהן דאָ אין „אילוזיאָן"? דאָ ווייזט מען זעהר שעהנע בילדער,— האָב איך פֿאַרגעלעגט מיין נייעם בעקאַנטען.

— אך, וואָס רעדט איהר! — האָט ער זיך ווי דערשראָ־

איבער די אלעען נעהט אום דער וועכטער מיט א בעזם.
זיין בליק איז פינסטער און צארנדיג...
ער קעהרט זיי צונויף אין איין קופע, בלייבט שטעהן ווי
פערטראכט און ברומט ארויס:
— וואס טהוט מען מיט זיי? פערפלוכטע בלעטער!...

בלעטער.

1.

פ ר י ה ל י נ ג. דער וועכטער פון שטאדט־נאכטען זיצט ביים טויער און בעטראכט די ביימער. זיין אויג קען זיך זאט נישט אנקוקען.

די ביימער שטעהען פערצירט אין טויזענדער גרינע בלעטער און קוקען מיט שטאלץ ארויף צו דער ליכטינער זון, ווי זיי וואלטען רויזען: נא זעה, מיר האבען זיך קענען דיר נישט וואס צו שענקען!

דער וועכטער פערלאזט דאס בענקעל, אויף וועלכען ער זיצט, און נעהט זיך דורך די אלעען. ער פערריימט דעם קאפ אין דער הויך און זיין אויג וועדט אנגענאסען מיט א ליעב־שאפט צום נאכטען: ער וואלט וועלען די אלע ביימער און בלעטער ארומנעהמען אזוי ווי א קינד און זאגען: איך האב אייך ליעב!

ער חויבט אויף די הענד און וויל אבריישען א צווייגעלע. נאר ער האט חרטה:

— אזעלכע שענע בלעטלעך! מען דארף זיי נישט ריישען, א רחמנות!...

2.

ה ע ר ב ס ט. א קאלטער ווינד בלאזט און ריישט אומ־דערבארימליך די פערנעלטע בלעטער פון די ביימער: זיי פאלען אויפן נאס דעם צווייטען אויף דער פייכטער ערד און בעטען אויס די אלעען.

זי חאט אמאל נעחאט אן אייגען קינד. — דערמאהנט זי זיך. — דאס איז געווען טאקי א גאלד: שטענדיג האט עס גע־ווינט און געקרימט זיך, וויר עס פלענט דורכנעהן, פלענט דורכ־גענומען ווערען פאר רחמנות. זי פלענט מאכען גאלד מיט איהם: נעחמט עס נעבעך און שטארבט אב...

און ביי דער דאזיגער ערינערונג צעווויינט זי זיך מיט אמת'ע טרעהרען: דאס פרעמדע קינד קוקט זי אן פער'חדוש'ט און וויים נישט, וואס זאל דאס בעטייטען. אבער איהרע טרעה־רען האלטען נישט לאנג זיין אויפמערקזאמקייט: עס איז דורכ־נעפאהרען א גרויסער וואגען, געשפאנט אין צוויי פערד. דאס קינד ווערט מלא שמחה, שפרינגט ארום אין דער בעטלערינס הענד און רייסט זיך צו די צוויי גרויסע, שווארצע פערד...

די בעטלערין.

זי אליין, די בעטלערין, האט געקענט טהאן מיט איהר פנים, וואס זי האט געוואלט: פערקרימען איהם מיט א געבעט, אויסגלאצען די אויגען מיט דער גרעסטער פערצווייפלונג, און אויב מען דארף נויטיג — קען זי גיסען מיט טרעהרען אויף... אבער דאס אנדערהאלבען־יעהריג קינד אויף די הענד איז א לא־יוצלח, טויג נאר נישט צו דער ארבייט. א ממזר א קינד דאס איז: לינט ביי איהר אויף די הענד און לאכט...

אמת, דאס קינד איז נישט שולדיג. עס איז זעהר א שעהנער זומערדיגער טאג. גאנצע סנאפען שטראהלען פאלען אויפ'ן קינדס פנימעל. עס געפעלט איהם שטארק די ווארימקייט, די ליכטיגקייט... ער טאנצט ממש פאר נחת אין דער בעטלערינס הענד...

— א שמחה אויפ'ן ממזר! — בייזערט זי זיך און ניט איהם א קניפ...

אבער דאס קינד זאל זיך האטש א קרים טאן!.. אט איז דורכגעפאהרען א טראמוויי: דער טראמוויי קלינגט, קלינגט, און דאס קינד הירושעט פאר נליק...

— עס זעהט גאר נישט אוים וויאנ'ארים קינד! — עסט זיך די בעטלערין...

און אין הארצען טראכט זי, אז עס פעהלט איהם טאקי גארנישט... זיין מאמע, ביי וועמען זי באהרגט דאס קינד אויף עטליכע שעה, קיבעלט עס און פיעשטשעט עס...

— אויסקרעענקען זאל זי דאס געלד, וואס איך גיב איהר פאר איהם! — שעלט זי פאר בעס, וען דאס קינד צולאכט זיך פון עפעס א זאך, וואס געפעלט איהם אויף דער נאס...

מיכל זאוועלם בנדים, וועלכע זיינען ריין אוך ניי אוך שטארק פון די אנדערע ארימע קליידער.

אין גאס דרעהען זיך שטענדיג ארום די מענשען פון די קלייניע הייזעלעך. דאס הייסט, מען גיהט אין גאס. ווער עס גיהט, איז קיינעמס עסק נישט. וואס מאכט עס אויס? צי חיים גיהט, צי לייבע גיהט, צי חיענע גיהט? אבער אז אין דער־זעלבער גאס גיהט דורך מיכל זאוועלם, בעקומט שוין די גאס גאר אנ'אנדער פנים. דאס הייסט שוין: מיכל זאוועלם גיהט. אוך זאלען אלע אייגוואוינער מיט זייערע קינדער פון זייערע חייזעלעך ארויסגיהן אויפ'ן גאס, אוך זאל אין דערזעלבער צייט דורכגיהן מיכל זאוועלם, וועט ער נישט פערמישען זיך אין דער מחנה: ער וועט זיין צווישען די אלע דער אייגציגער, אוך א יע־דער וועט איבערגיבען דעם צווייטען: מיכל זאוועלם גיהט!

אוך די אלע פון גאס וועלען זיך ווי פערליערן, נישט קענ־טיג זיין. זיהן וועט זיך גאר די גרויסע פיגור פון מיכל זא־וועלם: הערען וועלען זיך גאר די פעסטע זיבערע מריט ז י י נ ע...

דער איינציגער.

די גאנצע גאס, וועלכע הייסט אלט־מינסקער, בעשטעהט פון צוויי לאנגע ציילען, מיט קליינע, אלטע נידעריגע הייזלעך. נאר אין סאמע עק שטעהט א גרויס, שעהן און שטענדיג ניי הויז. און אויסזעהן זעהט אויס דאס דאזיגע הויז ווי דער פונ־דאמענט פון די אלע קליינע הייזלעך. חאטש עס שטעהט א בי־סעל אבגעזונדערט פון די איבעריגע הייזלעך, ווי עס וואלט מורא חאבען אין מגע ומשא צו קומען מיט זיי. אין די קליינע הייז־לעך וואוינען קליינע ארימע מענשלעך: חיימ'לעך, חיענעלעך, לייבעלעך און נאך אזעלכע נעמען, וואס חאבען זיך צומישט אין איין נאמען „קבצנ ם", אדער אביונים, אדער „ארימע יודען". אין גרויסען הויז וואוינט א מענש, טאקי א מענש, וואס הייבט מיכל זאוועלם און איוי הייסט ער מאכן: מיכל זאוועלם, א [illegible] וואס זעהן נישט מעהר־ווי־ניט ווי די איבעריגע נע־מען פון גאס. מיכל זאוועלם איז מיכל זאוועלם און נישט קיין אנדערער!

מיכל זאוועלם איז א איד א גביר, און אזוי ווי זיין הויז שיידט זיך אונטער פון די אלע הייזלעך אין גאס מיט איהרע שעהנע פענסטער, אזוי שיידט זיך אונטער מיכל זאוועלם מיט זיינע צוויי גרויסע בייזע, אבער שעהנע שווארצע קלארע אוי־גען, וואס זיינען, דאבט זיך, שטענדיג ווי אויסגעווישט, ווי [illegible] זיי בעז פון זיינע פענסטער, אזן קוקען דרויבט, נישט [illegible] אויף דער גאס און אויף דער גאנצער וועלט. און אזוי ווי עס שיידען זיך אונטער די ריינע געפארבטע וועגד פון זיין הויז פון די איבריגע הייזלעך אין גאס, אזוי שיידען זיך אונטער

אין אויוועז ביי'ן באקעז מעהר נאך צואוואקסעז — עס וועט זיין חלה אויף חדושים.

אויף מארגעז פריה פלעגט זיך נאך מעהר נחת האבעז: די קידוש־חלות זיינעז אויסגעוואקסעז ווי בערג אוז זיינעז קלאהר ווי די זוז.

— דאנקעז גאט — פלעגט זי מיט א זיסעז שמייכעל פאר זיך רעדעז, איבערטאפענדיג יערע חלה. — קיין פלייש, ברוך השם, אין ניטא קיין סך, זאל חאטש זיין געראטענע חלה, א גאנצע וואך דארט מעז אוז מעז קוואלט.

נאר נישט לאנג האט זי געקענט אויסהאלטעז דעם סוד! אוינמאל אין א פרייטאג פריה איז אריין איהר נאהנטע שכנה פעשע טביח'ס, לייעז די פאמעלע.

זי האט גראד דאמאלס ארויסגענומעז די חלה פוז אויבעז. פעשע אלס א נאהנטע שכנה האט געזומעז אין האנד א חלה אוז מיט גרויס מבינות בעטראכט.

— ביי דיר איז דאך עפעס זעהר געראטענע חלה; זיעל הייוועז נעהמסטו?

— ניט קיין סך, — האט אסתר חשה שמייכעלענדיג געענטפערט.

— איך נעהם — זאגט פעשע — אלע וואך פאר א גרייונע הייוועז אוז עס וואקסט אויף ניט אזוי שעהן! די רבי'צין זאל געזונד זיין, גיט א מאז הייוועז — זי קלאגט זיך אלין, אז עס איז ניטא פוז וואגעז צו לעבעז — די גאנצע שכירות דעם רב'ס איז די טקסא אויצ הייוועז.

— זעהסט דאך! איך נעהם נאר לפנים וועגעז א לויט הייוועז, אליין נעה איך ניט, איך שיק מיין ביילינקעז.

— אליהו הנביא געהט אריין אין דיינע טייג! — האט פעשע געלאכט — ווי זאגט מעז עפעס: פוז על חטא וועלט מיעז ניט פעט. איך גלויב ניט, אז פוז א לויט הייוועז זאל אזוי שעהן וואקסעז די חלה.

די ערפינדערין.

אז איך לעז אין היסטאריע די פיעלע טרויעריגע פאקטען
ווי ביטער עס האבען נעעגדיגט די יעניגע, וואס האבען זיך גע־
אפפערט פאר דער וויסענשאפט, פאר זייערע נייע ערפינדונגען,
דערמאהן איך זיך נאך אן א טרויעריגען פאקט, נאך אן א קרבן.
און פאר מיינע אויגען שווימט ארויס דאס טרויעריגע גע־
שטאלט פון אסתר־חשח'ן.

אסתר חשה איז ניט געווען קיין געלעהרענטע, זי חאט
אפילו שרייבען אידיש ניט געקענט, זי חאט קוים די צאינה
וראינה דורכגעקראכען און אויך דאס מיט פיעל גרייזען, און
מעהרער חאט זיך געהערט אויך וויינענדיגער נגון, ווי ווערטער,
און דאך איז די דאזיגע אונגעלעהרענטע פרוי שיעור ניט געאא־
לעז פאר א קרבן אויפ'ן מזבח פון דער וויסענשא ! און שיעור
ניט געלאזעז נאך זיך פיער קליינע יתומים.

בלויז פיער וואכען חאט זי געהאט פערגעניגען פון איהר
ערפינדונג, חאט עס געהאלטען בסוד סודות און יעדען דא־
נערשטאג, ווען זי אליין פלעגט זיך בענוצען מיט איהר ער־
פינדונג, פלעגט זי ליעבליך שמייכלען.

— אז זיי וואלטען דאס וויסען !

און א פרעהליכע פלעגט זי זיך נעהמען צו איהר ערפינ־
דונג ! די נעבאקענע קארטאפפעל אבצושיילען, גוט צורייבען און
דורך א רעשעטע דורכקוועטשען די שיטערע שטאך פון די קאר־
טאפעל און ארויינליגען עס נאכהער אין מולטער טייג און גוט
אויסמישען עס, און איהר דארע ברוסט פלעגט ווערען לענגער
און ברייטער, אז זי פלעגט בעמערקען, ווי איהר ערפינדונג
ווירקט, דאס טייג הויבט זיך העכער און העכער; עס וועט נאך

האט זיך טאקע אזוי אויסגערויקט, ווייל רייבענדיג זיך שטענ־
דיג צווישען מורי הוראות פלעגט זי רערען מיט זייער סטיל...)
דו האסט עפעס אנדערע הכנסות אויסער די הייוועז? דו וועסט
דען לעבען פון די שמורה מעהל וואס א צעהנדליג חסידים קוי־
פען ביי דיר פסח: צי פון א דין תורה, וואס די קצבים האבען
מיט'ן חוכר? די גאנצע הכנסה אונזערע איז די הייוועז אוז
דאס טהוט זיך מיט פאלשקייט. די קרעמער מוזען אודאי בגנבה
ברענגען הייוועז פון שטאדט אוז פערקויפען.

דער רב האט געפאלגט די רבי'צין אוז האט געהייסען
ישראל דעם שמש מאכען א שטרענגען אביסק אין די קרא־
מען, צי פערקויפען נישט די קרעמער קיין פרעמדען הייוועז.

ישראל שמש האט זיך טאקי ענומען צו דעם אביסק מיט
גרויס קוראוש. נאך מעהר ווי א משומד איין אקציזניק פלעגט
זוכען בראנפען אין די אמאליגע שענקען אהן א פאטענט. נאר
זיין מיה איז געווען אומזיסט, די קרעמער האבען זיך שטארק
בעליידיגט, וואס מען איז זיי חושד אין אזא מיאוסע מעשה:
אונטערשלאגען דעם רב פרנסה, בפרט, אז עס איז פארהאן
א בפירוש'ער איסור.

די שמש'טע האט אויך ניט געשווייגען: די רבי'צין מיט
איהר זענען געווען איין גוף אוז איין נשמה אוז דער שמש'טעם
אונטערזוכונג איז געווען מיט מעהר רעזולטאט, עס האט זיך
דערגענגען די גאנצע פאלסיפיקאציע מיט די קארטאפעל, וואס
אסתר חשה האט ערפונדען.

— אוז דו וועסט אזא חצופה שווייגען! — האט די רבי־
צין געטופעט מיט די פיס, — זי וועט אויסלערנען אלע ווייבער
ווי צו מאכען חייוועז פון קארטאפעל אוז מיר וועלען בלייבען
אהן ברויט?... אוז ביי דיר איז דאס גוט אזוי? אזא רב
ביזטו?

דער רב וואס איז נעווען בטבע א רוהיגער מענש איז
אויך אין כעס געווארען פאר אזא מעשה רע, אוז נאך וועד?

דאָ האָמ זיך שוין אסתר חשה ניט געקענט איינהאלטען און האָט איהר דערצעהלט פון איהר ערפינדונג:

— דו באָק נאָר אַפּ א צעהנדליג קארטאָפּעל, צורייב זיי און קוועטש עס אויס א בער א רעשעטע און לעג עס אריין אין מולטער טייג, וועט די חלה וואקסען בעסער, ווי אויף הייוועז! לפּנים וועגען זאָלסטו נעהמען פּאָר צוויי קאָפּיקעס, עס פּאסט דאָך ניט, די רבי'צין קאָן נאָך פערשטעהן.

— וואָס איך הער!... האָט זיך פּעשע געוואונדערט. דאָס איז דאָך א וואויל זאך, כ'לעבען. איך טהו עס פון הייַנט אָן.

— דו זאָלסט עס קיינעם ניט דערצעהלען; די רבי'צין וועט זיך דערוויסען וועט זי מייקערען. קעהרען די וועלט.

— איך האָב עפּעס א סך סודות דיינע דערצעהלט? — האָט פּעשע ווי בעליידיגט זיך — ביי מיר איז א סוד ווי אין אן אייזערנעם קאסטעז.

און אויף איבער אכטאָג דאָנערשטאָג האָט זיך פּעשע בענוצט מיט אסתר חשה'ס ערפינדונג — הייוועז האָט זי נאָר גענומען פּאָר צוויי קאָפּיקעס — דאָס איבעריגע האָט זי געמאכט מיט קארטאָפּעל, ווי אסתר חשה האָט איהר געלערנט.

די חלות זיינען ארויס געראטען.

און חאָטש פּעשע האָט צוגעזאָגט, אז דער סוד וועט זיין ווי אין אן אייזערנעם קאסטעז, האָט זי איהם אויפגעעפענט אין א פּאָר וואָכען ארום פּאָר איהר א נאָהנטע שכנה, און יענע האָט עס אויף, פערשטעהט זיך, ניט לאנג געהאלטען אין איהר אייזערנעם קאסטעז, אין א חודש ארום האָבען די גאנצע גאָס ווייבער געוואוסט פון דער ערפינדונג און האָבען געבאקט זייערע חלה אויף קארטאָפּעל־הייוועז.

די רבי'צין האָט אנגעהויבען צו בעמערקען, אז די לעצטע וואָכען לייזט זי עפּעס וועניגער פּאָר הייוועז. זי האָט עס דערצעהלט דעם רב.

— דו זעה מאָך וועגען דעם א חקירה ודרישה (די רבי'צין

האסט גע'גנל'ט קרושה געלר און דערפאר פלעגט אמאליגע ציי־טען קומען סקילה... און היינט קומט...

— אוי רבי'נקע שעלט זיך ניט! — האט זיך די אַרימע פרוי אַנגעהויבען בעטען, גלויבענדיג אז די קללה וואס געהט ארויס פון רב'ס כשרה'ן מויל וועט גלייך מקוים ווערען.

נאר דער רב, געהעצט פון דער רבי'צין האט געענדיגט —

— און היינט שטארבט מען בידי שמים... ווייל...

נאר דא האט דער רב אויפגעהערט צו רעדען. ער האט דער־זעהן די אסתר חשח'ס געזיכט איז געל געוואָרען ווי וואסס און קוים וואס זי האט זיך געהאלטען אויף די סיס. נאר איהרע ליפען האבען שטיל געשטאמעלט:

— זייט מוחל רבי'נקע, זייט מוחל!

— נו, מוחל. מוחל... — האט דער רב אביסעלע ווייכער וועי־רענדיג געשטאמעלט און געקוקט אויף דער רבי'צין ווי ער וואלט זיך געשראקען.

— ארויס, חצופה! — האט די רבי'צין געליארעמט, ביי איהר וועסטו אלץ פועל'ן — א רב! אזא יאָהר אויף מיינע שונאים! איך, די רבי'צין, בין דיר נישט מוחל...

— מוחל, מוחל, — האט דער רב צוגעהענדיג נאהענט צו אסתר חשה'ן אין דער שטיל געשעפטשעט...

אז אסתר חשה איז ארויסגענאנגען פון רב'ס שטוב האט זיך איהר די נאנצע נאס מיט די הייזער געדרעהט, איהר האט זיך געדאכט, אז זי וועט מארגען שטארבען. זי וואלט א היים ניט געקענט דערגעהן, וועו זי וואלט זיך ניט געטריסט אין איהר שרעק. אז דער רב האט איהר צום סוף געזאגט אויף נעווים: מוחל, מוחל...

אנ'אשה, וואס, שטיינס געוואגט, מעהר, פון דריי שטיקלעך מצוות האָט זי ניט, און מיט דער מצוה פון חלה זינדיגט זי.

ער האָט גלייך געשיקט רופען אסתר חשה'ן.

אסתר חשה, פערשטעהט זיך, האָט זיך שטארק דערשראָקען; וואס קען זי דער רב דארפען? פון די גרויסע בעלי־הבית'טעס אין שטעדטל איז זי נישט געווען — איהר מאן איז א מלמד — א גאנצע וואָך זיצט ער און קנעלט מיט די קינדער און אין קהל מישט ער זיך קיינמאל נישט — אָבער אז דער רב רופט מוז מען גהן.

— אט איז זי. די חצופה! — איז אויף איהר די רביצין אָנגעפאלען.

אויפ'ן געשריי איז אריין דער רב.

— זאג מיר, דו טאכטער, — האָט דער רב אָנגעהויבען מיט א בייזען טאָן, — דו האָסט דאָס אבנעקלעהרט די „חמצאה" מיט די קארטאָפל?

— איך... — האָט אסתר חשה קוים ארויסגערעדט.

— דו ווילסט מיר זעצען אהן ברויט, דו! דו לערענסט אוים אלע ווייבער ווי צו מאכען הייווען און איך לייז ניט פאר קייווען, פון וואנען זשע וועל איך לעבען?... דו ווייסט אז דו האָסט עובר געווען אויף אן איסור, עס איז בפירוש אן איסור הן צו ברענגען פון פרעמדע ערטער הייווען, הן צו קויפען אין קראָמען הייווען, הן צו מאכען אליין הייווען, פערשטעהסט?

— איך האָב ניט געוואוסט, רבי, — האָט זי געבעטען מחילה, איך בין אן אָרימע פרוי, איך האָב גערעכענט, אז איך פערשפאָר איין קאפיקע אלע וואָך איז דאָס ביי מיר א גאנצער אייגענס, אז מען טאָר דאָס ניט האָב איך נישט געוואוסט!

— און ביי מיר איז דאָס נישט קיין אייגענס? — האָט זיך דער רב צושריען (וויל די רבי'צין איז געשטאנען קעגען איהם און האָט איהם אונטערגעהעצט, געוואונקען מיט די אויגען, ווי זי וואלט זאגען: גיעב!...) — דו ווייסט, חצופה, אז דו

דערצו טרינקען א סך מילך און אויפהערען ארבייטען אויף א קורצע צייט.

ניט ארבייטען איז א שווערער לאו, נאר מיט חסד: דער טאטע, אויך אן ארבייטער, וועט איהם, ווי עס איז, אויסהאלטען די צייטען זענען אפילו שווערע, נאר עס איז דען א תירוץ? א קינד! אבער וואס טהוט מען מיט פרישע לופט? וואו נעהמט מען זי, אז אין דער גאס, וואו זיי וואהנען, איז אזוי ענג, — ניטא קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין בלימעל.

האבען אפילו לייט נעזאגט, אז ער זאל געהן אפט אין שטאדט גארטען. גוט וואלט עס געווען — איז אבער דער גאר־טען זעהר ווייט פון זייער דירה, וועט ער דארפען זיך צוויי — דריי מאל שלעפען צוריק א היים, עסען און נעכטיגען אין סאד קען מען דאך ניט, — וועט איהם מעהר אבקומען געזונד, ווי עס וועט איהם צוקומען. און אגב איז א סברא אז ווי באלד דער „סאד" געפינט זיך אין שטאדט גופא, איז די לופט דארט אויך ניט פוינעלדיג. שטויב איז דארטען אויך נענוג. ווארען זוער געהט ניט היינטיגע צייטען שפאצירען אין גארטען?

האט די מאמע א זאג נעטהון, האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט: זאל ער פאהרען אויף א דאטשע! האבען זיך אנ־פאנגם אין שטוב אלע איבערנעשראקען ... א דאטשע איז צו א רייכער ביסען, ווער וויים, צי וועלען זיי עס קענען אויספיהרען. אבער, אז די מאמע האט זיך נעהאלטען עצות מיט וויבער, צווישען וועלכע איינע האט זיך געפונען א שטיקעל נגירה, האט איהד די לעצטע ערקלעהרט, אז די דאטשע איז גאר ניט אזוי טהייער, ווי דער עולם מיינט.

— באשר רייכע וואהנען דארטען — האט זי איהר ער־קלעהרט — דאכט זיך שוין, אז דאס איז זעהר טהייער, ווארום וואס איז, אייגענטליך, א דאטשע? א דאך!...

און דערגעהענדיג נענוי, וואס א דאטשע איז אזוינס, האט

דער פראָליטאַריער אויף דער פרישער לופט.

אויף דער גאס, איבערהויפט אויף דער בערזע, איז זרח, אן ארבייטער פון א יאָהר אכטצעהן, געווען א קעמפּפער, אין דער היים, בייט טאטען־מאמען. איבערהויפט ביי דער מאמען, איז זרח געווען א שוואך קינד, מיט א „שוואך־הארץ", מיט א טרוי־קעגעם הוסט און מיט נאך אזוינע מעלות. עם פערשטעהט זיך, אז זרח פלעגט ניט מיט חשק אויסהערען, ווען די מאמע פלעגט נעהמען בעדויערען זיין „געזונד", און ער פלעגט שטענדיג לאי־כען פון איהר, ווען זי זעהט איהם צו, פונקט ווי ער וואלט גע־ווען א בורזשוי'ס א קינד.

— ניטא קיין צייט אויף אזעלכע נארישקייטען! — פלעגט ער שטענדיג איהר אבהאקען, ווען זי פלעגט זיך נעהמען איהם מוסר'ן, ווען ער עסט ווענig, שלאפט ווענig און הוסט אזוי.

און די מאמע פלעגט מיט א זיפץ איהם אבלאזען, שא־קלענדיג מיט'ן קאפ, ווי געראדט:

— אי זוהן זוהן, וועסט זיך עפעס אנמאכען.

און עס זאל צו קיין שאנד ניט זיין — גערעכט איז גע־ווען די מאמע — די לעצטער צייט האט זרח אליין זיך אנגע־הויבען קלאגען, אז די ברוסט טהוט איהם עפעס וועה, ניטא קיין כח! — געווענהליך האט ער עס געמאלדען מיט א ווייצעלע, א סך וועהטאגען פערלייקענט, אבער די מאמע האט גלייך דער־פיהלט, אז זרח איז א חולה, און האט איהם מיט געוואלד א־וועקגעפיהרט צום דאקטאר.

דער דאקטאר האט איהם ארומגעקוקט און געזאגט, אז קיין רעצעפטען דארף ער ניט, ער מוז נאר האבען פרישע לופט און

זונגען אויף אלערלייי שטימען. זרח האט פערריסען דעם קאפ צו די בוימער און געקוקט, פון וואנען נעהמט זיך דאס אזא מין מוזיק... דאס ערשטע מאל אין לעבען הערט ער פויגעלעך זינגען.

„זיי זיינען טאקי שעהן!" האט ער מורה געווען און פאר צופרידענהייט האט ער אליין אנגעהויבען צו זינגען די „שבועה".

— אבער רער פראלעטאריאט איז אין שטאדט! — איז איהם פלוצים דורכגעפלויגען אין קאפ, זינגענדיג די „שבועה". און רער וואלד, און די פויגעלעך האבען ביי איהם דעם חן פערלארען.

א זיינער עלף איז רער וואלד אלץ בעזעצטער געווארען מיט מענשען; די בוימער זיינען בעהאנגען געווארען מיט האמאקען, אין וועלכע עס האבען זיך געוויעגט דיקע, זאטע דאמעו.

זרח האט געקוקט אויף דאס נייע בילד און עפעס ניט פערשטאנען. די בורזשאזיע האט ער נאר געקענט פון רער בראשורע; אין לעבען האט ער זי זעלטען געזעהן.

שפעטער אבער האט ער זיך גלייך געכאפט, או דאס איז דאך די בורזשאזיע, די אמת'ע בורזשאזיע, נעגען וועלכע ער מיט זיינע חברים קעמפפען.... אט שטעהט ער קעגען זיי פנים אל פנים... אט זעהט ער זיי אין לייוועגטינג בעטלעך, זאטע, מיט צופריעדענע פנים'ער.

ווי קומט ער אהער?

ער האט זיך געשעהמט פאר זיך אליין.

ער האט זיך געלאזען ארויס פון וואלד.

און רער וועג האט זיך געצויגען רורך שעהנע זומער־וואהנגעגנט, ביי די זומער הייזלעך זענען געשטאנען רוהיג בחורים, מיידלעך מיט לאכעדינע פנים'ער און האבען נעשפיעלט אין קראקעט.

נעבען איין זומער־וואהנונג האט ער זיך אבגעשטעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואס. ער האט זיך בעגעגענט מיט בלי־

די מאמע זיך איינגעשפארט, אז זהה זאל פאהרען אויף א דא־טשע.

— סך־הכל איז דארטען בלויז די דירה טהייערער. אבער אזוי זאגט מען, איז אלץ איינס ווי אין שטאדט, און מילך איז נאך וועלוועלער.

זרח האט זיך אפילו אנפאנגס געקוויינקעלט : סטייטש! ער אויף א דאטשע ! וואס וועלען „חברים" זאגען ! און בכלל האט ער קיין צייט ניט, אז סך־הכל מוז ער נאך היינט געהן אויף דער בערזע, ער האט דארט אזא נויטיגע פערזאמלונג. עס האט אבער ניט געהאלפען. אין דעם פרט איז די מאמע אן עקשן'טע. זי האט איהם געמאכט אזוי שווער אויפ'ן הארצען, אז זרח'ן האט זיך געדאכט, אז איהם איז זעהר וועניג געבליבען צו לע־בען און דאטעווען קען איהם נאר די דאטשע.

און ער איז אוועקגעפאהרען.

די דאטשע איז געווען א מיל פון שטאדט ביי א באהן־סטאנציע.געקומען איז ער אהין מיט אן עלטערער שוועסטער, וועלכע האט איהם געדונגען א דירה — א קלײן צימערל, ביי א דארטיגען פויער, פאר 5 רובל א חדש. די ערשטע מינוטען האט ער פערגעסען, ווער ער איז, און וואס ער איז גע־וועז ביז אהער, און האט נאר געמורמלט אין איין קול :„אי וויי גוט! אי ווי גוט! ...

נאכדעם, ווי די שוועסטער האט איהם בעשטעלט, וואו צו עסעזאן טרינקען, איז זי אוועק געפאהרען.

זרח איז געבליבען אליין...

אויף מארגען איז ער אויפגעשטאנען נאנץ פרית. ער האט אבגעטרינקען די פארציע מילך און איז ארויס אין וואלד. אין וואלד איז נאך קיינער פון די דאטשניקעס ניט געווען. די פויגעלעך, ווי זיי וואלטען וועלען זיך בענוצען דערמיט, וואס די דאטשניקעס זענען נאך אין די הייזער, האבען זיך צו־

די שפּייזערין.

לאה, א יונג מיידעל, מיט בליהענדע באקען און מיט שוואר־צע קאַרשען־אויגען איז אויפגעשטאַנען פון איהר שמאַל בעטל, און האָט זיך א וואַרף געטהאָן צום איינציגען פענסטער וואָס האָט זיך געפונען אין א קליין צימערל. די העלע זון, וואָס האָט שוין בענאסען דאָס צימערל מיט שטראהלען האָט זי דערשראָקען.

— שוין אוראי צעהן דער זייגער, שוין וויעדער פערשפּע־טינס, — האָט זי די הענד געבראכען.

— ער איז אוועקגענאנגען ! — האָט זי מיט כעס פאר זיך געברומט. מיינענדיג דעם טאטען. וואס זיצט שוין עטליכע יאהר אהן א נעשעפט.

און דערמאָהנענדיג זיך אן טאטענס לאנג, אן דעם, ווי עס איז ניטא קיין אויסגאנג פון דער אריימקייט, האָט זי די הענד אראָבגעלאָזען און האָט געקוקט שטאר אין פענסטער אריין ווי זי וואָלט ווען דערזעהן עפעס אין דער וויטעניש אן אויס־גאנג... שטעהענדיג אזוי פערטראכט, האט זי זיך פלוצים דער־מאנט, אז נעכטען האָט זי זיך געלעגט אהן א גראשען אין קעשע־נע, און אז די קרעמערין האָט נאך עהרנעכטען אבגעזואגט צו בארגען, און אז הייגט איז אין שטוב גאר נישטא... פוסט !...

זי האָט זיך פערצווייפעלט געזומען אנטהאן און האָט ווי געקרעכצט ביי יעדער בעווענונג.

— אבער וואוהין איז ער אוועקגענאנגען? — איז זי אלץ מעהר אין כעס אריינגעקומען. וואס דער טאטע איז ניטא, איהר האָט זיך נעראכט אז ער איז מיט א כיון אוועק און איבערגע־לאזען דאס נאנצע אומגליק פאר איהר אליין.

זי האָט בעטראכט דאס צימערל און איהר איז נאך ערגער

קען פון קראקעט־שפיעלער, וועלכע האבען אויסגעדריקט פער־
וואונדערונג און א ביסעל מורא.

ער האט זייערע בליקען ניט געקענט פערטראגען, און איז
אוועק וווייטער, בעגעגענדיג אלץ די זעלבע מענשען.

אט דאס, היימט עס, זענען זיי! — האט ער געטראכט.

ער האט זיך דערמאהנט אן דער שטאדט, אן זיינע „חברים"
אן דער שווערער ארבייט; א געפיהל פון האס צו די, וואס ער
האט דא ערשט געזעהן, מיט א רחמנות־געפיהל צו די וואס ער
חאט פערלאזען, האט זיך צונויפגעמישט ביי איהם אין הארצען.
און עס חאט איהם שרעקליך וועה געטהון.

מעהר פון אלץ האט איהם געקרענקט, וואס זיי שעהמען
זיך נאר ניט, האבען נאר קיין ברעקעל מורא ניט. מילא, איז ער
געקומען טרינקען מילך און שעפען אביסעל לופט, ער זאל כח
האבען וויעדער צו ארבייטען. אבער נעזונטע.... ווי שעהמען זיי
זיך דאס ניט אזוי צו לעבען?...

איהם האט זיך פערוואלט פאר עמיצען אויסרויידען דאס
הארץ, נאר ער האט קיינעם ניט — דער איינציגער פראלעטא־
ריער אויף דער דאטשע..

און א שווער געפיהל חאט געדריקט זיין הארץ...

מען אין שטוב. אז מען זאל ניט דארפען הארעווען אויף א נע־ זיכרעל, קען מען דאך אזוי גליקליך זיין...

— וואו איז ער, וואו איז ער ?

זי דערהערט טריט אויף די טרעפ און זי ווערט רוחינער. ער נעהט שוין אפשר.

עס עפענט זיך די טחיר און עס געהט אריין א פרוי מיט צוויי גרויסע בלעכען מילך אין די הענד.

— מילך דארפט איהר? — פרעגט זי סאפענדיג.

— מילך? — פרעגט איבער לאה און דערמאהנט זיך אז זי האט קיין גראשען ניט.

— גוטע מילך ! נעהמט פרייליך, א קווארט — אכט גרא־ שען.

— ניין ! איך דארף ניט, איך דארף ניט! — ענטפערט לאה ווי בייז, וואס זי קען ניט קויפען...

איהר פאלט איין צו בארגען א קווארט מילך, נאר איידער זי קלויבט זיך צו עס ארויסריידען, רוקט זיך שוין די אי־ דענע ארויס !

דאס ברענגט זיך נאך מעהר אריין אין כעס, און זי לאזט א־ רויס איהר נאנץ נאל אויס'ן מאטען. וואס ער איז נאך אלץ ניטא.

— פערדיענט ניט א גראשען... מהוט נארנישט, ער וואלט נאר אויף מיינע אכט רובעל א חדש פון נעהערייי... וואס מראכט ער זיך, רבונו של עולם? !

ברומענדיג אזוי פאר כעס, דערהערט זי טריט, זי הערט א בעקענטען הוסטען פאר'ן טהיר און דער כעס נעהט איהר אב.

— ער נעהט !

עס קומט אריין א נידעריג־נעבויגען אידעל אין א צובוי־ נענעם הוט, אין א קראנען אהן א האלדטוך מיט א פאפיראס אין מויל, ער רויכערט מיט נרויס אפעטיט און לאזענדיג שטיקער רויך פון מויל, זאגט ער שוואך, מיט פאטערליכער ליעבשאפט:

נעווארען אויפ'ן הארצען. דער דורכנאנג איז נעווען פערשטעלט מיט א „נעמאכטעם בעט" וואס איז בעשטאנען פון צוויי קאסטנס אויף וועלכע עס זענען געלעגען די צוויי טהירלעך פון צימערעל, דא שלאפען די צוויי ברידערלעך, און אלע ביי דער נאכט פאר'ן שלאף נעהמט מען אראב די טהירלעך צו מאכען פון זיי א בעט.

לאה פרובט זיך נעהמען די טהירלעך און אויפהענגען זיי צוריק, נאר פאר כעס איז זי אבגעשוואכט, און עס בלייבט ביי איהר צו וואכטען אויפ'ן טאטען.

אבער אויסער דעם האט זי נאך אנדערע ארבייט — אומעטום איז אנגעשטעלט: אויפ'ן פענסטער שטעהען עטליכע גלעזער ניט קיין געוואשענע, געפעם מיט פערטריקענטע גרויפען, עס ליגען א העפט פערגאסען מיט טינט, צובראכענע שרייבפעדערס, א בילד אין א צובראכענער ראהם; אויפ'ן טיש ליגען ביכער אהן טאוולען און מיט טאוולען. צווי ביכער ליגען אונטער'ן טיש און וויזען אוים ווי דערשאסענע פויגעל... לאה קוקט מיט שרעק אויף די ווילדע אונארדענונג און וויים ניט צו וואס זי זאל זיך פריהער חאפען... און באלד דארף זי שוין געהן צו דער ארבייט!

— גוואלד, גאט מיינער! — ברומט זי, מעהר פאר אלץ רייצען זי די צווי טהירלעך, וואס ליגען רוהיג אויף די קאסטנס, און פאר כעס ניט זי זיי א שטופ מיט די פיס.

נאר דער קלאפ זייערער צורייצט זי נאך מעהר. זי פאלט אהן כחות אויף איהר געלענער און קרעכצט פאר וועהטאג: וואו איז ער אוועק?

זי פיהלט אז זי איז אומזיסט אין כעס אויפ'ן ארימען טאטען, וואס איז גאט די נשמה שולדיג און וואס קען איהר דא גארנישט העלפען, נאר זי וויל האבען קענען זיך א מענשען צו טהיילען זיך מיט'ן אומגליק, זי קען עס אליין ניט פערטראגען. זי איז נאך יונג, זי וויל נאך אזוי לעבען, אויפ'ן גאס איז אזוי ליכטיג, אזוי גוט... מען זאל האבען א ביסעל געלד און א מא־

— ניין, עס טהוט ניט וועה! בעמיהט זי זיך צו שמייכלען.

נאר דער טאטע קרעכצט אלץ: אז אך און וועה איז מיר... איך האב זיך גארניט ארומגעזוכט, ווי אזוי עס איז נעפאלען.

דעם טאטענס קרעכצען און זיין שרעקעריגער טאן טהוען לאה'ן מעהר וועה ווי דער קלאפ פון דער טהיר, פערקרימענדיג ווילד איהר שעהן־יונגען פנים, לאזט זי ארויס ווי דורך די צייה־נער!

— אבער, טאטענקע, האב רחמנות אויף מיר, לאז מיך צו רוה, עס טהוט מיר ניט וועה...

— ביזט אין כעס מיין טאכטער, — טענה'ט דער טאטע. ווי פערשולדיגט — ביזט טאקי נערעכט. איך ווייס נארניט, ווי אזוי דאס איז נעפאלען. זיי מוחל, לאח'נקע, — ענדיגט ער מיט א נעבראכענער שטים.

לאח נעהמט ארויס פון נעדולד:

— ס'ארא מאדנער מענש דו ביזט! — שרייט זי אויס, איך ווייס דאך, אז דו ביזט ניט שולדיג.

דער טאטע ווערט שטיל, ער שטעהט אין מיטען צימערל, גלעט פערצווייפעלט דאס בערדל און ווייס נים, צו וואס צו חאפען זיך. ער האט חרטה, וואס ער איז נאר נעקומען פון נאס. בעסער וואלט ער זיך אומשלעפען נאך עטליכע נאסען, — וואס חאט ער זיך נעאיילט? ער איז דאך אזוי איבעריג...

איהם ווילט זיך אבער פארט ניט זיין איבעריג און פאסענ־דיג זיך מוטה וועגדעט ער זיך וויעדער צו דער טאכטער:

— נו, העלף מיר, מיין טאכטער, וועלען מיר שוין בויידע אויפהענגען די טהירלעך.

זיי נעהמען אהן וועדטער די טהירלעך און פאסענדיג הענ־גען זיי זיי אויף.

— ביזט, מיין טאכטער, א בריה! — קען ער זיך ניט אייג־האלטען ניט אויסצודריקען איהר זיין פאטערליך נעפיהל, זיין ליעבשאפט צו איהר.

— דו האסט נאך, מיין טאכטער, גארניט צוגערוימט? מארוואם, מיין טאכטער?

— זעהסט דאך, אז ניט — ענטפערט זי טרוקען.

— שא, מיין קינד, וואם ביזט דו אין כעס, איך טהו דאך דיר דערפאר גארניט.

לאה'ן דריקט דאס הארץ פאר רחמנות אויפ'ן טאטען. זי גיט א קוק אויף זיין ארימען אויסזעהן, אויף זיינע טיעף אייננעגראבענע אויגען און טראכט:

— וואם פון א מענשען קען ווערען, ווי שמאלץ ער איז א מאל געווען.

זי בעמיהט זיך צו שמייכלען און ענטפערט:

— איך בין גארניט אין כעס, העלף מיר אויפחענגען די טירלעך....

דער טאטע בוינט זיך איין און הויבט די טחירלעך. לאח זעהט, ווי ער שטרענגט זיך אן מיט זיינע לעצטע קרעפטען, ווי ער ווערט רויט און בלאם... זי קען עס ניט צוזעהן און זי תאט חרטה וואם זי האט אויף איהם געווארט.

— לאז טאטע, איך וועל אליין נעהמען!

— נעה שוין, נעה!—ענטפערט דער טאטע פערשעהמט— אויך א נעשעפט די טהירלעך אויפצוהענגען.

ער הויבט אויף איין טהירעל און וויל זי אויפחענגען אויף די זאוויסעם נאר דאס טהירעל וויעגט זיך אין זיינע הענד. ער פערליערט די כחות... אט אט פאלט דאס טהירעל...

— אי! — ניט לאה א געשריי, — עפעס מארנע הענד האסטו... האסט מיך שיער דער'הרג'עט...

— וועה איז מיר, לאה'נקע, ניט געטראפען, חאַ? טהוט וועה, זאג, מיין טאכטער.... אוי, וועה איז מיר.

— אך, וואם וויל ער פון מיר האבען"? — ווייניט לאה'ס הארץ — זי קען דעם טאטענס געפאלעגעם טהאן, — זיין שוואכקייט ניט פערטראגען.

דער געהער.

אין דעם פּעקעל, וואָס איין העלפט הענגט איהם איבער די פּלייצעס און די אנדערע העלפט — איבער'ן ברוסט, געפינען זיך: נאָפּלען, מעסער, קעמעלעך, בערשטעלעך, קנעפּעלעך, ביי־טעלעך און נאָך אזעלכע מיני סחורות.

און אזוי געהט ער פון איין קאָפּע אין דער צווייטער, פון איין רעסטאָראַן אין דעם צווייטען, און ביי יעדען טישעל צוליינט ער זיין סחורה די געסט, וואָס זיצען דאָרט און רופט מיט א קול וואָס קלינגט אי מיט א בקשה אי מיט א פראָגע צוזאַמען:

— א קליין גוט מעסעריל!?

— א קליין בערשטעלע!?

— א שעהן בייטעלע!?

דער שלעכטער מענש, וואָס זיינע אויגען און זיין האַרץ איז אין נאָנצען אין דער אכילה, ענטפערט ניט און קוקט איהם אפילו ניט אָן. אָנפאָנגס פלעגט איהם אזא אונאָנגענעהמער קבלת פּנים זעהר אויפרעגען, אָבער ביסלעכווייז האָט ער זיך דערצו צונע־ווענט.

דער ניט־שלעכטער מענש קוקט אריין אין דעם פּעקעל, מהוט פריהער א זוף פון גלאָז, וואָס שטעהט פאר איהם אויפ'ן טיש, אָדער ער פערזוכט א שטיק עוף פון טעלער — דאָס ווענדט זיך, זעלבסט־פערשטענדליך, וואו דער ניט־שלעכטער מענש געפינט זיך דאמאלסט, צי אין א קאָפע, צי אין א רעסטאָראַן, אָדער אין א שענק — דאָן ערשט ענטפערט ער קורץ און טרו־קען:

— איך דאַרף נאָרנישט!

נאר לאח'ן, זי ווייסט אליין ניט פאר וואס, שטעכען די ווערטער, זיי שניידען איהר דאס הארץ, זי קען זיי ניט פערטראגען. דעם פאטער'ס ווייכקייט, וואס שטאמט פון זיין נעפאלענקייט, רופט ביי איהר ארויס א נעפיהל פון רחמנות פערמישט מיט פעראכטונג.

— וואס פון א מענשען קען ווערען? — קלאגט שטיל איהר הארץ, און די הענד לאזען זיך אראב און זי ווייס ניט צו וואס זיך צו נעהמען.

— ער וואלט אוועקגענאנגען, וואלט איך צוגעקליבען און געגאנגען ארבייטען, — טראכט זי.

זי דערמאנט זיך אבער, אז ער חאט ניט נענעסען און איז שטוב איז נאר נישט ניטא.

דאך פרענט זי ווי ניט ווילענדיג:

— ווילסט שוין עסען, הא, טאטע?

— עסען? הא? — פרענט דער טאטע איבער, ווי ער וואלט זיך דערשראקען פאר אזא פראגע — עסען? ניין! עס איז נאך פריה!

— איך ווייל נאך אויך ניט עסען! — זאגט זי ארויס פעסט. איך וועל שוין עסען ביי דער ארבייט.

— אודאי! — זאגט דער טאטע און זיין שטימע ציטערט.

— און וואו איז חיים'קע מיט לייזערקען? — פרענט זי.

— שפיעלען זיך אויפ'ן הויף...

—לאזען זיי זיך שפיעלען — ענטפערט לאה און קערט זיך אום צום פענסטער, ווי זי וואלט וועלען בעווייזען דער ליכטיגער זון איהר טרערן, וואס האט זיך איהר אין אויג געשטעלט..

ארער א קלוגער, א גוטער אדער א שלעכטער, א רייכער אדער אן ארימער? דער געהער ווערט צומישט און ניט פלוצים א זאג:

— 25 קאפיקעס! — דערהערענדיג דעם פרייז ווּאס זיין מויל האט ארויסגעזאגט, ווערט ער אליין דערשראקען און ניעט צו:

— נלויבט מיר, הערר לעבען — אז עס איז נאָרניט טיי־ער...

דער אמת־נוטער מענש אבער, ווּאס געהט נעבען סער־דיענען אן ארימען נעהער, ווערט שטארק אנגע'ברוגז'ט: ווי האט מען דאס א חוצפה אויסצובעטען 25 קאפיקעס פאר אזא קע־מעלע!

— וויפיעל דען וועט דער הערר נעבען? — פרעגט דער נע־הער ענטמומהיגט.

דער אמת־נוטער מענש איז סערטאַן מיט'ן נאנצען לייב און לעבען אין טעלער מיט'ן געבראטענעם. ער איז שרעקליך אין כעס אויפ'ן נעהער, ווּאס האט די חעזה נעהאט אזוי פיעל אויסצובעטען — און שווייגט...

— 15 קאפיקעס! — בעט זיך דער נעהער.

אבער דער ניעדריגער פרייז נעפעלט נאך אלץ ניט דעם אמת־נוטען מענשען. ער שווייגט ווייטער. 15 קאפיקעס איז נאך אויך צופיעל.

— 12 קאפיקעס — לאזט ווייטער אראב דער נעהער, ער ווּיל כאטש פערדיענען וועניגסטענס 2 קאפיקעס.

דאס מאל מאכט שוין דער אמת־נוטער מענש אויך דאס מויל און זאנט:

— 10 קאפיקעס, נאנץ נענוג!

— נעהמט עס, הערר לעבען!

און דער נעהער לאזט זיך ווייטער פון איין קאפע אין דער צווייטער און פון איין רעסטאראן אין דעם צווייטען, אבער זעהר זעלטען נעפינען זיך אזעלכע גוטע מענשעלעך, ווּאס זאלען קוי־

דער גוטער מענש הויבט אויף די אויגען צו'ם געהער. בע־מערקט זיין נעקנייטשטען שטערן, זיינע איינגעשרומפענע, איינגעפאלענע באקען, די בלויע פאסען אונטער זיינע אוינען, ווארפט א בליק אויף דעם צופליקטען זומער־רעקל, ווען דער געהער טראגט ווינטער־צייט, — און ער זאגט גערוהרט:

— גלויבט מיר, אז איך דארף נארנישט...

— א שעהן גוט מעסערל — 30 קאפיקעס...

און דער גוטער מענש ענטפערט מיט נאך א ווייכערע שטי־מע:

— גלויבט מיר, ליעבער איד, אז איך דארף נארנישם.

אבער דער אמת־גוטער מענש, וועלכען מען דארף לאנג ארומזוכען אין אלע קאפעען, רעסטאראנען און שענקען, ענט־פערט:

— אנו, ווייזט עפעס אחער א שעהן גוט קעמעלע, אבער ביליג.

— א, געזונד אוז שמארק זאל ער זיין! — ער וועט שוין זיכער עפעס נעבען צו לייזען.

און דער נעהער עמענט זיין פעקיל, פאקט אויס, און לענט אויס אלע זאכטען קעמעלעך, ווען ער חאט נאר: ווייסע, שוואר־צע, גרויסע, קלייגע, שיטערע און געדיכטע, און דער אמת־גוטער מענש פרעגט:

— ווען קאסט, למשל, אזא מין קעמעלע?...

דאמאלס הויבט אן דעם געהערס הארץ שטארק צו קלא־פען, ער ווייס ניט ווען צו טהאן, וויפיעל צו זאגען: ער וואלט וועלען פערדיענען אן דעם קעמעלע 7 קאפיקעס, ער וואלט זיך אבער בעת הדחק געלאזט בענוגענען מיט 2 קאפיקעס ריוח. אבער גאר אוז טרעף, ווען פאר א מין קונה דאס איז — א נאר

די לעצטע האפנונג.

— אז איך זאל וועלען, קאן איך אריינגעהן צו חיים שוואַרצמאן, וואלט ער מיר געווים געליהען עטליכע רובעל, — ער איז מיינער א גוטער בעקאנטער, ער וואלט מיר געווים, געווים געליהען, ער איז אן אייִדעלער מאן...

אזוי פלעגט לייזער שטענדיג זאגען אין שטוב, וועז עס פלעגט אויסקומען זעהר ענג, וועז דער קאלטער ווינטער פלעגט זיך פלוצים אונטערדרוקען אוז עס איז קיין חאלץ ניט געווען; וועז עס פלעגט א פסח קומען אוז עס איז אויך קיין מצה ניט געווען, וועז עס פלעגט א קינד קראנק ווערען אוז עס איז אויך קיין דאקטאר ניט געווען...

וועז ער פלעגט דאס זאגען, פלעגט ער ניט קוקען די שטוביגע אין פנים אריין. עס האט זיך געדאכט, אז דאס רעדט ער צו זיין באַרד, אויף וועלכער ער פלעגט דאמאלס קוקען מיט ישוב הדעת אוז מיט דרך־ארץ. נאר זיין באַרד האט דאס שוין פוז איהם עטליכע מאל געהערט אוז פלעגט ניט נתפעל ווערען פוז זיין זיכערען טאז. עס האט אויסגעוויזען, אז די באַרד האט זיך שוין פוז זיין רייכען גביר, זיין בעקאנטען, לאנג מיאש געווען.

אנדערש אבער האט עס געווירקט אויף לייזער'ס ווייב, חנה, — זי פלעגט אן זיינע ווערטער זיך אנחאפען, ווי אייַנער וואס טרינקט זיך, אן א שטרוי, אוז פלעגט יערעס מאל איהם דערויף ענטפערען:

— דו קענסט נאר רעדען, טהאן קענסטו נאר נישט —

פען פון א געהער א קעמפֿע פאר גאנצע 10 קאפּיקעס...

און א לאנגע צייט דאַרף דער אַרימער געהער איהם זוכען, זעהר א לאנגע צייט, און עס ווערט איהם מיאוס דאָס לעבען, די וועלט, און אלע מענשען. אלעס ערגערט איהם, רעגט איהם אויף. און ער שילט אלעס, אלעמען און זיך אליין, און ער וואלט וועלען טהאָן עפּעס אזא מין זאך, אז די גאנצע וועלט זאל זיך ארומזעהן, ווי שלעכט און פּערדאַרבען זי איז, אז אלע זאלען פּיהלען ווי אכזר'יש זיי בעגעהען זיך מיט זייערע מיט־מענשען...

אבער וואס קען אזא אַרימער געהער ווי ער, אבטהאָן דער וועלט?

ער קען בלויז אויפהערען צו זאַרגען פאר די בעזוכער פון די קאפּעען און רעסטאַראנען, און זיי מעהר ניט צושטעלען זיינע סחורות... זאלען די שלעכטע מענשען וויסען ווי אזוי זיך מיט איהם צו בענעהמען... זאלען זיי זעהן איין טאג, צוויי, דריי — ניטא מעהר דער הויבער און דער דאַרער, מיט די קנייטשען אויפ'ן שטערן, מיט די בלויע פּאסען אונטער די אויגען און מיט די צוויי פּעקלעך אויף זיינע אייגענבויגענע פּלייצעס, איינגעפּא־לענער ברוסט!...

אבער ניין! דאס טאר ער פאר קיין פאל ניט טהאָן. זיין פרוי, זיינע קינדערלעך זיינען בלייבע, בארפּעסע, הונגערינע קינדערלעך, וואס ווארטען אויף איהם א גאנצען טאג...

ניין! ער וועט ווייטער נעהן: היינט, מארגען און איבער־מארגען! — זיין גאנצעס לעבען וועט ער אזוי נעהן.

און ער הויבט זיך אויף און נעהט...

זי קען ניט פערשטעהן, וואס א האפענונג בעפייט !... וואס וועט זיין שוין די פעולה, אז ער וועט נעהן צום בעקענטען און לייחען די עטליכע רובל ?... זיי וועלען גלייך צעשלאגען ווערען און ער וועט בלייבען אהן נעלד און אהן א האפנונג... און אז עס וועט וויעדער קומען זעהר אן ענגע צייט — (וועניג ענגע צייטען האט ער !) וואס וועט ער דאמאלס טהאן ?... אהן א שטיקעל האפנונג אפילו בלייבען ?... משוגע קען מען ווערען :

— לייהען אבער וואלט ער נעווים נעליהען ! — ענדיגט ער הויך זיינע מחשבות, אהן שמייכעלט.

נאר דאס ווייב ענטפערט איהם שוין ניט דאמאלס. זי ווערט ברוגז.

— א נארישע אידענע, זי פערשטעהט נאר נישט, נאר נישט — לנמרי נאר נישט... לאכט ער אין נעדאנק.

*

* *

אזוי זיינען פערבייגעפלויגען פיעלע יאהרען. און די פיעלע יאהרען זיינען פיעל קאלטע ווינטער'ס געווען, ווינטער'ס אהן האלץ, אהן ווארעמע־בגדים, אהן גאנצע שיך... אין די פיעלע יאהרען זיינען פיעל פסח'ס געווען, וואס האבען מצה געפאדערט, אין די פיעל יאהרען זיינען פיעל מאל די קינדערלעך קראנק געווען און האבען א דאקטאר געפאדערט. און עס איז ניט געווען פאר וואס צו רופען; אין די פיעלע יאהרען זיינען א דריי קינדער געשטארבען און עס איז ניט געווען פאר וואס אין קאלטע קברים'לעך זיי ארייגלעגען, וויל קברים'לעך פאר קינדער קאסטען אויך נעלד — אלץ האט געטראפען אין די פיעלע יאהרען, און לייזער האט זיך נעשטארקט און צו זיין בעקענטען גביר אלץ ניט נענאגענען. ער האט נאר אין יעדער ענגער צייט געטענה'ט : — לייהען וואלט ער נעווים נעליהען, נאר איך ווייל נאך ניט אריינגעהן... זאל נאך זיין... עס וועט צוניץ קומען אן אנדערש מאל...

האלסטו טאקע אמאל אריינגעהן צו איהם! אט נעהם, טהו אן די שבת'דיגע קאפאטע און גע׳ה אריין.

— ער וואלט געווים, געווים געליהען! פלעגט לייזער אליז טענה'ן זיינם: מיר זיינען אמאל חברים געווען, ער וואלט מיר דערקענט!... א חדוש, צי וואלט ער מיך דערקענט! פלעגט שוין לייזער העכערן דעם טאן און אנהויבען מיט אן אנדער ניגון — ווי לאנג, אז מיר האבען זיך ניט געזעהן, מיינסטו?... עס וועט זיין סך־הכל א...

— טא לעג טאקי ניט אב און גע׳ה שוין אריין, — פלעגט דאס ווייב איהם ניט לאזען ענדיגען זיינע זכרונות: מען פאלט דאך שוין פאר א גראשען.

—ער וואלט געווים געליהען! — פלעגט לייזער, אנשטאט צו ענטפערן חנה'ן, אליז רעדען צו זיין באוד...

עס האט אויסגעוויזען, אז דער גערעדנק, אז ער וואלט איהם געווים געליהען, איז איהם טייערער ווי דאס גאלד, און ער האט די ליבע האפענונג ניט געוואלט אזוי ניך פערשוועכרען פאר עט־ליבע רובל.

— „זאל זיך וואלגערן א חשפנונג!" — פלעגט ער ווי בע־שליעסען אין געדאנק.

— נו, איז וואס? דו נעהסט, צי ניט? — פלעגט דאס ווייב טריבען איהם.

— ליחען וואלט ער געווים געליהען, — טענה׳ט ער אליז זיינם: נאר איך וויל ניט נעהן, איך האב נאך צייט! אפשר וועלען מיר זיך איצטער ארויסרעהן אהן איהם... גאט וועט חעלפען...

— רעדט און רעדט, און ווי עס קומט צו טהאן איז נאר גישט — אוי, שלים־מזל, שלים־מזל, וואס וועט זיין פון דיר?... שאקעלט חנה מיט׳ן קאפ און איהר געקנייטשט פנים ווערט נע־קנייטשער און איהרע פערלאשענע אויגען ווערען פערלאשענער... נאר לייזער׳ן פלעגט עס ניט פרעגן: זי איז א אידענע!

די פאבריק.

איצטער בין איך שוין א גרויסער דערוואקסענער מענש. אדער, ווי איך פלעג עס אין מיין קינדהייט רופען — „א איד"... איך האב שוין א שטיק וועלט נעזעהן, אין וועלכען עס געפינען זיך גרויסע רוישענדע שטעדט, מיט א סך הויכע שטיינערנע הייזער און מיט א סך נידעריגע שטיינערנע מענשען... אפילו דעם גרויסען ים, וואס רוישט אזוי און שרעקט דעם שוואכען קלייגעם מענשעל, וואס קוקט איהם אן מיט זיינע צווייי קלייגע אויגען און קען זיין ענדע ניט כאפען, — אפילו אט דעם פחדינען ים האב איך שוין אויך נעזעהן.

נאר ניט די גרויסע רוישענדע שטעדט, נאר ניט דער גרויסער פחד'יגער ים, האבען מיר געגעבען דאס, וואס איך האב ביי זיי נעזוכט. גרויס זיינען די שטעדט, וואס איך האב נעזעהן, נאך גרעסער איז דער ים; אבער דאס, וואס איך האב נעזוכט, האב איך ביי זיי ניט נעפונען; און וועו איך וויל האבען דאס, וואס איך האב נעזוכט, מוז איך זיך אוועקלעגען פארנאכט, וועו די זון פערגעהט, אויף מיין בעטעל, אין ענגען צימער'ל, פערמאכטע די אויגען און קלערען, און טראכטען, און חלום'ען...

און דאן שוועבט ארויס פאר מיינע אויגען אנ'אנדער וועלט— די קינדהייט-וועלט!

און קליין פיהל איך מיר דאמאלס, און קליין איז דאס וועלטעל, וואס שוועבט פאר מיינע אויגען, וועו איך ליג פאר נאכט אין בעטעל, נאכדעם ווי די זון פערגעהט, וועו איך פיהל מיר מיער און דערשלאגען פון דעם גרויסען לאנגען רוישענדיגען טאג, אין דער גרויסער רוישענדיגער שטאדט...

לייזער, ביי וועלכען דער בייזער שונא — דאָס לעבען, האָט אלץ אוועקגעוויבט, האָט ניט געקענט אזוי גיך אונטערגעבען זיך מיט זיין לעצטער נחמה, מיט דער אַפענונג, און ביז דעם לעצטען טראָפען בלוט האָט ער זיך פערטהיידיגט פון שונא'ס נעגיל....

*

* *

די לעצטע צייט אבער האָט דער שונא איהם מיט שטורם געגומען, און לייזער'ן איז ענג געוואָרען, אז ער האָט זיך ניט געקענט א קעהר טהאָן, עס האָט זיך דער ווינטער אָנגעוקט, א קינד איז קראנק געוואָרען, דאָס אייוועלע איז איינגעפאלען, א בעט האָט זיך צעבראָכען, זיינע שטיוועל האָבען שוין מעהר קיין לאטעם ניט געוואלט צונעהמען, פון דער טהיר איז די קליאמקע ארויסגעפאלען און פערלאָרען געוואָרען, און די טהיר איז אפען געווען און א ווינד, א בייזער ווינד האָט אין שטיבעל אריינגע־בלאזען... עס האָט אויסגעוויזען, אז די נויט, די אלטע מאוסע מכשפה, האָט איהם אָנגענומען מיט איהרע דארע, קאלטע הענד, און האָט איהם געוואלט דערשטיקען. און ער האָט זיך געריסען פון איהרע ארעמס, און רייסענדיג זיך אזוי, האָט ער בעשלאָסען צו געהן צו זיין בעקענטען:

— איך גיה צו חיים שווארצמאן לייהען עטליכע רובל,— האָט ער נעמעלדעט אין שטוב.

נאָר אין זיין שטים האָט שוין ניט געקלונגען יענע זיכער־קייט, אז ער וועט געווים לייהען, איהם האָט זיך נעדאכט, אז עפעס איז דורכ'ן טהיר ארויסגעפלויגען, דאָס איז די האָפנונג ארויס — זיין אייניציג לעצטע האָפנונג...

שטארק, אוש זיי ברענגען אריין אונזער רבין אין כעס, און ער שלאגט אונז מיט די גראבע רוקענס פון דער נמרא...

וואו איז דער יושר?...

און יענעם טאג האבען מיר נראד נעלערנט יענעם בעוואוסטען „עמוד". וואס האט בלויז עטליכע שורות „נמרא" און וואו דאס איבערינע איז רש"י און „תוספות", אזוי אז דער „עמוד" מיט די עטליכע שורות נמרא וויזט אוים, ווי עפעס א קליין אינזעל פערטרונקען צווישען צוויי גרויסע ימים, און מיר רוכט זיך, אז מיר שטעהען אויפ'ן אינזעל און ציטערן, און אונזער רבי, דער קאפיטאן ווי אונז איבערפיהרען די צוויי גרויסע ימים, ווי זיין א העלד, נאר ער קען ניט און ער שרייט און שילט און, ערגער פאר אלע, ער שלאגט...

נאר אט עפענט זיך אויף די טהיר און עם לויפט פריהער אריין א וויסע פארע אין חדר, נאכדעם פאלט אריין בערל דער שמיד, א חדר־אינגעלם א טאטע. ער קומט געוואהר ווערען, וואס מאכט זיין יאסקע, און גלאט א ביסעל שמועסען מיט א אידען א „תלמיד חכם" — מיט'ן רבין.

— שלום עליכם, רבי! ציהט דער שמיד אויס דעם רבין זיין גראבע פערהארעוועטע האנד.

— עליכם שלום! — ענטפערט דער בייזער רבי און סטארעט זיך צו שמייכלען, נאר דאס קומט איהם זעהר שווער אן.

— זיצט ר' בער! — נו, שקצים, — וועגדעט זיך דער רבי צו אונז, — זיצט רוהיג א ווייל, קוקט איבער דער תוספות הערווייל, און איך וועל אביסעל שמועסען מיט ר' בער'ן.

מיר קוקען זיך אלע איין אין דעם גרויסען ים תוספות, נאר אונזערע אויגען זיינען אנגעשטרענגט צו הערען עפעס נייעס, וואס בער דער שמיד האט געבראכט. ווייל בער דער שמיד ברענגט שטענדיג א סך נייעס, וועז ער קומט.

— א וועלטלע געוואלען, א גרויל, א גרויל! — הויבט אן דער שמיד.

*

* *

איצטער בין איך שוין א גרויסער, דערוואקסענער מענש. אמאל בין איך א קליין אינגעלע געווען און מיין וועלט איז געווען דאס קליינע שטעדטעלע מיט די זעקס קליינע שמאלע גאסלעך. וואס האבען זיך געצויגען, ווי שווארצע שטענגעס, — מיט דעם טייכעלע, הינטער א שמאל קליין געטעלע, וואו מיר פלעגען זיך זומער באדען.

פלעגט זיך אמאל טרעפען, אז לויפענדיג אזוי צום טייכעלע פלעגט עמיצענס א מאטע אונז בעגעגנען און אונז א רוף טחן מיט א בייזער: וואוהין? פלעגען מיר זיך מאכען „כאלו לא ידע", און פלעגען זיך ניט אבשטעלען. אי וואס? שפעטער וועט מען שמייסען, מילא! וואס נאכדעם וועט זיין, חאבען מיר ניט געזארגט. מיר זיינען נאך ניט געווען אזוי קלוג און „געוועט", ווי די „גרויסע" און מיר חאבען קיין מורא ניט געהאט פאר שפעטער...

ס'איז ווינטער געווען. מיר אינגלעך זיינען געזעסען אין חדר און חאבען געלערנט „מרובה". דער פרק איז געווען צו ערנסט און צו שווער פאר אונזערע לייכטזיניגע קעפלעך און אונז איז כלל נישט אנגענאנגען, ווי פיעל דארף דער גנב בעצאהלען: צי ד' וה' אדער תשלומי כפל; פון אונזערע וועגען חאט מען דעם גנב געקענט אין גאנצען שענקען. בכלל, חאבען מיר נישט פערשטאנען, וואס בעטייט עס? איינער אן אריכמאן, וואס האט ניט וואס צו עסען (אנדערש, וואלט ער ניט געגנב'עט) גנב'ט א שפסעלע, טראגט עס אויפ'ן פלייטשע, דאס שפסעלע מעקעט אזוי טרויריג, — איננאנצען א אינגעלשע מעשה, קומען צו געהען תנאים און חכמים, אזעלכע „גרויסע" אידען, און מאכען דערפון א גאנצען וועזען, קריגען זיך אזוי

כענען א מאה פּעקלעך א וואך... לוינט דאס דען?... פּשוט משוגע...

— רעכענט אייך, — גיט דער שמיד קאלטבלוטיג צו פּערשטאנן, אז א פאבריק מאכט זיך ניט נאר פאר א שטערטעל אליין. די שוועבעלעך קענען אנגעהן אומעטום אין דער נאנצער וועלט. איהר פערשטעהט... למשל באריסאוער שוועבעלעך! באריסאוער שוועבעלעך זיינען א שם־דבר. מען מאכט דארט גאלדענע געשעפטען.

— אויב אזוי — זאגט דער רבי פערקרימענדיג דאס פּנים — אויב אזוי איז עפּעס אנדערש, שיקט זיך דאס! וועט מען מאכען. קען נעמאלט זיין, פיינע געשעפטען?

— וואס פרענט איהר! גליקליך וועט ער ווערען! — שטעלט פאר דעם שמיד פאר'ן רבי'ן גרויסע גליקען.

— ווער מאכט די פאבריק? — פרענט דער רבי.

— עפּעס א גרויסער גביר פון מינסק; האט א מטמון גאלד און זוכט געשעפט.

— און וואו שטעלט ער די פאבריק? — פרענט דער רבי וויטער.

— אן ארט האט ער א גאלדענעם, ביים טייכעל, א זעלטענער פּלאץ.

— ביים טייכעל! — רייסט זיך ארויס ביי אונז חדר־אינגלעך ווי אין איין קול א נעשריי, און מיר קוקען זיך אלע איבער.

— אין תוספות קוקט! — שרייט דער רבי, — פּויערים, לויזאקעס.

— ביים טייכעל! — קלאפּ איך מיין חבר הינטערן טיש מיט'ן פוס, און מיין חארץ וועלט איבערפול מיט עפּעס מאדנע גליקען, און פאר מיינע אויגען מאלען זיך פאנטאסטישע בילדער, און איך ווייל פאלען צו די פיס בערעץ דעם שמיד און ווינען פאר איהם און בעטען איהם תחנונים:

— דהיינו, ר' בער? — וועלט ניגיגיג דער רבי אוו שטעלט אן די אויערן צו הערן עפעס אינטערעסאנטעס.

— א גרויל, א גרויל! — האלט זיך אלץ דער שמיד ביים וואונדערן — נו, א וועלטעלע!

— אדרבא וואס אזוינס!... — טרייבט דער רבי.

— א גרויל, א גרויל!

מיר קוקען אין תוספות אוו וואלטען מיט דער גרעסטער אונגעדולד אויפ'ן „גרויל", וואס ר' בער דער שמיד וועט מסתמא באלד דייטליכער ערקלערען.

— א קליין שטעדטעלע, — הויבט אן דער שמיד, — מיט שטיינס גענאגט, זעקס געסליך מיט א מארק, די גוי'עשע געסלעך איז דאך ניטא וואס צו רעכענען. איהר פערשטעהט?... אין אזא שטעדטעלע זאל מען געהן שטעלען א פאבריק... א פאבריק! א גרויל!

„א פאבריק!" — גיב איך א קלאפ א חבר מיט'ן פוס.

— אין תוספות קוק! — גיט א געשריי דער רבי.

— אזוי גאר! — וועגדעט זיך דער רבי צום שמיד. — א פאבריק דא אין שטעדטעל; צי משוגע?

— א פאבריק פון שוועבעלעך.

„פון שוועבעלעך!" — גיב איך וויעדער א קלאפ א חבר מיט'ן פוס.

— דו קוקסט אין תוספות, צי ניט, נראבער יונג דו. שרייט אוים דער רבי נאך העכער אוו נעהמט מיך אן פאר'ן אויער אוו דרעהט א „שלשלת"...

— אזוי גאר פון שוועבעלעך! וואס איך חער! — וואונדערט זיך דער רבי אוו גלאצט אוים די אויגען.

— יא, יא, ביי אונז אין שטעדטעלע שטעלט מען א פאבריק פון שוועבעלעך.

— משוגע, פשוט משוגע, — לאכט דער רבי, ווי פיעל שוועבעלעך דארף האבען אונזער שטעדטעל? לאמיר אפילו רע-

— דאס איז פון רויך פון די קוימענס...
— א רחמנות אויף דאס טייכעלע, — האט א אינגעלע כלומר'שט לאכענדיג געזאגט.
— משוגענער! — האבען מיר פון איהם אנגעהויבען צו לאכען, די הערצעלעך אבער אינוועניג האבען אונז געקלעמט און עס האט זיך געוואלט ווייגען...

* * *

„ספירח" האט זיך געענדיגט; עס איז נעווען א חיסער טאג און לערנענדיג מיט'ן בייזען רבין האבען מיר א נאנצען טאג געקוקט אין פענסטער צו זעהן, וואו האלט שוין דער שאטען פון די חייזער, וועו וועט שוין די זון אויף אונז רחמנות האבען און וועט זיך איבערפעקלען ערגעץ ווייט הינטער די חייזער, כדי דער רבי זאל אונז שוין לאזען פריי...

און אט איז שוין די נאנצע נאס „שאטען" נעווארען. דער פאסטוך האט שוין די משערעדע נעטריעבען און דער רבי האט אונז פריי געלאזט.

— באדען זיך! — האבען מיר אין איין קול אויסגעשריען און זיך געלאזט אראב פון געפעל, צום טייכעל.

— הערסט ווי עס פייפט! — האט, נעהענדיג, איין חבר ווי בעזארגט אויסגערופען, צוהערענדיג זיך ווי פון ווייטען פייפט די פאבריק.

— זאל פייפען! וועט זיין פרעהליכער זיך צו באדען. — האט א צווייטער געזאגט.

— טאקי! — האבען מיר מיטגעשטימט, ווי מיר וואלטען וועלען זיך אליין אבנארען.

נאר וואס נעהנטער מיר זיינען נעקומען צום טייכעל, אלץ

— רב בערש. האט רחמנות. זאגט מיט אן אטת. טאקי ביים טייכעל מאכט מען די פאבריק?... טאקי ביים טייכעל?... און מיר גלויבט זיך דאס גליק ניט...

נאך פסח איז די פאבריק פערטיג נעווארען. מיר חדר־אינגלעך זיינען נעקומען צו לויפען אנקוקען זי. איהר אויס־זעהן האט אונז געשראקען. די הויכע קוימענס האבען פון דער ווייטענס אזוי בייז נעקוקט און האבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואלטען וועלען חרוב מאכען דאס נאנצע שטיק פעלד, וואס גע־פינט זיך ארום.

— א סארא הויכע קוימענס! — האט יאשקע, א חדר אינגל, פון ווייטען אנגעווויזען.

— ווי עס הודזיעט! — האט א צווייטער אינגל ווי מיט שרעק ארויסגעזאגט.

— קומט נעהנטער! וואס האבען מיר מורא? — האט זיך איינער געמוטהיגט.

— טאקי, וואס האבען מיר מורא? — האבען מיר זיך אלע געפאסט מוטה — קומט!

מיר זיינען צוגענאנגען נעהנטער און האבען זיך אוועק־געשטעלט ביים טייכעל. דאס וואסער האט שטיל און טרויעריג נערוישט און מיר האט זיך נעדאכט, אז עס ווייגט... עס האט מיר אויסגעוויזען אז דאס טייכעלע האט מורא פאר דער נרויסער פאבריק...

און ניט נאר אויף מיר אליין האט דאס טייכעלע אזא אייג־דרוק נעמאכט, אלע חדר אינגלעך האבען, אנשטאט צו קוקען אויף דער פאבריק, זיך אין וואסער אייננעקוקט און איינער האט זיך צוזיפצט:

— מוטנע וואסער נעווארען!

— טאקי! — האט א צווייטער טרויעריג מודה נעווען.

— באַדען זיך ווילען מיר! — האָט זיך ביי איינעם ארויסגערוטשעט א געשרעה...

— חא־חא־חא! — באַדען זיך! — האָט זיך דער דיקער איד צולאכט — נו, וואָס־זשע ווארט איהר? חי־חי־חי!...

— אמאל פלעגען מיר זיך דאָ באַדען, — האָט א צוויי־טער אינגעל, ווי דורך טרעהרען ארויסגעזאָגט. — אמאל איז געווען ריינע וואסער...

— אמאל! אמאל! — האָט דער הויכער בייכיגער איד זיך לוסטיג געמאכט מיט אונז — אמאל איז דען אויך א קונץ געווען צו באַדען זיך?... באַדט זיך איצטער... חא־חא־חא!

זיין לאכען האָט אונז ביז וועהטאָג גערייצט. און איינער פון אונז, בלאָס ווי דער טויט, האָט א געשריי געטהאָן.

— א בראנד אין אייער פאבריק!...

און האָט זיך פונאַנדער געוויינט.

— חא־חא־חא! — האָט זיך דער בייכיגער־דיקער איד פונאַנדער געלאכט, — א היים, שקצים!...

נעהענדיג צוריק א היים, האָט מיר געקלונגען אין די אויי־ערן דעם איד'ס געלעכטער. דער „דזזזזזז" פון די קוימענס אוז דאָס אלץ האָט זיך מיר געלענט ווי שוועבעל אויף מיין האַרץ.

— א בראנד אין דער פאבריק! — האָט דאָס אינגעל דעם נאנצען וועג געשאַלטען.

— דערשטיקט האָט זי דאָס טייכעלע! — האָט א צוויי־טער געזיפצט...

און לאנג האָבען מיר דאָס טייכעלע בעוויינט, און נאָך לענגער די פאבריק געשאַלטען...

מעהר האבען מיר זיך נעשראקען, עפעס האט אונז דאס הארץ פארנעזאגט טרויעריגעס...

איך האב זיך געלאזען לויפען אלץ שטארקער און שטארקער, ווי איך וואלט וועלען דערמיט צוגעבען מוט מיינע חברים. נאר קומענדיג נאהנט צום טייכעל בין איך געבליבען שטעהן, ווי פארנעלווארט.

— ניטא, ברידער, קיין טייכעל! צוריק! — **האב איך ווי מיט א געוויין אויסגעשריען.**

— ד ז ז ז ז ז ! — האבען די קוימענס נעפייפט.

— ד ז ז ז ז ז !

די חדר אינגלעך זיינען נעהנטער צוגעקומען, **האבען אייניגעבויגען** די קעפ אריינצוקוקען אין טייכעלע און מיר אלע **האבען** א לאנגען זיפץ, ווי נאך א געשטארבענעם, ארויסגעלאזען.

— אוי! !

דאס וואסער האט אויסגעזעהן ווי אין א טעלער פערבליבענע קאלט־געקאכטס, פארנעלווארט. אויף דעם גלייווריי זיינען געווען אנגעוואקסען העלצעלעך, צובראכענע קעסטעלעך און פתם מיסט. און אלץ האט געשמעקט מיט א מארנעם שטיקענדינען נערוך.

מיר זיינען אזוי געשטאנען ווי פערשטיינערט א **פאר מינוט**, נעקוקט מיט אראבנעלאזטע קעפ, **פלוצים האבען מיר דערהערט** הינטער זיך א גראבען קול הינטער אונז רעדען:

— וואס טהוט איהר דא, הא?

— מיר האבען זיך אומגעקוקט און **האבען דערזעהן א** הויכען גראבען בייכיגען אידען, מיט א **פליך** אויפ'ן קאפ; ער איז געשטאנען און נעקוקט אויף אונז און געשמייכעלט. מיר האבען ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן.

— וואס טהוט איהר דא? הא? — **האט ער ווייטער** **נעפרעגט.**

נאר די שנאה צו די ביידען איז געווען זעהר קליין קעגען דער שנאה, וואס איך האב געטראגען טיף אין מיין יונג האר־צען צו אהרן חיים דעם וואוכערניק. דאס איז געווען דאכט זיך אויפ'ן קוק, אן ארעמער איד, אן איינגעהויקערטער אין אן אלט צעריסענעם בגד, נאר עס איז מיר געווען געגוג צו הערען איהם אמאל טענה'נדיג מיט מיין מאטען:

— איך זאג אייך ר' שלום (אזוי האט מיין טאטע געהיי־סען), אז אנדערש וועט עס ניט געהן — אנדערש קען עס ניט זיין... דאס איז מיר געווען גענוג, איך זאל פיהלען צו איהם א טיפע שנאה. אין זיין קול האט געקלונגען אזוי פיעל בייזקייט, אזוי פיעל קאלטקייט, אזוי פיעל אכזריות, אז עס איז מיר פער־בליבען ווי דאסט אויפ'ן הארצען אזן אז ער איז אוועקגענאג־גען פון אונז, האב איך זיך ניט געקאנט איינהאלטען אזן זיך געווענדט צום מאטען:

— טאטע, וואס חאסטו מורא פאר איהם, וואס רעדסטו מיט איהם?...

— עס ווייל אונזער שטיבעלע אבנעהמען!... חאט דער טאטע האלב לאכענדיג, האלב שרעסט געזאגט.

— א מכה וועט ער אבנעהמען! — האב איך מיט בלוט פערלאפענע אויגעלעך אויסגעשריגען, דריקענדיג די פויסטען— איך וועל איהם זעהן אין גאם, וועל איך איהם מיט א שטיין פלעטען דעם מוח...

— אזן ס י ב י ר האסטו פערגעסען? האט דער טאטע מיך נעסטראשעט... אזן אין דער מינוט בין איך אויף „סיביר" געווען מעהר אין כעם, ווי אויפ'ן מיאוס'ען וואוכערניק...

*

* *

אזן שטעלט זיך פאר מיין וועהטאג, אז אן מיינע ערשטע צוויי שונאים האב איך ווי עס איז דערלעבט א נקמה. דער

דריי שונאים.

דריי אידען האָב איך איינגעלעבט אין פיינד געהאַט, נעווען זיי א דם שונא. איינער פון זיי איז נעווען חיים מרדכי דער שוחט, א איד מיט א לאַנגע נעריבטע באָרד, וויל פערפלאַנטערט און פערפלאַכטען און מיט צוויי גרויסע מורא'דיגע אויגען, וועלכע האָבען געהאַט דעם זעלביגען גלאַנץ פון זיין אַנגעשאַרפטען חלף... און אז ער פלעגט קומען צו אונז אמאל קוילען דאָס פעלבעלע, וואָס אונזער בהמה פלעגט „געבוירען" און קאַלטבלוטיג שארפען דעם חלף, דערצעהלענדיג אגב אורחא א מעשה, אז טרוקענע פעלכלעך זיינען געפאַלען (ער האָט געהאַנדעלט מיט טרוקענע פעלכלעך). פלעגט זיך מיר וועלען בשעת־מעשה ארויסרייסען פון זיין גראָבער האַנד דעם חלף און אריינלאָזען איהם אין הארצען. אויף אונזער קעלבעלע האָב איך מעהר רחמנות געהאַט. ווי אָט אויף דעם גזלן, וואָס מעהר אז טרוקענע פעלכלעך קויפען און קעלבער קוילען ווייסט ער ניט..

דער צווייטער, וועמען איך בין א שונא געווען, איז געווען גרונם דער בושעל — א גמרא מלמד, א איד מיט זעהר א לאַנגען האַלז, פאר וואָס חדר אינגלעך האָבען איהם בושעל נערופען. איך האָב אפילו ביי איהם קיינמאל ניט געלערנט, נאָר די חברים מיינע פלעגען זיך פון איהם אַנדערצעהלען אזעלכע רציחות, וואָס ער בענעהט זיך מיט זיינע תלמידים, אז מיין יונג־בלוט פלעגט אויפנעקאָכט ווערען און אז איך פלעג איהם אמאל זעהן אין בית מדרש בין מנחה למעריב, ווי ער שטעהט נעבען כיור און וואשט די הענד, גלאַצט זיינע קליינע פייכטע אויגעלעך און מורמעלט אונדייטליכע ווערטער, פלעגט זיך מיר וועלען נוקם זיין זיך אָן איהם פאר מיינע חברים...

בית־מדרש און פלעג איהם זעהן זיצענדיג ביי א ספר מיט אן אראבנעלאזענעם קאפ און אונטערברומענדיג א ווילד־אומעטיגען ניגונ'דעל פלעג איך טראכטען: גוט אזוי! ווייטער הרג'ע נישט קיין אינגלעך. טיעף אין הארצען אבער האב איך שוין אויף איהם רחמנות געקריגען. מיר האט זיך אפילו געוואלט אונטערגעהן צו איהם און טרייסטען איהם:

— נישקשה ר' גרונם, גאט לעבט! — נאר איך האב זיך געשעמט און אבגעקהרט מיין פנים פון איהם.

קיין קויל האט בלויז ניט געגומען דעם וואוכערניק. פערקעהרט, דער טאטע פלעגט אלץ קומען מיט נייעם, או ער האט שוין נאך א אידען „אבגעשריבען", נאך א שטיבעל צוגעגרען... מיין כעס פלעגט ברענען, מיין יונג־הארץ האט רוהען ניט נומען. אז מיט דער צייט וועט דאס נאנצע שטעדטעל זיין וועגרען. מיין יונג הארץ האט רוהען ניט געקאנט או איך פלעג אין דער שטיל גאט בעטען, או ער זאל אויך דעם וואוכערניק ניט פערגעסען. עפעס אנשיקען אויף איהם א מפלה...

*

*

דאס שטעדטעל האט זיך געוויעגט. עס איז עפעס געקומען צו פאהרען א מגיד, וואס קלינגט מיט זיינע דרשות אין דער נאנצער וועלט. עס זיינען געווען צעקלעפט „מודעות" אין אלע בתי־מדרשים און אידען האבען אבגעשטופט אייניר דעם אנדערן און געקראכצן צום טיר איבערלעזען ווארט און ווארט, וואס עס שטעהט געשריבען וועגען מגיד... מנחה צייט איז דער בית־המדרש געווען נעפאקט. ממש דאס נאנצע שטעדטעל איז געקומען. דער בית־המדרש איז אפילו נענוג גרויס געווען און וועז יעדער וואלט זיך ניט געשטופט צום ארון־קודש, וואלט געוועז נענוג ארט פאר יעדען. האט זיך אבער יעדען גענלוסט חאפען א קוק אוים'ן מגיד, און אייניר האט געשטויסען דעם צווייטען

שוחט האָט שטארק אָנגעהויבען צו האנדלען מיט „טרוקענע פעלכער". איז געווארען א נגיד. דערווייל האָט דעם חזנ'ס בחור זיך עקזאמינירט אויף שוחט און האָט אויסגעהאלטען דעם עק־זאמען... און אזוי ווי דער פאָטער זיינער, דער חזן, האָט גע־האט א גרויסען „צר", ווייל ער איז שוין עטליכע יאָהר הייזעריג געווען און מען האָט אויף איהם שטארק רחמנות נעהאט, — האָט זיך דאָס שטערטעל געלעגט, אז מען זאָל, אנשטאָט חיים מרדכי'ן, וואָס האָט אָנגעקליבען א מטמון גאָלד פון די „טרוקענע פעלכער", מאכען פאר א שוחט דעם חזן'ס בחור. אי וואָס? א בחור טאר נישט קוילען? טאָ זאָל מען איהם חתונה מאכען... עס איז אפילו א שווערע זאך געווען, קריגען אזוי גיך א שדוך הגון פאר'ן חזן'ס בחור, נאר אז „שטאָדט" וויל איז ניטאָ קיין שווער, מען האָט דעם בחור חתונה געמאכט. געגעבען איהם א ווייב, א חלק און געזאָגט איהם: קוילע...

אָט אזוי האָב איך דערלעבט נקמה אן אלטען שוחט. אמת. דער נייער איז אויך ניט געווען בעסער, ער האָט אויך געקוי־לעט, נאר מיר האָט ער מיין כעס ניט אזוי אויפגעבראכט. ער פלעגט דאָך ניט אזוי קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, ווי דער אלטער. ער פלעגט דאמאלס זיין בליך ווי ליינוואנד, די הענד פלענען איהם ציטערן און מיר האָט זיך נעדאכט, אז ער אליין האָט אויך רחמנות אויפ'ן קעלבעלע, נאר וואָס זאָל ער טהאָן, אז מען האָט איהם פארט פאר א שוחט געמאכט...

א נקמה האָב איך אויך דערלעבט אויף גרונם דעם בושעל. עפעס איינמאָל נאָך פסח האָט זיך אין שטעדטעל צעטראגען א נייעס, אז גרונם דער מלמד האָט פערלאָרען זיין חדר. צו וועלכען בעל הבית ער קומט בעטען דאָס אינגעל זאָגט מען איהם אָב. מען איז מוחל די גמרא, די הארבע אויסרעדעניש אין „מרובה" מיט די קלעפ און שמיץ; ניט מאך פאר א קאליקע און ניט מאך פאר א רב...

און אז איך פלעג זיך אמאָל, זומער, אריינכאפען צין

מזרח. הערט יעדעס וואָרט אוּן שמעקעלט צו מיט'ן קאָפּ...
— א הא! טראכט איך מיר — מען האָט דיך געפאקט!
וואָרט, וואָרט, דער מניד וועט דיר געבען, וועסט ווייטער
וויסען!...

„אוּן אויב ער וועט דיר דעם בגד פאר א משכון געבען"—
בייזערט זיך העכער דער מניד אוּן זיין שטימע קויקעלט זיך
איבער'ן גאנצען בית־המדרש — „זאָלסטו איהם, דעם אָרע־
„מאָן, ווי נאָר די זון פערגעהט, דעם בגד צוריק אומקעהרען...
„אוּן אז ער וועט ניט האבען ביי נאכט מיט וואָס זיך צו־
„צודעקען, וועט ער ווייגען צו מיר אוּן איך וועל הערען, ווייל איך
„בין א דערבארעמדיגער נאָט!"

— אוּן דו וואָרפסט ארויס אידען פוּן שטיבער אוּן גיסט
זיי ניט אוועק צוריק! ווילט זיך מיר אויסשרייען צום וואוכער־
ניס. נאָר דער מניד שמידט מיך צו צום אָרט אוּן איך קאָן זיך
ניט בעוועגען. ער רעדט הויך אוּן בעגייסטערט וועגען דער
מיאוס'ער מדה פוּן פראָצענט נעמען, וועגען שטראָף אויף יענער
וועלט: ער מאָלט אויס דעם גיהנם פאר די פראָצענטניקעס.
שטעלט פאר אלערליי ענוים קשים, — אוּן איך קוק, קוק אויפ'ן
וואוכערניק, נעהם ניט אראָב די אויגען פוּן מיין אהרן חיים'ן.
איך היט זיין יעדע בעוועגונג, אוּן א וואונדער איז מיר עפעס,
וואָס ער הערט גליך מיט אלע אידען: די זעלבע אנגעשטרענגט־
קייט, דאָס זעלבע זיפצעלע, אבער ניט מעהר... וואו איז זיין
שרעק?...

אוּן אט האָט דער מניד געענדיגט. דער עולם רודערט. יע־
דער וויל אריסגעבען זיינע התפעלות פוּן איהם, נאָר מיר געהט
עס ניט אָן, איך לאָז זיך צו מיין וואוכערניק, א קוק טהאָן, וואָס
מאכט ער, צי לעבט ער נאָך...

אוּן אט שטעהט ער נעבען א רעדעל אידען, וואָס זאָגען
מבינות אויף דער דרשה. איך קוק איהם אריין אין די אויגען אוּן
וויל דאָרטען געמינען עפעס א פערענדערונג, א חרטה, א טרוי־

און מיט די עלענבוינעגם דורכגעשניטען א וועג, געהענטער צום מגיד.

און אט זעה איך, ווי דער מגיד רוקט זיך פון ווינקעל מזרח... וואו ער איז געזעסען די גאנצע צייט ביי'ן מנחה נעבען רב. ער גיט ארויף, גיט א קוש דעם פרכת, גיט א גלעט די לאנגע שוואַרצע באַרד, וואַרפט זיינע צוויי שוואַרצע טיעפע אויגען אויפ'ן עולם און הויבט אָן...

פון אַנפאַנג נעהמט ער א פסוק פון תנ"ך, פון ישעיהו. דער פסוק איז מיר בעקאַנט און מיר איז א וואונדער, וואַס ער טייטש אַב יעדעם וואַרט, וועי וויסט עס גיט דעם טייטש?... שפעטער א ווייל נעמט ער א שטיקעל גמרא פון „בבא קמא", נאָך שפעטער א פסוק פון חומש...

און פלוצים חער איך עפעם ווי ער בעריהרט א בעקאַנטע פראגע, אן ענין, וואַס אינטערעסירט מיך אזוי, וואַס לאָזט מיך גיט רוהען, וואַס צעקאַכט מיין יונג־בלום, ער דרשנ'ט וועגען פראצענט...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני!" — דונערט אויס דער מגיד; דער בית־מדרש, דאכט זיך מיר, ציטערט און פאלט באלד אייז...

„אויב דו וועסט לייהען געלד דעם ארעמאַן,

„זאלסטו איהם גיט דריקען,

„גיט דריקען זאלסטו איהם!"...

וואו איז ער, וואו איז ער, דער וואוכערניק? זאל ער חערען, זאל ער הערען! פרעהם זיך מיין האַרץ און איך הויב אָן איהם זוכען מיט די אויגען.

און אט זעה איך ווי ער שמעהט אין צווייטען זיים פון

דער פּראָלעטאַרישער רעוואָלוציאָנער.

(א גאָליציאָנישע הומאָרעסקע)

אַריין צו מיר אין צימער איז ער אונגעריכט. ער האָט אין טיהר ניט אָנגעקלאָפּט: צי ער האָט ניט געוואוסט, אז מען דאַרף אָנקלאָפּען, צי ער האָט פון אזעלכע נאָרישקייטען ניט גע־האַלטען — גוטער יאָהר וויים איהם, אַלעמאָל בין איך אויף איהם ניט בייז געווען — צו אזעלכע אונערוואַרטעטע בעזוכען בין איך שוין אין גאָליציען געוואוינט געווען.

ער האָט אויסגעזעהען א יאָהר פיער־פינף־און־צוואַנציג, פון מיטעלמעסיגען וואוקס, אַרים געקליידעט, אָבער דאָך ווי אַן אינטעליגענט, וועניגסטענס ווי אַן אינטעליגענט אין גאָליציען, חאָטש קיין קראוואט האָט ער ניט געטראָגען, דערפאר אבער איז דער קראגען געווען געגוג שטייף, חאָטש ניט וועניג ברודיג... די שיך זיינען נעווען ניט נאָר ניט געפוצט, נאָר אפילו קויטיג. עס איז אבער נעווען קענטיג, אז ניט געפוצט האָט ער זיי בכיוון, כדי די לאָטעס זאָלען ניט זיין אזוי בולט.

דערפאר אבער האָבען זיינע טאשען פון ראָק, וועלכער איז נעווען אָבגעשפּילעט, עדות געזאָגט, אז ער איז ניט נאָר אַן אינטעליגענט, נאָר טאקע א גייסטיגער מענש: זיי זיינען גע־וועזן אָנגעפאקט פול מיט פאַפּירען, אזוי, אז דער מאָגערער בע־זוכער מיינער האָט אויסגעזעהען גאָנץ דיק...

איך האָב פערשטאַנען, אז איך האָב דאָ צו טהאָן מיט א קאָלעגע, ד. ה. מיט א שרייבער, אָדער עפעס עהנליכעם, און איך האָב שוין געוומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט ווערען פון איהם.

דאָס מאָל האָב איך מיך אבער טועה געווען. עס איז ניט

ער — נאר איך בעמערק עס ניט... מיין האַרץ פֿערגיסט זיך מיט בלוט...

— סטייטש, סטייטש! ווילט זיך מיר אויסשרייען, וואס איז דאס? וואס בעריִיט עס? נאך אזא דרשה, נאך אזא מוסר זאל ער אזוי רוחיג בלייבען?...

איך קאן עס ניט פֿערשטיין, מיין קליין מוחל בענעמט עס ניט, איך רוק זיך צו נאהנט צו איהם און איך דערהער ווי ער זעגדט זיך צו בערע פֿעשעס, אן אלטער בעל־חבית און זאגט מיט א שמייכעלע:

— וואס זאגט איהר וואס פֿאר א נעפֿערלטער מויל! הפלא ופלא! איך האב געהאט אן אמת'ע תענוג צו הערען איהם!...

הייסט עס, אז דער מגיד האט ניט איהם נע'מוסר'ט. ער, דער וואכערניק, מאכט זיך ניט וויסענדיג. און מיין צארטן האט נעברענט און האב לאנג געזוכט א נקמה אן איהם און ניט נע־פֿונען...

— מיר ווייסען עס... האָט ער היציג זיך אַנגעכאפט... מיר האלטען שטאַרק פון דער שעהנער ליטעראטור. אין אונזערע קרייזלעך לעזען מיר זאַנאַר פּאַר נאָך די „דיסקוסיעס" ערצעהלונגען פון די גרעסטע אידישע שרייבער. ביז אהער איז אבער פאר בעלעטריסטיק קיין פּלאץ ניט געווען, דער קשאַנאַוער סטרייק פון די האַניג־גיסער האָט דעם גאַנצען פּלאץ פערנומען, שטעלט זיך פאַר: פינף האַניג־גיסער האָבען צוויי יאָהר נעסטרייקט און אין יעדער נומער האָט מען געמוזט אבגעבען בעריכטען וועגען דער שטימונג פון די ארבייטער און די בעלי־בתים. דער סטרייק איז געווען א פערביסענער פון בויד צדרים, אַנגעפיהרט דעם סטרייק האָט טאקע אונזער פּארטיי און אט צוליעב דעם איז אין קיין פּלאץ ניט געווען פאר דער שעהנער ליטעראטור...

— נו, און איצט? — האָב איך געפרעגט.

— איצט — האָט ער געענטפערט — האלט מען זיך שוין ביי אויסגלייכען. עס איז א סברא, אז אין דעם נומער זאל קאַנען ארייננעהן א בעלעטריסטיש זאכעלע, פון א 30—40 שורות... און טאַמער וועט זי זיין צו גרויס פאר איין נומער, וועט מען זי טיילען אויף צוויי מאל און מען וועט אונטען שרייבען: „פּארטזעצונג קומט"...

ענדע קומט... האָב איך איהם פערריכט...

— איך מיין טאקע „ענדע קומט"... האָט ער זיך פערשעהמט און איז רויט געוואָרען. פון וואָס ער איז נעוואָרען א סך חנו'דיגער...

— וואָלט איך טאקע וועלען — האָט ער פּארטגעזעצט — אז איהר זאלט ספעציעל פאר אונז עפעס אַנשרייבען א זאכעלע. עפעס אזוי, פערשטעהט איהר מיך פון ארבייטער לעבען, עפעס אזוי — אן אניטאציעלע... איהר פערשטעהט — עס זאל דעם ארבייטער דורכנעהמען...

— איך וועל מיך פלייסען! — האָב איך צוגעזאגט...

נעווען קיין שרייבער, נאר א סך, א סך העכער פון א שרייבער.

שטעלט זיך פאר, אז דער דאזיגער יונגערמאן איז נעווען א רעדאקטאר, און ניט נאר א רעדאקטאר פון סתם א צייטונג'ל, נאר מאקע דער רעדאקטאר פון בעריהמטען פראלעטארישנאציאנאל־ציוניסטישען זשורנאל: „אונזערע פאדערונגען", וועלכער איז שוין ערשיענען אין פערלויף פון צוויי יאהר אין 7 נומערען און האט אננעמאכט צוויישען די פארטייען א גרויסען שטורם מיט זיינע שארפע ארטיקלען און מיט זיין קריטיק נעגען דער טאקטיק פון די מארקסיסטען...

נאטירליך, דאס בין איך אלץ דערגאנגען נאכדעם, ווי ער ער האט עס מיר אליין איבערגענעבען...

— יא, יא! — האט ער נעענדיגט די ביאגראפיע פון זיין זשורנאל. — עס קומט אויס נענוג צו קעמפען מיט דער סעדער, אבער זיענען וועלען מיר. די לעצטע נומער „אונזערע פאדערונגען" איז זיך פאנאנדערגענאנגען אין דריי הונדערט פופציג עקזעמפליארען... און די נומער, וועלכע איך נעם איצט פערענדיגען, רעכענען מיר דרוקען אין פינף הונדערט עקזעמפליארען...

דערהערענדיג פון אזא ערפאלג פון „אונזערע פאדערונגען" האב איך שיער־שיער ניט ארויסגעכאפט זיך מיט א פארשלאג צו ווערען א מיטארבייטער. צום גליק האט דער רעדאקטאר פון „אונזערע פאדערונגען" זיך קענטיג דערמאנט אן דעם וועגען וואס ער איז געקומען אוין ער האט פערכאפט:

— אבער איין פעהלער האט אונזער ארנאן. מיר האבען די בעלעטריסטישע אבטיילונג אינגאנצען פערנאכלעסיגט. אין די עמליכע נומערן, וואס זיינען ערשיענען, איז נאך קיין איין ערצעהלונג ניט געווען.

אלס בעלעטריסט אליין, האב איך זיך אבגערופען:

— דאס איז ווירקליך א גרויסער פעהלער. בעלעטריסטיק מוז פערנעהמען א וויכטיגען פלאץ אין א זשורנאל.

קריגען ערנעץ א דירה... וועל איך אייך שוין נעבען צו וויסען...

און דערמיט איז, נאך דער בעלעטריסטישער בעשטעלונג, דער „פראלעטארישער רעדאקטאר" ארויס פון מיין ציימער, א פרעהליכער, א גליקליכער, וואס די קינפטיגע נומער וועט האבען בעלעטריסטיק אויך...

וואלט נאר געווען א דירה!

— יא, יא! פלויסט זיך! — חאט ער זיך געבעטן, ווי עס וואלט איהם געגאנגען אין לעבען... גלויבט מיר, איהר ווייסט גארנישט וואס פאר א פובליקום מיר האבען... מען שלינגט יעדעס ווארט... מען שלינגט...

— אז עס איז ניטא וואס צו עסען, שלינגט מען ווערטער— חאב איך זיך געוויצעלט פאר'ן רעראקטאר...

דער ווייץ איז איהם געפעלען געווארען, איך חאב קענטיג געטראפען אין פינטעל אריין. דער רעראקטאר חאט א זיפץ גע־טהאן, פערגלאצט די אויגען צום באלקען און חאט זיך אנגע־רופען:

— דאס איז ניט קיין ווייץ — עס איז טאקע אן אמת — דער פראלעטאריאט אין גאליציען חאט ניט צו עסען... און דער־פאר קעמפען מיר טאקע.

— אלזא וועל איך אייך די זאך צושיקען, — חאב איך ענדליך פערזיכערט. — ניט־זשע מיר רעם אדרעס פון דער רעדאקציע...

— דער אדרעס... דער אדרעס... חאט ער געשטאמעלט... דער אדרעס... די רעדאקציע, פערשטעהט איהר מיך, חאט ניט קיין שטענדיגען אדרעס... וואו איך וואוין דארט איז דער אד־רעס...

— נו, טא זאגט מיר, וואו איהר וואוינט...

— חי־חי־חי! — האט ער זיך חנו'דינ צולאכט... אט דאס איז טאקע די מעשה, וואס איך חאב שוין א פאר וואכען קיין וואוינונג ניט...

— טא וואר־זשע געפינט זיך פארט די רעדאקציע? האב איך געפרעגט אביסעל פער'חרוש'ט...

— ביי מיר אין די קעשענעס... האט ער מיר מיט א זיפען אונבעזארגטען שמייכעלע אנגעוויזען אויף די אנגעפאקטע טא־שען... עס קאן אבער זיין, אז די פארטיי זאל פאר מיר די טעג

— זיצט, האב איך מיך צו איהם שוין נעווענדעט גאנץ פרייִנדליך.

שטיינער האבען זיך פון זיין הארצען ארַאבגעקייקעלט. ניט ארַאבגעהענדיג זיין משכילישען קאפּעליושעל, נאר ארַאב־שארענדיג איהם צום פּאטילניצע צו, האט ער זיך אוועקגע־זעצט אויפֿ'ן בעט — חאטש עס איז געשטאנען א פּרייער שטוהל — און האט אנגעהויבען האלב שטאמלען, האלב רעדען.

— איך בין אריין צו אייך.. הייסט עס געוואלט האב איך שוין לאנג אריין, ווארום צו ווען זאל מען אריין? איך געה אפילו אלע טעג אין ארבייטער פּראיין, איך בין א סאציא־ליסט... נאר ביי אייך, רעכען איך, קען מען עפּעס מעהר „רער־גען"... חי־חי־חי....

זיין לאכען איז געווען קעלבעריש, די אויגען האבען פער־לאָרען דעם גלאנץ און זיינען געוואָרען פּייכט. איך האב שוין חרטה געהאט אויפֿ מיין אויפטהו און האב זיך געוועגדעט צו איהם: — וואס וועט איהר זאגען?

— וואס וועל איך זאגען? חע־חע־חע... איך מיין! אייך דארף מען דען זאגען? און אליין ווייסט איהר ניט... און צוריק גערעדט האב איך איהם טאקע א סך צו זאגען און איהר וועט דערפון מאכען גאנצע ביכער, אט אזוינע. (דערביי האט ער אַנ־געוויזען אויפֿ א פּאר דיקע ביכער, וואס זיינען געלעגען ביי מיר אויפ'ן טיש).

און איידער איך האב מיך מכין געווען אויסצוהערען איהם, צו וואס מען האט גערארפט זיך פּארבעריִטען מיט נעדולד, האט ער ווייטער געשאטעט:

— איהר ווייסט דאָך, אז איך שטאם פון חסידישע על־טערען. מיין טאטע איז א סאדיגערער חסיד, אויב איהר האט א ידיעה אין סאדיגערער חסידים, קענט איהר אייך שוין פּאר־שטעלען, ווי אזוי איך בין ערצויגען געוואָרען! בפרט, אז מיר דאכט, אז איהר חאט א ידיעה אין חסידות. איך האב געלע־

דער נייער חסיד.

(א גאליציאנער בילד)

בעמערקט האָב איך וין לאנג, אז דאָס בחור'ל מיט'ן שטאר־צענדען גאַרגעל מיט דער משכיל'ישער האלב ווייסע, האלב ברוי־דינע מאשינקע, מיט דעם פשרה'דיגען האלב חסידישען, האלב דייטשישען קאפעל'ויש און איבערהויפט מיט די פינקל'ענדיגע און דאָך קעלבערנע אויגען, — אז דאָס דאָזיגע בחור'ל פער־פאלגט מיך אויף טריט און שריט. כ'האָב עס געמערקט און שטארק מורא געהאט. דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אז דאָס בחור'ל וועט מיך פריהער אַדער שפעטער „ארריינקריגען" און וועט פאר מיר אויסלעגען זיין גאנצע השכלה, פון וואָס עס אי־בעלט מיך שוין זייט איך בין דאָ אין גאליציען.

מיין היטען זיך, מיין פארזיכטיגקייט האָט מיר אבער נישט געהאלפען. אין א שעהנעם מיטאָג, וועז איך בין געזעסען אין מיין צימער'ל אוז געהאלטען נעהמען זיך עפעס שרייבען, האָט זיך מיין טהיר, וועלכע איז פריהער ניט אָנגעקלאפט געווארען, זיך געעפענט אוז עס האָט זיך אריינגערוקט מאקע דאָס זעלבע בחור'ל.

„ניט פרעהליך!" האָב איך א טראכט געטהאָן אוז האָב גע־וואָלט שוין ארויסווייזען מיין ניט נאסט פרייגדליכקייט. דער־זעהענדיג אבער זיין פערווירונג, זיין ניט וויסען וואוהין צו טהאָן די הענד, וואוהין צו קוקען אוז וואָס צו טהאָן, האָט מיך אביסעל גריהרט, מילא — האָב איך שלום געמאכט — לאָמיך איהם אויסהערען. אפשר וועט זיין אינטערעסאנט.

דיר פאלגען ? ווי מיינט איהר ? איך האב טאקי געוואלט הערען אייער מיינונג וועגען כבוד־אב. ס'איז א וויכטיגע פראגע. איך אינטערעסיר מיך שטארק דערמיט... דער עיקר אבער אינטערעסיר איך מיך מיט סאציאליזם: איך בין שוין פיערטער יאהר א סאציאליסט... ד. ה. א סאציאל־דעמאקראט! טאקי דא אין דער אידישער פארטיי! איהר קענט דאך מסתמא דעם פיהרער פון דער אידישער פארטיי — גראסמאנען! אט דאס איז א קאפ! ער קען גאנץ „קאפיטאל" אויף אויסווענדיג! און מיט אלע פירושים. ביי איהם האב איך טאקי „קאפיטאל" געלעהרענט, א טיעפע זאך! אי וועה! אי וועה! וואס דארטען טהוט זיך! א ים! און גראסמאן שווימט דארטען, ווי אן אמת'ער מאטראז, ווי א מאטראז, זאג איך אייך. א קליינינגקייט — זיין קאפ! נו, ער האלט טאקי אויף די פארטיי, וועז ניט ער — וואלט זי שוין לאנג צופאלען אויף ברעקלאך. דער עולם איז טאקי אין איהם שטארק איינגענלויבט, ווי אין א גוטען אידען, און ער איז טאקי זעהר גרויס! איהר האט איהם נעדארפט הערען אמאל רעדען, א רעדע האלטען אויף א פאלקס פערזאמלונג! ער צוקאפט זיי אלע, דערהויפט די ציוניסטען אויף פיץ־פיצעלעך. ווי האלט איהר פון די ציוניסטען? איך האב טאקי געוואלט הערען אייער מיינונג, איך בעט אייך זאגט מיר, וואס ווילען זיי. זיי ווילען פאלעסטינא, גוט! איך, קען זיין, ווי אויך, נאר פון וועלען ביז האבען איזדאך עפעס א גרויסער חילוק... נאר גראסמאן ווייזט אויף, אז דאס איז גלאט א חלום, אן אוטאפיע... ער האט אזא כח!... ס'איז געווען דא ניט לאנג פאר די וואלען — ס'האט געזאלט זיין א גרויסע פאלקס־פערזאמלונג, דאמאלסט איז געקומען אהער א ציוניסטישער רעדנער פון פשעמישל, ד"ר לאנדע, א חייסער ציוניסט, אויך א גוטער רעדנער. א טאג פאר דער פערזאמלונג האט זיך גראדע דער ד"ר לאנדע געטראפען מיט אונזער גראסמאן'ען. זיי האבען זיך א ביסעל צושמועסט צווישען זיך. וואס ווייטער איז דער שמועס

זען א פאר זאכען אייערע וועגען דעם. נאנץ גוט !... ד. ה. אבי־סעל פעהלט דאָרט — דעם עיקר ווייסט איהר נאך נישט. דאָס קען איך וויסען, הלואי וואלט איך געהאט אייער פערדער וואלט איך בעסער ארויסגעגעבען, וואָרום פערשטעהט איהר מיך — איך בין דעם חסידות א שונא, א דם שונא !... איהר אידעאלי־זירט עס ; דאָס טאָר מען נישט ! מען טאָר נישט ! די לעצטע צייט האָבען טאקי די חסידים פעריסען די נעזער. א קלייניג־קייט: דער „העולם" האלט אויך פון חסידיש. אמאל, למשל, אויב איהר געדענקט דעם „חשחר", פלעגט מען זיי דאָרט לייגען ניין אויפען אין דער ערד ! און אזוי דאָרף זיין. נו, סמאלענס־קין איז געווען א גרויסער פריידענקער. זיין „חתועה בדרכי חחיים" איז א גוואלדיגע זאך, א גוואלדיגע זאך, זאג איך אייך. היינט שרייבט מען שוין נישט אזוי. צוריק געשמועסט שרייבט מען היינט אויך נישט שלעכט. דאָס הייסט, עס זיינען דאָ פער־שיעדענע שרייבער: איינער שרייבט גוט, איינער שרייבט, אז מען קען אין מויל נישט נעהמען, ווי אן אפיקומן. נאָר דאָס האָט נישט צו אונזער ענין. איך וויל אייך נאָר שילדערען די חסידים. וואָס חייסט איינעמטליך א חסיד ? א חסיד הייסט א מאמין, ער גלויבט. בערעבענען, אנאליזירען א זאך, ווי מיר פרייד־ענקער, למשל, דאָס נישט. אלץ שטעהט אויפ'ן גלויבען. דער רבי איז א בעל־מופת, בעווייזט נסים, היינט אז דער רבי זאגט נאך א שטיקעל תורה — עקט זיך די וועלט. פרוביר דעם טאטען בע־וייזען אז נישט אזוי, קריגסטו אנשמאָט אן ענטפער פעטש ! מיך האָבען נישט די פעטש געארט, איך קען פערטראָגען א פאטש, נאט צו דאנקען. אמת, איך קען געבען א פאטש אויך. נאָר א טאטען צוריק וועל איך דאך נישט געהן פאטשען! חאטש צוריק געשמועסט, האלט איך נישט פון כבוד אב. ס'איז אן עפעס איבערבליבענייש פון אלטע צייטען. וואָס הייסט? אז דו ביזט מיינער א טאטע, דעריבער איז וואס — טאָרסטו נישט זיין קיין שוטה, קיין ווילדער פאנאטיקער ? מוז איך

— אבער א י ה ר זענט ניט קיין חסיד?

— איך? האט ער אויף מיר אויסגעגלאנצט די אויגען — איך בין שוין ווייט פון חסידות! איהר הערט דאך פון מיר ווערטער!...

אלץ שארפער געווארעז. וואס זאל איך אייך זאגען, עס האט נישט נערויערט קיין צוויי שעה אוז ד"ר לאנדע איז געווארעז אוים ציוניסט אוז איז איבערגענאנגען צו אונז, צו די סאציאל־דעמאקראטען. גראסמאן, הייסט עס, האט איהם איבערציגט. אין איינע צוויי שעה! עס האט נעקאכט די שטאדט! ווארום איהר דארפט וויסען, אז ד"ר לאנדע איז אויך נישט קיין איכ־געלע. נאר ווי קומט ער צו גראסמאנען'ס! איך זאג אייך. אז דער גראסמאן בעווייזט אין אגיטאציע ממש וואונדער... אוז דער עולם האלט טאקי פון איהם. שוין א סך חסידישע בחורים זענען אריבער צו איהם, די טאטעס, די חסידים, קעהרען וועלטען, מען פאהרט צום רבי'ן, דער רבי גיט עצות. נאר שריי חי־וקים.

— איך בין שוין — האט ער אויסגעלאזט — דאס פיערטע יאהר א סאציאליסט, א סאציאל־דעמאקראט, הייסט עס. דער עיקר אבער טהו איך טהעארעטיש אוז דיסקוטיר מיט חסידישע בחורים, מיט ציוניסטען... עס איז, נאטירליך, שווער זיי צו איבערצייגען, קיין גראסמאן בין איך ניט. איך האב ניט אזא בח, אבער ווירקען ווירק איך... מיר פעהלען נאך אביסעל ידיעות איז א טהייל סאציאליסטישע פראגען, נאר איך שטודיר. יעצט לערנען איך קאאוטסקי, אויך א גרויסער קאפ! נאר אז גראסמאן וועט עלטער ווערען וועט ער קאאוטסקי'ן איבערשטיי־גען. לייט ווילען אפילו האבען, אז אין דער נאציאנאלער פראגע איז גראסמאן טיעפער פאר קאאוטסקי'ן. ס'איז טאקי זעהר מענ־ליך... וויפעל איז איז דער זיגער? אכט! יא, דארף איך טאקי נעהן אין פעראיין — ער האלט דארטען טאקי היינט א רע־דע. זיינע א רעדע! א קליניגקייט: פעריל שיטען זיך פון מויל!...

אז ער האט שוין געהאלטען ביי'ן נעהן, האב איך איהם א פרעג נעטהון:

א ציבעלע, אבי דער קרעמער זאל ניט אויספיהרען. אזוינע מינים קונדען זענען דא אין שטעדטעל!

פאהר איך מיר שטענדיג אהן א בילעט. און הלואי ווייטער! אמת, די ערשטע צייט פלענט מיר דאס הארץ קלאפען ווי ביי א גזלן, ווען איך פלעג ארייננעהן אין וואגאן אהן א בילעט. א קלייניגקייט: מען שפיעלט זיך דא מיט פאניען! צוריק געהרעדט קומט על פי זאקאן דערפאר ניט קיין גרויסער פסק. על פי זאקאן דארפען „זיי" בלויז ארבעווארפען ביי א סטאנציע, און דאר־טען פרעגט דער נאטשאלניק־סטאנציע א פאס, דעם נאמען און מאכט א פראטאקאל, אמאל אז דו פערגעסט דעם פאס אין דער היים, צי דו האסט גאר קיין פאס ניט, שיקט מען דיר אב מיט'ן עטאפ, ס'איז אויך ניט קיין גרויס אומגליק... חאטש ס'וועגט זיך פאר ווענען... פאר מיר למשל, וואלט דאס געווען א הרינה, מיין קראם וואלט אינגאנצען חרוב געווארען. נאר הלואי ווייטער, מיך האט מען נאך קיינמאל ניט ארבעגעפיהרט: וויל נאך אלע זאכען בין איך פארזיכטיג. אמאל, למשל, חאט זיך נעטראפען אז איך האב ניט געהאט קיין בילעט און ס'איז גראד ארויננעקומען א „קאנטראליאר" בין איך נעפאלען אויף א שכל און בין ארונטערגעקראכען אונטער א באנק און גלויבט מיר, אז דארטען איז גאר ניט אזוי שלעכט — גערוימער ווי אין וואגאן. די גאנצע זאך איז, וואס אויך אונטער'ן באנק ביזטו ניט זיכער, וואלום אן אנדער קאנטראליאר, א שונא ישראל למשל, הייסט זוכען אונטער'ן באנק, דעמאלט האט מען גראד ניט געזוכט: איך האב געהאט מזל. מען דארף צו אלץ האבען מזל... נאר דאס האט מיר נאר איינמאל געטראפען און יענע נסיעה האלט איך פאר דער בעסטער: עס האט טאקי ניט געקאסט קיין גראשען. דעם קאנדוקטאר גארנישט געגעבען... אזוי אבער קאסט דער קאנדוקטאר, קיין סך גיב איך איהם ניט — א צוויי גילדען! ס'איז געגוג פאר איהם, מאלט אייך, אז ער האט אזוי־נע ווי איך אין די צעהנדליגער... דאס רוב זענען די קאנדוקטא־

דער באהן־בילעט.

(א שמועס אין וואגאן.)

... איחר פאהרט מיט אבילעט? — א נארישקייט, א נרוי־סע נארישקייט: אלמאי זאל מען פאניען אנשטאפען מיט געלד? מען זאגט אפילו, אז פאליאקאוו האט אויך א חלק אין דער באהן, נאר וואס מיינט איהר איז פאליאקאוו! ער האט שוין אפילו לאנג פערגעסען, אז ער איז א איד... נאר מיר דאכט, אז מיט דער דאזיגער ליניע איז ער ניט קיין שותף... און אפשר יא. נאר אזוי צי אזוי, א בילעט נעהמען איז א נארישקייט. ס'איז ארויס־געווארפען געלד! איהר וועט זאגען יושר! אט פאהרען מיר שוין דריטע סטאנציע און מיר האבען נאך אלץ ניט וואו צו זיצען! צוגוים־פנעשטיקט ווי ענגנו... קראנק זענען זיי געווען צוטשעפען נאך א וואגאן, צי טאקי נאך צוויי... און גלאט וועמעס כחות איז צו בעצאהלען פאר א גאנצען בילעט? מילא איהר פאהרט אודאי איין מאל אין א שמיטה, קאנט איהר זיך פערגינגען צו קויפען א בילעט, אבער איך, פערשטעהט איהר מיך, בין א איד א סוחר, פאהר אכט מאל א יאהר נאך סחורה, און מיר וואלט מיין גאנצע קראם ניט אויסגעטראגען, איך זאל קויפען יעדעם מאל א בילעט. אז איך פאהר מיט'ן „קאנדוקטאר", מאך איך אויך ניט קיין גרויסע גליקען. אמאל טרעפט זיך, פאהר איך נאך א פעסל הערינג, למשל, און איך זאל נעהמען א בילעט, וועל איך שוין מוזען ארויפציהען אויף יערען הערינג א גראשען און אז איהר וואלט געקענט אונזערע קונים, וואלט איהר פערשטא נען, ווי אזוי דאס איז גוט: אונזערע קונדען וועלען אייך א יאהר ניט פערזוכען קיין שטיקעל הערינג און וועלען אבקומען מיט

מיך, אבי איך האָב! און מיין קאָנדוקטאָר זעה איך ניט! דער צוג נעהמט זיך ריהרען, איך שטעה מיר אָנגעשפּאַרט אָן פּענס־טער און טראכט פון די איבעריגע עטליכע גילדען און עס רייסט מיר אויס א שטיק הארץ; היינטיגע פּרנסות!... און גלאָט מוז איך אייך זאָגען, בין איך ניט געוועהנט געווען צו פּאָהרען מיט א בילעט — נעה היט זיך מיט איהם! אלע ווייל טאָפּ איך איהם אין קעשענע צי ליענט ער, דער קאָפּ איז פערדרעהט, און צו א בילעט בין איך ניט געוועהנט — איך קאָן איהם נאָך פער־ליערען.

אין א פערטיל שעה ארום, מיר זיינען שוין אָבגעפּאָהרען א האלבע סטאַנציע, קומט צו דער קאָנדוקטאָר מיינער! וואו קאָנטראָליאָר, ווער קאָנטראָליאָר — אן אויסגעטראכטע מעשה! איך בין אזוי צוטומעלט געוואָרען, אז איך האָב ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן. דא הער איך, ווי דער קאָנדוקטאָר רופט זיך אָן: נו, לייבעל, וואָס שווייגסטו? היינט וואָס טהוט מען דא? — זאל איך איהם געבען דעם בילעט, היינט וואָס וועט ער האָבען? ער קאָן נאָך פאראיבעל האָבען... מילא, איהר וועט דאָך פון מיר לאכען — איך האָב ארויסגענומען צוויי גילדען און האָב איהם געגעבען. איך האָב מיך, גלויבט מיר, געשעמט צו געבען איהם דעם בילעט... עס האָט פּשוט ניט געפּאסט!... שטענדיג פּאהרסטו אהן א בילעט, מיט אמאל ווערסטו פּריש און געזונד און משוגע און ניסט איהם א בילעט... עס פערשטעהט זיך, עס האָט מיר געקאָסט די מעשה געלט געזונד. איך בין פון דער דאָזיגער נסיעה בדלות געוואָרען. ארום און ארום האָט זי מיר געקאָסט 12 גילדען, נאָר טהו, מאך, איך האָב ניט געקאָנט מיט'ן קאָנדוקטאָר איינרייסען... עס האָט ניט געפּאסט... און דער עיקר — איהר וועט גלויבען — איך האָב מיך פּשוט געשעמט צו געבען איהם דעם בילעט...

רען ניט קיין שלעכטע: גיסט אוועק איהם די צווויי גילדען — זעהסטו. אז ער איז דיר א פריינד, חאטש א איד — זיי האבען יושר... מיינע קאנדוקטארען — אלע בעקאנטע — זענען שוין נאר פיינע גוים! אין גרונד גענומען, קומט דאך דעם קאנדוקטאר די צווויי גילדען! פונדעסטוועגען בעראנקט ער: זאגט אייך, וואס איהר ווילט דאס איז אן אוודעלקייט פון א גוי... מיט מיר איז אייגער פון זיי א גוטער ברודער און גראד קומט מיר דאס רוב אויס מיט איהם צו פאהרען — ער וויסט, ווי מען רופט מיך, קלאפט מיר שטענדיג איבער'ן פלייצע און רופט מיך: מאלאדיץ לייבעל! ער האט טאקע פון מיר איבערגענומען א היבשע מטבע: שוין 15 יאהר, אז מען פאהרט אין שטאדט אריין נאך סחורה אכט מאל א יאהר! אמאל גיב איך איהם אויסער די צווויי גילדען א מתנה: א העריננגעל, א פאר זויערע אוגערקעס — מען קאן ניט זיין קיין חזיר... און ער איז טאקע ווערט... נאך אלע זאכען טהוט ער אידען טובות. עם קאסט פארט בילינגער, ס'איז דאך נאריש!... איין מאל נאר איז ער אויך מיר שיער ניט אין כעס געווארען... און ער וואלט געווען געראכט. איך האב מיך אבער פערכאפט: ס'האט מיר אפילו געקאסט יענע נסיעה א שהנע פאר גראשען און ווער איז אלץ שולדיג — עפעס א נארישער איד איינער! אויפ'ן וואקזאל האט ער צוויישען אונז געמאכט א מהומה: באשר עם פאהרט זעהר א בייזער „קאנטראליאר" און מען מוז נעהמען בילעטען! איך האב אפילו לכתחלה געלאכט: וואס הייסט א קאנטראליאר: דער קאנדוקטאר וואלט אודאי גלייך צו וויסען געגעבען, האב איך אבער איהם בשום אופן ניט געפונען... מילא פערפאלען — מען מוז נעהמען א בילעט: אכט בלוטיגע גילדען! היינטיגע פרנסות! פערפאלען! געגומען א בילעט! איך גיה אריין אין וואגאן — ס'איז א מהומה, עס פאהרט, זאגט מען, זיכער א קאנטראליאר און יעדערער וואַרענט דעם אנדערן: א בילעט, למען השם, אידען, האט בילעטען! נו, טראכט איך

נעראַרפֿט שפּיעלען די ניט־וויכטיגע ראָליע אין דער ארבייט און זיין ווי א פינפטע ראָד צום וואָגען.

אז ער איז אַנגעקומען אין דער דריטער ראָטע, און אז אין א פּאָר וואָכען ארום האָט דער פּעלדפּעבעל, אַריינגעהענדיג אין קאָזאַרמע געפרעגט: ווער איז א סטאָליער? איז חיים רויט און בלאָם נעווארען און האָט שוואַך אויסגערופען, ניט קענענדיג זיך איינהאַלטען:

— איך!

דאָן האָט דער פּעלדפּעבעל איחם ארויסגערופען פֿאַראויס און איהם געזאָגט:

— וועסט האָבען אויף עטליכע טעג ארבייט. דער ראָטנער האָט נעהייסען מאכען נייע ברעטלעך אויף די „נארעס", וואו יעדען סאָלדאַט'ס נאָמען זאָל זיין אויפגעשריבען. פערשטעהסט?

חיים האָט א קוק געטהאָן אויף די אלטע ברעטלעך, וואָס זיינען געווען צוגעשלאָגען אין דער הויך אויף די „נארעס" און האָט געפונען, אז די ארבייט איז זעהר א גרינגע און אז ער וועט עס מאכען.

אין דריי טעג זיינען אלע ברעטלעך פארטיג געווארען, און חיים האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען נעהאט דעם נחת צו זעהן זיינע אן ארבייט וואָס האָט אליין פאר זיך א ווערטה, צו וועלבער קיין אנדערער האָט זיך ניט צוגעשטעקט. און ער איז געווען צופריעדען, חאָטש קיין געלד האָט ער דערפאר ניט געקומען און האָט אפילו קיין דאנק ניט בעקומען. נאָר וואָס דארף ער האָבען דאָס געלד און דעם דאנק? ער האָט דאָס געצאָהלט און דעם דאנק אלע ווייל, וועו ער נעהט פארבי די געלענערס און זעהט, ווי אויבען אין דער הויך פינקעלט דאָס וויסע ברעטל, וואָס ער האָט אליין גע־מאכט. א שאד נאָר, וואָס אויף אין דער דאָזיגער ארבייט זיינער האָט זיך עמיצער אריינגעמישט, דער ראָטנער־שרייבער האָט מיט שווארצע טינט יעדעם ברעטל פערשריעבען מיט א

די דריי טאקטן.

1.

ביז צוואנציג יאָהר איז חיים נעווען א סטאָליער. נעאָר־ בייט האָט ער ביי זיין בעל־הבית ראובן יוסלען פינף יאָהר, און קיין גרויסער מייסטער איז פון איהם ניט ארויסגעקומען. ער האָט נעארבייט שטיל, פאמעליך און אלץ אזוינע ארבייט, וואָס האָבען ניט געהאט אין פלוג קיין גרויסע ווערטה. א נאנצען טיש, א בעט, א טאבורעט האָט ער קיינמאָל ניט אויסנעאָר־ בייט, ער האָט נאָר נעארבייט צו דער אנד: א פיסעל, א ווענד־ טעל, א ברעטעל אבגעהובעלט. און אז די נאנצע זאך פלענט פאַרטיג ווערען, פלענט חיים דאָרט זיין ארבייט ניט דערקע־ נען, ניט נעפינען. פערענדיגען זיין ארבייט פלענט א צווייטער וועל, אָדער דער בעל־הבית, און חיים האָט קיינמאָל ניט נע־ האט דאָס פערגענינגען און דעם שטאָלץ, וואָס א מייסטער האָט, ווען ער בעטראכט זיין נעענדיגטעם ווערק. ז י י ן ארבייט פלענט פערשלונגען ווערען אין אנדערע, און חאָטש ער האָט אין וועקשטאט א נוץ נעבראכט, דאָך האָט זיך איהם שטענדיג נע־ דאכט, אז זיין רעליע איז זעהר א קלייגע און ער טהוט מיט זיין ארבייט נאָר נישט אויף, זי ווערט פערפאלען ניט בעמערקטער־ הייד.

און דעריבער האָט חיים זיך ניט נעפיהלט פאר א סטא־ ליער אין פולען זינען פון וואָרט און האָט די ארבייט ניט ליעב נעהאט, און אז מען האָט איהם אבגענעבען פאר א סאָלדאט אוים'ן איין־און־צוואנציגסטען יאָהר, האָט ער אפילו אין „פרי־ סומסטוויע" ניט נעוואָגט אז ער איז א סטאָליער, כדי ער זאָל ניט דאָרפען אנקומען אין „פלאָטניע", וואו ער וואָלט וויעדער

ניע פון פאלק, און חיים האט דאָ וויערער געשפּיעלט די אמאליגע ראָליע ווי ביי ראובן יוסל'ן זיין בעל־הבית. ער האט נאָר צוגעהאלפן קליניגקייטען, און אז די פאלאטקעס זיינען פארטיג געווארען, האט ער וויערער זיין ארבייט ניט דערקענט, זי איז פערשלונגען געוואָרען אין דער ארבייט פון די אנדערע סטאליארעס, פון די בעסערע, פון די עלטערע, און ער איז געוואָרען דער זעלביגער אונבעמערקטער חיים ווי געווען, גלאט א חיים, וואס איז אמאל א גאָרנישט א פּועל ביי ראובן יוסל'ן געווען און היינט א גאָרנישט אין פאלק.

און חיים איז אומעטיג געוואָרען.

2.

עס איז נעווען ערב מאנעוורעס. איז די פאלאטקעס חאט מען זיך נעגרייט צו דעם לאנגען שווערען וועג. חיים איז געשטאנען ביי זיין פאלאטקע און האט גערייניגט דעם ביקס, וועלכען ער פלעגט אלע וויילע אויסהויבען, אויסציחען אין דער ברייט, אנשטעלען קעגען איין אויג, דאָס צווייטע אויג פערושמורענדיג אוג ארויסקוקען אינווענדיג, צי עס איז שוין נענוג צו רייניגען. פלוצים האט ער דערהערט, ווי די דניעוואלניע, וואס שטעהען יעדער ביי זיין פאלאטקע, גיבען איבער איינע די אנדערע:

— ארויסשיקען אלע יונגע סאלדאטען אוים'ן מיטען פאלק!

חיים אלס יונגער סאלדאט האט זיך פון די דניעוואלנעס געשרייען דערשראָקען, „וער ווייסט וואס פאר א בעפעהל עס איז דאָ?"

— גיבער אוים'ן מיטען פון פאלק! — האט איהם דער דעזשורני געטרייעבען.

חיים האט איז דער גיך צוזאמענגעלעגט דעם ביקס, וועלכען ער האט נעהאט פונאנדערגענומען, אויסגעשמירט אלע מעטאלענע ערטער מיט פעטס, אוועקגעשטעלט אין דער „פּיראמי־

נאמען און פאמיליע און א נומער. נאר וואס זאל ער טהאן, אז קיין שרייבער איז ער ניט, אי א סטאליער, אי א שרייבער קען א מענש ניט זיין... געשריעבען האט אבער דער שרייבער אויף זיינע ברעטלעך, וואס ער האט אליין געמאכט. דאס איז געגנג פאר איהם.

מעהר קיין ארבייט האט זיך אבער דעם גאנצען ערשטען ווינטער פון זיין דיענסט ניט געמאכט, און חיים, גליך מיט אלע „נאוואבראנצעס", האט זיך געלערענט מארשירען, לויפען, ציעלען מיט'ן ביקס און נאך אזעלכע זאכען. און אז זיין „ציים" פלענט קומען, פלענט ער דארפען געהן אין קיך שיילען קארטאפעל, טראגען וואסער און זעגען האלץ, און ער האט שוין כמעט פערגעסען אז ער איז א סטאליער געווען. נאר די ברעטלעך איבער די געלעגערס פלעגען עס איהם דערמאהנען. דעם פריהערדיגען נחת אבער האט ער שוין ניט געפיהלט.

דער פעלדפעבעל האט אלץ ניט פערגעסען, אז ער האט אין זיין ראטע א אידעל א סטאליער, און א פאר וואכען נאך פסח האט ער איהם געשיקט מיט א קאמאנדע סאלדאטען מאכען פאלאטקעס פאר'ן לאגער.

א גליקליכער, א שטאלצער איז חיים אויסן מיט דער קאמאנדע אין לאגער. דער עלטערער פון דער קאמאנדע, אן אלטער קריסטליכער סאלדאט, פון מוערער גובערניע, א געלער, מיט גרויסע וואנסען, זעהר א שטרענגער, האט געפיהרט די קאמאנדע אין דער בעסטער צרדנונג און דערזעהענדיג פון ווייטען אן אפיציער, פלענט ער זיך מיט מעהר שטרענגקייט נעהמען צו יעדען בעזונדער. חיים'ן אבער האט ער גאר נישט געזאגט. חיים האט עם בעמערקט און האט דאס ערשטע מאל אין לעבען זיך געפיהלט, אז ער שטעהט העכער פון אן אנדערן און ער האט פאר זיך אליין בעקומען דעספעקט...

קומענדיג אבער אין לאגער אויפ'ן צרט, איז חיים'ס גדולה אין גאנצען אראב. דאדט האט שוין געארבייט די גאנצע פלאט-

הענד זיינען ניט זיינע און די צונג איז אין מויל פערשטארט געבליבען.

— דו זינגסט? — האט דער קאפעלמייסטער איהם גע־פרעגט.

— ניין. וואשע בלאהארדיע! — איז חיים קוים ׳אין שטאנד געווען צו ענטפערן.

דער קאפעלמייסטער האט איהם א טאפ געטהאן די ליפען, און האט זיך ערנסט אויף זיי פערקוקט.

— גוטע ליפען — האט ער זיך געוועגדעט צום עלטסטען מוזיקאנט מיט דעם פאפיער אין דער האנד.

דער עלטסטער האט מסכים געווען.

חיים האט ניט פערשטאנען, וואס דאס בעטייט. ער איז שוין אלט 21 יאהר און ער האט קיינמאל ניט געוואוסט, אז ער האט גוטע ליפען. ער איז רוהיגער געווארען און האט געהאפט אויף עפעס גליקליכעס.

דער קאפעלמייסטער האט א פיהר געטהאן מיט׳ן סמיק אי־בער׳ן פיעדעל און האט געהייסען חיים׳ן נעהמען דעם זעלבען טאן. אנפאנגס האט חיים עס ניט פערשטאנען, נאר אז דער קאפעלמייסטער האט איהם דייטליך ערקלערט. וואס ער מיינט, האט חיים דאס ערשטע מאל אין לעבען געוונגען גליך ווי די פיעדעל האט נעשפיעלט.

— ווי רופט מען דיך? — האט חיים דערהערט און ערנסטע פראגע.

— חיים קוגעל! — האט ער הויך אויסגעשריען און איז רויט געוואָרען.

— פערשרייבט! — האט זיך דער קאפעלמייסטער גע־ווענדעט צום עלטסטען. יענער האט עס גליך ערפילט.

— ביזט א מוזיקאנט! — האט א אידישער יונגער סאל־דאט איינגעשושקעט חיים׳ן אין אויער מיט קנאה.

חיים׳ן האט זיך עס ניט געגלויבט. איהם חיים׳ן זאל

דע", אנגעטאָן א כלומרש'דיג ריין העמדעל, וואָס ער האָט אליין נעכטען ביים טיף אויסגעוואשען, און האָט זיך געשטעלט ביי דער „לויניע", וואו עס האָט זיך צוזאמענגעקליבען די קאָמאנדע פון די יונגע סאָלדאטען און האָבען דערווייל געשמועסט אין דער שטיל.

פון שמועס האָט חיים געכאפט, אז מען וועט אויסקלויבען תלמידים פאר דער מוזיקאנטען־קאָמאנדע.

זיין שרעק איז אין גאנצען אראָב. פערקעהרט, ער האָט זיך נאָך דערפרעהט. ער וועט צורייבען א פאָר שעה צייט. קיין מוזיקאנט וועט ער דאָך ניט זיין. ער ווייס אפילו ניט וואָס מוזיק איז, ער קען אפילו קיין קלאנג ניט ארויסלאָזען. ער האָט קיינמאל אין זיין לעבען אפילו קיין זונג ניט געטהאָן. ווי קומט ער דערצו? דער קאָפעלמייסטער וועט אויף איהם אפילו זיך ניט אומקוקען. א קלייזער, א דארער; א מוזיקאנט דארף זיין א געזונדטער, א שהנער, א הויכער!

באלד זיינען צוזאמענגעקומען אלע יונגע סאָלדאטען. אן אונטעראָפיציער האָט א קאָמאנדעווע געטהאָן:

— זיך אויסשטעלען! שאגאָם מארש!

און די קאָמאנדע האָט זיך געלאָזט געהן, אויפהויבענדיג א געריכטען שטויב.

צוקומענדיג צום מיטען פּאָלק, האָט חיים דערזעהן דעם קאָפעלמייסטער שטעהן מיט'ן עלטסטען מוזיקאנט. דער לעצטער האָט געהאלטען א פאָפיער אין האנד.

דער קאָפעלמייסטער, א הויכער, דארער דייטש מיט ברילען אויף דער שמאלער נאז, האָט געהויסען, זיי זאלען זיך אויסשטעלען אין איין צייל. ער האָט זיך געשטעלט פאָראויס און מיט א פיערל אין דער האנד האָט ער אנגעהויבען יערען אייניגען עקזאמינירען.

אז ער איז צוגעקומען צו חיים'ן וועלכער איז געווען דער צעהנטער פון צייל, האָט חיים'ן זיך געדאכט, אז די פיס און די

אינסטרומענט, אדער ווי ביי איהם האט עס געהייסען: דער בלאז. דער בלאז איז א שוואכער, א שטילער און ניט קיין שעה־נער. חיים האט ניט געקענט פערשטעהן, צו וואס דארף מען אין ארקעסטער אזא אינסטרומענט. או־ס־שפיעלען אויף איהם אליין קען מען נאר נישט, אזוי זאגען די מוזיקאנטען. דער דאזיגער אינסטרומענט שפיעלט נאר „סעקונדע", ד. ה. האט מען איהם ערקלערט, או ער האט תמ'וואטע אויסגעשטעלט די אויגען — עס־טא־טא. עס־טא־טא !...

חיים האט געשפירט, אז אין דער מוזיקאנטען־קאטאנדע וועט ער שוין אויף קיין ראליע ניט שפיעלען. און ער האט זיך דערמאהנט אן זיין אלטען בעל־הבית ראובן יוסל, אן זיינע ארבייט סיט איהם, און ער איז נאך אומעטיגער נעוואָרען.

4.

די ערשטע צוויי חדשים האט חיים געבלאזען די גאמעס, וועלבע זיין „לעהרער" לייבע צארפין, וואס האט שוין נעדיענט דאס לעצטע יאהר, האט איהם אננעשריעבען מיט זיין ווילדען נאטען־כתב, און איהם געוויזען די ערשטע צייט ווי אזוי צו בלאזען. די ערשטע דריי נאטען האט חיים ווי עס איז נענומען. ביי דער 4טער אבער איז חיים שטעהן געבליעבען. נעהמען האט ער זי אפילו יא נענומען, נאר פאלש. „רו פאלסט ניט אויפ'ן טאן !" האט איהם דער לעהרער ערקלערט, און די נאטע האט חיים'ן אויסגעווייזען, ווי א בארג, וואס איז זעהר משופע'דיג און וואס ארויפגעהענדיג אויף איהם פאלט מען און מען צוברעכט די צייהנער. און די נאטע האט איהם די ערשטע צוויי חדשים נע־שראקען און פערפאלגט און האט זיך פאר זיינע אויגען געטרא־גען, אין אויער געקלונגען, אויפ'ן וואהר און אין חלום.

אויסער זיין לעהרער צארפינען, וועלבער איז נעווען מעהר פוהר ווי מוזיקאנט, וויל ער האט זונטאג געהאנדעלט אויפ'ן

טרעפען אזא גליק?... און אפשר איז די וועלט משוגע געוואָרען? און אפשר איז ער אליין משוגע געוואָרען?

קומענדיג צוריק אין פאלאטקע, האבען איהם די אידישע סאלדאטען אבגעגעבען „מזל טוב"! און די קריסטליכע האבען דאסזעלבע אויף זייער אופן אויסגעדריקט:

— וואט זשיד, א רוח אין דיין מאמען! — דארפסט נעבען אהער.

און דערביי האבען זיי מיט די גראבע פינגער געפוויקט אין בער זייערע העלזער און חיים'ען האט זעהר וועה געטהאן דאס הארץ, וואס ער קען זיי ניט געבען קיין ביסעל בראנפען.

ער האט זיי אבער צוגעזאגט, אז ווי ער בעקומט די „זשאלאוואניע" 45 קאפ., קויפט ער א האלבע פלעשעלע.

— נו, גוט! — האבען די סאלדאטען געענטפערט: חיים קוגעל מאלאדיץ, חאטש א זשיד!...

3.

דער אינסטרומענט, וואס מען האט חיים'ן געגעבען, האט געהייסען וואלדהארן. אין דער קאמאנדע האט ער געהייסען וואלטארנע, און חיים'ן איז עס די ערשטע צייט געווען שווער אויסצורעדען און ער האט ניט גוט געוואוסט, ווי זיין אינסטרומענט הייסט. אז ער האט געשריבען די ערשטע טעג פון דער מוזיקאנטישער קאמאנדע א בריף זיין איינציגען ברודער — א שוסטער אין מינסק, און ער האט געוואלט איהם אויסשרייבען אויף ריכטיג ווי זיין אינסטרומענט הייסט, האט ער עטליכע מאל איבערגעפרעגט ביי די עלטערע מוזיקאנטען. דאס אויסזעהן פון דעם אינסטרומענט איז חיים'ן געווען געפעלען; די פיעל אויסגערדעהטע מאשינדעלעך, די קלאפענס און דער קלייגער מונדשטוק האבען ביי איהם ארויסגערופען א צופריעדענעם שמייכעל. ניט געפעלען איז איהם נאר געווען דער טאן פון

צארפין אריינשושקען אין אויער — וועסטו מעגען נעהמען, איצטער זיץ און שווייג!"

און חיים האט געשווינגען, נאר וועז ער האט אפילו נעשפיעלט האט זיך איהם אויך געדאכט, אז ער שווייגט. ער האט נאר געהערט ווי דער טראמפייט קנאקט, דער באריטאן רוישט, די „בעסער" שיעסען, דער פויק דונערט, דער קלארנעט און פלייט הילכען, — נאר דער וואלדהארן זיינער און אפילו זיין חבר'ס שווייגען, און מען הערט זיי גאר ניט. און ער האט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען אזא גרויסע ראליע אין ארקעסטער, און ער גאר ניט.

ער האט זיך אמאל געפרובט אויסרעדן דאס הארץ פאר צארפינען:

— אונזער אינסטרומענט הערט מען גאר ניט, ווי ווייט איהם, אזוי אהן איהם.

— ביזטו בדלות! — האט צארפין, וואס האט שוין געהאט נאך א חודש צו ענדיגען דעם דיענסט און האט מעהר געטראכט פון די היימישע געשעפטען, אויידער פון מוזיק געלאכט: — מען דארף זעהן ענדיגען דעם חודש, ניט „אנרייסען זיך", און נאכדעם נעהם איך דעם וואלדהארן און זאג ברוך שפטרני. אן עסק האב איך מיט דער „מוזיק".

חיים האט איהם מיט'ן מויל נאכגענעבען, פארט זיין לעהרער און אן אלטער סאלדאט דערצו; אין הארצען אבער האט ער אנדערש געטראכט, און ער האט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואס זיצען מיט אינסטרומענטען וואס ליארמען. שרייען און פערנעהמען אן ארט אין ארקעסטער, און ער מיט זיין אינסטרומענט ווערט פערטומעלט אין זייערע הויכע שטארקע טענער אן בלייבט אונבעמערקט...

6.

די אלטע סאלדאטען, וואס האבען געדיענט דאס לעצטע יאהר, זיינען ענדליך א היים צופאהרען, אין קאמאנדע איז ווע־

מערקעל, — אויסער צארפינען פלעגט אמאל צוגעהן צו חיים'ן דער עלטסטער מוזיקאנט, אויף וועלכען מען האט געזאגט, אז ער קען שפיעלען אויף אלע אינסטרומענטען אין דער וועלט... חיים, דערזעהענדיג נעבען זיך דעם עלטסטען, פלעגט זיך אי דערשרעקען, אי דערפרעהען זיך. דערשרעקען פלעגט ער זיך פאר'ן עלטסטענס בייזען און שטרענגען בליק, פאר זיינע בייזפעררעהטע וואנסען, און דערפרעהען פלעגט ער זיך, ווי עס דערפרעהט זיך א חולה, וועז ער געפינט זיך נאהנט פון א דאקטאר, אין וועלכען ער גלויבט, אז ער קען פון טויט לעבעדיג מאכען.

אומזיסט איז אבער נעווען דער שרעק און די פרייד. דער עלטסטער האט נאר אויפ'ן קוק אויסגעזעהן בייז און שטרענג; און וואס אנבעלאנגט דער פרייד, וואס ער קען איהם לעבעדיג מאכען, אז ער, חיים, זאל קענען די 4טע נאטע און די העכערע נאטען נעהמען, איז זי אויך צורונען... דערהערענדיג, ווי חיים נעהמט די נאטען, האט דער עלטסטער אנגעשטרענגט די ביידע אויערן, זיך פערקרימט פון פאלשען טאן און אויסערדענדיג: פאהאני אינסטרומענט! — איז ער אוועקגענאנגען צו א צוויי־טען שילער, איבערלאזענדיג חיים'ן איין ארבעפאלענעם און א פערצווייפעלטען...

5.

עס איז איבערגענאנגען א יאהר. חיים האט שוין אויסער „מאלימוע" און „באשש צאריא חראני", געשפיעלט עטליכע מארשען. די העכערע נאטען פון פיער און וויעטער האט ער „געלומען", אבער מיט מאטערניש, און צארפין זיין לעהרער, זיי־צענדיג נעבען איהם אין ארקעסטער, פלעגט איהם ניט איין מאל א קלאפ טהאן פאר'ן פוס, ער זאל בעסער שווייגען. „אז איך וועל זיך אויסדיענען און אוועקגעהן אהיים — פלעגט איהם

געענדיגט און דער מארש חאט זיך אנגעהויבען. חיים האט דאן דערשפירט זיין קליינהייט.

דער אנהויב מארש איז געווען רוישענד און שטארק; נעשפיעלט האבען אלע אינסטרומענטען. חיים האט געפיהלט ווי זיינע טענער ווערען פערלאָרען אין דעם ווילדען, געוונדען און אננענעהמען ליארעם. ער האט נעפרובט האלטען דעם מונדשטיק בלויז אין מויל און נאר ניט בלאָזען, און ער האט קיין שום ענדרונג ניט בעמערקט. די זעלבע שטארקייט, דאס זעלבע רוישען, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם, און ער האט וויעדער גענומען בלאָזען, סטארענדיג זיך וואס שטארקער, אפשר וועט זיין שפיעלען דערגרייכען צום קאפעלמייסטער'ס אויער און ער וועט איהם שעצען ווי די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען די ערשטע שטימע. אומזיסט אבער!

אבער נאך דעם אבשפיעלען דעם ערשטען האלבען מארש איז עפעס געשעהן א מאדנע זאך. צוקומענדיג צום צווייטען האלבען מארש וואס היסט „טריא", איז דער נאנצער ארקעסטער שטיל געבליבען און חיים האט נאנצע דריי טאקטען אליין געשפיעלט.

דער עולם מוזיקאנטען האט צום אנהויב פערוואונדערט אנגעקוקט חיים'ן, און באלד זיך פונאנדערגענלאכט. חיים אליין איז צומומעלט געוואָרען און האט ניט פערשטאנען, וואס דא איז פאָרגעקומען...

ענדליך האט דער קאפעלמייסטער, וואס האט פריהער דעם מארש ניט איבערגעקוקט, זיך נעווענדעט צו חיים'ען:

— דו האסט דא דריי טאקטען סאלא — זעה־זשע! נו!..

ער האט אויפגעהויבען דאס טאקט־שטעקעל און גלייך, דאס ערשטע מאל זינט חיים שפיעלט, זיך נעווענדעט צו איהם.

צו חיים'ס גליק זיינען די דריי טאקטען בעשטאנען פון די גירדיגע נאטען און זעהר איינפאך און ער האט זיי כשורה

ניגער געוואָרען מיט פינף מוזיקאַנטען. געפיהלט אבער האָט מען נאָר איינעם פון זיי, דעם באריטאָניסט, און אויף זיין אָרט האָט מען געדונגען א ציווילנעם מוזיקאַנט, ביז דער צווייטער באריטאָניסט וואָס איז נאָך געבליעבען דיענען, וועט זיין אימ־שטאַנד אליין צו שפּיעלען. וואָס אַנבעטרעפט דעם פּלייטיסט און קלארנעטיסט, וואָס זיינען אויף אהיים אוועקגענאַנגען, האָט מען נעלעגט גרויסע האָפענונגען אויף די צווויי איבערגעבליבענע, וועלכע זיינען געווען זעהר פעהיג. נאָר איין חיים, וועלכער איז געבליעבען דער אייניציגער אויף וואלדהאָרן, איז אלץ געבליי־בען דערזעלבער אונבעמערקטער ווי פריהער, וועו זיין לעהרער צארסין איז נאָך געווען! דער עלטסטער נאָר האָט אירגנדש א קוק געטהאָן אויף איהם און חוזק געמאכט.

— נו, קוגעל, איצטער וועסטו זיין ביי אונז א סאָליסט...

געזאָגט האָט עס דער עלטסטער, וועו דער אַרקעסטער איז געזעסען גרייט צו שפּיעלען א נייעם מארש, וועלכען מען האָט פונאַנדערגעלעגט ביי יעדען טישעל. — דער עולם האָט זיך אומ־געקוקט אויף חיים'ן און יעדער האָט געשמייכעלט אויף זיין שטיגער. חיים'ן האָט דאָס לאכען פערדראָסען און חנאח נע־סחאָן. מען מאכט פון זיין שפּיעלען טאקי חוזק, אבער דאָך וויים מען, אז ער עקזיסטירט. ער האָט נאָר געוואַרט, וואָס וועט דער קאָפעלמייסטער זאָגען. דער קאָפעלמייסטער איז אבער נע־וועו פערטהאָן מיט'ן נייעם באריטאָניסט, וועלכען ער האָט עפּעס ערקלערט איז מארש און האָט שמועס וועגען קוגעל'ן קיין אנטהייל ניט גענומען.

באלד האָט דער קאָפעלמייסטער גענומען „סטרויען" די אינסטרומענטען. ביי אייניגע אינסטרומענטען האָט ער דעם „בע" געבעטען, ביי אנדערע דעם „צע". חיים האָט מיט א קלא־פענדען האַרצען געוואַרט אויף זיין „רייהע". נאָר אומזיסט האָט ער געוואַרט. ביים „טראָמבאָן" האָט זיך דאָס „סטרויען"

איהם ערצויגען אוז פאר א מוזיקאנט געמאכט, ניט געקענט פער־טראגען חיים'ס רוישען, אוז ער האט זיך אנגערופען:

— וואס טהוסטו מיר, אז איך שפיעל אויך די דריי טאק־טען אין ארקעסטער.

חיים איז בלאס געוואָרען, האט פאר שרעק אין אנהויב ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן, נאר באלד האט ער זיך גע־שטארקט אוז קוים ארויסגעזאגט:

— ווי היסט, דו וועסט שפיעלען? דו האסט דאך דריי פאוזען.

— איך לאך פון די פאוזען! — האט דאס יונגע מוזי־קאנטל העזה'דיג אויסגערופען: אז איך וויל שפיעל איך זיי, איך וויים וועלכע נאטען: עס, גע...

אוז רעדענדיג דאס, האט ער ארבעגאפט זיין טרומייט, וואס איז געהאנגען צווישען די איבריגע אינסטרומענטען אוז האט א קנאק געטהאן די דריי טאקטען, חיים'ס דריי איינציגע טאקטען.

— מאלאדיעץ איוואנאוו! — האט דער דעזשורנער גע־לויבט: אויף א טרומייט איז דאס טאקי שעהנער ווי אויף „וואלטארנע".

— היינט שפיעל איך עס! — האט זיך איוואנאוו אויף אז אמת צוקאכט.

חיים איז געבליעבען שטעהן מיט'ן אינסטרומענט אין דער האנד אוז האט ניט געוואוסט וואס מען מאכט.

איוואנאוו האט דערשפירט חיים'ס שרעק אוז דאס האט איהם נאך מעהר אויפגעמונטערט.

— חא־חא־חא! — האט ער זיך פונאנדערגעלאכט: קוגעל וועט היינט זיין אויס סאליסט...

— נו, הער אויף! — האט חיים זיך גענומען בעטען: וועניג סאליעס האסטו?

אבגעשפּיעלט, נאר דער טאן האט פאר שרעק נעציטערט, און דער קאפּעלמייסטער האט נעקאמאנדעוועט:

— ריינער, ריינער, סאליסט מיינער.

די מוזיקאנטען האבען געלאכט, נאר חיים וועלכער האט שוין צייט געהאט פארצושטעלען אין קאפּ דאס גליק, וואס איהם האט אונערוואַרטעט געטראפען, האט דאס לאכען ניט געהערט. ער האט נאר טיף אריינגערוקט די אויגען אין די נאטען, פעסטער צוגעקוועטשט דעם מונדשטיק צו די ליפּען און גערופען פון דאָרט די טענער מיט זיין לעצטער ענערגיע, מיט'ן לעצטען קוראזש.

7.

דער מארש, וואו חיים האט די דריי טאקטען געהאט אלס סאלא, איז געווען א נערוואנער. די אפּיציערען און אפילו דעם פּאלקאוניק אין קלוב, וואו די מוזיקאנטען האבען איין מאל אין וואך געשפּיעלט, איז ער זהר געפעלען געווען און מען האט איהם אפט געשפּיעלט, און חיים האט גאנצענע טעג געלערנט די סאלא, זי זאל, וואס ריינער, וואס גלאטער ארויס־קומען.

— אבער נענוג דיר שוין! — פלענט איהר יעדער דער־זשורנע שטראפען פאר זיין איבריגע התמדה: דו קענסט דאך שוין!

נאר חיים, וועלכער איז, זינט ער האט די דריי טאקטען בעקומען, שטאלצער געוואָרען, פלענט ענטפערן:

— צו גוט איז קיין שיעור ניטא. א סאלא דארף מען שפּיע־לען וואס ריינער. איך בלייב דאך איינער אליין, אלע האבען פאוזען, נאר איך איינער שפּיעל, איך איינער אליין.

איינמאל, אז חיים האט זיך אומגעטראגען מיט'ן אינסטרו־מענט און געשפּיעלט פאר זיך די דריי טאקטען, האט ער צוויטער טרומייטער, א יונגער שנצ'ל, וואס דער פאלק האט

דער סאמאוואר.

די אריסטאקראטען פון פאלק רעכענען זיך די מוזיקאנטען. און אפשר דערפאר האט מען זיי ניט ליעב. ניט נאר די אפי־צ ערען קוקען אויף זיי קרום און אפילו די סאלדאטען אליין, וואס גיעפ נען זיך אונטער'ן ביקס, האלטען זיי ניט פאר „ברידער" מאכען פון זיי חוזק, ווי דער שטייגער איז פון מעהר נעפאלענע צו א העכערן קלאס. די אפיציערען רופען די מוזיקאנטען מיט דעם נאמען „לאדערען", ד. ה. פוילע יונגען, הולטאיעס, און די פראנט - סאלדאטען האלטען זיי ניט פאר קיין ציווילע און ניט פאר קיין סאלדאטען: אנשטאט מוזיקאנטסקע קא־מאנדע רופט מען זיי „צולאזענע קאמאנדע", וויסען ניט פון דיסציפלין און פון „סלוזשבע", חוץ זייער דודקע. דודקע הייסט ביי די אנדערע סאלדאטען יעדער מעשענער אינסטרומענט, אפילו דער גרויסער באס, וואס ער וועגט פיעל מעהר פון א ביקס.

און געווים זיינען די מוזיקאנטען, אין פערגלייך מיט די „פראנט־סאלדאטען", אריסטאקראטען. אויסער דעם, וואס זיי טראגען שעהנערע מונדירען, שלאפען ניט אויף נאראם, נאר יעדער האט זיין אייגען בעטעל, — אויסער דאס, האבען זיי נאך א סאמאוואר.

דער סאמאוואר איז אפילו ניט קיין אריסטאקראטישער. זיין גרויס און גרעב איז מעהר עהנליך צו א קעסעל, עהדער צו א סאמאוואר, אבער דאך איז ער פארט א סאמאוואר, האט א קראן און א קוימען און אז מען שטעלט איהם אויף, געהט א רויך, ווי פון אן אמת'ן סאמאוואר.

און פון דעם גרויסען סאמאוואר, וואס ענטהאלט פיער עמער וואסער, טרינקען אלע מוזיקאנטען סיי אראם, סיי רייך, יעדען נאך מיטאג טיי.

— איש, ווי ער האָט מורא! איז איוואַנאָוו ערנסטער נע־ווארען: וואָס וועסט מיר געבען, וועל איך ניט שפּיעלען.

חיים האָט ניט געוואוסט, מיט וואָס קויפט מען אונטער דעם קליינעם עשו. ער האָט לאנג געטראכט און ניט געפונען. ער האָט גאָר נישט פערמעגט. ענדליך האָט ער מיט א געפּאַלענעם קול ארויסגערעדט:

— איך וועל דיר דייניגען אלע שבת דיין טרומייט.

איוואַנאָוו האָט זיך פערטראכט. ער איז געווען זעהר פויל און האָט איז איהם נעפעלען געווארען: שבת נאָך מיטאָג־עסען וועט ער קענען גליך אוועקגעהן אין שטאָדט הוליען.

— אבער, נעדענק — ריין ווי נאָלד! — האָט איוואַנאָוו אויסגעשטעלט אויף חיים'ן זיינע צוויי גרויסע גראָחע אויגען.

— בעסער פאר מיין אייגענער וואַלטארנע, — האָט חיים פערזיכערט.

— וואָס איז דיין וואַלטארנע, — האָט איוואַנאָוו חווק געמאכט: איהר איז נענוג א ריב, מיין טרומייט דארף פינקלען! טרומייט רעכענט זיך ערשטע שטים, פערשטעהסט?

און חיים איז געבליבען דער אייגצינגער סאַליסט פון די דריי טאקטען, נאָר דעם פריהערדינגען חן האָבען זיי ביי איהם פערלאָרען. דעם שטאַלץ און די נדולה, וואָס ער האָט געהאט אין דער רגע, וועו ער האָט זיי געשפּיעלט, איז בטל נעווארען אין דער קנעכטשאפט, אין וועלכער ער האָט זיך יעדען שבת געפּר־נען א שעה נאכאנאנד, פוצענדיג איוואַנאָוו'ס טרומייט.

וואַסער, ווערט נעביך אויסגעריסען, א גרויסע כלי וואַסער ווערט כהרף עין ווי אויסגעטריקענט, אבער קאַלטע וואַסער, לויט א סאַלדאַט פון טווערסקי גוב. האָט ערקלערט, שטילט ניט דעם דאַרשט, דער עיקר איז טיי. א חדוש, וואונדערט ער זיך — טיי איז דאָך היים און עס לעשט.

אַבער אַנשטעלען דעם סאמאָוואר פוילט זיך יעדער. עס קען זיין, אז פאר זיך אליין וואַלט זיך קיינער ניט געפוילט. נאָר ביי דעם נעראַנק, אז פון דעם טיי ווערט נהנה זיין די גאַנצע קאָמאַנדע, פאַלט אן אזא פוילקייט, אז עס פערווילט זיך גלייך שלאָפען.

פוהרמאן איז אבער ניט קיין פוילער. א געשעפט אַנצושטעלען דעם סאמאָוואר! עס איז, פערקערט, א פערנניגען, אן אונטערהאלטונג. ער זאָגט עס אבער ניט ארויס. ארויסזאָגען פאסט ניט. ער וואַרט מען זאָל איהם בעטען און קיין סך דאַרף ער ניט וואַרטען. אז איין כלי וואַסער ווערט אויסגעלעדינט, הערט ער, מען רופט:

— פוהרמאן!

פוהרמאן ווייס שוין אויף וואָס מען דאַרף איהם; ער מאכט זיך אבער כלא ידע, ווי געפנר'ט:

— שטא טאקאיע? — פרעגט ער ניט אהן שטאָלץ, עס מעג איהם דאן אפילו רופען אן אונטער אפיציער.

— נאסטאוו סאמאָוואַרטשיק, נאָלובטשיק! פוהרמאן גיט א קוק אויפ'ן גרויסען סאמאָוואר, וואָס מען רופט איהם בלשון סגי נהור „סאמאָוואַרטשיק" און קווינקעלט זיך:

— אלע טאג — איך!

— נו, בראטעץ, דערפאר קריענגסטו טיי און צוקער!

— אלע טאג, אלע טאג איך! — קלאָגט ער זיך כלומרשט. אוז דער קלייַנער פוהרמאן גיעט א חאפ דעם גרויסען סאמאָוואר צום ברונעז, וואָס געפינט זיך אויפ'ן הויף און הויבט איהם אן אנגיסען.

טיי טרינקט אפילו דער ארעמסטער מוזיקאנט. פוהרמאן, וואס בעקומט פון דער היים קיינמאל קיין קאפיקע ניט צוגעשיקט און האט זיין אויסקומעניש בלויז פון די דריי גילדען זשאלאווא־ניע, וואס ער בעקומט, פערשטעהט זיך, פונקטליך אלע צוויי חדשים, נעוועהנליך טראגט איהם ניט די זשאלאוואניע אויף מותרות — טיי און צוקער. אבער טיי טרינקט ער נלייך מיט אלעמען, און ניט נאר נלייך מיט אלעמען אפילו מעהר פאר אלעמען.

עס איז שווער צו נלויבען, אז דער קליינער פוהרמאן ניסט אין זיך אריין 7 נלאז טיי, דאס איז זיין פארציע, און אמאל, אז ער וויל זיך בריה'ן, — נאך א פאר נלעזער, ולא נודע כי באו אל קרבו. דער זעלבער קליינער, דאראר פוהרמאן ווי נעווען.

ווי נעזאנט, פערמעגט ניט פוהרמאן צו קויפען טיי און צוקער, און דאך האט זיך נאך זיין קליינער שטערן קיינמאל ניט פער־קנייטשט וואו מען נעמט עס. וואלט ער אזוי נעווען בעזארנט מיט קאשע (קאשע איז איהם שטענדיג וועניג. ניט וויל ער איז הונגעריג, נאר צו קאשע פיהלט ער א בעזונדער שוואכ־קייט...) ווי ער האט נענוג טיי און צוקער, און נאך ווי האבען— מיט כבוד, מיט רעספעקט!

מיטאג עסען אב די מוזיקאנטען האלב איינס. דער קאשא־ווער, כמעט דער איינציגער פון פאלק, וואס בעציהט זיך גוט צו די מוזיקאנטען, וויל ער איז א גרויסער ליעבהאבער פון מו־זיק, שפיעלט אליין פיעדעל און לויט ווי מבינים זאגען — נאר ניט שלעכט—אט דער קאשאווער, א קאזאנסקער נעשטופעלטער טאטער, גיעט די מוזיקאנטען א גרעסערן און בעסערן מיטאג. די מוזיקאנטען זיינען מיט דעם מיטאג שטארק צופריעדען, שיער שיער רייסט זיך ביי מאנכען מוזיקאנט נאך יעדען מיטאג ניט ארויס, בעסער ווי אין דער היים! א חסרון אבער האט דער מיטאג: עס דארשט נאך איהם! ניט נאר עס דארשט — עס ברענט! דער דנעוואלניע, וואס איז מחויב צוצושטעלען

קען ער האבען דערפאר א גרויסע שטראף. אבער זיין שטעל, אלס „זאוויעדוישצי סאמאוואראם" ערווועקט אין איהם א מוטה פון א העלד און ער איז גובר יעדען שרעק.

אז די האלץ איז שוין אין סאמאוואר אריינגעלעגט, דער־מאהנט זיך פוהרמאן, אז דעם עיקר האט ער ניט. איהם פעה־לען שוועבלעך. א שוועבעלע איז אפילו ביי די סאלדאטען, חאטש מוזיקאנטען, א טייערע זאך, אבער אז פוהרמאן לויפט אריין אין קאזארמע, לאזענדיג אויף א ווייל אליין דעם סא־מאוואר און בעט נישט, נאר פאדערט מיט שטאלץ: סקאררי ספיטשקא! טראגט מען איהם ענטקעגען. נאך מעהר, מען ג־טרויט איהם אפילו אויף די אייגענע הענד דאס גאנצע פעקעל. מען חאט נאר מורא פאר זיין צוטראגענקייט און מען בעמערקט איהם, אז ער זאל ניט פערליערען און צוריק ברענגען, אויף וואס פוהרמאן שיקט לויפענדיג צוריק צום סאמאוואר אין איילעניש א תשובה: גאט בעהיט!

און חאטש די שוועבעלעך זיינען ניט זיינע, פון דעסטוו־גען סטארעט ער זיך, אז ער זאל יוצא זיין מיט איינער און ניט פטר'ן קיין איבריגע, און דאס רוב געלינגט עם איהם, סיידען, אז עם מרעפט א שטארקער ווינד.

אז ער צינדט אן עטליכע זעהר דין צעשפאלטענע העלצע־לעך און ווארפט זיי אריין אין סאמאוואר צו די איבריגע גרע־בערע שטיקער האלץ, הייסט שוין ביי איהם געפטר'ט א האלבע ארבייט. איהם בלייבט נאר צו בלאזען. דאס בלאזען אליין איז אפילו ניט שווער, נאר דער רויך איז דאס ערגסטע. איהם וואלט דאס שוין אפילו ניט אזוי געארט, מילא איז א ביסעל ביטער אין די אויגען. שפעטער וואשט ער זיי אוים איז וויעדער גוט. דאס אונגליק איז נאר דערין, וואס ער מוז אויסשטעהן זידלעריייען פון דער „שוואלניע" וואס געפינט זיך אויך אויפ־ן דאזיגען חויף אין שכנות מיט די מוזיקאנטען. פוהרמאן וויים ניט צי ארט זיי מאקי דער רויך אדער זיי פערגינען ניט די מר־

אז ער גיעסט אריין פיער עמער, איז נאָך דער „סאָוואר־טשיק" ניט גאָר פול. פוהרמאן קוקט אין איהם אריין, און איהם דוכט זיך אז דער סאָוואר ווארט מען זאָל איהם אָנגיעסען ביז די ברענען. פוהרמאן ציהט אויס נאָך אן עמער וואסער, דער־גיעסט נאָך בערך א פּאָר קוואָרט, און ווי׳ל מאכען אויך א תכלית מיט דעם ביסל וואסער, וואָס איז נעבליבען אין עמער:

— דנעוואלנע! — שרייט ער הויך, נעה, נעהם צו אן אויסגעשעפטען עמער וואסער!...

דער דנעוואלנע, וואָס איז פוי׳ל צו שעפען אליין, דערהער־רענדיג פון אזא מציאה, לויפט מיט צוויי קעסעלעך. ערשט אויסגעוואשען פון דעם בּאָרשץ, גיסט זיי אָן, און טראָגט זיי אריין אין קאָמאנדע, צו דערקוויקען די דאָרשטיגע מוזי־קאַנטען. אז דער דנעוואלנע נעהט אוועק, נעהמט פוהרמאן, גארטעלט זיך אונטער די לענדען און ווי׳ל אבשלעפען דעם סא־מאָוואר פון ברונען און אוועקשטעלען אין מיטען הויף, וואו ער שטעלט איהם אָן סיי זומער סיי ווינטער. עס קומט איהם אָן שווער, זעהר שווער, אבער דאָס מאכט ניט אויס, דאָס איז איהם נאָך אננענעהמער — וועט ער דעם טיי און צוקער מיט מעהר שמאלץ פאדערן!

אז דער סאָמאָוואר שטעהט שוין אין מיטען גרויסען הויף, בעט ער א מוזיקאַנט, וועלכער עס זאָל פערביי ניט דורכגעהן, ער זאָל א ווייל אכטונג געבען אויפ׳ן סאָמאָוואר, ביז ער וועט קריגען ערגיץ האָלץ, ווי׳ל אין דער מוזיקאַנטסקע קא־מאנדע איז א טראָדיציע צו שטעלען דעם סאָמאָוואר נישט מיט קוילען, נאָר מיט חאָלץ. פוהרמאנס בעפעהל איז הייליג, דער סאָלדאט שטעהט שוין אויף קאראָול און פוהרמאן זוכט טרו־קענע העלצעלעך, וועלכע ער צושפאלט מיט זיין „טשעסאָק", וואָס יעדער מוזיקאַנט פערמעגט שפאלטענדיג קלאָפט איהם אפילו גוט דאָס הארץ פאר שרעק ביים געדאנק, אז דער טשע־סאָק קען א פּגימה בעקומען און אז עס וועט זיין א „סמאָטר"

שפּעטער אביסעל, שמייכעלט ער צופֿריעדענער און ענט־
פֿערט:

— ער „רעדט" שוין.

רעדען הייסט אפֿילו ניט וידען, אבער קרוב דערצו. אין קא־
זאכע פֿערשפֿרייט זיך באלד די ידיעה און דער עולם גרייט זיך
שוין אן וועט מיט א גלאז, וועט מיט א להמענעם קריגעלע און
וועט מיט א הילצערן לעפֿעל...

ענדליך קומט אן א שליח פון פוהרמאנען, אז דער סאמא־
וואר איז שוין פֿערטיג און ער פֿאדערט פֿיער „מענשען" צו גען
נעהמען איהם. די פֿאדערונג וועט גלייך ערפֿילט. פֿיער יונגע
מוזיקאנטען, וועלכע וואלטען אין ראטע שוין זיך דערדיענט צום
טיטל „אלטער סאלדאט" און דא היסען זיי נאך „נאווא־
בראנצעס", נעהען ארויס אויפֿן הויף און זאלבע־פֿיערט נעמען
זיי דעם סאמאוואר. פוהרמאן, מיט א מינע פון א „קאמאנ־
דוישצי־וואיסקאמי" נעהט זיי נאך און קאמאנדעוועט:

— אסטראושנא! — פֿארזיכטיג!...

דעם סאמאוואר שטעלט מען אוועק אויף א ברעג בעטל,
וואס נעהערט צום עלטסטען אונטער־אפיציער. דאס איז א מין
כבוד פֿאר דעם אונטער־אפיציער; דאס בעריים, אז נאר איהם
קען מען אנטרויען אזא מין אייגענס. און ווירקליך, וועז ארום
סאמאוואר קלויבען זיך צונויף די מוזיקאנטען, אנגעוואפענט
מיט גלעזער, קריגעלעך און לעפֿעל, ניט דער עלטסטער אונטער־
אפיציער שטרענג א קאמאנדע:

— אסטופ! טרעט אף צוריק!

נאכהער רופט ער ארויס די רייבערע מוזיקאנטען און איז
נוזר זיי זאלען נעבען טיי. יענע לעגען זיך באלד צונויף צו
„שמעק־טאבאק" טיי, ביז עס ווערט א היבש־היימלע און מען
ניט עס איבער דעם עלטסטען אונטער־אפיציער. ער נעהמט עס
אין האנד, בעטראכט און זאגט: „זאמאלא"! — עפֿענט אויף
דאס דעקעל פון סאמאוואר, דערטרינקט עס אין די קאכיגע

זיקאנטען דעם סאמאוואר. נאר שרייען שרייען זיי און סטראשען צו נעהן „דאלאזשען" דעם אדיוטאנט.

פוהרמאן ווייס אפילו, אז דער אדיוטאנט וועט דערפאר נאר נישט טהאן, ווייל דער סאמאוואר איז א קאזיאנער און טיי דארפען די מוזיקאנטען טרינקען „פֿא אוסטאבו", פון דעסטוועגען ווייל ער ניט האבען אויף זיך קיין „בעמערקונג"; פאר אן אלטען סאלדאט פאסט עס ניט. און ער זוכט מיטלעז צו פערניכטען דעם רויך, וואס וואלייעט ווי פון א לאקאמאטיוו און צעלעגט זיך אין שווארצע שטיקער איבער'ן נאנצען חויף, צו דערשטיקט ווערען...

נאר ביז וואנען ער געפינט דעם מיטעל, איז שוין דער מיטעל איבריג. דאס פייער, גוט פענאנדער ברענענדיג זיך, ניט שוין פון זיך ארויס א קלענערן שיטערן און העלערן רויך; שפעטער א ווייל שפארט בלויז ארויס פון קומען א ריין־העל־פייער און שטעלט אויס רויטע צינגער די סאלדאטען פון שוואלניע.

דערזעהענדיג דאס ריינע פייער אהן רויך, ווערט פוהרמאן דערפרעהט און זיכער: ערשטענס דארף ער שוין נישט בלאזען! צווייטענס לאכט ער שוין אויס פון דער שוואלניע און דרייטענס וועט שוין מאקי באלד זיין טיי.

איהם בלייבט נאר יעצט שטעהן און אונטערלענען פון צייט צו צייט אן איינציג שטיקעל האלץ, וועלכעס דאס פייער אינווענדיג חאפט מיט גרויס ליעבע ארום, האלזט עס, נלעט עס, קושט עס און פערברענט עס...

אז עס נעהט אריבער די ערשטע האלבע שעה, קומט ארויס פון קאזארמע אן אלטער סאלדאט־מוזיקאנט און פרענט מיט א בעל הבתי'שען טאן:

— נו, פוהרמאן! וואס הערט זיך?

פוהרמאן טאפט מיט א נעניטקייט דעם סאמאוואר, שמייכעלט און ענטפערט:

— עס וועט שוין קיין סאך ניט נעדויערן!

ביים ערשטען זופ דערמאהנט ער זיך, אז דער דאָרשט איז ביי איהם שוין לאנג אריבער. ער וואלט יעצט עפעס ליעבער געגעסען... פון דעסטוועגען טרינקט ער א גלאָז נאך א גלאָז, א שאָר — אזוי פיעל געארבייט...

אז ער טרינקט זיך שוין גוט אָן און בעמערקט, אז אין סאָמאָוואר איז נאָך געגוג געבליבען, רופט ער אויס:

— ווער וויל נאָך טיי? ס'איז דא!

נאָר קיינער רופט זיך נישט אָן. און פוהרמאן זוכט ערגיץ נאָך א שטיקעל צוקער, ער זאָל האָבען צו טרינקען נאָך א גלאָז, א שאָד איבער צו לאָזען, אזוי פיעל געארבייט...

וואסער און הייסט האבען געדולד 5 מינוט. ביז עס וועט אנצי־
הען.

די 5 מינוט ציהען זיך אפילו לאנג, אבער דאך קומען זיי
זיך איבער, די מוזיקאנטען דערהערען ענדליך דעם אויסרוף:

— נאטאווא.

און עס ווערט א געלאף, א שטופערי, אז די קאמאנדע פון
אונטער־אפיציער, העלפט שוין ניט, און אנב איז די קאמאנדע
טאקי זהר א שוואכע וויל ער אליין האט שוין אננעשעפט א
קליין „קעסעלע", וואס האלט 10 גלעזער און טרינקט שוין,
צוביסענדיג שווארצען ברויט.

די קאמאנדע נעהמט איבער פוהרמאן. ער ווייסט אפילו,
אז טיי וועט פאר איהם נענוג זיין, פון דעסטוועגען קען מען
זיך אויף נסים ניט פערלאזען. און דא זעהט ער ווי דער עולם
צאפט דעם טיי, און ער האט זיך נאך ניט פערזארגט מיט א גלאז
און מיט א פאר שטיקלעך צוקער, וואס ער דארף דאס נאך בע־
קומען פאר זיין ארבייט...

ענדליך בערוהינט זיך דער עולם, יעדער זיצט שוין ארום
זיין בעטעל און טרינקט די טיי, וועהר מיט א נאהענטען פריינד,
רערענדיג וועגען סאלדאטישע פאליטיק.

דאן בעקומט שוין פוהרמאן די פאר שטיקלעך צוקער פון א
מוזיקאנט, וועמעס „צייט" עס איז צו „צאהלען", און ער
נעהמט זיך צו זוכען א גלאז, ער האט אפילו א לעפעל, נאר פאר
איהם, סאמאוואר־אנשטעלער, פאסט ניט פון א לעפעל צו
טרינקען, יעדער דארף וויסען זיין שטאנד...

און אט וועדט שוין ביי א מוזיקאנט, וואס טרינקט נאר
צוויי גלעזער טיי, פערטיג זיין גלאז, וועלכע ער טראגט אונ־
טער מיט גרויס דרך־ארץ פוהרמאנען. פוהרמאן נעהמט דאן דעם
נאנצען סאמאווער צו זיין בעטעל, גיט איהם א טאפ און בע־
מערקט צופריעדען! אקוראט צום טרינקען! און גיעסט זיך אן
מיט בריימקייט די ערשטע גלאז!

און געלערענט האט ער שווערע געגענשטענדע: שפראכען און די נעשיכטע פון דער ערד...

אבער חברים זיינען זיי געווען. בערמאן האט זיך מיט ספיר'ן נעמוזט זעהן אלע טאג און ספיר האט אויך נעהאט די אייניצינע שוואכקייט: זעהן זיך אפט מיט בערמאנען. כאטש יעדעם מאל זעהן זיך האט ספיר'ן עפים געפאסט. בערמאן האט זיין פערדיענסט פאר'ן מאנאט פערשוועגדט אין דער ערשטער וואך פון צווייטען מאנאט, אין דער צייט, וואס ספיר האט נעהאט אבגעשפארט א קליינעם קאפיטאל.

און אט דאס איינציגע האט ספיר'ן מאנכמאל בייז נעמאכט:

— בערמאן, וויפיעל איז דער שיעור? אבער בערמאן פלעגט אזוי פערזיכערן וועגען אבגעבען צוריק און וועגען בעקומען נייע לעקציעס, פון וועלכע ער וועט ווערען אן עושר, אז ספיר פלעגט ניט קענען שוין אבזאגען, און פלעגט בערמאן'ען וויעדער אויסבארגען.

אזוי האבען זיך יאהרען געצויגען.

בערמאן האט דורכגעלעזען א וועלט מיט ראמאנען און האט זיי אלע פערגעסען, ספיר האט פערשלונגען צעהנדליגע פילאזאפישע סיסטעמען און האט זיי אלע נעהאט טיף אינוועניג און האט צו יעדער צייט זיי נעקענט עמיצען דערלאנגען.

און וועהרענד בערמאן האט קיינמאל ניט נעהאט ניט קיין נעלד און ניט קיין אינערליכען קאפיטאל, האט ספיר פערמעגט צוויייערלייי קאפיטאלען: מזומן נעלד און צעהנדליגער סיסטעמען און טעאריען.

אבער בערמאן האט זיך נאר אינטערעסירט מיט ספירס נעלד־קאפיטאל, דעם פילאזאפישען און וויסענשאפטליכען קאפיטאל האט ער ביי'ן חבר קיינמאל ניט אנגעריהרט.

* * *

איינמאל נאך דעם ווי ספיר האט שוין מעהר ניט געוואלט

צוויי חברים.

זיי זיינען געווען דער געגענזאטץ איינער צום צווייטען. ספיר איז געווען א שטילער, א פערבאַרגענער אין זיך; בערמאן א פֿלאפֿלער, א פיעל רערעוודיגער. אז ספיר פלעגט שוין יא אמאל עפעס זאגען איז דאס געווען מיט א לאנגע פּאוזע פאר דאס געזאגט און מיט נאך א לענגערער נאך דאס געזאגט. בערמאן אבער האט פון פּאוזען ניט געהאלטען. געריידט האט ער נאכאנאנד און פון אלץ, וואס עס האט זיך אונטערגערוקט אונטער'ן אויג. דער פאר וועג ספיר פלעגט זאגען זיינע פאר ווערטער, פלעגט בערמאן אויסהערען מיט דער גרעסטער אויפמערקזאמקייט און וועג בערמאן פלעגט רעדען פלעגט ספיר קוקען אויף דער וואנד אדער אויף די נעגעל און טראכטען גאר פון אנדערע ענינים.

ספיר איז געווען א פילאזאף. געלעזען האט ער שווערע און דיקע ביכער. געוואוסט אלע פילאזאפישע סיסטעמען און יערערע אבגעשעצט לויט איהר ווערט. בערמאן האט געלעזען בלויז לייכטע בעלעטריסטישע ביכער און דאס אבגעלעזענע גלייך פֿערגעסען.

אויך אין געלד ענינים זיינען זיי ביידע געווען דער נעגעזאץ אייגער צום צווייטען. בעשעפטיגענדיג זיך ביידע מיט לעהרערי, האט בערמאן געהאט שילער דאס רוב ביי אויפנעקומענע מענשען. די שילער זיינע זיינען געווען לייכטזיניגע, שטיפער און די געגענשטענדע, וואס ער האט מיט זיי געלערנט זיינען געווען ניט העכער פון אריטמיטיק און אביסעל געאגראפיע; ספיר האט זיינע לעקציעס געהאט ביי איינגעפונדעוועטע בעלי־בתים

ליזאפישע שיטח, א טעאריע ווי אזוי צו לעבען ווייטער...

— אך, אט דאס מיינסטו! — האט זיך ספיר אננעכאפט און האט זיך קענען זיין כאראקטער אויפגערודערט — דאס ברודער יא... לייבניץ זאגט...

— וואס זאגט לייבניץ — **חאט זיך בערמאן אננעכאפט.**

ספיר האט איהם ערקלערט.

בערטאן האט זיך אננעשטרענגט אויפצופאסען דעם זין און אז ספיר האט געענדיגט, האט ער געבעטען נאך א טעאריע..

— שפינאזא למשל, זאגט אנדערש — האט ספיר נענומען אויסלענען אן אנדער טעאריע...

נאכדעם האט ער זיך נענומען צו די נאר אלטע, צו פלאטאנען, צו סאקראטעס און צו אריסטאטעלן. ספיר האט איהם אויף אזא'ן אופן ארויסגעוואַרפען א פאר צעהנדליג טעאריעז. בערמאן חאט זיי אלע אויסגעחערט און א ווייל נעשוויגען, ווי ער וואלט זיך מישב געווען וועלבע אנצונעהמען, ער זאל קענען וויטער לעבען. ענדליך האט ער זיך עפים דערמאנט און מיט א גע־בעט זיך נעווענדט:

— ספיר, איך וויים דאך, אז דו האסט נאך נעגנג...

— דער רמבם, למשל, זאגט אין מורה נבוכים....

— אך, נייז, איך מיין, דו האסט דאך נאך נעגנג נעלד, בארג מיר נאך עטליכע רובעל... איך בעט דיך...

ספיר האט זיך דערפיהלט, ווי אבנענאסען מיט קאלט וואסער... אבער א ברירה האט ער נעהאט. ער האט דאך דעם לייכט־זיניגען בערמאנען ניט נעקענט פערליערען: מיט זיינע פילאזא־פישע סיסטעמען אליין האט ער זיך נעפיהלט מאנכמאל אונ־היימליך.

איהם אויסהעלפען מיט נעלד איז בערמאן אוועק פון זיין חבר א בייזער און א בעלעדיגטער.

ער איז נעקומען צו זיך אין צימער, זיך אוועקגעשטעלט בייַ ן שפּינעל און האט דערזעהן, ווי די שלייפען זיינע הויבען שוין אן גראהען: ער האט זיך דערמאנט, אן די צאהל יאהרען, וואס ער האט אבגעלעבט און ער האט זיך ערנסט פערטראכט.

ער האט נענומען זוכען ענטפערם אויף פראגען: ווי אזוי און מיט וואס לעבט מען ווייטער? האט ער זיך נעשטעלט די פראגע.

אויף מארגען איז ער אוועק צו ספּיר.

— ספּיר, ווי אזוי לעבט מען ווייטער?

ספּיר, מיינענדיג, אז ער וויל וויעדער נעלד האט נעשווינגען א ווייל און ענדליך קורץ אבגעענטפערט.

— חיט דיינע לעקציעס און פערשוועגד ניט קיין נעלד.

— ניין, ניט דאס מיין איך... האט בערמאן זיך נערוועז פערקרימט... איך מיין מיט וואס לעבט מען ווייטער...

—איך וועל דיר שוין קיין נעלד מעהר ניט נעבען... חאט ספּיר נעברומט...

— איך מיין נישט דיין נעלד...

— וואס דען? — האט איהם ספּיר אננעקוקט.

— איך מיין דו זאלסט מיר ארויסהעלפען מיט א פּאר טעאריעז...

— טעאריעז? וועלכע טעאריעז? — האט איהם ספּיר אנגעקוקט...

— איך וויים ניט ווי אזוי לעבט מען ווייטער... זעהסט, איך האב שוין גראהע חאר אין די שלייפען... און דו ביזט דאך אזוי רייך...

— איך חאב שוין ניט קיין סך... האט זיך ספּיר ווי בעקלאגט.

— ניין, איך מיין נישט קיין נעלד, איך מיין עפּעס א פּי־

בעזים פֿלעגט ניט מעהר אַנטערעפּען ווי איין קאַפּיקע, פֿלעגט ער דערווּף נישט אזוי לייכט נעפּינען א שותף און דאס שמייסען זיך איינער אליין מיט א בעזים פֿלעגט איהם דערפּאר פּערשאַפּען גרויסע ענוים. דערפּאר אַבער פֿלעגט ער שוין דאַס שטיקעל זייף קויפּען בשותפות מיט נאַך א אידען און אויף דעם איבערי־בענעם שטיקעל פֿלעגט ער זוכען נאַך א שותף...

מאכט זיך א מאַל אין גאַס, איינער רעדט א צווייטען א שידוך און זרח דערווייסט זיך, ווארפט ער אריין א פּאַאר וועלטער רעבענט ער אוים א פּאר כּיעלות פּון דער כּלה אַדער פּון חתן און זרח האלט זיך שוין פּאר א שותף צום שדכן, טיילט זיך מיט איהם מיט די פּאַר רובעל שדכנות און מען געהט אריין אין א בעל־הבתישען שענקעל און מען מאכט בשותפות א טרינק בראַנפּען. יענער צאַהלט פּאר'ן בראַנפּען און זרח פּאר'ן פּאר־בייסען.

זרח איז א איד ניט קיין עם הארץ. אין די שווערצע פּינ־טעלאַך איז ער שטאַרק בעהאַוועגט, און אַהן א צייטונג קען ער זיך ניט בענעהן. ער אליין איז נאַטירליך ניט ביכולת אויסצו־שרייבען א צייטונג, אַבער זרח איז א איד וואס קען קריגען שותפים. ער זוכט אוים א פּאר מנינים משכילישע אידען, אויף וואויל־קענעוודיגע ווייבלאַך, שלאגט צונויף א פּאר רובעל פּאר א האלב יאהר און די צייטונג קומט אן דערפּאר אויף זיין אר־רעס... עגדע יאהר בלייבען די אלע נומערען ביי איהם. דאַס ווייב לאַזט איהם ניט לעבען, וואס זיי מאכען אַן אין שטוב א הקרש או זרח זוכט א נייעם שותף די דאַזיגע נומערען אויסצו־בינדען.

אויף מיט נאט מאכט זרח זעלטען אליין נעשעפטען. קומט שמחת־תורה, קויפט זרח שלישי. אַבער אזוי ווי אין דעם ראזיגען טאג איז שלישי זעהר טהייער, קריגט ער א שותף. ער זאגט די ערשטע ברכות, דער צווייטער די לעצטע ברכות און דאס געשעפט איז געשלאסען.

זרח „שותפות".

אזוי האָט ער געהייסען אין שטעדטעל — זרח שותפות. און ער האָט זיך מיט דעם דאזיגען „צונאמען" ניט געשעהמט. אדרבא, מיט דעם דאזיגען נאָמען איז ער געווען שטאָלץ. אליין קען א מענש גאר נישט אויפטהאָן, פלעגט זרח טענה'ן. און דער־פאר האָט זרח אויסער ווייב און קינדער קיין אייגענע זאך נישט פערמעגט. דאס הויז זיינם איז געווען בשותפות מיט א ברו־דער. דער הויף איז געווען שותפות מיט'ן גויאישען שכן און צו דעם ברונען אויפ'ן הויף איז שוין געווען א דריטער שותף. חייקעל דער בעקער. די קראם וואס האָט זיך נעפינען אויפ'ן מארק, האָט זרח געהאלטען שותפות מיט יענקעל דעם תבואה הענדלער'ס ווייב און אזוי ווי די דאזיגע קראם האָט פאר צווייען ניט געקאָנט טראגען קיין חיונה, האָט ער צוגעהאָנדעלט אין א מארקס־טאג אויפ'ן מארק בשותפות מיט איינעם א אידען זע־ליג חארחורים, א איד א דרעהער אבער מיט א גרויסען קאָפּ.

איז דאס געווען אין מסחר זאכען. אבער אין פריוואט לע בען האָט זרח אויך געמוזט צו אלץ האָבען א שותף. קומט אן ערב פסח און עס מאכט זיך איהם א מציאה א בינטעלע חריין פאר צוויי קאָפיקעס, זוכט ער א שותף און דעם ערשטען בעסטען אידען אדער אידענע לענט ער פאר:

— ווער קויפט בשותפות א בינטעל חריין?

מאכט זיך איהם א מציאה פיש אויף שבת, קען זרח זיך ניט פערגינען אליין אבצוקויפען און ער זוכט א שותף, און אויב די קניה בעטרעפט א צו גרויסע סומע, איז דעמאָלס איהם איין שותף אדער איין שותף'טע וועניג.

און אפילו אז זרח פלעגט אן ערב שבת אדער ערב יום טוב געהן אין מרחץ, פלעגט ער אויך דאָרטען זוכען א שותף צו דעם בעזעם, וואס ער פלעגט קויפען ביים באָר־גוי. אבער אזוי ווי דער

דער דיכטער און זיינע פריינד.

מערשעחמט האט דער יונגער דיכטער מארנעלעגט זיין ערשט ווערק דעם פערלעגער.

ער האט זיך ניט געשעמט מיט זיין ווערק, ווייל ער האט אין זיין ווערק ניט געגלויבט. פערקעהרט. ער איז אינערליך זיכער נעווען אין די הויכע מעלות וואס זיין ווערק בעזיצט. און דערפאר טאקי האט ער זיך נעשעהמט. אזוי פערשעהמט זיך א שעהן מיידעל און דערצו כאך אין א שעהן קלייד אננעטהאן. ווען זי וווייזט זיך פאר א ווילד פרעמדען...

— איהר וועט עס נעהמען? — האט דער יונגער דיכטער שטיל נעפרעגט.

— דער פערלעגער האט דעם מאנוסקריפט געבלעטערט. נעכאפט א צייל דא, א צייל דארט און מיט זיין סוחרישען חוש דערשפירט עפעס ווערטהפולעס.

אזוי ניט בלויז איין קוק א נעניטער פערל־חענדלער אויף פערעל און וויים שוין וויפיעל ריוח דערביי שטעקט.

— נו, יא... האט דער פערלעגער זיך נעמאכט קאלט. מען דארף עס נאך דורכקוקען...

דאס ווערק איז אננענומען נעוואָרען.

ווענען האנאראר האט דער יונגער דיכטער ניט פיעל נעדרעדט: זיין ווערק איז איהם צו טייער.

אבער אויף איינס האט ער זיך, קענען זיין כאראקטער. נעשטעלט פעסט.

— פינף־און־צוואנציג עקזעמפליארען וועט איהר מיר נעבען.

— צו וואס? — האט דער פערלעגער נעשמייכעלט.

— צו פערטהיילען מיינע פריינד, האט דער יונגער דיכ־

זעלבסטפערשטענדליך, אז אויך אן אתרוג מיט א לולב וועט זרח אליין ניט קויפען. דערצו האט ער שוין עטליכע שותפים מיט א מאל. דערפאר אבער דער פטום, געהערט נאך סכות צו איהם, ווייל זיין ווייב געביהרט איהם בלויז מיידלעך און זי גארט שוין לאנג צו האבען א איינגעל.

וועגען א סוכה איז אבגערעדט! א סוכה מאכט זרח בשותפות מיט'ן ברודער און נאך צוויי שכנים, און איהם דאכט זיך שטענדיג, אז די סוכה קען אריינגעהמען א שכן — א שותף הייסט עס. אבער די איבעריגע שותפים דערלאזען עס ניט.

אין שטעדטעל איז קיין דאקטאר ניטא — דער גרויסער דאקטאר וואהנט אין דער אויעזדנער שטאדט און אז ברוך אדער זיין ווייב ווערט מסוכן קראנק, זוכט ער וויערער א שותף, אמאל צוויי, וואס זיינען קראנק אויף דער זעלבער קרענק וואס ער, אדער זיין ווייב און מען דינגט בשותפות א פוהר און מען מאכט א רייזע צום דאקטאר...

עס איז איבעריג צו דערצעהלען, אז ברוך האלט א לאמערי צעטעל מיט א פאר שותפים און פערליערט דערפאר אלע יאהר א חלק. דערפאר אבער אז דאס צעטעל האט א מאל נעוואונען א קלייניע סומע, האט מען געמוזט אנקומען צום רב צו האבען א דין תורה ווי אזוי צו צוטהיילען דאס געלד און דאס פסק־געלד האט מען זיך צוזאמענגעלעגט בשותפות.

אזוי האט ברוך אבגעלעבט לאנגע יאהרען און איז געשטאר־בען אן אריימאן. תכריכים האבען זיינע לעבענס־שותפים איהם געקויפט בשותפות און אויך די קבורה גאלד האט מען בעצאהלט בשותפות. אזוי אז יעדער האט אויך אין זיין קבר געהאט א בע־רייטענדען חלק...

— וויפיעל? — האָט דער פערלענער ווי בעדייטענד געשמייכעלט.

דער דיכטער האָט זיך א קליינע וויילע פערטראכט:

— א פופצעהן שטיקלעך.

— אך, זיינען אייך שוין אבגעקומען אזוי פיעל פרייַנד? האָט דער פערלענער ווי בעדייטענד געשמייכעלט...

דער דיכטער האָט געשווייגען.

* * *

ביים דריטען וועדק האָט דער דיכטער זיך שוין מיט'ן פערלענער אביסעל געאמפערט:

— אום נאטעם וויללען! עס וועט געהן אין די טויזענדער... איהר נוצט מיך אוים! ...

זיין שטערען האָט זיך געקנייטשט און אין די אויגען איז געלענען פערדרום און אונצופרידענהייט...

מען איז דאך ענדליך מושוה געווארען. דער דיכטער האָט שוין נעוואלט ארויסגעהן.

— נו, און וויפיעל עקזעמפליארען דאָס מאל פאר אייערע פרייַנד?

דער דיכטער האָט א מאך געטהאן מיט דער האנד:

— אך, לאזט צורוה... דאס וועל איך נאך זעהן.

און א פיהר טהוענדיג מיט דער האנד איבער'ן שטערען האָט ער טרויעריג צוגעגעבען:

—— האָב איך דען פרייַנד! ...

דער פערלענער האָט מיט נצחון געשמייכעלט...

טער מיט אן אויפגעלעבט נעזיכט נעענטפערט.

— אך! — האט דער פערלענער ווי מיט שפאט אויסגע־רופען — האט איהר אזוי פיעל פרייגד?

— יאָ! נעווים! — האט דער דיכטער נאך פעסטער בע־שטימט און גליקליך געשמייכעלט.

— אויב אזוי — בעקומט איהר.

און אז דאס בוך איז ערשיענען, האט דער דיכטער א ליעבע אננענעהמע ארבייט געהאט:

צו פערטהיילען זיין ווערק צווישען די פרייגד.

אך, א שאד! עס האט איהם אויסגעפעהלט נאך א צעהן עקזעמפליארען.

אבער ער וועט ניט נעהן דולען א קאפ מיט בקשות צום פערלענער.

די צעהן עקזעמפליארען האט ער נעקויפט. אך, עס האט איהם וויעדער נעפעהלט.

דער יונגער דיכטער האט אזוי פיעל פרייגד נעהאט.

* * *

ביי'ם צווייטען ווערק האט ער זיך שוין ווענינער נעשעמט.

— מיין איצטיג ווערק — האט ער נעמאלדען דעם פערלע־נער — זאל ווירקליך איבערטרעפענד זיין.

— נו, יא... מיר האפען — האט דער פערלענער סוחר'יש אבער נוטמוטיג נעשמייכעלט — וואס דען? איהר קענט נישט?!

און דער יונגער דיכטער, וואס האט שוין איבריגענס, בע־קומען א לייכטען קנייטש אויפ'ן הויכען שטערען, האט גע־זאגט:

— און וועגען האנאראר?

מען איז מושוה געווארען...

— און דערצו וועט איהר מיר נעבען א צאהל עקזעמ־פליארען...

— נו, שוב?

האט ער פרעהליך געענטפערט:

— איך נעה! דער דאקטאר האט מיר א קלאפ געטהאן איבער'ן פלייצע און נעזאגט: „מאלאדיץ"!...

ארוים אויף די מאנעווערס איז מען אין דער פריה, אבט א זייגער. עס איז נעווען א חמארנער אלול-טאג; דער וואלד, וואו דער לאנער האט זיך נעפונען איז נעשטאנען טרויעריג און האט שטיל נערוישט, ווי ער וואלט בעדויערן, וואס זיינע סאלדאטען, צו וועלכע ער האט זיך פאר אזא זומער צונעוואהנט, נעהען אוועק, זיין נע ונר עטליכע וואכען, שלאפען אויף דער ערד אונטער'ן אפענעם הימעל, נעשיצט פון רעגען, ווינד און קעלט...

די מוזיקאנטען האבען אנגעהויבען שפיעלען א מארש אין א. מינאר, דער „בארימאן", וועלכער האט אין מארש נעהאט א סאלא, האט זעהר טרויעריג נעברומט, און שוב האט זיך דער-מאהנט אין אלול, אין די קומענדיגע „ימים נוראים"; זיך דער-מאהנט אן זיין שטעדטעל, וואו אידען שטעהען איצט אין די בתי-מדרשים און דאוונען, און א שווערע בענגשאפט, א גוואל-דיגע ציהעניש ערגיץ האט דורכגענומען זיין נשמה.

— וואס ביזט דו אומעטיג, שוב? — האט איהם א שטופ נעטהאן איוואנאוו, א גוי'עשער סאלדאט פון זיין „צייל", מיט וועלכען ער פלענט שלאפען אויף אייז נארע און האט מיט איהם בשלום נעלעבט.

— אזוי! — האט שוב טרויעריג נעענטפערט.

— שווער? — האט איוואנאוו ווייטער נעפרענט.

— נישקשה!

— באלד, וועט מען מסתמא אברוהען, אז מען נעהט אויף מאנעווערס רוהט מען אב אלע צוויי שעה. אויף מאנעווערס היט מען דעם סאלדאט — האט איוואנאוו, ווי נעוואלט בערוהיגען

צוויי תקיעות.

די סאלדאטען פון דער זעכצענטער ראטע האבען סוף־זומער אין לאגער געמאכט א שמועס וועגען די קומענדיגע שווערע מאנעווערס. ש ו ב, א קליין נידעריג סאלדאטעל, מיט א בלייך פנים, האט זיך דערשראקען, פענאדערגעפרעגט אקוראט ביי די עלטערע סאלדאטען, וועמען לאזט מען איבער אויף קאראול און בעקומענדיג אנ'ענטפער, אז אויף קאראול בלייבען די קראנקע און שוואכע, איז שוב'ן אביסעל לייכטער געווארען אויפ'ן הארצען און ער האט געזאגט:

— ניטשעווא, מיך וועט מען לאזען!

— אוודאי, — האט איינער פון די גוי'עשע סאלדאטען געלאכט — אויף וואסערע צרות וועט מען שלעפען אזא שלאק ווי דו, א „ראבין".

„ראבין" האט מען שוב'ן גערופען דערפאר ווייל ער האט פון „קעסעל" ניט געוואלט בשום אופן עסען און פלעגט אמאל אריינחאפען א „דאווען טהון".

ערב מאנעווערס, אז דער דאקטאר האט געמאכט א „סמאטר" וועמען צו לאזען, האט שוב נושא חן געווען ביי'ם דאקטאר, ער האט איהם א קלאפ געטהאן איבער.ן פלייצע און געשמייכעלט:

— מאלאדיץ! פאידיאש.

שוב, וועלכער האט זעלטען געהערט, זייט ער דיענט, מען זאל אויף איהם זאגען „מאלאדיץ", האט דעם קאמפלימענט אנגענומען מיט שמחה און אז ער איז ארויס צוריק פון „אקלאדאק" און די סאלדאטען האבען איהם געפרעגט:

נעז, מען זאל וויסען, אז ער איז דער זעלבער איד, ווי מיט א יאהר צוריק אין דער היים!

ערב ראש השנה פאר נאכט איז דער פאלק אנגעקומען אויף א פעלד. פון ווייטען האבען זיך געזעהן קליינע הילצערנע דערפער, ווי צוזאמענגעגאסען אין איינעם און שוב האט זיך דערמאהנט, אז ווען ער פלעגט אמאל אוועקגעהן אויף א וויערסט פון דעם שטעדטעל, וואו ער האט געוואוינט און קוקען פון דארט צום שטעדטעל צו, פלעגען דארט אויך פונקט אזוי די דעכער צוזאמען־געגאסען אויסזעהן. און שוב'ן האט דאס הארץ געצויגען אהין צו דעם שטעדטעל.

— אידען! — האט שוב, נאכדעם ווי דער פאלק האט די פאלאטקעס צונויפגעשטעלט אויף צו איבערנעכטיגען ביז מארגען פריה — זיך געוועגדעט צו די עטליכע סאלדאטען פון זיין רעטע — מארגען איז ראש השנה...

— מיר ווייסען! — האבען די אידען ווי פערדריסליך געענטפערט.

— ווילסט אפשר א ראש השנה'דינגען קויפען? — האט איין סאלדאט זיך געוויצעלט—נעהם ארויס פון ראניץ, דארטען ליגגען א סך סוחארעס...

— ביזט א גוי. — האט שוב זיי נעזידעלט — לאמיר בעסער זעהן צו געהן דאוונען — דא איז ניט ווייט א שטעדטעל.

— דאוונען, ווי דאוונען! — האט דער סאלדאט זיך ווידער געוויצעלט — עסען וועטשערע צו א אידען האט מען גערפט טאקי נעהן, א וועטשערע וואלט איצט געווים ניט גשאדט...

— עס איז ווייט! — האט איינער געזאגט. — מען קען זיך מיאוס „אנרייסען"...

שוב'ן, וועלכען ער האָט געחאלטען פאר א „נאַוואַבראַניצע" וואָס שרעקט זיך.

— פאר א יאָהרען איז געווען, צו אלדע שווארץ־יאָהר, שוועדע „מאנעווערס" — האָט איוואַנאָוו וויטער גערערט, ווי ער וואָלט וועלען צושטרייען שוב'ס טרויעריגע געדאנקען — פאר א יאָהרען האָבען מיר, צום שווארץ יאָהר, געדארפט געהן אלץ אויף בערג! אבער אוכזער פאלק האָט ניט „פאַדגדאַיעט". מיר האָבען בעקומען א „ספאסיבא" פון קאָמאַנדוישטשי וואָס קאמי אליין און צו גלעזלעך בראַנפען.

שוב'ן האָט דער ראניצע, אין וועלכען עס איז געלעגען א משא, ניט נאָך זיין געוואויהנהייט נאָך, אַנגעהויבען צו שטעכען אין רוקען, ער האָט איהם געוואלט א רוק טהאָן נידריגער, נאָר איוואַנאָוו האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— ווארט, באלד וועלען מיר קומען אויף „פריוואל" וועסט דו פערריכטען: אין „סטראי" טאר מען ניט. „סטראי סוויטאציע מיעסטא — קענסט דאָך גוט „סלאָוויענסנאסט"?

דאָס ווארט „סוויאטאציע מיעסטא", האָט שוב'ן וויעדער דערמאָהנט אין אלע, אין קומענדיגען ראש השנה, אין שופר און ער האָט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל. די וואלקענס אין פערשיעדענע געשטאלטען זיינען ווי צורודערט געשוואומען און שוב'ן האָט זיך פארגעשטעלט דער גרויסער יריד יעצט אין הימעל.

— וואָס קלעהרט מען דארטען וועגען איהם? איז פלוצים שוב'ן איינגעפאלען — צי וויסט מען, וואו ער געפינט זיך היינט, וועט מען דאָס נעמען אין זינען? וועלען די מלאכים איהם דערקענען אין זיינע סאלראטסקע קלייד?...

און שוב האָט בעשלאָסען, אז ווי שווער איהם זאל ניט אנקומען, מוז ער געבען צו וויסען, וואו ער געפינט זיך. ער מוז אויסבעטען א גוט יאָהר! אויפ'ן פעלד וועט ער חאָטש דאוונען, חאָטש אהן א טלית נאר מען זאל איהם דארטען ־ערקע־

ער זיך געוועגדט צו די פּאר אידעז, ניט אנדערש...

שוב איז אויפגעשטאנען אין דער פריה, נאך אידער מען האט געוועקט אויך פריהשטיק, האט אויפגעוועקט זיין שכן „איוואנאוון", איהם געבעטען מיט טרערען אין די אויגען, ער זאל היטען זיין ראניעץ מיט דער ביקס.

— אוז דו וואוהין געהסט דו? — האט איוואנאוו פער־שלאפען געפרעגט...

— איך... איך... האט שוב געענטפערט מיט האלבע ווער־טער — איך גיה אין שטערטעל, איך וועל דיר ברענגען חלה...

— נו, גיה, איך וועל היטען. — האט איוואנאוו געענט־פערט.

שוב איז ארוים פון פאלאטקע און האט זיך גלאזען גיחן.

— א, גוט ברודער, וואס איך זאה ריך! — האט ער דער־הערט א קול.

ער האט זיך אומגעקוקט און האט דערזעהן דעם דעושורנע. אן אונטעראפיציער.

— אוים שופר! — האט איהם א קלאפ געטהאן אין קאפ.

— גיה, ברודער! — האט דער דעזשורנער זיך געוועגדט צו איהם מיט א ווייכען טאן, וועלכער האט שוב'ן געשניטען איבער'ן הארץ ווי א שארפער מעסער. גיה, ברודער, אוים'ן קיך — עס פעהלט דארט גראד א „מענש".

— גאספאדין דעשורנע! — האט שוב אנגעהויבען בע־טען מיט טרערען אין די אויגען.

— נארעלע. איך האב ניט וועמען צו שיקען — עס איז דיין „אטשערער". עס וועט ניט געדויערען.

— פערפאלען, פערפאלען! — האט שוב געהענדיג אין קיך געקרעכצט.

אן שוב האט געענדיגט די ארבייט אוים'ן קיך איז גענוג

שוב האט זיך פערטראכט. אין קאפ האט ביי איהם נעאר־ביים איין נעראנק: ער וועט בעטען איוואנאווען אויסרייניגען זיין ביקס און ער וועט גיהן דאוונען אין שטערטעל אריין.

— זא חליעבאם! — האט ער דערווייל דערהערט הינטען א געשריי פון זיין זוואדנעם אונטער־אפיציר.

און פון זיין דאוונען גיהן איז גאר נישט געווארען... נאך ברויט האט מען נעראפט גיהן אין צווייטען פאלק. דאס אב־ווענען. דאס ארויסגעבען דאס ברויט נעדויערט לאנג, און שוב איז מיט עטליכע אידלעך אוועק מיט אראפגעלאזענע קעפ נאך ברויט.

— אט האסטו דיר ראש השנה. — האט אייגער געחענ־דיג געזאגט.

— סלוושבע! — האט א צווייטער געמרייסט.

— מארגען אפילו קיין שופר ניט הערען! — האט שוב, ווי פאר זיך נערעדט.

— וואס איז? יעמעליאנאוו אונזער סיגנאליסט בלאזט שלעכט שופר? — האט דער סאלדאט זיך ווייטער נעוויצעלט.

שוב האט אבער ניט נעהערט, האט ניט נעוואוסט, וואו ער איז אין דער וועלט. עפעס גיהט ער נאך ברויט? צו וואס דארף ער דאס ברויט?... היינט איז דאך ראש השנה...

— וועז וועט מען מארגען ארויסגיהן? — האט ער גע־פרעגט ביי'ם „עלטסטען", וואס האט געפיהרט די קאמאנדע נאך ברויט.

— האלב צוהן, שטיהט אין פריקאז...

— האלב צוהן! — האט שוב אויסגעשריען מיט שמחה.

און ער האט זיך דערמאהנט, אז דאמאלס בלאזט מען שופר... „שופר"! „שופר"! האט איהם נערוישט אין קאפ. ער מוז הערען מארגען שופר... ער וועט לויפען איז שטערטעל אריין, כיש טקשה, ער וועט „פאר סוד" ניט אווק גיהן...

— מארגען גיהט איך אין דער פריה אין שטערטעל, — האט

און אט ווערען די סיגנאלען שטארקער, די פויקען דונערן און רופען מיט קראפט: אהעררר — אהעררר — ניכט דרך!

און שוב'ן טראגט עס אהין וואו עס הערען זיך שטארקער די סיגנאלען... עס טראגט איהם ווי א שטארקער ווינד און ער לאזט זיך לויפען, צוריק, צוריק, צום פאלק...

האלב ניין, עס איז נאָך נעווען פאר פריהשטיק אוּן ער האָט אויסגערעכענט, אז ער וועט נאָך קענען געהן הערען שופר.

ער האָט זיך געלאָזען לויפען מיט אימפעט אין שטערטעל. דאָס הארץ האָט איהם געקלאפט, אין קאָפּ געווישט אוּן יעדער קלאנג אויפ'ן וועג האָט זיך איהם אויסגעוויזען ווי א תקיעה.

אוּן אָט זעהט ער שוין אין גאנצען דאָס שטערטעל. די קלייניע אידישע געסלעך זיינען שטיל, ווי אויסגעשטאָרבען, נאָר עפעס פוּן א הויז הערען זיך קולות, בעקאנטע קולות... ער לאָזט זיך לויפען געשווינדער צו די קולות וועלכע דערמאָהנען איהם דעם ניגון פוּן למנצח...

באלד... באלד...

אוּן אָט דערהערט זיך א תקיעה... ער לאָזט זיך לויפען געשווינדער... ער וועט שופר הערען!

אוּן פלוצים דערהערט ער קלאפען פוּן פויקען, א רופען פוּן סיגנאלען פוּן דער ווייט, מען רופט דעם פאלק!...

דער פאלק געהט אוועק.

אוּן שוב וועדט צוטומעלט.. נעבען איהם הערט ער די תקיעות אוּן דאָרט ווייט, א האלב וועדסט פוּן איהם — סיגנאלען אוּן פויקען...

אוּן שוב ווארפט זיך אהער אוּן אהין.

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? רייסט זיך ביי איהם ארויס א געשריי.

אוּן די סיגנאלען אוּן די פויקען רעש'ן מיט כעס, אוּן ציהען איהם, אוּן רופען איהם: גיכער, גיכער צו אונז, צו אונז — א טרעוואָגע!

אוּן די תקיעות פוּן די אידישע שוהל בלאָזען אזוי שוואך, אזוי טרויעריג... עס צופט איהם די נשמה — עס ציהט איהם אהין, צו די שוואכע אידישע תקיעות...

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? — וועדט ער צוטומעלט אוּן בלייבט שטעהן.

— איך וויים נאר ניט, וואס דער הערר איז בייז. עס איז דען אנ'עולה, אז מען נעמט א מאל א ביסעל בראנפען...

נאר אנשטאט צו פערריכטען דערמיט די מערכה, האט ער קאליע נעמאכט. דער מאשיניסט שטעלט אויף איהם אוים די פאר בייזע שארע אויגען און שרייט:

— וועדסט ענטשווינגען! צי ניט, לומפ!

„אלץ איז פערלארען!" טראכט וואיטעק איז אנגסטען און נעמט זיך צו דער ארבייט, דערלאנגען פאפיער צו דער דרוק־מאשין.

דער מאשיניסט שרייט אוים וויעדער:

— וועלכע פאפיער, לומפ, האסטו נעבראכט?

„דאס אונגליק הויבט זיך אן!" טראכט וואיטעק און עס לאזען זיך ביי איהם אראב די העגד...

נעקומען אהיים פיזיש און נייסטיג מיעד, האט זיך וואי־טעק א וואדף נעטהאן אויפ'ן טאפטשאן, וואס האט נעדיענט אלס א בעט פאר איהם און זיין וויב, און האט שטאר נעקוקט.

— וועסט עסען? האט דאס וויב, א פאר דער צייט פערעלטערטע פויערטע מיט אויסגעלאשענע אויגען און א דאר ברוסט — נעפרעגט.

וואיטעק האט ניט נעענטפערט.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען? — האט זי בעזארגט נעפארשט קוקענדיג מיט טרייע בליקען אויפ'ן מאן.

וואיטעק האט וויידער ניט נעענטפערט.

דאס וויב איז וויידער נעוואדרען אונרוהיג און איז צוגע־שטאנען:

— ביזט, זאל נאט היטען, עפעס קראנק?

— קראנק!! — האט זיך וואיטעק אנגעכאפט — ניט

דער אלטער ארבייטער.

וואיטעק האט זיך צואוועקגעלייגט מיט זיין בעל הבית, דעם אייגענטהימער פון א גרויסער דרוקערייי.

— אן עולה! מומר'ט ער זיך אליין דעם גאנצען טאג. גע־דארפט פערשווייגען. 25 יאהר געדיענט, געדיענט, געווען נע־טריי ווי א הונד. און איצט, אז דו האסט שוין גראהע האר — נא דיר, נעה זוך אנדערע בעלי־בתים!

עס פאלט ביי איהם די ארבייט פון האנד און דער מאשיניסט פון דער דרוקערייי, א הויכער דייטש, מיט פערדרעהטע וואנסען, בייזערט זיך:

— דו ביזט, וואיטעק, היינט בעטרונקען, צי וואס?

אויפנערעגט פון אזא שלעכטע מיינונג וועגען איהם, פער־געסט וואיטעק וויעדער וועד עלטער איז און ברומט ביין ארויס:

— איך וויים ניט וועד טרינקט, איך צי דער הערר?

— אזוי גאר, דו רעדסט שוין מיר אויך ענטקעגען — צינדט זיך אן דער מאשיניסט — גוט! גוט!

פאר'ן דאזיגען „גוט־גוט!" דערשרעקט זיך וואיטעק אזוי, אז עס שוידערט איהם. ער וויים, אז מיט דעם זעלבען גוט־גוט איז מיט א יאהר צוריק אבגעזאגט געווארען נאך אן'ארבייטער אין דרוקערייי, ס ט א ה, און האט נאך עד היום קיין ארבייט ניט. ער האט איהם שוין געזוכהן פאריגע וואך וואלגערן זיך נעבען בריק מיט אלע שכורים און באסיאקעס.

און וואיטעק בעגראבט מיעה, טיעה איז הארצען דאס ביסעלע שטאלץ, וואס עס איז איהם נאך פערבליעבען פאר די 25 יאהר, וואס ער דיענט דא אין דרוקערייי, און מיט א הכנעה־דיגען קול וועגדט ער זיך:

טייוועל האָט זיך אויך היינט אריינגעמישט. ער זעהט בעשיינ־ פערליך, אז דאָס גאנצע שטיק, וואָס די 25 יאָהר האָבען אויס־ געווען, הויבט זיך אָן צו רייסען... עס איז געווען א גראָהע שטיק, אבער דאָך א גאנצעס אוֹן א זיכערעס. וואָס וועט איצט זיין? — גאָט אליין, דאכט זיך איהם, קען אזא האַרבע זאָך ניט וויסען.

צוקומענדיג צום הויף, וואו די דרוקעריי האָט זיך גע־ סונען, האָט ער זיך אבגעשטעלט. געקוקט אויף די פיעלע פענסטער, וועלכע, אנשטאָט א פרייגדליכע בעגריסונג, ווי ער האָט פון זיי אלע אין דער פריה בעקומען, האָבען איהם יעצט בייז אנגעקוקט, ווי נעכטען די אויגען פון בעל הבית, וועז ער האָט איהם כלומרשט בעליידיגט. דער גערויש פון די דרוק־ מאשינען האָבען ווי אויסגעלעגט א שווארצען פינסטערען סוף. ער האָט זיך דריי מאל איבערגע'צלם'ט, געמורמלט: „גאָט, זיי מרחם דיין קנעכט!" אוֹן איז אראָפּ אונטען אין פאבריק...

צום שלימזל איז גראָד אונטען געווען דער בעל הבית. דערזעהענדיג איהם, האָט וואיטעק ניט געהאט וואו זיך צו בע־ האלטען אוֹן איז געבליבען שטעהן אין אנ'אומגעלומפערטער פאָזע, וואַרטענדיג אויף עפעס אן אויסרעד פון בעל־הבית.

יענער אבער האָט איהם ניט בעמערקט אוֹן גערעדט עפעס מיט'ן מאשיניסט.

וואיטעק האָט געפיהלט, אז דאָס שטיק, דאָס גראָהע לאנ־ גע שטיק, צורייסט זיך אויף שטענדיג, אויף אייביג: פער־ ריכטען עס קען מען שוין ניט אוֹן ער האָט געפיהלט, אז ער דארף עפעס טהאָן. שטעהן אזוי איז קיין שכל ניט, אוֹן בעגי־ סענדיג זיך מיט א קאלטען שוויים, האָט ער אריסגערעדט:

— בעל הבית, איך וויל א רעכענונג...

געוואַרט האָט וואיטעק אויף א שטארקען עפעקט. נאָך א 25 יאהריגער ארבייט בעטען א רעכענונג איז ניט פון די מעשים, וואָס מען הערט אלע טאָג. זיין וועגדונג האָט אבער

דערחארעז וועלען מיינע שונאים.

ער האט בייז אנגעקוקט דאס ווייב און געברומט:

— קיין אנדער וואַרט, ווי קראנק, איז ביי איהר ניטא.

דאס ווייב האט זיך געפרובט פערטיידיגען:

— שונאים זאלען קראנק זיין, איך מיין נלאט... ביזט עפעס צורודערט...

— צורודערט... האט וואיטעק געמורמלט, וואס בין איך צורודערט... איך לאך פון זיין באבען... איך האב זיך צואווער־טעלט מיט'ן בעל הבית... פאר 25 יאהר, נישקשה, איך מעג מיר ערלויבען איין מאל פאר 25 יאהר אבענטפערן א בעל־חבית. איך בין אין איינע יאהרען מיט איהם און נעארבייט האב איך מעהר פאר איהם...

דאס ווייב האט פערשטאנען, אז וואיטעק איז היינט ארויס־נעשפרונגען פון העזה. איהר הארץ האט זיך שטארק געשראקען און זי האט נעוואלט מוסר'ן איהם: אלמאי? נאר א ביסעל אוים מורא פאר וואיטעק'ס כעס און א ביסעל אוים מיטגעפיהל האט זי ווייך געזאגט:

— לאך זיך אוים פון איהם, נישקשה, ער וועט דיך ניט אבזאגען...

— אבזאגען... זאל ער אבזאגען... האט וואיטעק נע־כעס'ט, ווייפעל איז דער שיעור! 25 יאהר אבגעדיענט און נע־נוג!... איך וועל אליין זיך אבזאגען...

אויסגערעדט האט ער עס נאר צו שטילען זיין צארן, אבער באלד האט ער ערנסט אויסגערופען:

— גענוג! 25 יאהר! איך וועל פרובען מיין מזל ערגיץ אנדערש...

אויך מארגען איז וואיטעק אויסגעשטאנען פריהער ווי נע־וועהנליך. אוועק ארבייטען איז ער אבער מיט א שעה שפעטער. ווי אזוי ער האט די שעה פערשפעטיגט וויים ער אליין ניט: דער

קערוי, איך האב ליעב די פאסטעז, וואס מען דארף ארויסטרא־
גען, איך האב אלץ אזוי ליעב, אלץ איז מיר אזוי אין הארצען
איינגעבאקען... 25 יאהר, א קליניגקייט... איך האב עס א שפאס
געמאכט, הערר־לעבען, זיי מוחל...

איהם דיענען אבער די פים ניט צו מאכען א שריט און
קראצענדיג זיך אין פאטילִיצע מורמלט ער פערלאַרען ארויס:

— עט, צו אלדי טייוועל, זאל זיין! זאל זיין!

ער לאזט זיך נעהן ארויס פון הויף. וואוהין וועט ער אבער
נעהן? זוכען ארבייט שרגעץ אנדערש טאר ער נאך ניט, ער האט
נאך אייגענטלִיך ניט געהערט קיין רעכטע תשובה פון בעל־
הבית, ער האט קיין רעכט ניט... ער דארף זיך מיט איהם ערש־
טענס אבזוגענען פיין, דאנקען איהם פאר זיין זאלץ און ברויט,
זאל ער ניט מיינען, אז וואיטעק איז טאקי עפעס א לאבוס, א
יונגאטש... ניין! וואיטעק פערשטעהט, ווי צו בענעהן זיך...

יא, ער וועט וואַרטען נאך א ביסעל, ער וועט אריין נאך א
רעכנונג, עס קומט איהם פאר צוויי טעג: מאנטאג, דיענסטאג,
גם מאכט אוים א...

דער קאַפּ איז איהם אבער שווער און ער קען ניט אויסרע־
כענען.

— נישקשה — מאכט ער א חניפה אונטער די אויגען —
דער בעל הבית וועט ניט פערלאַנגען מיינע געלד... ער וועט ניט
צוריקהאבען...

עס פערדריסט איהם, וואס דער בעל הבית קען ניט וויסען,
ווי גוט ער טראכט פון איהם יעצט. נאר ער וועט איהם זאגען:

— בעל הבית, איך האב צו אייך גאר נישט...

יא, אזוי וועט ער איהם זאגען.

ער ווערט בעגייסטערט, און עס פאלט איהם איין א גליקלי־
כע אידעע: נאך דעם ווי ער וועט צונעמען די ביסעל געלד, וועט
ער איהם א קוש טהאן איז האנד, ווי עס פאדערט זיך.

— עס וועט זיין גאר פיין! ווערט ער ענטציקט.

ניט געמאכט קיין אייגנרוק. ער וועט פרובען העכער זאגען: וואס האט ער אייגענטליך מורא — ער איז ניט קיין יונגעלע:

— איך האב געוואלט בעטען דעם הערר א רעכנונג! — האט ער נאך אמאל שוין שטייפער ארויסגעהעדט, און דאס הארץ האט געקלאפט, ווי ביי א גזלן.

— איך האב געהערט... האט דער בער בעל הבית קאלט געענטפערט — וועסט קומען שפעטער...

„הייסט עס — ער נעמט אן מיין אבזאגען זיך"... האט וואיטעק זיך אין געראנק געחרוש'ט און ניט געקענט עס בעגרייפען.

ער האט זיך דערפיהלט אזוי קליין, אזוי ארעבנעפאלען, אז איהם האט געוואונדערט, ווי אזוי האט ער, וואס טעק, געקענט אבריענען ביי אזא פיינעם בעל־חבית נאנצע 25 יאהר. עס איז געווען קענטיג א טעות. עפים א מאדנער טעות.

ער האט א קוק געטהאן נעבען זיך אויף א קאסטען, וואס ער וואלט געדארפט איהם ארויסטראגען אויפ'ן הויף. זיין קאסטען, הייסט עס. יעצט אבער איז די קאסטען איהם אזוי פרעמד געווען, ווי דער בעל הבית, ווי די נאנצע דרוקערייי און ער האט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי איז דאס מעגליך, אז ער האט דא אבגעארבייט 25 יאהר... עס איז א טעות, א גרויסער טעות.

נידערגעשלאגען איז ער ארוים צוריק אויפ'ן הויף, וואו ער איז שטעהן געבליבען און ניט געוואוסט וואוהין צו גיהן... אהיים גיהן, וויים ער דאך ער ערשט 1 א זייגער... עס איז דאך אונמעגליך איצט צו גיהן א היים, ער וועט דאך דארטען משוגע ווערען. אפשר זאל ער אריין צוריק צום בעל חבית, פאלען איהם צו די פים און זאגען:

— הערר לעבען, איך האב עס א שפאס געמאכט, צו וואס זאל איך אוועקגיהן, איך האב דיך ליעב, איך האב ליעב די דרוי־

ניט עהרליך — פערלייקענען אזא זאך טאר איך ניט... אן ארבייטער דארף זיין א געזונדטער, בפרט ביי מיין ארבייט... צו טראגען די פעק פאפיער און די קאסטענס דארף מען טאקי האבען כח. מיר פעהלט דאס שוין... יא! יא! מיר פעהלט! אזא זאך טאר מען ניט פערלייקענען... איך וועל זיין ערגער פון א גנב, וועו איך וועל דאס פערלייקענען, ער דארף אלץ וויסען, וועט ער וועלען וועט ער מיך האלטען, ניט — ניט! אנווארפען זיך אויף א בעל הבית טאר מען ניט...

און ער בעשלוסט, אז ער וועט באלד ארויסגעהן צום בעל חבית און ארויסלאזען דעם גאנצען אמת און זאל ער זעהן מיט וועמען ער האט געהאט צו טהאן...

לאזענדיג זיך געהן צום בעל הבית האט ער בעגעגנט די איבריגע ארבייטער געהן פון דער דרוקערייי.

— גוט־מארגען! — האט ער זיך פערנייגט פאר זיי מיט גרוים הכנעה... שוין „וואַרמעם"־צייט?

— וואס, דו ביזט ניט קיין היגער? — האט איהם אן ארבייטער אנשטאט צו ענטפערן, פער'חדוש'ט געפרעגט.

— איך... האט וואיטעק אויסגעשטאמעלט... איך, ברידער, געה אוועק פון פאבריק... חי־חי־חי — שוין צייט! כ'בין שוין א זעכציגער....

— אזוי, ביזט שוין צוגעשטאנען? — האט דער ארבייטער געלאכט — מיאוס!

— וואס הייסט צוגעשטאנען? — האט וואיטעק זיך פערענטפערט — עס האט זיך אזוי געמאכט, — גאט ווייל אזוי... זייט געזונד, קינדערלעך... איך געה זיך זעגענען מיט'ן בעל הבית... 25 יאהר אבגעדינט... איך האב צו איהם גאר נישט... מיר קומט נאך פאר צווויי טעג... א קלייניגקייט — ער וועט נישקשה, בעצאהלען... ער האט פאר 25 יאהר בעצאהלט, וועט ער פאר צווויי טעג אויך בעצאהלען...

ער האט זיך תמוואטע פונאנדערגעלאכט, דער יונגער ארבייטער

ער האָט אבער מורא פאר איין זאך: דער קאָפּ איז איחם פערדרעהט, ער קען נאך פערגעסען...

און ער חזר'ט זיך איין עטליכע מאל:

— בעל הבית, איך האָב צו איך נאָר נישט! און נאך דעם א קוש טהאן אין האנד...

ער ווערט נאָר פרעהליך און איז זיכער, אז עס וועט ארויסקומען אויפ'ן בעסטען אופן...

ניט לאנג אבער האָט איהם די פאנטאזיע געמאלט דאָס דאזינע בילד. ארומגעהענדיג הין און צוריק ניט ווייט פון דער דרוקערייי, וואוהין ער האָט אלע וויילע געווארפען פערליעבטע בליקען, האָט ער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז אנגעהויבען צו זעהן די נאקעטע ווירקליכקייט, א הונגעריגע, אן עלענדע, און עס האָט איהם געשוידערט.

— נארישקייט! האָט ער געמורמעלט פאר זיך — איך קען דאך אזוי ניט אוועקגעהן... עס איז דאך אונמעגליך... אבגעווען 25 יאהר און גלאט אוועקגעהן... עס קען דאך ניט זיין!

מען דארף זעהן פערריכטען, פערשאפען צוריק. ער וועט שוין אריינגעהן און וועט זאגען: — איהר טאָרט מיך ניט אוועקלאזען... איהר קויפט מיך... וואָס הייסט, 25 יאהר אבגעווען ביי אייך... ווער וועט מיך נעהמען ערגעץ... אלט, קראנק...

א, ניין! פערשאפט ער זיך... זאל איהם נאָט אויסהיטען אזוינס צו זאגען... אלט איז ער ניט... ער איז אלט אין נאנצען 60 יאהר, זיין טאטע האָט געארבייט ביז 75, קראנק אודאי ניט... וואָס הייסט קראנק? טאמער חאפט איהם אמאל ברעכען דער קארק, נו, וואָס נעהט עס אן דעם בעל הבית, וואָס דארף ער עס וויסען? זיין טאטע איז ער, וואָס ער זאל זיך פאר איהם קלאגען?...

אבער דער נעראנק, אז עס טהוט איהם די לעצטע צייט צואפט וועה דער קארק, לאזט איהם ניט אב.

„עס איז אייגענטליך" — טראכט ער — פון מיין זייט

די פאטאגראפיע.

„...קונסט זאגט איהר — האט דער אינטעליגענט מיט'ן אידישען פנים, האלב איראניש און האלב פערבענקט געשמיי־כעלט צו די געסט, וואס זיינען בעשטאנען פון קינסטלער און שריפטשטעלער — קונסט איז פאר מיר נאך ביז היינטיגען טאג א ניט קלאהרע זאך און איך דער דעריבער נישט דרייסט, איך זאל חלילה נישט אריינפאלען. איך האב זהר ליעב בילד־דער, בארעליעפען, סטאטוען. אבער צו זאגען מבינות אויף דער ראזיגער קונסט זאג איך מיר אפ. מיינער א פרייגד. א שטיקעל שריפטשטעלער, האלט זיך דוקא פאר א גרויסען מבין, בעזונט אלע קונסט־אויסשטעלונגען און בעטראכט יעדעם בילד לויט אלע כללים פון א קונסט־בעטראכטער, צום ביישפיעל: איין אויג נעהמט ער אריין אין האלב אפענעם פויסט און מיט דער אנדער אויג קוקט ער אויפ'ן בילד פון א ווייטען שטח... נאכדעם רעדט ער עפעס וועגען ליכט און שאטען, ניואנסען, שאטי־רונגען, ליניען, און דאס גלייכען וועדטער, וואס מען דארף האבען פיעל מוטה זיי ארויסצורעדען צוויישען אמת'ע קינסט־לער, יא, מיין חבר האט דעם מוטה, איך בין איהם מקנא, אבער א מבין איז ער פונקט ווי איך"...

„און פון וואנען, מיינע פרייגד, זאל איך זיין א מבין. שטאמען, שטאם איך, ווי מיר אלע, פון בעלי־בתישע קלייני־שטעדטעלדינע עלטערען. ביי אונז איז הויז למשל איז געווען שטענדיג ריין און זויבער, אבער אלעס אויפאך. די וועגד זיינען געווען הויל; בלויז אויף איין וואנד איז געהאנגען א פויגעל, וואס די שוועסטער האט אליין אויסגענעהט מיט בלאי־

בייטער האָט נעוואָלט איהם וואָס ענטפערן, נאָר א צווייטער האָט איהם איבערגעהאקט:

— קום, וואָס האָסטו זיך נעשטעלט טענה'ן?...

— נעהט, נעהט, ברידער, עסען! האָט וואָיטעק פרויינדליך זיך געוועגדט — מיר וועלען זיך אמאל טרעפען... א, יא! מיר וועלען זיך נאָך זעהן...

ער האָט אבער געפיהלט, אז ער גלויבט אליין ניט אין זיינע ווערטער און ער האָט געמערקט, ווי ווייט ער איז יעצט פון אָט די יונגווארג, וואָס זיינען אוועק מיט שנעלע טריט און איהם געלאָזען אליין...

— זאָל זיי גאָט העלפען! איך האָב צו זיי גאָר ניט! — האָט ער ארויסגעמורמעלט און זיך געלאָזט געהן צום בעל הבית נאָך א רעכענונג...

„איך וויל אבער זיין פינקטליך און זיך אבשטעלען אויף דער אייניגער פאטאגראפיע, וואס האט זיך אין אונזער הויז געפונען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז געווען ניט געפאסט אין א רעהמעל, חלילה. פון אזוינס האט מען אין יענער צייט אין בעלי־בתישע הייזער ניט געוואוסט. די פאטאגראפיע איז געווען פון טאטענס א יוגענד־חבר, וועלכער האט געוואהנט, ווי עס האט דאמאלסט געהייסען, טיף אין רוסלאנד, סך הכל אין טשערניגאוו און איז געווען דארטען א פאדריאטשיק. אזוינער האט זיך שוין געקענט ערלויבען אין יענער צייט צו פאטאגראפירען. די דאזיגע פאטאגראפיע איז אבגענומען געווארען, ווי דאס אויג אין קאפ. געהאלטען האט זי דער טאטע פערשטעקט צווישען די סאמע נויטיגסטע פאפיערען, וואו עס האט זיך געפונען דער מאמעס כתובה, דער שטר חזקה אויפ'ן הויז, א פאר אלטע שטר חובות און די קוויטען, וואס מען האט יעהרליך בעקומען נאכ'ן אייניצאהלען די אכט גילדען נאלאג אין דער אופראוות. אט צווישען די דאזיגע „הייליגע" און נויטיגע פאפיערען איז געלעגען די אייניציגע פאטאגראפיע, וואס האט זיך נעפונגען אין אונזער בעזיץ. און געהייסען האט זי ניט „די פאטאגראפיע", נאר „דאס בילד"... זעהן עס פלעגן איך זעהר זעלטען. אזהן דעם טאטענס רשות ארויסנעהמען פון קאמאד, וואו „דאס בילד" איז געלעגען פערבונדען מיט א שטארקען פאדעם מיט א קנופ, וואלט נעווען א צו גרויסער שריט אפילו פון אזא מזיק א אינגעל, וויא איך בין נעווען. עס איז בלויז אויסנעקומען צו וואנטען אויף א גוטער שטימונג פון טאטען אין א לאנגען ווינטער אוונד, וועו עס איז ניט נעווען קיין ארבייט. דעמאלט פלעגט דער טאטע, נאך א ברייטען גענין און נאכדעם ווי ער פלעגט זיך אויסקנאקען די פינגער, א זאג טהאן:

— לאמיר גאר אנקוקען יוסף'ס בילד.

אין הויז איז דעמאלט נעווארען א שטארקערע בעווענונג

הע, רויטע און גע׳לבע „בלאטשקע", בלויז די אויגען מיט שוואַרצע. דער דאָזיגער פויגע׳ל האָט געהאט אן אויסזען פון א חיה, אויסער דער עק איז נעווען ווי ביי א פיש... אמת, דער „מזרח", וואָס איז נעווען נעהאנגען אויף דער מזרח־וואנד האָט פערמאָגט צוויי חיות. אבער דער מזרח איז נעהאנגען אזוי הויך, אזש נעבען דער סטע׳ליע, אז מיר קינדער האָבען קיינ־מאָל ניט געהאט די מעגליכקייט צו בעטראכטען זיי, סיידען מען זאָל זיך שטע׳לען אויפ׳ן טיש, וואָס דאָס איז נעווען שטרענג פערבאָטען. מיר האָבען זיך אבער משער נעווען, אז דאָס זיי־נען ל׳עמפערטען"...

„בלייבט די פסח׳דיגע הגדה, וואָס האָט פערמאָגט פיער געמאָ׳לטע פנים׳ער: דאָס איז נעווען דער חכם, דער רשע, דער תם און דער שאינו יודע לשאול, אבער די דאָזיגע פנים׳ער זיי־נען נעווען אזוי פארשמירט — נייערהייט פון דער דרוק אליין און שפעטער פון דעם פערגאָסענעם וויין, אז הייַנטיגע צייטען וואָ׳לט מען די דאָזיגע „געמע׳לדען" געקענט אננעהמען פאר פוטוריסטישע"...

„וועט איהר פרעגען: דער מאמעס טייטש חומש מיט די עט׳ליכע בילדער, וואָס זיי זיינען שוין אונז קינדער בעסער געפע׳לען געווארען: האָט אבער די מאמע דאָס טייטש־חומש געהיט ווי דאָס אויג אין קאָפ און האָט איהם א גאנצע וואָך געהאָ׳לטען פערש׳לאָסען צוואמען מיט איהרע פערע׳ל און אויר־רינגע׳לעך, און שבת און יום־טוב, צוואמען מיט איהרע פערי׳ל און אוירינגע׳לעך, איהם אליין אין די הענד געהאָ׳לטען און מיר האָבען צו איהם קיין צוטריט ניט געהאט...

וועו איך זאָ׳ל נאָך דערמאָהנען די „מענשע׳לעך" וואָס מיר קינדער פל׳עגען וויינטער מאכען פון שנעע און א י ז שנעע, וואָס דאָס איז נעווען, אזוי צו זאָגען, אונזער בילד־הויערישע קונסט, — שעפט זיך שוין אויס אל׳ץ, אויף וואָס אונזערע אויגען האָבען זיך ערצויגען"...

שפּיעלען זיך. דאָס דאָזיגע בילד איז איהם צו טהייער געווען און ארו׳סמורמלענדיג : געגנג געקוקט ! פלעגט ער עס אוועק־נעהמען פון מיר און בעהאלטען עס וויעדער צווישען די נוי־טיגע פאפיערען אויף א לאנגע, לאנגע צייט"...

„עס איז געווען נאָך א געלעגענהייט צו זעהען דאָס בילד, ווען א קינד אין הויז פלעגט קראנק ווערען. א קראנק קינד נעהמט מען נאָר נישט אָבזאָגען. פאר א קראנקען קינד נעהמט מען אפילו אראָפ פון בוידעם דעם סלאי מיט סאָק און מען גיט עס אביסלעך. און ווי באלד אז דאָס קינד איז שוין אזוי מסוכן געווען און מען האָט איהם געמוזט געבען סאָק, האָט מען שוין אויך נעמוזט נעבען זיך שפּיעלען מיט׳ן טשערניגאָווער פאָר־ריאטשיק. מען האָט בלויז זיך געבעטען רחמים ביי׳ן קינד, ניט צורייסען עס... א קינד אז עס איז קראנק איז קאפריזנע"...

„דאָס דאָזיגע בילד האָט אויך געדיענט אלס צייכען, ווי ווייט דאָס קינד איז קראנק: פלעגט עס דאָס בילד פערלאנגען און ביי׳ן האלטען עס פרעהען זיך, איז א סימן, אז די קראנק־הייט איז אָהן סכנה, טאָמער חלילה, פלעגט עס זיך פון בילד אָפּזאָגען, האָט עס געהייסען, אז די קראנקהייט איז ערנסט : עס ווילּ אפילו ניט די פאָטאָגראפיע וואָס דער טאָטע אליין האָט זיך ליעב דערמיט צו שפּיעלען ! דעמאָלט האָט מען שוין גע־מוזט שיקען נאָך דוד דעם רופא...

— געהערט אביסלּ ! — פלעגט די מאמע אויסדערצעה־לען פאר׳ן רופא די קראנקהייט — מען האָט איהם שוין גע־געבען „דאָס בילד" און דאָס קינד ווילּ ניט, ווי מיינט איהר רבי דוד... מסוכן ?...

און דוד דער רופא, א איד א גרויסער מומחה פלעגט פרו־בירען אליין געבען דעם קינד די פאָטאָגראפיע און איבערצייי־גענדיג זיך, אז עס נעהמט טאקי ניט, פלעגט ער שטעלען די דיאגנאָזע :

— ער האָט היטץ !...

און מיט הארץ קלאפענדיש פלעג איך וואַרטען אויף דער דאָזי־גער צערעמאָניע.

און נאָכדעם, ווי דער טאַטע האָט דאָס בילד ארויסגע־קריגען פון איהרע שכנים — דער מאמע כתובה, דעם שטר חזקה און פון די קוויטען פון דער אופראוועט פאר'ן איינגעצאָהל־טען נאלאָג, פלעגט ער זי בעטראכטען פאר'ן שיין פון לאָמפּ, ווי גרויסע קריטיקער בעטראכטען היינטיגע צייטען א קונסט־ווערק...

— א שעהן קאפּעליושע! טראָגט ער דאָרטען! פלעגט דער טאַטע ארויסמורמלען צופריעדען, בעטראכטענדיג אויפ'ן „בילד" דעם חבר'ס קאפּעליוש.

— גיב מיר אויף א קוק... פלעג איך אויסשטרעקען די הענד.

דער טאַטע, בטבע א גוטער, פלעגט דאָך נאָך דער ערש־טער בקשה נישט געבען, עס איז נעווען א צו גרויסע זאך, אז ער זאָל עס געבען באלד. איך האָב געמוזט בעטען נאָך אמאָל.

ביין צווייטען מאָל פלעגט ער נאָך אלץ ניט געבען, פלעגט זיך מוזען די מאמע אריינמישען:

— גיב איהם שוין א קוק טהאָן... ער וועט ניט אָבבייסען..

ערשט דעמאָלט פלעגט דער טאַטע בעטראכטען מיינע פינגער, צו זיינען זיי נענוג ריין און אָנזאָגענדיג מיר אז איך זאָל זי האלטען בלויז ביי די זייטען און ניט טאפּען מיט די הענד, פלעגט ער מיר ענדליך אנפערטרויערען דאָס בילד מיט'ן פּנים פון טשערניגאָוור פּאָדריאטשיק"...

„אויפ'ן דאָזיגען פּנים האָב איך געקוקט מיט א הייליגען ציטער: א קליניגקייט, א בילד פון א מענשען וואָס לעבט ער־געץ אין דער גרויסער וועלט אזוי ווייט און אָט האלט איך איהם אָן אָבגעמאָהלטען אין די הענד, אפילו מיט'ן קאפּעליוש און מיט די הויזען אין קעסטעלעך"...

„אבער קיין סך האָט דער טאַטע מיר ניט ערלויבט צו

א וויץ.

חירש איז געווען א מענש מאר זיך. נערעדט האָט ער זעלטן וווייניג כמעט ווי גאָר ניט. דערפאר האָט ער געהייסען ביי די נאָהענטע בעקאַנטע און ביי די מיטגליעדער פון דער משפחה „דער שווייגער". דער דאָזיגער צונאָמען האָט הירשען ניט בעליידיגט. אמאל פלעגט ער נאָך שמאָלצירען דערמיט. „וואָס דען? פלעגט ער מראכטען — ווי זיי, די פלאפלער!"

געווען איז ער א איד א סוחר. כמעט נאָר שווייגענדיגער־הייד פלעגט ער דורכפֿירען די גרעסטע געשעפטען.

מאכט זיך קויפען א מציאה א שטיקעל רעשטעל וואלד אוּן עס קומען אַן די מעקלער, ריידען זיי נאָכאָנאנד, מען ריהמט דעם אָרט, דעם פֿריז, די בוימער. הירש זיצט, הערט אוים און שווייגט. ענדליך, אז די מעקלער האָבען שוין אָרומגערעדט אי דעם פֿריז, אי דעם אָרט, אי די בוימער צו עטליכע מאל און וויעדערהאָלט אלץ איינע און אין די זעלבע מעלות, גיט הירש א מאך מיט דער האנד. דאָס הייסט — גענוג שוין צו פלאפלען, ער וויים שוין!

— וועט איהר, ר' הירש, פאָהרען אָנקוקען?

און הירש פלעגט געבען בלויז א שאקעל מיט'ן קאָפ.

מיט'ן פֿריז פלעגט ער שוין מוזען זיין רייד־עווידיגער. שאקלען מיט'ן קאָפ פאסט ניט. ער פלעגט שוין מוזען זאָגען יא און נייז און זעלטען צוליייגען דעם טיטעל וועלמאָזשני־פאן...

שמייכלען פלעגט ער אויך זעלטען, כמעט ווי קיין מאל ניט. בלויז וועט דעם פֿרייז פון א סחורה וואָס ער האָט געהאנדעלט, האָט מסי געשטעלט צו הויך פלעגט ער אנשטאט דינגט זיך א שמיי־

דאָס קינד, נאַטירלעך, ניט דאָס בילד פון דעם פּאָדריאַמשיק...

„אָט אזוי מיינע פרײַנד — האָט דער בלייבער אידישער אינטעליגענט פארענדיגט זיינע עראינערונגען פון דער ווייטער קינדהייט — אזוי איז דאָס אײַנציגע בילד אין אונזער הויז בעשטאַנען פון עפעס א פּאָטאָגראַפיע פון איינעם א מענשען אין א קאַפּעליוש און קעסטעלדינע הויזען און זי האָט בעפריידיגט אונזערע נייגונגען צו שארפּהייט און קונסט — חיינט פון וואַנען זיינען מיר פּלוצים געוואָרען אזוינע מבינים וואָס מיר זאָלען בעטראַכטען די אמת'ע קונסט בילדער דוסאַמיט אײַן אויג, דורך א האַלב פערמאַכטען פויסט?"

„מיר קענען בילדער ליעב האָבען, אבער שטיל, בעשײַדען. צו וואָס דער אנשטעל?... איך האָב עס פיינט!"...

די געסט האָבען זיך דערפיהלט בעליידיגט, האָבען אבער אלע געשוויגען, ווי פערשולדיגטע...

וועלטער. ער האָט זיי אויסגערעכענט. איין מאָל „יא", איין מאָל „ניין", איין מאָל „נישקשה" און צוויי מאָל נננו...

אָבער קיין חרטה וואָס ער האָט וויניג געראַטן, האָט ער גיט. אדרבא, עס טהוט איהם הנאה. צו וואס מאכען זיך נאַריש ווי זיי. צו וואס דאַרף מען גלאָט אין דער וועלט אַריין פּלאַפּלעון... עס איז חלשות!...

איין מאָל איז אבער געווען אין הויז א גאַסט, א סוחר פון דער ווייט... געווען א שעהנער און קלוגער איד. דער דאָזיגער איד האָט שוין געראַטן ווי א מענש. דערצעהלט מעשיות, משלים און וויצען. הירש האָט אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט. „א קלוגער איד!" האָט ער אין געדאנק געלויבט. דער דאָזיגער גאסט האָט איהם צושרויפט, עס האָט זיך איהם גענוג אויך עפּעס רעדען, דערצעהלען, אויסזאָגען זיך!... עס איז אָבער איהם שווער געווען... ער האָט יא געדענקט פּון זיין יוגענד, וועו ער איז נאָך א ישיבה בחור געווען, איין וויץ... ער געדענקט: עס איז געווען א וואויהלער וויץ. א וויץ וועגען א ישיבה בחור, וואָס פּרעגט דעם צווייטען: פּאר וואָס זאָגען לייט, אז עס פּאלט שטענדיג מיט'ן פּוטער אראָב, און ביי איהם איז עסענדיג אויפ'ן „טאָג" דוקא דאָס ברויט אראָבגעפּאלען מיט'ן פּוטער ארויף... און דער חבר האָט איהם געענטפערט: מן הסתם האָסטו פּארקעהרט אָנגעשמירט... עס איז דאכט זיך א וויץ... האָט הירש נאָכגעדענקט צו זאָל ער עס איצט דאָ אויבערדערצעהלען צו ניט...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט איהם דער חשק צו דערצעהלען דעם וויץ אזוי בעהערשט אז ער האָט זיך שוין ניט געקענט גובר זיין. ער האָט געהייסען אָנגיסען א שטארקע גלאָז טהעע.

כעל טהאן. דאס דאזיגע שמייכעל האט מעהר געווירקט אויפ'ן פערקויפער, ווי אן אנדערער וואלט זיך צובייזערט און דער פערקויפער האט גליך געמוזט אראבלאזען דעם פרייז א סך ניעדעריגער. טאמער איז דאס אויך לויט הירש'ס מיינונג נעוען צו טהייער, פלעגט ער ווידער א שמייכעל טהאן, אבער שוין א שמעלערען און ווייניגער בעמערקבארען. ביז וואנען ער פלעגט ארויסקריגען דעם ריכטיגען פרייז. דעמאלט פלעגט ער ווערען ערנסט, א שאקעל טהאן מיט'ן קאפ אויף יא און זיך נעהמען צום טאש, אויסצוהלען האנד־געלד...

אמאל איז אן אבענד פלעגען קומען צו איהם מענשען. די שטוב איז געווען א גרויסע, א פרייע. דער סאמאוואר אן אויס־געשיירטער איז געשטאנען אויפ'ן מיטען טיש און יעדער האט פון איהם געצאפט קאביג וואסער אין גלאז, דערגיסענדיג פון טשייניק מיט טהעע. איהם אליין פלעגט מען מוזען אנגיסען און דערלאנגען. אמאל פלעגט עס טהאן דאס וויב, א שהנע, פולע אידענע, אמאל אייגע פון די טעכטער, שפעטער אייגע פון די שניר, פארמאגט האט ער אי טעכטער אי זיהן, פון וועלכע עס האבען זיך אויסגעביל־דעט איידעמס, שניר און אייניקלעך.

אין אזוינע אבענדען פלעגט הירש, אלס איידעלער מענש, מוזען זיין בערעטער. דאס איז איהם אנגענקומען שווער. וואס זאגט מען זיי? דרויסען איז א פראסט? נארישקייט. דאס האט שוין געזאגט דער הויבער מאגערער יונגערמאן, וואס טרינקט שוין די אכטע גלאז טהעע.. זאל ער אפשר נעהמען אויפ'ן שוים דאס דריי יעהריגע אייניקעל?... ניין, מען וועט איהם אנקוקען פערוואונדערט... פאר איהם פאסט עס ניט... ער האט איהר איין גלעט געטהאן, האבען זיך אויף אלע פערחידושט...

און אזוי טראכטענדיג וואס צו טהאן, וואס צו רייד־ען מיט די אלע מענשען, אייגענע און פרעמדע, געהט אריבער דער אבענד. הירש האט קוים פאר'ן גאנצען אבענד אויסגערעדט פינף

אלטען שטייגער: יא, נייז, א קוים־קוים באמערקבארען שמיר־כעל...

עס זיינען אוועק פיעל יאהרען, אז דעם וויז האט ער אין גאנצען פערגעסען. הירש איז געווארען אלט, געגאנגען שוין אביסעל אייגעבויגען אוז געמוזט נוצען א שטעקען אוז ברי־לען, וואס ער האט ביידע זאכען פיינד געהאט...

ענדליך האט ער זיך דערפיהלט זעהר שוואך. עס זיינען געקומען די לעצטע טעג אוז אפשר די לעצטע שעה'ן. וואס וויים דען א מענש?... מען דארף מאכען א חשבון הנפש...

אוז ליגענדיג אייגענגראבען אין די וויסע וועיכע קישענס האט זיך אין זיין שוואכען קאפ זיך דורכגעטראגען בילדער, ווערטער אוז מהאטען פון זיין לעבען... די געזיכטער פון פריצים, מעקלער, בוימער אוז וואסערען... נאכדעם דאס געזיכט פון אמאלינען ראש הישיבה, פון די ישיבה בחורים... אוז פלוצים האט ער זיך דערמאנט אן וויז, וועלכען ער האט דערצעהלט מיט יאהרען צוריק פאר'ן גאסט... ביין דאזיגען וויז איז ער שטעהן געבליבען אוז בשום אופן ניט געקענט מיט'ן געדאנק אוועקגעהן פון איהם וויטער. ער האט זיך אנגעשטרענגט צו טראכטען פון שעהנע ערהאבענע מעשים, פון צדקה, תורה, אבער דער דאזיגער וויז האט זיך איהם געבאמבעלט אין קאפ: „מסתמא האסטו פארקעהרט אנגעשמירט"... ער האט זיך ניט געקענט אייגהאלטען אוז א שמייכעל געטהאן אוז מיט הנאה האט ער נעמורמעלט צוויי מאל: א וויז... א וויז... אוז האט פערמאכט די אויגען.

אייגע פון די טעכטער האָט איהם אָנגענאָסען און דער־לאָנגט.

— שטאַרקער! — האָט ער בעפויהלען.

די שנור האָט אָבגענאָסען א האַלבע גלאָז, דערנאָסען מיט סענס און אוועקגעשטעלט נעבען שוועד.

הירש האָט עטליכע שלוק געהאָן און זיך אָנגערופען צום גאָסט:

— שעהנע וויצען אייערע...

די הויזיגע און די נאָהענטע בעקאַנטע חאָבען זיך אומגע־קוקט.

עס איז געווארען שטיל און מען האָט געווארט אויף עפעס...

— איך וועל אייך עפעס דערצעהלען... האָט הירש גע־מאַלדען און איז רויט געווארען — א וויץ!...

— א וויץ! — האָבען אייניגע אויסגערופען פערוואונ־דערט.

— נו, יא... א וויץ... האָט הירש געשמייכעלט און אָנגעה־מענדיג זיך מיט מוטה האָט ער אָנגעהויבען...

„אמאל האָבען צוויי ישיבה בחורים"... ער האָט זיך עט־ליכע מאל פערהאַלטען, אבער דער וויץ איז ארויס קיילעכדיג און מיט דער אמת'ער שארפקייט... דער ערפאָלג איז געווען זעהר גרויס. אלע האָבען הויך און שטארק געלאַכט...

אזא'ן ערפאָלג האָט הירש ניט ערווארטעט. ער איז געוע־סען ווי א צוטומעלטער און האָט תמ'עוואטע געשמייכעלט...

דאָס איז געווען דער אייניציגער וויץ, וואָס ער האָט אין זיין לעבען דערצעהלט... עס האָט געדויערט א לענגערע צייט ביז דער רושם, וואָס די דאָזיגע ענדערונג אין זיין לעבען האָט אויף איהם געמאַכט, איז אריבער. ער איז ענדליך געווארען צו־ריק שווייגענדיג, ערנסט און געפיהרט די געשעפטען אויפ'ן

וואס זי האט געגעהט, אויפ'ן שוים און זיך פערקוקט.

פון ווייטען האט זי דערזעהן געהן א א דען מיט א פאק אויף די פלייצעס.

זיין גאנג און זיין אויסזעהן איז געווען פון א פרעמדען, א ווייטען...

— מאמע, ווער נעהט עס דאָרטען?

די מוטער האט זיך אומגעקוקט און ניט זעהענדיג איהם ווי געהעריג, האט זי געדריקט מיט די פלייצעס:

— אפשר אן אָרימאן.

אבער וואס מעהר ער האט זיך דערנעהענטערט, אלץ מעהר האט די מוטער און די טאכטער זיך פעראינטערעסירט. ענדליך איז דער פרעמדער פארבייגענאנגען ניט ווייט פון גאניק און בעגעגענדיג די בליקען פון די צוויי פרויען האט ער העכער אויפגעהויבען זיינע געדיכטע רעטזעלהאפטע ברעמען און שטומערהייט עפעס פאָרגעלעגט.

— מאמע, דאס איז א פאקענטרענער.

— איך דארף גאר נישט! — האט די מוטער קאלט ארויסגעזאגט.

אבער אז דער פאקענטרענער איז פארבייגענאנגען האָרט פארבי דעם גאניק און אנגעקוקט זיי מיט זיינע סודות'דיגע אויגען, האט די טאכטער זיך ניט געקענט בעהערשען און איהם אבגעשטעלט:

— וואס פערקויפט איהר, ר' איד?

דער איד איז שטומערהייט ארויף אויפ'ן ערשטען טרעפעל פון גאניק, זיך אנידערגעזעצט, אבגעווישט דעם שוויים מיט דעם ווייסען ארויסגעשטאָרטען ארבעל פון העמד און אבגעבונדען דאס פעקעל.

אנפאנגס האט ער געוויזען פערשיעדענע ציצית. דער דאזיגער סחורה האט די מוטער און די טאכטער ניט געשענקט קיין אויפמערקזאמקייט, האט ער געוויזען א קמיעה'לע, א

פערשטעלטע מיליאנערען.

עס איז נעווען א שעהנער זומער־טאג. די זון האט געטרי־קענט די קלייניע הייזעלעך פון גאס און איהרע שטראהלען האָ־בען זיך נעשפיעלט אויף די שויבען פון די פענסטער. די פאר בוימעלעך, וואס האבען זיך געפונען ערגעץ אין די גויאישע הויפלעך, האבען זיך לאנגזאם נעשאקעלט, ווי זיי וואלטען ניט געהאט קיין העזה מאכען א גערוויש מיט זייערע בלעטער. קלייניע קינדער האבען זיך נעשפיעלט אין מיטען דער גאס מיט'ן זאמד און זיך צולאפען דעמאלט, וועו א פוהר האט זיך בעוויזען אויפ'ן שפיץ בארג פון מארק און נאכדעם ווי די פוהר פלעגט פערשווינדען, האבען זיי זיך צוריק אנידער געזעצט און פאָרט־געזעצט זייער שפיעל.

אויף יענקעל לייבע'ס גאניק איז געזעסען די עלטערע טאכטער שרקה און עפעם געגעהט. די מוטער, זלאטע, א פרוי אין די מיטעלע יאהרען, איז געזעסען געגענאיבער מיט א זאק אין דער האנד און האט דאָ געקוקט אויף די שפיעלענדע קינ־דער, דאָ אויף דער טאכטער און פון צייט צו צייט גוטמוטיג געגעניצט.

אין גאס איז געוואָרען שטילער און רוהיגער. עס האט זיך בלויז געהערט א דומפער קלאפען פון א האמער איבער א קאוואדלע ערגעץ אין א ווייטער קוזניע. און ענדליך זיינען אויך די דומפע קלעפ פערשוואונדען.

די גאס האט אזוי ווי אייגעהאלטען איהר אטהעם און האט אויף עפעם בעדייטענדעם געוואָרט.

די טאכטער האט ענדליך אוועקגעלעגט די שטיקעל שמאָף,

— און אז אן אמת — האט די מוטער שוואך נאכגענע־
בען — דארף עס קאסטען אזא פערמעגען?

מען האט זיך געגומען רינגען. די מוטער האט געהייסען געבען א פערציגער, די טאכטער האט שוין געוואלט געבען פון איהר אייגענע געלד א פערטעלע:

— מאמע, איך גיעב פון מיינע געלד א פערטעלע...

— רייגע, מיינע... וואס מאכט עס אויס? — האט די מוטער זיך נאך אלץ געקווייטשעלט — דער טאטע וועט זיך בייזערן.

— דעם טאטען וועלען מיר זאגען, אז עס קאסט א גילדען...

— וועט ער אויך שרייען! — האט די מוטער מורא געהאט.

אבער דער חשק צום מעשה־ביכעל איז שוין ביי ביידען שטארקער געווארען ווי די מורא פאר'ן מאן און טאטען. עס איז נעקויפט געווארען פאר א פערטעלע. נאכ'ן אבצאהלען האט די מוטער וויעדער נעצווייפעלט:

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה? מיינע שונאים זאלען אזוי לעבען...

דער פאקענטרענער האט שוין די פערטעלע אריינגעלענט טיעף אין א ווייטער קעשענע. דאך האט ער ני מוטער בערוהיגט:

— עס איז אן אמת'ע מעשה. איך נאר אייך ניט אפ...

די מעשה איז געווען אין צוויי טהייל. אין ערשטען טהייל האט זיך דערצעהלט פון איינעם א בעטלער און פון איינעם א מיליאנער. דער בעטלער האט זיך געוואנדעט צו זיין משפחה נאך הילף, האבען איהם די רייכע פון דער משפחה ארויסגעוואלפען פון הויז, די ארימע האבען איהם געגעבען עסען און טרינקען פון דעם לעצטען. דער מיליאנער, וויעדער, האט ג־

סנולח פאר קינדער וועז עס שניידען זיך צייהנדלעך. אויך דאס האט די מוטער ניט געדארפט. די קינדער זיינען שוין דערוואקסען. דער פרעמדער איז ניט נתפעל געווארען. האט נענומען צונויפלענען די סחורה אין אַרדנונג. דערווייל האט די מאכטער דערוועהן א ביכעל.

— וואס איז דאס? — האט זי נייגעריג געפרעגט.

— דאס איז א מעשה־ביכעל.

— ווייזט נאר אנקוקען... — האט די מאכטער אויסגעצויגען די האנד.

— צו וואס? — האט די מוטער נישט ערלויבט.

דער פאקענטרעגער האט אבער זיך ניט נערעכענט מיט דער מוטער און שטומערהייד ארויסגענומען פון א פעקל פערבונדענע ספרים דאס פערלאנגטע מעשה־ביכעל.

די מאכטער האט זיך נענומען לעזען דאס פארערבלאט:

דער רייבער בעטלער. דאמאן אין צווייי טהייל.

דער טיטל איז איהר שטארק געפעלען נעווארען. ווי איז דאס מעגליך. אז א בעטלער זאל זיין רייך? עס איז זעהר טשיקאווע. דא מוז זיין א נוואלדינע ליעבע. עס מוז אבער קאסטען זעהר טהייער.

— צווייי גילדען... — האט דער פאקענטרעגער אויסגעברומט...

— מאמע, איך וועל קויפען... — האט זיך שרקע נעבעטען...

— קויפען?... הא? — האט די מוטער שוין אויך בעקרעכטשק. אבער די סומע איז דאך נעווען צו גרויס און זי האט זיך נעסטארעט אבשוואכען דעם אייגדרוק:

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה?

— אמת, ווי גאלד! — האט דער פאקענטרעגער פערזיכערט.

און אזוי חאבען די צוויי לעזערינס אין יעדען בעטלער געזעהן א מיליאנער. ער איז בלויז א פערשטעלטער. ענדליך וועט ער אראבווארפען זיינע בעטלערישע קליידער און וועט זיי זאגען, אז ער איז זייער אנקעל, וואס איז אמאל אלס אינגעל פערלוירען נעגאנגען...

טהאן טובות. אין צווייטען טהייל האָט זלאטע און שרהקע ער־פאהרען, אז דער בעטלער איז דאָס געווען דער מיליאָנער און דער מיליאָנער איז דאָס געווען דער בעטלער. ביידע זיינען געווען איין מענש און דער מענש האָט זיך פארשטעלט דא פאר א בעטלער, און דא פאר א מיליאָנער... דאָס האָט זיי אזוי פער־באפט, אז זיי פלענען צווישען זיך אפט שמועסען:

— נו, מאמע, קען מען שוין וויסען, ווער עס איז א בעט־לער?

— מען קען טאקע ניט... — פלענט די מאמע פיליזא־פירען...

און אז דאָס מעשה־ביכל איז שוין געווען איבערגעלעזען, האָט זיך ערשט אנגעהויבען די איבערקעהרעניש אין זייערע מוחות. געדאכט האָט זיך זיי, אז יעדער פרעמדער אריימאן, וואָס גענהט אריין צו זיי נאָך א נדבה, איז א פערשטעלטער. אין דער אמת'ען מוז ער זיין א מיליאָנער.

— מאמע, וואָס זאָל איך געבען דעם אריימאן?...

— גיב איהם א שטיקעל ברויט...

— האָ?... ברויט? מאמע... אפשר...

— טא גיב איהם א קאָפיקע...

— מאמע, זאָל איך איהם אפשר געבען א טעלער זופ...

— שוואדע...

און נאָכדעם האָט די מוטער און די טאָכטער געווארט, אז עס זאָל צו זיי אריין א מיליאָנער און זיך אנרופען:

— דערפאר וואָס איהר האָט מיר נעגעבען א שהנע נדבה און עסען, בין איך אייך געקומען צו בעלויהנען. זייט וויי־סען, אז איך בין געווען בלויז א פארשטעלטער... איך בין א מיליאָנער, אייערע אן אנקעל... בין פערלוירען געגאנגען וועג איך בין געווען א קליין איינגעלע, איך האָב אוצרות מיט גאָלד און בין געקומען אייך איצט גליקליך צו מאכען...

געבאָרגט און חיינט מאָרגען וועט ער איהם צוריק מוזען אומ־קעהרען...

מיט זיין אָרימקייט מוז ער זיך היטען ווי מיט א גנבה, ער מוז אָפט שמייכלען, אבער דער שמייכעל איז ניט וואָס אמאָל, עס פעהלט אין איהם יענער חן פון די גוטע צייטען. ס'איז א שמייכעל, נאָר וועלכען דאָס פנים ווערט גלייך פער־וואלקענט און די אויגען בעקומען א פערצווייפעלטען גלאנץ. און גיט ער א זיפץ, ווי דער שטיגער איז פון א שהנעם אי־דען, איז דער זיפץ נאָר ניט דער וואָס אמאָל. עס שטעקט אין איהם ניט יענע רחבות, יענע בריסטקייט. עס איז א זיפץ, נאָר וועלכען עס ווילט זיך פערבראָכען די הענט און צושרייען זיך: אוי, וועה איז מיר געשעהן!...

און שטענדיג מוז ער זיין פארזיכטיג, היטען זיך, ער פיהלט זיך ווי עמיצער וואָלט איהם געבונדען און לאָזט איהם ניט פריי צושפרייטען די הענט און אויסשרייען:

— אידען, איך בין געבראָכען, געפאלען! איך בין אן עני ואביון און טשעפעט זיך אָפ פון מיר!...

עס וואָלט פון איהם א בארג אראָפ, ער וואָלט ווי ניי גע־בוירען געוואָרען.

קען ער נישט זיין קיין עכטער גביר, זאָל ער כאָטש זיין אן עכטער אָרימאן!...

אָבער וועלען אן אָרימאן איז ביי יאשע בער'ען נישט פון די לייכטע זאכען. ער וויים ניט ווי אזוי מען הויבט דאָס אָן צו טהאָן. אָט וויים מען אז ער איז אן אָרימאן און אָט פערגעסט מען זיך... אמת, קיין נייע מלבושים האָט ער שוין לאנג ניט געמאכט, אבער די מלבושים פון די גוטע צייטען זיינען אזוי פיעל און אזוי שטארק (אמאָליגע סחורות!) און אזוי זויבער, אז וועלכען מלבוש דו זאָלסט ניט אָנטהאָן זעהסטו פארט אין איהם אויס א גניד, א שעהנער מענש, א בעל־צדקה... טהוט ער אמאָל אָן, ווי אויף צו להכעיס, דאָס סאמע אלטע בגד, איז די

דער גבירה׳שער אַרעמאן.

דער אייגציגער פערלאנג, וואָס יאשע בער האָט די לעצטע יאָהרען געטראָגען טיף אין הארצען, איז בעשטאָנען אין דעם, אז ער זאָל ווערען אן אָרימאן, גלייך מיט אלע אָרימע אידען וואָס געפינען זיך אין שטעדטעל.

— רבונו של עולם! — פלעגט ער אמאל פאר זיך אליין קלאָגען — וויפיעל איז דער שיעור זיך אליין און א וועלט צו נאָרען... מען קען דאָך פון דעם דאָזיגען ליגען צופלאָצט ווערען!

— און וואָס העלפט מיר דאָס נארען? — פלעגט ער ווידער צו זיך אליין רעדען — וויים מען דען ניט, אז יאשע בער איז א געבראָכענער מענש, א געפאלענער, אז קוים—קוים וואָס ער לעבט זיך דורך?

און יאשע בער האָט שוין ניט איינמאל בעשלאָסען אראָפ־ווארפען פון זיך דעם יחוס פון אמאליגע גוטע צייטען. אנהויבען זיך פיהרען כמנהג בעלי־בתים־אביונים און דעמאלט ערשט וועט איהם דאָס לעבען ווערען לייכט.

און צו וואָס לויגט איהם דאָס בעהאלטען זיך, אז אָרימקייט איז ניט אזא זאָך, וואָס לאָזט זיך בעהאלטען: איהם דאכט זיך, אז עס טארטשעט אָרויס פון אונטער'ן קאפעליוש, וואָס ער טראָגט סיי וואָך און שבת, פון אונטערן שווארצען, שטענדיג יום־טוב'דיגען סורדוט, און אפילו אז ער טהוט ווינטער אן דעם סאבאלנעם פוטער מיט'ן שרייענדיגען אויבערשלאָק דאכט זיך איהם, א אט דער פוטער, דער זכר פון אלטע גוטע צייטען, לויגט אויף איהם ווי א פרעמדער. ווי א בגד, וואָס ער האָט ערגעץ

—יא... — מורמלט די שכנה ווי מיט קנאה — מ י ר קענען זיך דאס ניט פערגינען...

און דאס עסען אליין געהט צו ווי ביי א נגיד: גאפלען, מער און א פלאש וואסער... ברויט אנגעשניטענע אין א ספעציעלען געפלאכטענעם ברויט־טעלער, דער גרויסער טיש אין עס־שטוב איז געדעקט מיט א קלאהרען סערוועט, די צוויי קינדער, וואס זיינען נאך ניט „אויסגעגעבען", א בחור'ל מיט א מיידעל, זיצען ארטיג און ווארפען זיך דורך מיט א פריינדליך וואָרט: אסתר־בייל'ע, כאטשע קיין אידישע דיענסט האלט זי שוין לאנג נישט, האלט זי כאטש א קליין שיקסעלע, וואס חאט דוקא א אידישען אויסזעהן און רעדט גוט אידיש און וויים אפילו די דינים, וואס זיינען שייך צום קיך...

יאשע־בער וויל אפט אנחויבען צו ענטפלעקען זיך מיט זיין ארימקייט פון דער קליינער שיקסעלע...

— און צו וואס האלסטו דאס שיקסעלע?... עס איז שווער... מאכט ער פארווירפע זיין ווייב.

ניט אסתר־בייל'ע א שמייכעל, און ענטפערט איהם גוטמוטיג:

— וואס קאסט זי מיר? שטיינס געזאגט, אויך דעם סמך וואס זי העלפט אין שטוב פערשפאר איך אנדערע זאכען. דו וועסט קיין נביר ניט ווערען, אז דו וועסט זי אפזאגען.

— איך וויל ניט ווערען קיין גביר, פערשטעהסט, איך וויל ווערען אן ארימאן — ענטפערט יאשע־בער צורוק מיט א שמייכעלע...

— דאס ביזטו דאך שוין! — לאכט גוטמוטיג אסתר־בייל'ע...

— ניין, איך בין דאס ניט... איך וויל מאקע, די וועלט זאל וויסען, געגוג זיך בעהאלטען... עס דריקט מיך, פערשטעהסט? און עס קאסט מאקע איבעריגע געלר... וועז איך בין אן אפער ער ארימאן וואלט איך געקענט א סך זאכען פערשפארען.

בארד א נגידישע, די אויגען — נבירישע, אָן אפילו די קניר־טשען זיינען ניט אבי וועלכע, ער זעהט בעשיינפערליך, אז קיין ארימער איר אין שטעדטעל האָט ניט אזעלכע קנייטשען, די קנייטשען פאסען איהם צום פנים !... און אפילו די האָר וואָס זיינען נראָה געוואָרען פאר זארג, זעהען אוים נאר ניט ווי אנדערע נראָה־געוואָרענע חאָר — עכטע זילבער. כאָטש נעהם און טראָג זיי פערזעצען !...

און זיין ווייב, אסתר־בוילע כאָטש די פערעל איז שוין לאנג פערזעצט — טראָגט זי אוים'ן האלז א שווארצען, בילינגען בענדעל, פאסט עס איהר מעהר ווי פערל. טהוט זי אָן א בילינע טיכעל אוים'ן קאָפ, דאכט זיך אלעמען, אז דאָס טיכעל איז א זיידענס, נעהמט זי סהורה אויף א קלייד פאר עטליכע גילדען און נעחט עס אליין בשתיקה אויף, קומט זי שבת אין שוהל, ווינשט מען איהר: „טראָגט געזונד" און מען שאצט עס אָפ אין די שווערע רובעלס... און באמת זעהט זי אוים, וואָס זי זאָל ניט אנטהאָן, ווי א שררה'טע, דער גוף איז א חויכער, א פולער, די אויגען ווי צוויי דימענטען, לויכטען מיט שטאָלץ, רוהע און פארנעהם.

און אפילו דאָס עסען אין הויז ! מען עסט דאָס זעלבע וואָס אלע ארימע אידען, נאר אנשטאדט אן אייניציגען הערינג צו קויפען אין קראָם און גלייך מאכען מיט ציבעלע, ווי די ארימע לייט, קויפט אסתר־בוילע א פונט הערינג מיט אמאָל און זי מא־נירט זיי איין. קאָסטען — קאָסט עס איהר ניט טהייערער, אבער די הערינג זיינען געמארנירט אין א גלעזערנעם סלאָי און קיינער פון די ארימע ווייבער וועט זיך ניט ערלויבען צו עסען וועז אָזא מאכל, ווי אסתר־בוילע'ס מארָאנירטע הערינג...

— גלויבט מיר, עס קאָסט ניט טייערער !... שמייכעלט גוטהערציג אסתר־בוילע פאר אן ארימער שכנה, וועז יענע בע־טראכט דעם סלאי מיט די מארָאנירטע הערינג.

— ניט געבען! — קלאפט יאשע־בער איבער'ן טיש — איך האב שוין ניט וואו צו נעהמען און וואס צו פערזעצען... מען וועט קומען וועל איך זאגען: איך קען נישט, איך האב ניט... גיט איהר מ י ר מעות חטים! איך האב אליין ניט אויף פסח!...

— נו, נו, דאס וועסטו ניט זאגען... שמייכעלט אסתר־בייליע טרוידיג און ווישט זיך מיט א ווייס טיכעל די אויגען.

— אסתר־בייליע! איך וועל זאגען... איך וועל געווים זאגען! עס מוז דאך האבען אליך א שיעור! ווי לאנג קען מען זיך שטיקען... איך וועל געווים זאגען! אידען, גיט א י ה ר מיר מעות חטים... איך האב אליין ניט אויף פסח...

דאס איז אבער סתם נערעדט... אז ער יועט אפילו ווי־סען, אז ער וועט ברויכען צו עסען חמץ אום פסח, וועט ער קיין מעות חטים ניט נעהמען. ער וועט היי־יאהר בלויז ניט געבען... און זאל מען וו־סען קודם אז יאשע־בער גיט נישט קיין מעות חטים, און וועגען נעהמען מעות־חטים, האט ער נאך צייט... עס וועלען נאך זיין פסח'ס א סך... אנהויבען וועט ער זיך צו ענטפלעקען מיט דעם, וואס ער וועט קיין מעות חטים ניט געבען און נאכדעם וועט שוין געהן ווי א מזמור...

א וואך פאר פסח פאקט יאשע בער איין אין א קלאפער וויסער ליילעך דעם סאבאלנעם פוטער, גיט עס איבער אין אבענד דער קליין שיקסעלע און זאגט: קום מיט מיר!

ער לאזט זיך נעהען צו חיים דעם וואכערניק, א איד א גרויסער בעל סוד, פערזעצט מען ביי איהם עפעם, זאגט ער קיינעם ניט אוים, סיידען מען לייזט עס ניט אוים און ער מוז עם פערקויפען... פאר'ן סאבאלנעם פוטער בעקומט יאשע בער פופצעהן קערבלעך, צאהלט ער דריי רובעל אב גלייך דעם פרא־צענט, און מיט צוועלף רובעל לאזט ער זיך אהיים...

ער איז שוין אביסעל פרעהליכער. וועגען מעות חטים נעה־מען טראכט ער שוין ניט. אפילו איבער א יאהר אויך ניט... ער

— למשל וואס? — פרענט אסתר־בײלע.

— אט... איך מיין, א נדבה... אן עליה... א שישי, א שלישי... א משולח, א הכנסת כלה... מען קומט צו מיר נאך אלץ, ווי אמאל...

— טא גיב ניט... — זאגט אסתר־בײלע ניט צופריעדען.

— איך קען נישט נישט געבען... מען מוז אנדערש אנהויבען לעבען דעמאלט...

דערווײל טראגט צו דאס שיקסעל אין א שהען געשניצטע פארצעלייען שיסעלע קאמפאט.

— ווידער קאמפאט... — בייזערט זיך יאשע־בער.

— אז עס קאסט מיר א שיבוש... נאר נישט... פון אן עפעל מיט אביסעל צוקער...

— אבער רייד מיט דער וועלט, בין איך א גביר, מען קאכט ביי מיר קאמפאט...

— וואר הייסט דיר דאס רופען קאמפאט?...

— ווי דען זאל מען עס רופען? — בייזערט זיך יאשע־בער.

— רוף דאס א געקאכטע עפעל! — לאכט אסתר־בײלע, אבער יאשע־בער איז בייז און מורמלט:

— צו וואס דארף מען קאמפאט?...

אויב א גאנץ יאהר וואלט מען זיך ווי עס איז דורך, און יאשע־בער פלאצט אלץ נישט ארויס פאר דער וועלט מיט זיין געדריקטע לאנע — לומט אבער א פאר וואכען פאר פסח, שפרינגט ער פון הויט! דאס יאהר וועט ער זיכער זיך ארויס־געבען, מודה זיין זיך... און ער מעלדעט זיין בעשלום פאר אסתר־בײלע'ן:

— אסתר בײלע! איך וועל היי־יאהר קיין מעות חטים ניט געבען. ניטא קיין מעות חטים! אוים מעות חטים!

— איך היים דיר דען געבען? — בערוהיגט איהם אסתר־בײלע.

בעל־הבית... — איהר מאכט שוין א שפאס פון אונז... טיר ווי־לען טאקע איהר זאלט אונז געבען דאס גאנצע פינפערל: א סך ארמע לייט היי־יאהר ברויכען מצה, וויין, קארטאפעל...

יאשע בער ווערט נאך מעהר צוטומעלט, ער זוכט מיט די אויגען הילף, ווי א בעפאלענער פון צוויי גזלנים... עס איז אבער אין הויז קיינער גראד ניטא... און ער רוקט אריין אייגעם פון די צוויי דאס פינפערל מורמלענריג:

— האט איהר עס טאקע אין גאנצען...

— שעהן, שעהן! — ריהמט איין בעל־הבית!

— א פיינע נדבה! ר' יאשע בער! גאט וועט אייך חלל־פען! — בענטשט איהם דער צווייטער.

און אז די צווי בעלי הבתים געהן ארויס, קושענדיג די מזוזה, כאפט זיך ערשט יאשע בער וואס ער האט דא געטהאן... ער לויפט אום פערצווייפעלט איבער דער גרויסער שטוב, צופט פערצווייפעלט זילבערנע פערים פון בארד און קרעבצט:

— אוי, וועה, וואס הבאב איך דא אבגעטהאן!... ווי אזוי מאכט מען איצט פסח?...

עס קומט אריין אסתר בייליע...

— אסתר בייליע — מורמלט ער — זיי האבען מיר ברעות געשטעלט.

— ווער? שטעלט אסתר בייליע אויס די אויגען אוים'ן מאן.

— אט די צווי גבאים פון מעות חטים, זיי האבען ביי מיר אויסגענארט די גאנצע פינפרובעלדיגע...

אסתר בייליע וויים שוין אבער פון אזוינע מעשיות, וואס טרעפט מיט יאשע בער'ן און זי שמייכעלט ביטער:

— נו, מילא וואס קענסטו איצטער טהאן? מען וועט מוזען פערזעצען דעם גאלדענעם בעכער... עס איז א חרפה פאר דעם פראצענטניק...

און אז עס ווערט פינסטערליך, נאך מעריב טהוט זיך יאשע

וועט זיך ווי עס איז דורכשלאגען אהן לייטשיע חילוק... ער האט גאר מלבושים, אביסעל זילבער אין חויז... אבער געבען וועט ער זיכער ניט... ער וועט פשוט זאגען: אידען איך קען ניט!...

אז עס קומען אבער אויף מארגען אריין צוויי חשוב'ע בעלי בתים, וועו ביי יאשע בער'ן בלייבט שוין פון די צוועלף קערב־לעך ניט מעהר ווי א פינפער'ל, איז ער זיי מקבל פנים מיט א גוטמוטיגען שמייכעל און רופט אויס נאסטפרייגדליך:

— זיצט אידען, זיצט!

די בעלי בתים אבער אויילען זיך. עס איז מאר פסח און אריבער לייט זיינען דא א סך, און זיי מעלדען גלייך זייער כונה.

— מיר זיינען געקומען, ר' יאשע בער, נאר מעות חטים!

— נעווים! נעווים! — זאגט יאשע בער ארויס מיט צו־פריערענהייט — איך פערשטעה, אז נאך מעות חטים.

— וואוהין דען זאל מען נעהן? — שמייכעלט איין בעל־בית פון די צוויי — איהר זייט פון די ערשטע...

דאכט זיך יאשע בער'ן, אז ער לאכט דאס פון איהם, צינדט זיך אן זיין פנים און אין קאפ ווערט איהם חיים און ער טור־מעלט:

— אודאי, אודאי אזוי... צו מיר דעם ערשטען... נעווים! חייסט עס דארף מען אייך נעבען מעות חטים... וועט איהר מיר אזוי נוט זיין צובייטען אן אסיגנאציע...

— א הונדערטער? — פרעגט בתמימות איין בעל־הבית.

— אויב א הונדערטער האבען מיר נאך ניט...

— ניין, — שטאמעלט ארויס יאשע בער... א הונדערטער דוקא ניט... א קלענערע...

— א פופציגער? — פרעגט בתמימות דער צווייטער בעל־הבית.

— חלילה... — שטאמעלט צוטומעלטערהייט יאשע בער, און שלעפט פון טאש דאס פינפעריל.

— אך, א פינפעריל... אין נאנצען!... וואונדערט זיך איין

יאשע בער א וואונק צום שמש, ס'הייסט: ער גיט דרייצעהן... און דער שמש רופט אויס מיט זיין קלינגענדיגען נגון:

— דרייצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און יאשע בער האט שוין גלייך הרטה: וואו ווען ער נעהמען צו בעצאהלען, אז צו פערזעצען איז שוין באלד ניטא וואס? און ער הויבט אן בעטען גאט, הלואי זאל איהם עמעצער איבערשטייגען...

געפינט זיך צום גליק א בעלן און שטייגט איבער. פערדריסט שוין ווידער יאשע בער'ן און ווי ניט ווילענדיג, אבער מיט א שטאלץ פון א מענשען, וואס פערשטעהט זיין ווירדע, ווינקט ער ווידער צו צום שמש.

און דער שמש קלינגט אויס קוקענדיג מיט א שמייכעל צו יאשע בער'ן:

— פופצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און די שכנים פון מזרח וואנט קוקען זיך איבער און מורמלען:

—יאשע בער איז נאך ניט צו פערזינדיגען...

און יאשע בער — קוים וואס ער האלט זיך ער זאל ניט אויסשרייען:

— גוואלד, אידען, האט רחמנות! כ'בין אן ארימאן!...

און אז ער געהט פון בית המדרש טראכט ער מיט וועהטאג:

נייין, איך בין שוין א פערפאלענער... קיין ארימאן וועל איך שוין קיינמאל ניט ווערען... איך וועל מוזען נאך יום־טוב פערזעצען די לייכטער און בעצאהלען פאר'ן „שלישי".

בער אַן און געהט דורך פערוואַרפענע געסלעך ווידער צום פּראָ־צענטניק...

דער פּראָצענטניק קען שוין דעם בעכער גוט... דאָך בע־טראכט ער איהם אויך דאָס נייַ און בארגט אויך איהם א פּינ־פערל און רעכענט אראָב גלייך דעם פּראָצענט: א רובל...

אז יאשע בער קומט מיט די פּיער רובל אהיים הויבט ער אַן צו טענה'ן מיט אסתר בייַלע'ן:

— איך בעט דיך, קויף ניט קיין גביר'עשע מאכלים... מאך דעם פּסח אבי ווי... איך שעהם זיך ניט, פערשטעהסט, איך ווייל טאקע, אז די נאנצע וועלט זאל ווייסען אז איך בין אַן אַרימאַן...

אסתר בייַלע שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט מיט א טרויריגען, אבער נגיד'ישען שמייכעל.

און יאשע בער צופּט די זילבערנע פערדים פון זיין בארד און קרעכצט:

— געוואַלד, ווי אזוי גיט מען זיי צו וויסען, אז איך האָב ניט, אז איך קען ניט... ווי אזוי דערלעבט מען שוין די צייט וועז איך וועל אליין נעהמען מעות חטים... קומען וועט זי דאָך מוזען.. .היינט וואָס טויג דאָס נאריש מאכען זיך מיט חיים דעם פּראָצענטניק, אוועקטראָגען צו איהם דעם פּוטער אַון אויסלייזען פון איהם דעם פּוטער, פער'משכן'ען דעם בע־כער און צוריק אויסלייזען?... א נארישע שפּיעל!...

אבער אז עס קומט פּסח און יאשע בער זיצט אין שוהל אויך זיין „שטאָדט" אין סאמע מזרח, אין די זויבערע קליידער, פערגעסט ער זיך ווידער... עס איז פאר קריאת התורה. אט הויבט דער שמש אַן אויסצורופען די מקחים פאר עליות, דער קורס איז הויך, דער „שלישי" ווערט שוין אריינגעשטייגט אוש ביז צוועלף גילדען און יאשע בער'ס שכנים, אין מזרח וואנט, קוקען איהם אַן, ווי געזאגט: און איהר ר' יאשע בער? גיט

און נלייך וועלט א קוש ארויפגעפרעסט אויף איהרע יונגע בליהענדע, אבער דורשטיגע ליפען.

און דער קוש, א לאנגער א ברוישענדער, וועקט אויף אין איהר הארץ דעם שטאלץ פון דער פרוי. זי וועגדעט זיך כייז:

— עס איז ניט ריכטיג פון אייך.

ער פערטיידיגט זיך:

— איך האב קיין שלעכטע געדאנקען ניט געהאט דערביי. זי וועלט געריהרט און פרעגט איבער, ווי דורך מרהרען:

— ווירקליך?

און אום צו בעשטעטיגען עס, דריקט ער איהר פעסט די האנד, וועלכע ברענט ווי פייער.

ביים דריטען מאל קומט נאט אליין צו הילף. ארויפגעהענדיג אויף די טרעפ, דערהערט מען איבער'ן דאך עפעס א פויקעריי.

— עס רעגענט! — זאגט ער ווי מיט שרעק.

— אך, ווירקליך! — ענטפערט זי מיט מיטלייד — וואס זשע וועט איהר טהאן? קיין רעגען־שירם האט איהר ניט.

— וועל איך נעהן אהן א רעגען־שירם — לאכט ער.

נאר ער האט שוין בעוויזען מיט זיין פרייגדשאפט אבצוקויפען איהר הארץ. זי וועלט געריהרט און זאגט שנעל ארויס:

— ניין, איך וועל אייך ניט לאזען נעהן אין רעגען... איהר וועט אריין צו מיר, איהר וועט איבערווארטען.

אך, דאס איז ניט קיין רעגען געווען, טראפען נאלד האבען פון הימעל נעטרישט, טראפען פון גליק און זעליגקייט האט אריינגעטריפט דער הימעל אין צוויי יונגע הערצער.

און די ליעבע האט זיך צובליהט.

און אזוי האט מען זיי נאכדעם שטענדיג צוזאמען נעזעהן: אין טהעאטער, אויף א באל, אויף א קאנצערט, אויף א פערזאמלונג.

וואָס האָט זיי פערבונדען.

יוסף פונק, א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאָהר, געהט שוין באלד צוויי יאָהר ארום מיט ראָזע שטיין, א מיידעל פון א יאָהר צוואנציג. די בעקאנטשאפט איז געווען א צופעליגע, ווי דאָס רוב בעקאנטשאפטען אין א גרויסער שטאָדט: געזעסען צוזאמען אויף איין באנק אין טהעאטער, דורכגעווארפען זיך מיט א ווארט, א בעמערקונג, צוזאמען „געפאטשט" דער פרימאדאָנע, נאכדעם בעגלייט זי אהיים און פאר אוועקגעהן געפרעגט:

— זעהט מען זיך נאָך א מאל?

און ביים צווייטען מאל זעהן זיך האָט מען זיך שוין אנגעקוקט, ווי גוטע בעקאנטע, געגאנגען געארמט און זיך איינע די אנדערע געדריקט און מיט ליעבשאפט אייגע די אנדערע אין די אויגען אריינגעקוקט און ביים שיידען זיך שטעהן גליבען און געפרעגט, ער זי, נאטירליך:

— וואוינט איהר, חיסט עס, אוים'ן דריטען שטאָק...

— איז דאָך איצט פינסטער אויף די טרעפ. זאל איך אייך אפשר בעגלייטען ביז'ן טיהר?

— אויב אייך איז ניט שווער, ביטע — שמייכעלט זי.

און אויף די טרעפ איז ווירקליך פינסטער. עס איז שוין אייגם א זייגער בייגאכט און דער הויז־ווירט איז קארג.

אבער אין דער פינסטערניש בליצט דורך אין זיין קאָפ א ליכטיגער געדאנק:

ער וועט זי קושען.

אויפ'ן באנקעט איז נעווען א פרעהליכע שטימונג.
פונק'ען מיט שטייג'ען האט מען געזעצט איינע נעבען די אנדערע. זיי זיינען געזעסען שטום.
ענדליך האט דער פּאַרזיצענדער גענומען טיילען טאַסטען:
פונק האט נעזאגט א פּאָר ווארימע ווערטער.
דער עולם האט געפּאטשט.
דער פּאַרזיצענדער האט א קלונג געטהאן און מיט א שמייכעל זיך אַבגערופען:
— איצט האט דאָס וואָרט מאַ־אם פונק.
זי איז רויט געוואָרען און האט קוים ארויסגערעדט:
— איך בין נישט מאַראַם פונק... ענטשולדיגט.
— פרייליין שטיין, מיינט איהר — האט אויך פונק פערריכטּ. און איז דוקא בלאם געוואָרען.
דער עולם האט גוטמוטיג געלאכט...

נאָכ'ן באנקעט האט פונק אין מיטען וועג זיך צולאכט:
— מאראם פונק.. כע־כע־כע... געפעלט עס דיר..
זי האט איהם אַנגעקוקט פרייגדליך און קיגדיש ארויסגעשמאלט:
— אן אידיאט א פּאַרזיצענדער!
— א שוטה! — האט פונק מסכים געווען — אמת, ראוי.
— געווים... האט ראָזע מיט א האלבען מויל צוגעגעבען.
זיי האבען שמייכלענדיג געשווייגען.
אין א ווייל ארום:
— עס האט דאך געקלונגען זעהר אנגענעהם: מאַ־דאם פונק! כאַ־כאַ־כא!...
ראזא האט זיך אויך פרעהליך צולאכט.
— זעהר קאמיש!
— פאר וואם איז דאם קאמיש? — איז פונק ערנסט געוואָרען.

און קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס זיי זיינען איינע די אַנדערע: ברודער און שוועסטער, חתן כלה, געליעבטער און געליעבטע?

און ענדליך האָבען זיי אליין אויך אויפגעהערט צו וויסען.

זיי זיינען געווארען אזוי נאָהענט איינע די אַנדערע, אז זיי האָבען פערלאָרען דעם זין פון זייער צוזאַמענזיין, און האָבען זיך דערפיהלט פרעמד.

גליקליך איז ער געווען, אז ער האָט געקענט אמאל זיך אויסרעדען אן אוועג זיין אַהן איהר.

זי האָט אויך יענעם אוועג ניט שטארק געבענקט.

זאָלען זיי זיך נאָר שיידען?

נאָר דאָס איז שווער געווען.

זאָלען זיי זיך פערבונדען אויף אייביג, ווי עס פאסירט דאָס רוב אין אזוינע פאלען.

האָט אבער געפעהלט דער צופאל.

שטומע זיינען זיי געגאַנגען אוים'ן באנקעט, וואָס איז געגעבען געווארען פאר זייער אן אלגעמיינעם פרייגר.

מיט א שטונדע צוריק האָבען זיי זיך אביסעל געהאפערט, ער, פונק, האָט געזאָגט, אז זי, שטיין, זאָל אַנטהאָלן די וויסע בלוזע.

זי אבער האָט געפונען, אן די רויטע פאסט איהר בעסער.

— די רויטע איז צו אויפפאלענד! — האָט ער ג'כעס'ט.

— דו פערשטעהסט ניט... האָט זי זיך מיט איהם געריצט.

און האָט אַנגעטהאָן די וויסע. און דעם נאָנצען וועג האָט יעדער זיינע נעראָנקען געטראכט.

זי: וואָס איז דער צוועק פון דער דאָזיגער ליעבענישׂ.

ער: עס איז שווין ווירקליך צייט א פעסטען שריט צו מאכען. זאָגען איהר, עם האָט ניט קיין זין.

בלומען.

(בערלינער סקיצע)

דאבין, א נעבוירענער אין טראקי, ווילנער גובערניע, געפֿעסטערנעט אין סובאלק, אטעסטאט בעקומען אין קאוונא — האט געהאלטען אין ענדיגען דעם מעדיצינישען פאקולטעט אין בערלין, ער חאלט שוין ביים שרייבען די דיסערטאציע. אזוי ווי ער איז א געוועזענער תלמודיסט, און הייבט א נאציאנאליסט, חאט ער בדעה צו נעהמען אלס טהעמא: די חיגיענע און דער תלמוד...

אבער כאטש די דיסערטאציע איז נאך ניט אנגעהויבען געווען, חאט ער שוין געדרוקט אויף זיינע וויזיטקארטען: „דר. מעדיצין, בארים דאבין, בערלין". צוויישען די סטודענטען, זיינע קאלעגען, ריזיקירט ער ניט צו ווייזען די דאזיגע ווייזיט־קארטע. פאר זיי האט ער אן אנדערע, וואו עס איז בלויז געדרוקט: „סטודענט מעדיצין".

די קארטע מיט'ן טיטעל „דאקטאר" פערטהיילט ער צווישען די רוסישע אידען, זיינע פרייער און בעקאנטע, וואס פאחרען דורך אמאל אין בערלין.

— שוין, הייסט עס, א דאקטאר? — קוקט איהם אן דער פרייער זיינער פון רוסלאנד.

און דאבין שמייכעלט צופֿריעדען און ענטפֿערט:

— נעענג געשוויצט — שוין צייט:

דער עיקר אבער איז ער אויסען מיט דער נייער ווייזיט־קארטע א רייכען שדוך.

דאבין איז שוין לאנג „צום שכל געקומען" — ווי ער אליין דריקט זיך אוים — און קוקט אויף די חייראט מיט רי־

— ווייל איך חיים דאך שמיין... — האט זי מיט א גע־מאכטער נאאיוויטעט געענטפערט.

— אבער ווי היים איך?... — האט ער שעלמיש גע־פרעגט.

— דו? — האט זי איהם ליעב אנגעקוקט — דו חייסט הערר פונק.

— און דו — האט ער פלוצים שטארק אויסגערופען — און דו ווערסט חייסען מאדאם פונק...

און אזוי ווי אויפ'ן גאס איז קיינער ניט געווען, האט ער זיך אבגעשטעלט, זי פעסט צוגעדריקט צו זיך און האט זי חיים געקושט.

אזוי האט ער זי געקושט דאס ערשטע מאל אויף די טרעפ.

דאזע האט זיך צואווייגט... ער האט זי פעסט געדריקט צו זיך און געגלעט און געווישט איחר די טרעהרען און גע־פליסטערט:

— ווייז נישט, מאדאם פונק...

זי האט זיך פרעהליך צולאכט...

ער האָט נאר נישט נענען פערליעבען זיך. אבער אין א דאקטאר קען מען זיך דאָך אויך פערליעבען.

אמת, ער צאהלט אב דערפאר צוואנציג טויזענד. אבער דערפון דארף מען דאָך חויך נישט רעדען. מען קען דאָס מאכען בשתיקה: דו, דאקטאר, פערליעב זיך און דערפאר זועסטו בעקומען צוואנציג טויזענד.

פון דעם דאזיגען סוד האָט דאבין ערפאהרען.

דאבין האָט זיך מיט זיינע לאנדסלייט איינטערעסירט, בפרט מיט אזא לאנדסמאן, ווי מאנעוויטש, וואָס האָט א טאכטער, און צום גליק מאכט ער אויף איהר אן אויגדרוק.

זי ברויכט נאר נישט צו מערקען זיין מיין...

דאבין קען שוין גוט דעם דאזיגען טיפ.

מיט דעם ערשטען שפאציער אין „טיער־נארטען" האָט ער שוין א קליין ווינקעלע אין איהר הארצען געוואונען.

— איהר ווייסט אין וועמען איהר זייט עהנליך?

זי האָט אויסגעשטעלט איהרע אויגען אויף איהם און נייגעריג געוואָרט.

— צו אסיא'ן...

— אה, צו טורגעניעוו'ס אסיא'ן! — האָט זי מיט פייכטע אויגען פאר פרייד אויסגערופען און האָט איהם אנגעקוקט מיט דאנקבארקייט און פרייגדשאפט.

— ווירקליך! — האָט זי געפליסטערט — מיר דאכט זיך מאנכע מאל, אז איך בין איהר שאטען...

— נישט איהר שאטען! איהר זייגט אסיא אליין! — האָט דאבין מיט אקטיאָרישער פעהיגקייט גשפיעלט זיין ראל...

זי האָט זיך דערפיהלט אזוי גליקליך, אז זי האָט בעקומען דרייסטקייט און זי האָט דעם „דאקטאר" דאבין נענומען אונטער'ן ארים און שטיל געמורמעלט:

— קומט אהין... דארט זיינען אזוינע שעהנע בלומען...

זעלבע אויגען ווי אויף א דיפלאם. די היראט וועט איהם פערזארגען מיט א קאפיטאל צו קענען אינאנדערדענען זיך און דער דיפלאם וועט איהם נעבען דאם רעכט אויפצונעהמען פראציענטען...

ליעבע איז נאר פאר דער סטודענטען־צייט, ער האט שוין גענוג גע'ליעבט, אפילו איצט, וועו ער איז שוין אזוי ערוואקסענע־גע־שעפטליך געשטימט, האט ער נאך צו טאן מיט א „שאץ", טאקע די טאכטער פון דער ווירטהין, וואו ער האלט א צימער, די אכצעהגיעהריגע לענא.

אבער קיין לאסט פאר איהם איז זי ניט, זי ווייסט אלע זיינע פלענער און זי אליין ראטח איהם צו נעהמען א כלה מיט מעהר נעלד.

א גוט מיידעל די דאזיגע לענא!

זי בארגט איהם אמאל אוים א פאר מארק, פאר'ן ערשטען, איידער ער בעקומט דאם ביסעלע נעלד, וואס ער קרינט פון דער היים, איבריגענס, נישט פינקטליך.

אבראם וולאדימיראוויטש מאנעוויטש, איז אייגענטליך א געבוירענער אין טראקי, נאר אזוי ווי ער האט בעקומען א פערווויגילדע, וואוינט ער שוין א יאהר פופצעהן אין ראסטאוו נא דאנו, און פאהרט יעדען זומער קיין קיסינגען.

די לעצטע פאר יאהר נעהמט ער מיט זיין טאכטער טאניא, א מיידעל, וואס איז נאך יונג, אבער ראוי צו א שידוך.

חתונה האבען דורך א שדכן וועט זי זיכער ניט, דערצו האט זי צופיעל טורגעניעוו'ען גע'לעזען. דער אלטער אבראם וולאדימיראוויטש מאנעוויטש פערשטעהט עס, און אזוי ווי ער איז א ליבעראלער מענש, וועט ער זיין טאכטער חלילה ניט צווינגען.

נאר עס זאל זיך אונטערוקען עפעס א קלוגער יונג א דאקטאר, וואלט געווען ווי געוואונשען.

און זי בעווייזט איהם א שעהנעם בלומען־בוקעט.

דאבין גלאצט אויס פאר איבערראשונג זיינע אויגען.... לענא מיינט, או ער איז אייפערזיכטיג. זי בערוהיגט איהם:

— נישט פון א „שאץ" — פון א חבר'טע — ביי גאט!

ענדיגט זי מיט א הייסער שבועה.

דאבין איז פון קראנץ נאך אלץ איבערראשט, אבער באלד קומט ער צו זיך. בעטראכט איהם שוין רוהיג און ווערט ענטציקט; מיט דעם בוקעט וועט ער זיכער געווינען דעם גרויסען געווינס — צוואנציג טויזענד!...

ער פערוואנדעלט זיך אין אן אקטיאר און הויבט אן שפיעלן:

— לענא! — רופט ער זיך אן בייז — דער בוקעט איז פון א „שאץ"! איך וועל עס דיר ניט פערגעבען.

— ביי גאט פון א חבר'טע! — שווערט לענא מיט האנט.

— איך גלויב דיר ניט! — זאגט דאבין און ציהט אויף זיך אן א שטרענגקייט.

— מיט וואס קען איך דיר איבערצייגען? — פרעגט לענא כמעט ווי מיט טרעהרען.

— גיב מיר אוועק דעם בוקעט, דאן גלויב איך דיר.

לענא קוקט אן מיט ליעבע דעם בוקעט, נאכדעם דאבין'ס בייז געזיכט און ציהט איהם אוים מיט ארבגעלאזטע אויגען דעם בוקעט.

— איצט גלויב איך דיר... — שטאמעלט ער פאר פרייד.— א דאנק!... איך בין זעהר פערנומען... אדיע, לענא! איך מוז שנעל לויפען...

און ער לאזט זיך מיט די בלומען צו מאנעוויטש'ן, צו „אסיא'ן", צו די צוואנציג טויזענד...

מיט לענא'ס בוקעט...

* * *

ענדליך איז ער איינגעלאדעז פון מאטער אוז פון איחד צו קומען צו נאכט־מאל אכט א זייגער פאר נאכט.

דאס געשעפט איז ווי זיכער געמאכט, ער מוז בלויז חאבען א „מארק" קאפיטאל אריינצולעגען אין דעם דאזיגען געשעפט. ער מוז איהר ברענגען בלומען...

אבער ווי אויף צו לכבעים האט ער הייגט קיין גראשען נעלד ניט. קוים א פאר גראשען פאר'ן טראמווי.

אוז די קאלעגען זיינען אלע אויסגעבייטעלט. עס איז פאר'ן ערשטען!

אך, ווען ער בעקומט נישט קיין מארק, פערשפילט ער צוואנציג טויזענד רובל 45 טויזענד מארק!

אוז אט איז שוין באלד האלב אכט...

אוז דער מארק, בלומען צו קויפען איז ניטא אוז ניטא.

ער חאט שוין געבעטען ביי דער הויז־פרוי. חאט זי איחם ענטזאגט. אוז דא איז די צייט אזוי קורץ.

דארף מען נעהן זוכען לענא'ן אפשר חאט זי.

ער לאזט זיך נעהן צו דער ריכטונג, פוז ווועלכער זי דארף אנקומען פוז ווארען־הויז, ווא זי איז א פערקויפערין.

ער איז אין גאנצען אויפגערעגט אוז ערשיטערט.

דער ווייזער פוז רעקלאמען־זייגער ווייזט שוין צעהן מינוט צו אכט.

צום גליק בעמערקט ער פוז ווייטען לענא'ן.

ער לאזט זיך נעהן זעהר שנעל.

ער בעמערקט זי שוין, זי שמייכעלט אזוי פרייגדליך. אין חאנד האלט זי א שמאלע, לאנגע זאך פערווייקעלט אין א ווייס פאפיער.

— לענא!

— הערר דאבין! זעהען זי, ווא איך חאב בעקומען!

ר' זעליג האט אבגעריסען דיאויגען פון דער גמרא, האט א קוק געטאהן אויפ'ן פארהאנג, נאכהער אויף די זיבען מיר־לעך, האט א ארויסגעלאזען א טיפען „אוי", א מאך געגע־בען מיט'ן האנד און מיט א יאוש ארויסגעזאגט:

— זי וועט אייך האבען נאך א שוועסטער!...

די זיבען מיידלעך האבען פערצווייפעלט זיך איבער־געקוקט. דעם טאטענס יאוש האט זיי אין גאנצען דערשלא־גען און זיי האבען שוין אפילו קיין מוט ניט געהאט צו בעטען גאט. נאר דאס קלענערע פיער יעהריגע מיידעלע אין א צורי־סען קליידעלע האט שטיל געבעטען:

— „אוי, הלואי מאמע האבען א ברודערל!"...

— איך וועל שוין שטארבען אהן „א קדיש!"... האט ר' זעליג געקרעכצט.

די ציים האט זיך געצויגען. די קרעכצען חינטערן פאר־האנג האבען זיך געשטארקט. ר' זעליג און די עלטערע מיידע־לעך האבען שוין פון פרעקטיק געוואוסט, אז באלד - באלד שרייט אוים די באבע מיט א פערצווייפעלטען קול: א מי־דעל! און ר' זעליגען דוכט זיך, אז אוא מין אויסגעשרי־ווען איהם טרעפען ווי א קויל גלייך אין הארצען און ער רא־טעווען זיך צו ענטלויפען.

ער נעהט ארוים אויפ'ן הויף און הויבט אויף די אויגען צום הימעל. עס איז האלבע נאכט. די לבנה שווימט אזוי רוהיג און גלייכגילטיג, די שטערענדליך שפרינגען און וויע־גען זיך. דאכט זיך, ווי קליינע יונגע קינדער און ר' זעליגען קלינגט אין די אויערען דער באבעס הייזעריג קול: „א מיידעל!"

— מילא, איז אהן א קדיש! פערפאלען! רעדט ער, אומגעהענדיג איבער'ן הויף, מיט גוואלד נעמט מען ניט!

עס העלפט אבער ניט זיין בערוהיגען זיך: דער שרעק, טאמער א מיידעלע, נעמט איהם דורך וואס וויטער אלץ

דער קדיש.

הינטער'ן פאַרהאנג האָט זיך געהערט לייכטע שטילע קרעכצען און שטילע טרייסט־ווערטער פון דער אלטער גענעטער „באבע". אין שטוב איז געווען אומעטיג ביז צו דערשטיקט ווער־ען. די זיבען קינדער — אלע מיידלעך. די עלטסטע — דריי און צוואנציג, די אינגסטע — פיער יאָהר — זיינען שטיל מיט ארַאבגעלאָזענע קעפ געזעסען אין בעזונדערע ווינקעלעך און האָבען אויף עפעס שרעקליכעס געווארט.

ביי א קליין טישעל נעבען א גרויסען אלמער ספרים איז געזעסען דער „פאטריארך" ר' זעליג חאנעס, א הויכער דאַרער איד מיט א גרויען שווינדזיכטיגען פנים. ער האָט מיט א שטילען צובראָכענעם ניגון געזונגען איבער א גרויסער גמרא און האָט אלע וויילע אויפגעהויבען דעם קאָפ, א ווארף גענטהאָן נערוועזע בליקען צום פאַרהאנג, און אויסער שטילע קרעכצען, מעהר גענויערעם ניט ערקונדיגענדיג זיך, האָט ער זיך ווידער גענומען זינגען מיט'ן טרויעריגען באנגען ניגון, און עס האָט זיך געדאכט, אז איהם אליין טהו מעהר וועה ווי דער קינפעטאַרין.

— רבונו של עולם! — האָט די עלטערע טאַכטער איבערגעריסען די שטילקייט — זאָל שוין דאָס מאָל זיין א אינגעלע! גוואלד, רבונו של עולם, האָב רחמנות!

— אוי, הלואי רבונו של עולם! האָט א צווייטע טאַכטער אונטערגעהאלטען.

און די אלע מיידלעך פון קליין ביז גרויס האָבען מיט צובראָכענע הערצער, מיט ארַאבגעפאלענע געמיטער שטיל געבעטען, אז עס זאָל א אינגעל געבוירען ווערען.

הויבען אפטער צו דריקען, נאר נייסטיג איז ער ביי זיך שטאר־קער געווארען און האט געקוקט דעם טויט אין פנים אריין מיט רוהיגקייט, ווי ער וואלט געוואגט: איצט לאך איך פון דיר, איך לאז א קריש...

— ווי רעכענסטו, חייקע, פלענט ער נאכ'ן אויסהוסטען זיך, וועגרען צום ווייב — אלטערקע וועט שוין קענען נאכזאגען קריש, אז איך זאל למשל היינט, מארגען שטארבען.

— גיה שוין, גיה, פלענט חייקע זיך דערשרעקען — וועסט נאך לעבען און לעבען! א נאווינע, אז דו הוסט...

זעליג האט נעשמייכעלט: א נארישע אידענע, זי מיינט, אז איך האב טאקע מורא פאר'ן טויט — אז מען לאזט א קריש, איז דער טויט פון די קלייכע זאכען...

און אלטערקע איז נעזעסען און נעשפּיעלט זיך מיט א סדור, און געמאכט מינעם, ווי דער טאטע דאוונענט: א נום— נום — א נום — נום...

— זעהסט, זעליג, ווי ער דאוונענט — האט חייקע מיט שמחה זיך געווענדט צום כאן, עס וואקסט א רב!...

זעליג האט נאר נישט געענטפערט, נאר מיט שטראחלענדע אויגען געקוקט אויף זיין קריש. באלד האט זיך איהם אין קאפ אריינגע'ננב'ען א רעיון:

— אלטערקע וועט זיין א צדיק... ער וועט איהם ארויס־שלעפען פון אלע צרות אויף יענער וועלט...

— מאמע, וויל עסן... — האט זיך פלוצים אלטערקע צע־ווייגט...

מען האט איהם הערלאנגט א שטיקעל חלה, וואס מען לאזט איבער אלע מאל פון שבת נאר פאר איהם. אלטערקע האט זיך געגומען עסען.

— המוציא, המוציא! — האט דער טאטע אנגעהויבען שרייען.

— מען ניט — חאט דאס קינד געענטפערט!

שטארקער. ער פערליערט די געדולד און נעמט אריין צוריק אין שטוב.

נאר די שטוב האט זיך איבערגעביטען. וואס איז עס? תא?

— א אינגעל!... טאטע, א אינגעל, טאטינקע, זאל איך אזוי געזונד זיין! — זיינען איהם די זיעבען מיידלעך בעפאלען מיט דער בשורה, מיט שטראהלענדע פנימער.

— הא, א אינגעל? — האט ר' זעליג צוטומעלטערהייט איבערגעפרעגט — הא? וואס?...

— א אינגעל, ר' זעליג, א קדיש! — האט די אלטע באבע אננעזאגט. באלד וועל איך איהם אויסבאדען, וועל איך אייך איהם ווייזען...

— א אינגעל!... — האט ר' זעליג געשטאמעלט, ווי צוטומעלם, האט זיך אננעשפארט אן וואנד און האט זיך פענאנדער נעווייגט, ווי א אידענע.

די זיעבען מיידלעך האבען זיך דערשראקען.

— דאס איז סון שמחה, — האט די באבע זיי בערוהיגט— דאס טרעפט מיר ניט דאס ערשטע מאל!

— א אינגעל, א אינגעל, — האט ר' זעליג געחליפעט פאר גרויס שמחה... א אינגעל... א אינגעל, א קדיש!

2.

א נאמען געגעבען האט מען דאס אינגעל יעקב, נאר צר ליעב א סגולה האט מען איהם גערופען אלטער. ר' זעליג איז אפילו געווען א איד א למדן און האט ניט געהאלטען סון אזוינע סגולות און האט געלאכט פון זיין חייקען, וואס זי גלויבט אין אזעלכע נארישקייט; אין הארצען אבער איז ער געווען צופריעדען: ווער קען וויסען, וואס דערין שטעקט; א מאל וויסען ווייבער בער בעסער פון מאנסבילען.

און אז אלטערקע איז אלט געווארען דריי יאהר, האט זיך ר' זעליג'ס חוסט פערשטארקט, אין ברוסט האט איהם אננע-

דאָס קינד האָט זיך אויסגעכאפט...

— אלטערקע... האָט זעלינ איהם געגומען גלעטען דאָס קעפעלע — קום צו מיר א ווייַלע.

דאָס קינד, וועלכעם האָט זיך שוין אויסגעשלאָפען, האָט זיך פלינק אויפגעשטעלט און איז אוועק צום טאטען.

ר' זעליג אליין האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן שטוהל, וועל־כער איז געשטאַנען ביי'ן טישעל מיט דער אָפענער גמרא, האָט אלטערקען אוועקגעזעצט אויפ'ן טיש און איהם געקוקט אין די אויגעלעך.

— אלטערקע!

— וואָס, טאטע?...

— ווילסט, איך זאָל שטארבען?...

— ווייל, האָט דאָס קינד געענטפערט, ניט וויסענדיג וואָס שטארבען איז און מיינענדיג אודאי, אז דאָס איז עפעס זעהר א גוטע זאַך...

— וועסט זאָגען נאָך מיר קדיש? — האָט זעליג געפרעגט מיט א פערשטיקטען קול און האָט זיך פענאנדערע גענוסט.

— זאָגען! — האָט דאָס קינד פערשפראָכען...

— וועסט קענען?

— טענען...

— נו זאָג: יתגדל.

— יתדל... האָט דאָס קינד אנגעהויבען אויף זיין לשון.

— ויתקדש...

— ויתתדש...

און ר' זעליג האָט מיט איהם עטליכע מאל איבערגעזאָגט דעם קדיש...

דאָס קליין לעמעלע האָט שוואַך געצאָנקט און האָט קוים בעלייכט דאָס גלעל, טויטע געזיכט פון ר' זעליגען און דאָס

— שוין צייט טאקי זאלסט איהם אויסלערנען המוציא— האט חייקע נע'מוסרט — דרויי יאהר א בחור!

און ר' זעליג האט געזומען אלטערקען צו זיך און האט אנגעהויבען מיט איהם חזר'ן:

— זאג: ברוך...

— באוך... — האט דאס קינד נאכגעזאגט אויף זיין לשון.

— אתה...

— אתה...

או אלטערקע האט געענדיגט די המוציא, האט חייקע פרום געענטפערט „אמן" און ר' זעליג'ען האט זיך פארגעשטעלט, ווי אלטערקע שטעהט אין בית־מדרש, און זאגט קדיש און דער עולם ענטפערט אמן... און ער האט זיך געפיהלט, ווי ער זיצט שוין אין גן־ערן.

עם איז פערגאנגען נאך א יאהר, ר' זעליג האט זיך גענומען פיהלען זעהר שלעכט. באלד איז געקומען דער פריהלינג, דער שנע האט געלאזען, און די נאסע וועטער איז דאס יאהר איהם שווערער געווען צו פערטראגען, ווי אלע יאהר. ער האט זיך קוים פערשלעפט אין דער פריה אין בית־מדרש, פאר נאכט אבער צו מנחה איז איהם שוין שווער געווען צו גיהן, און ער פלעגט מנחה און מעריב דאוונען אין דער היים און דעם נאנצען אבענד פערברענגען מיט אלטערקען.

עם איז געווען שפעט ביי נאכט, די הויזיגע זיינען שוין אלע געשלאפען. ר' זעליג איז געזעסען ביי זיין קליין טישעל און האט געקוקט אויפ'ן ווינקעל, וואו חייקעם בעט איז געשטאנען און וואו אלטערקע איז געשלאפען נעבען איהר. זעליגען האט זיך גראדאכט, אז ער וועט הייגט ביי נאכט שטארבען. עפעם האט ער זיך געפיהלט זעהר מיער און שוואך און מיט בעטענדע בליקען איז ער קוים צוגעאנגען צו אלטערקען און האט איהם געזומען וועקען.

דער אויפגעקומענער.

מען רופט איהם חיים און זיין פאמיליע־נאמען איז ראזינאוויטש.

מיט זיין פאמיליע־נאמען איז ער שטארק צופריעדען. עס געפעלט איהם: „ראבינאוויטש"! — חזר'ט ער אפט, געהענגט דיג מיט'ן שטעקעלע איבער'ן גאס, און עס קלינגט איהם זעהר אנגענעהם.

— א שעהנע פאמיליע מיינע! — שמייכעלט ער אין נעראנק.

און ער דערמאהנט זיך, אז בער דער סרסור, זיינער א נאהנטער בעקאנטער, הייסט אוים'ן פאמיליע־נאמען „קוגעל". און ער דאנקט גאט, וואס זיין פאמיליע איז ניט אזא — וואס וואלט ער, בעהיטע גאס, געטהאן, וועז זיין טאטענס טאטע וואלט אויך אויסגעקליבען א מאל אזא מיאוסע פאמיליע ווי קוגעל צי „לאקשען"? (ער דערמאהנט זיך, אז עס איז פארהאן א פאמיליע „לאקשען" אויך...) דאס איז אזא מכה, וואס מען מוז זיך האלטען — פערפאלען, אפילו א משומד קען די פאמיליע ניט איבערמוישען...

אויך צופריעדען איז ער מיט זיין וואוקס — ער איז א חויכער. אין פאספארט שרייבט ער זיך „העבער פון מימטעלן". און אז ער געהט אין גאס, פיהלט ער זיך שטאלץ מיט זיין וואוקס קעגען אנדערע בעקאנטע וואס זיינען נידריגער געוואקסען.

וואס וואלט ער געטהאן, אז ער וואלט זיין נעוואקסען נידריג? דערצו איז דאס אויך קיין שום רמואה ניטא.

וויעדער איז ער צופריעדען מיט זיין בילדונג. ער האט

קליין פנימ'ל פון אלטערקען, וואס האט מיער נאכגעוואגט די שוועדע ניט פערשטענדליכע וועדטער פון קריש. ער האט מאר־נע געקוקט אין ווינקעל, וואו דעם טאטענס שאטען און זיינער האבען אויסגעזעהן אזוי פאנטאסטיש און טוראַ'דיג גרויס...

כדי זי זאל זיך ניט דארפען אריינמישען אין דער פאליטיק, נעהמט זי זיך אנגיסען איהם נאך א צווייטע גלאז טיי, וויל די ערשטע גלאז איז שוין אבגעקיהלט געוואָרען. לייענענדיג "אם בלאט...

צופריערען איז ער אויך מיט די קינדער. דריי קינדער האט ער — אקוראט „מעשה־נניד". א סך קינדער איז ניט שעהן צו האבען. דאס עלטערע מיידעל איז אלט 15 יאהר און גיהט שוין אין דריטען קלאס גימנאזיום. אויך דעם גימנאזיום איז ער כמעט ווי צומישט און ער פערדולט סיי די שטוביגע, סיי פרעמדע דעם קאפ דערמיט.

—עפעס שוועדע לעקציעס האסטו היינט? פרעגט ער אלע טאג ביי דער גימנאזיסטקע.

און די גימנאזיסטקע, א מיידעל מיט לאנגע בלייכע באקען, מיט א לאנגער נאז און מיט א לאנגען צאפ, ענטפערט דער־שראקען:

— אודאי ניט גרינג!

— פאטצעמו? — פרעגט ער זי שוין אויך רוסיש, און דריקט דעם „טצע" כדי צו ווייזען זיין טאכטער, אז איהר „פאפא" איז אויך ניט פון די פראסטע אידען...

— שוועדע „זראטשעס" איז היינט, — ענטפערט דאס מיידעל אויך אידיש — דעם פאטערס רוסיש מאכט איהר דוקא נערוועז...

— אנו, זאג מיר אקאדשט דיינע א זאדאטשע.

און די טאכטער גיהט צו צו איהר „ראנעץ", גראבעלט זיך דארטען א ווייל און נעהמט ארויס עפעס א ביכעלע און הויבט אן פארצולעזען א זאדאטשע: א ווינהענדל־ער האט גע־קויפט הונדערט פעסער....

און דער „פאפא" הערט, הערט און זיין פנים שטראהלט. איהם דאכט זיך, אז ער זאל זיין מיט הונדערט קעפ, וואלט ער

זיך יונגעל־וויין אויסגעלערנט לייענען אביסעל אין א רוסיש בי־כעל און שרייבען האלב מיט גרייזען אן'אדרעס און יעצט קומט עס איהם שטארק צו נוץ. ער שרייבט אוים די „בירשזעוויע" און קוועלט, לעזענדיג אלע טאג אויפ'ן באנדעראל מיט געדרוקטע רוסישע ווערטער: „צו ח. ראבינאוויטש'ן". דער „ג" — ווייסט ער — הייסט: „גאספאדינו" און דאס־טען אין דער רעדאקציע, ווייסען אלע, או אין דער און אין הער שטאדט נעפינט זיך א איד, ווען הייסט ח. ראבינאוויטש, און אלע אין דער פריה דרוקט מען לכבוד איהם, אזוי מיינט ער, א פרישעם בלאט מיט אן אדרעס...

דאס בלאט לעזט ער אין דער פריה צו טיי און מאכט בשעת מעשה א מינע פון אן עכטען מיניסטער, דהיינו — ער פערלענט א פום אויף א פום, דאס בלאט האלט ער פון דער ווייט מיט אויסגעשטרעקטע הענד און קוקט מיט ערנסטע, שטרענגע בליקען אויף די אותיות, ווען זיינען נאך שטרענגער אלס זיינע בליקען און לאזען זיך בשום אופן ניט אייבייסען... חאפענדיג א מאל א בעקאנטעם ווארט, ווי „דרייפוס", בעווייזט זיך שוין א שמייכעל אויף די ליפען און ער וועגדט זיך מיט גדלות צו דעם ווייב, ווען זיצט און קוקט מיט דרך ארץ אויפ'ן מאן מיט'ן בלאט אין דער האנד — און ער זאגט איהר:

— היינט איז וויעדער דא מיט דרייפוסען. די „דיעלא" חויבט זיך וויעדער אן.

און ער פערטיעפט זיך ווידער אין בלאט און קוקט, קוקט מיט שטרענגע בליקען אויף די נאך שטרענגערע אותיות און ווערטער, ווען לאזען זיך ניט אייבייסען.

אז ער ענדיגט „לעזען", זיפצט ער לייכט אב, זינגט אונטער צופריעדען א ניגונדעל און וועגדט זיך וויעדער צום ווייב:

— נו, ווען עס צוטהוט זיך היינט אין פראנציע!...

און דאס ווייב, פון נעבוירען א דערשלאגענע, חאט מורא איבערצופרעגען אויף קלאר: ווען טהוט זיך עס אזוינס, און

און דער הערר סטארעט זיך צו מאכען וואס שטרענגערע בליקען, אז די מויד זאל פיהלען, זאל גלויבען, אז ער איז גאס־פאדין ח. ראבינאוויטש.

און די מויד נעהמט צו די אדבייט און געהט אוועק דער־מיט אין קיך און שטיקט זיך דארט פאר געלעכטער פון דעם נארישען הערר. נאר דער „הערר" מיינט, אז זי האט דארט חרטה און בערעכענט דארט יעצט די עולה, וואס זי האט געטהון...

און ער איז וויעדער צופריעדען.

זומער פאהרט ער ארוים אויף א זומער־וואהנונג און דארט פיהלט ער זיך ערשט פאלקאמען גליקליך, אבער ניט וויל די לופט איז דארטען נוט און די נאטור איז אזוי שען... זיין גליק איז, וואס ער וואהנט דארט כמעט נעבען די גרעסטע גבירים, און אזוי ווי דארט איז זיי אומעטיג און זיי האבען ניט וואס צו מחאן, נעהמט מען איהם אריין אין זייער קאמפאניע און מען שפיעלט א מאל מיט איהם אין קארטען...

אמת, יעדעם מאל שפיעלען קאסט איהם עטליכע רובעל, שטילערהייד זיפצט ער אונטער דערויף, אבער אין שטוב קו־מענדיג פיהלט ער זיך ווי ניי נעבוירען און קען זיך ניט אייני־האלטען ניט צו דערצעהלען דעם ווייב זיין גדולה:

— איך האב נעכטען פערבראכט א גאנצען אבענד — וויסט ביי וועמען?

— ביי וועמען? — פרעגט דאס ווייב.

— ביי עלקינדען... ענטפערט ער, אויסשטעלענדיג די אויגען אוים'ן ווייב, ווי גערעדט: פערשטעהסט וואו דאס האלט?...

איינס פערדריסט אים נאר: ביי די אלע נבירים, מיט וועלכע ער פערברענגט אויף דער „דאטשע", איז אין מיטען קאפ א פליק און ביי איהם איז דאס ניטא — עס איז עפעס

עם קיינמאל ניט אויפנערעכענט, און איהם מחוט תנאה, וואס זיין מאכטער איז עס יא ביכולת צו בע'חשבונ'ען.

— נו, און דו וועסט עס טאקי מאכען? — פרעגט ער מיט שטראהלענדע אויגען.

— אודאי וועל איך דאס „רעישען", ענטפערט די מאכטער פערזארגט.

און ער קוועלט פון דעם ווארט „ריעשען" מעהר ווי פון דער גאנצער זאראטשע.

„וואו האב איך דאס אמאל געוואוסט פון אזא ווארט אין דער חיים?" קלערט זיך איהם, און ער דאנקט גאט, וואס ער האט איהם אזוי דערהויבען...

ער האלט צוויי דיענסטעג, א אידישע און א קריסטליכע. פאר דער קריסטליכער האט ער אביסעל אבשיי און דערט מיט איהר וואס וועניגער, נאר פון דער אידישער מאכט ער ניט קיין גרויסען פירוש און רופט זי סיי אין די אויגען, סיי אונטער די אויגען: די מויד!

אויך פון זיין ווייב האלט ער ניט צופיעל: ער וויסט דאך, וואר זי איז פון דער היים: דאך אז די דיענסט נעהט אונטער צו איהם, און זאגט איהם „די מאראם האט געזאגט", איז ער צופריעדען און טראכט בשעת מעשה:

— אודאי איז זי א מאראם, ווי דען אנדערש?...

טאמער נעהמט זיך די „מאראם" צו טהאן א לייכטערע ארבייט, לאזט ער ניט:

— קיין חרפה און קיין בושה טהאסטו נאר ניט — וועגרט ער זיך צו איהר — די מויד קען דאס ניט טהאן, וואס?

און ער ניט א רוף די מויד און מוסר'ט זי:

— וואס טראכסטו זיך? ווילסט, אז די „מאראם" זאל דיין דיענסט וועהטן — איך פערשטעה דאס ניט!...

די אייגע.

דער יונגערמאן, וואס איז נעווען בעקאנט סאר א וואנדע־רער, האט שטיל און נעהיימניספול דערצעהלט:

„,ווי איהר ווייסט אלע, האב איך א בעריטענדען טחיל סון מיין לעבען ארומגעוואנדערט אין פערשיעדענע שטעדט. לענדער און וועלט־טהיילען. עס קומט מיר אריף אוים'ן זינען הייגעם עצה צו א בעטראגענעם פערליעבטען: ער הייסט איהם זיך גלייף פערליעבען אין א צווייטער מיידעל אדער ער זאל וואנדערען.

איך האב נעטהאן ביידע זאכען: דאס וואנדערען אליין האט מיין בענקשאפט ניט געהיילט; איך האב אין צווייטען אדט זיך נעמוזט אויף דאס ניי פערליעבען. ערשט דאן בין איך נע־נעזעז נעווארען פון דער פריהערדיגער ליעבע...

ליעבע!... ביי די אמאליגע מענשען וואלט עס ניט נעהיי־סען קיין ליעבע... ליעבע איז ביי זיי נעווען א גרויס און איי־ביג ציהענדיגעס נעפיהל. אויב דאס מיידעל האט דיך ניט ליעב נעהאט, זיינען שוין קיין אנדערע ניט נעווען... מיט דער ליע־בע איז מען שוין נעשטארבען און מען האט די ליעבע מיטנע־נענומען אין גרוב אריין...

ביי דעם היינטיגען מענשען איז די ליעבע ניט אזוי. דער עיקר מוז דאס הארץ מיט אימיצען זיין פול און אויב אייגע האט דיין הארץ פערלאזט, טהוט דיר וועה נאר אזוי לאנג, ביז וואנען א צווייטע ציהט זיך אהין ניט אריבער... ציהט זיך אריין א צווייטע, איז דיין הארץ וויעדער פול און גליקליף...

כיט מעשה גביר, נאר ער חאפט, אז זיינע געשעפטען וועלען נאך אנהויבען בעסער נעהן און ער וועט אנהויבען מעהר וויין טרינקען וועט א פליך ביי איהם אויך ווערען, און דאמאלם וועט ער ערשט זיין אן'עכטער גביר.

— אך, איך אנטלויף ניט... איך בין בלויז בעשעפטינט. דאס צווייטע מאל איז זי שוין געבליבען לענגער. דאס דריטע מאל האב איך זי שוין געקושט...

זי איז געווען א שענע בלאנדע מיידעל! איהר וועט לאכען... אבער איך האב זי באמת ליעב בעקומען... זי האט אזוי שענע גערעדט און האט זיך אזוי שענה ניט געלאזט קושען... בלויז פאר'ן אוועקגעהן האט זי אזוי ליעבע־פול אויף מיר געקוסט...

איך בין אוועקגעפאהרען... די ערשטע דריי סטאנציעס אין צוג האב איך אזוי שטארק געבענקט נאך דעם דאזיגען ליעבען מיידעל. געבענקט און געטראכט צו זהען זי וויעדער אמאל. אבער ביי דער פיערטער סטאנציע איז אריין א נייער פאסאזשיר: א יונגע, שלאנקע בדונעמקע... גראד האט זי זיך געזעצט נעבען מיר... עס איז געווען א וואונדערבארעם קינד... יונג און פרישׁ. זי איז געפאהרען אהיים פון ערגיץ א וויטען לאנד...

זי האט געהאט מיט זיך שווערע פעק. איך האב איהר ניט געקענט לאזען אליין ארויס פון וואגאן. איך האב געזומען א פיאקער און זי בעגלייט אהיים און בין שוין צוליעב איהר געבליבען דריי טעג אין איהר שטאדט...

געזהען מיט איהר האב איך זיך צוויי מאל. אבער אין די צוויי מאל האב איך געהאט ערפאלג... יא, גרוים ערפאלג... זי איז געווען א שענע ברונעטע מיידעל, א ליעבענדע נאטור... איך האב איהר געזאגט די שהנסטע ווערטער און זי האט מיר געגלויבט, וויל איך האב איהר געזאגט דעם אמת. די פריהערדיגע האבען ווירקליך פאר מיר ניט עקזיסטירט. זי איז געווען די אייניציגע וואס איך האב אין מיין נאנצען לעבען ליעב געהאט...

איך בין אוועקגעפאהרען און געבענקט נאך איהר. געבענקט א לענגערע צייט, וויל די נעכסטע רייזע איז שוין געווען דורך וויסטע, וויייטע שטרעקען... ענדליך האב איך זיך ge־

אין איין שטאדט בין איך פערפאהרען אין א מאטע. עס איז נעווען א שהנער אנשטענדיגער האטע. מיין צימער האט נעהאט צווי פענסטער צו א רייכען הויף. אויפ'ן הויף האבען געבליהט בלומען. איך בין געלעגען אויסגעצויגען אויף רער קליינער זאפע און גע'חלום'ט וועגען עפעס שהנעס און בלאנדעס... איך האב געפיהלט אז אין דעם ראזיגען צימער איז די ליעבע בלאנד... גאלדיג־בלאנד... איך האב זיך אויפגעהויבען, צוגעגאנגען צום טיהר, וואו ביי דער זייט איז געווען אן עלעקטרישער קנעפל. איהם אנגעדריקט אוז גע־ווארט...

איך האב באלד דערהערט א קלאפ אין טיהר... איך האב דערקענט א מיידעלשע האנד...

— אריין!...

זי איז אריין... ווירקליך א בלאנדע! די פריהערדיגע גע־ליעבטע מיינע איז דוקא געווען א ברונעטע... איך האב יענע שטארק ליעב געהאט, איך בין צוליעב איהר אוועקגעפאהרען. צוליעב איהר גענפין איך מיך אין דעם ראזיגען האטעל. און אט איז אריין א בלאנדע...

— וואס פערלאנגען זי?...

— אך! איך פערלאנג... יא... טהעע... קענט איהר מיר ברייגנען טהעע... איך בין דורשטיג...

— יא... געווים... — האט דאס בלאנדע געשעפט גע־ענטפערט מיט א גוטמוטהיגען שמייכעל...

און איז ארוים, אום צוריק צו קומען...

זי איז נעקומען מיט א זילבערנעם קאן טהעע אויף א זיל־בערנעם טעצעל...

זי האט מיר אנגענאסען א גלאז טהעע, עפעס פרייגדליכעם א מורמעל נעטהאן און האט שוין געוואלט אוועקגעהן.

איך האב זי פערהאלטען:

— וואהרום אנטלויפט איהר?...

עס איז בלויז די איינע, וועלכע מיר זוכען דאס נאנצע לעבען...

בענקען וועז מיר פערליירען זי אוז פרעהען זיך, וועז מיר נעפינען זי, די איינע!"...

אזוי האט הערצהלט דער וואנדערעגדער יונגערמאן אוז זיינע אויגען האבען וויים געקוקט...

זעצט אויף א שיף, ווּאס האָט מיך נעפּיהרט ערגעץ אין א ווייטען לאנד...

אויפ'ן שיף האָב איך זי ווידער געפונען... ניין. ניט זי — עס איז געווען אן אנדערע. זי האָט אויסגעזעהן ווי דאָס מיידעל פון האָטעל... איך האָב מיך שטארק דערפרעהט... דאָס הארץ איז וויעדער פול!...

איך האָב לאנג געוואנדערט... ווער קען די אלע פּאסירונ־גען גערעכענקען. יעדערע איז געקומען ווי א זונן נאָך א כמארע. אָט שווימען זיי אלע ארויס און פּילען מיר אן מיט גליק, מעהר מיט בענקשאפט... ווער איז געווען די אמת'ע, די ריכטיגע, די שעהנסטע... איך קען ניט בעשטימען. אָפט דאכט זיך מיר, אז אלע האָבען מיר גליך גליק געגעבען... זיי זיינען אלע געווען ליעבע, שעהנע און גליק־ברענגענדע און האָבען יעדע שמאָרט און יעדעם לאנד מיר געמאכט בעליעבט. וואָרים, וואס פאר א חן און רייז וואלט געהאט א שטאָרט אָדער לאנד, ווען רו וואלסט פון דאָרט אוועקגעפאָהרען און קיינעם ניט געחאט דאָרטען וועמען צו ליעבען...

איצט זיינען זיי אלע פערשוואונדען. איצט האָב איך ליעב זי... און אן איך פערטראכט מיך, דאכט זיך מיר נאָר, אז די אלע אונזערע פריהערדיגע און אויך די שפעטערדיגע, ווּאס מיר האָבען געזעהן און וועלען זעהן איז בלויז איינע און די זעל־בע... דאָס איז יענע איינציגע, נאָך וועלכע אונזער הארץ בענקט שטענדיג, און אויב אין פערלויף פון יאָהרען בענגענען מיר זיך, ליעבען, ליידען און זיינען גליקליך פון פערשיעדענע ברונעטע און בלאָנדע, שטילע און רוישיגע, מיינען מיינען מיר אבער נאָר איינע...

די איינע, וועלכע זאָל אונז גליקליך מאכען, רוה געבען און פערהאלטען אונז אין לאנד און שטילען דעם הונגרשט צום וואנדערען און צום זוכען.

דערפיהלט ווי היימיש אין דעם דאזיגען נייעם פלאץ. יעדער האט בעטראכט דאס, וואס האט מעהר געצויגען זיין אויפמערקזאמקייט, און אזוי ווי הער עלטסטער פון זיי איז אויך געווען דער דריסטערער, האט ער זיך אנגערופען:

— איהר ווייסט, אז דא זיינען פאראן א פאר זעהר שעהנע מיידלעך.

— וועלכע? — האט דער מיטעלסטער געפרעגט.

דער עלטסטער האט אנגעוויזען אויף א הויכער שלאנקער בלאנדינקע, וועלכע איז געזעסען מיט א יונגען מאן בייא אן אנטקעגענדיגען טישעל און האט פון צייט צו צייט אויך געשענקט איהרע בליקען צו די דריי יונגע לייט און געשמייכעלט.

דער אינגסטער פון די דריי יונגע לייט האט זיך נערוויטעלט און האט מיט'ן שמייכעל פון דער דאזיגער בלאנדינקע זיך נעפיהלט דערווארעמט.

די יונגע לייט האבען זיך צוגעדרט, אוז בעמערקענדיג, אז די גלעזער ביער זיינען שוין לעדיג, האבען זיי נייע גלעזער בעשטעלט. ביי דער דריטער גלאז איז דער אינגסטער אויפגעלעבט געווארען און זיך אנגערופען:

— די דאזיגע פרויען זיינען פעראכטעט ביי דער גאנצער וועלט. איך קוק אבער אויף זיי אנדערש. אפטמאל דאכט זיך מיר, אז זיי זיינען אין א געוויסען זין עהרליכער פאר אנדערע...

אמאלינע צייטען האבען זיי דאך געהייסען „הייליגע"... האט דער מיטעלסטער יונגער מאן פון זיין זייט זיי פערטיידיגט.

— הייליגע ווי הייליגע — האט דער עלטסטער זיך אנגערופען — אבער אום אזוי צו פאלען, מוז מען אין א געוויסען זין זעהר הויך זיין... ניט יעדע פרוי האט דעם מוטה צו פאלען אין אבגרונד.

— איך טראכט אויך דעריבער — האט דער אינגסטער זיך מיט היץ אנגערופען — מען דארף דאך האבען מוטה... אבער

די באַרמהערציגע שוועסטער.

אין דעם אינטימען קאבארעט זיינען אריינגעקומען דריי יונגע לייט. עס איז שוין נעווען צוועלף א זייגער ביי נאכט און דער קאבארעט האט שוין אנגענומען זיין היימישען כאראקטער. די זייטיגע געסט זיינען שוין צוגאנגען. געבליבען זיינען נאר די שטענדיגע געסט, וואס זיצען דאָרט ביז עס ווערט טאג, און דערצו עטליכע מיידלעך, וואס סיי לויט זייער קליידונג און סיי לויט זייער האלטען זיך האט מען גלייך דערקענט, צו וועלכען מין פרויען זיי געהערען.

די דריי נייע אריינגעקומענע האבען אנפאנגס זיך דערפיהלט ווי פרעמדע. די בליקען פון די קעלנער און פון די עטליכע געבליבענע געסט זיינען אויף זיי געפאלען פון אלע זייטען. עס האט אנפאנגס אויסגעוויזען, אזוי ווי עס וואלטען אריינגעקומען פרעמדע געסט אויף א היימישע חתונה.

ארויסגעהן אבער איז שוין געווען צו שפעט און ניט פאסיג. די דריי יונגע לייט האבען אויסגעקליבען ווי עס איז א טישעל, וואס האט זיי אויסגעווייזען זעהר פערדראס אין א ווינקעל און האבען זיך אנידערגעזעצט אין זייערע מאנטלעך.

באלד איז צו זיי צוגעקומען א קעלנער און האט זיך שטום נעבעז זיי אוועקגעשטעלט.

זיי האבען בעשטעלט צו גלאז ביער און בעקומענדיג עס איז א מינוט אדום, זיינען זיי נאכ'ן ערשטען בליק ווי פרייער געווארען. זיי האבען געשמייכעלט איינע צו די אנדערע און נאכדעם דרייסטער געווארען.

אבטרינקענדיג א האלבע גלאז ביער, האבען זיי זיך שוין

און דער אינגסטער האָט אויסגעשטעלט זיינע אויגען און איז געוואָרען אין גאנצען אויפמערקזאם.

דער עלטסטער האָט אָנגעהויבען.

— דאָ סאיז געווען מיט עטליכע יאָהר צוריק, אין איינער פון די גרויסע אייראָפעאישע שטעדט. עס איז געווען א ווארימער זומערדיגער אוונט און איך האָב גשפאציערט מיט מיינעם א פריינד, וועלכער איז מיט עטליכע טעג בעפאר געקומען צו א פראָפעסאר. דער יונגער מאן איז געווען שווינדזיכטיג, דאָס האָט ער מיר אליין דערצעהלט. דער פראָפעסאר האָט איהם געוויסע אינסטרוקציעס געגעבען, און ער האָט געזאָלט אין א פאָר טעג ארום פאָהרען אהיים, און פון דאָרט אין א דאָרף.

די נאָס וואו מיר האָבען שפאציערט האָט גערוישט מיט לעבען און לעבע. די טראטואהרען זיינען געווען שווער דורכצוגעהן, און איך האָב ענדליך בעמערקט מיין פריינד, אז איהם איז שוין צייט צו נעהן אהיים.

ער האָט זיך געקווינקעלט. דאָס לעבען האָט איהם געפעלען און נעשמייכעלט פון אלע זייטען. מיט זיינע גרויסע אוינען, ווי דאָס רוב ביי די דאָזיגע קראנקע, האָט ער זיך אינגעטרונקען אין דער מעננע, ווי ער וואלט געוואלט אינזאפען אין זיך וואָס מעהר פון זייער גליק.

איך האָב עס דערפיהלט, און כאטש פון איין זייט האָב איך געוואוסט, אז פאר איהם איז דאָס שעדליך, האָב איך פון דער צווייטער זייט ניט געהאט קיין מוטה צו בערויבען איהם פון דעם קורצען גליק, וואָס ער זעהט פאר זיך יעצט און ציהט זיך אזוי מיט די לעצטע כחות זיינע.

אָבער, אריינקירעווענדיג זיך אין א נאס, האָט ער זיך אבגעשטעלט, מיך בעטענדיג אריינגעקוקט אין די אויגען און זיך געווענדעט:

— איך וואלט געוואלט, איהר זאלט מיר פיהרען ערגעץ אין א פלאץ, וואו מען קען אביסעל פערברענגען... עס איז דאָך

נעוואנט זיך פון דער נאנצער געזעלשאפט און מרוי געווארען סוף אלע איהרע צאמען.

אבער דערמיט איז דער מיטעלסטער שוין ניט געווען אייגענטלעך פערשטאנען. צופיעל פערטיידיגען זיי האט ער זיך ניט עריבט. מעהר ווי רחמנות קען ער צו זיי ניט האבען. זייער טהאט קען קיין פערטהיידיגונג נישט געפינען. און האט צום סוף צוגעבען, אז זייט ער איז רייף געווארען האט ער מיט זיי קיין שום בעקאנאשאפט נישט געמאכט. אויב זיי אינטערעסירען איהם אמאל, איז בלויז אלם פראבלעם.

דאן האט זיך דער עלטסטער אנגערופען:

— איך האב אויך אמאל פון זיי אזא מיינונג געהאט, און אייגענטליך נאך ביז היינט בעציה איך זיך צו זיי מיט א געוויסען געפיהל פון עקעל, כאטש איך לייקען ניט, אז זיי בעוויצען אסט יענעם רייך, וואם אנשטענדיגע פרויען וועלען עם ניט בעזיצען נאך אלערלי אנשטרענגונגען. נאטירליך, רער איך דא פון די בעסערע, פון די מעהר ראפינירטע. אבער מיינט ניט, אז זיי זיינען ווירקליך אזוי געפאלען און אויסער פערקויפען זיך זיינען זיי ניט אין שטאנד. זיי האבען זייערע טוגענדען, און עס געפינען זיך צוויישען זיי אויך אזוינע וואם אין געוויסע מאמענטען דערהויבען זיי זיך ביז הייליגע.

ער איז אנשוויגען געווארען, האט זיך פערטראכט, א קנייטש געטהאן דעם שטערען און, שמייכלענדיג, האט ער צוגענעבען:

— איין פאסירונג מיט אזא מין פרוי האט פיעל בייגעטראגען, אז איך זאל אויף זייערע „שוועסטער" קוקען מיט אנדערע אויגען. אויב איהר האט געדולד אויסצוהערען, וואלט איך אייך איצטער דערצעהלט. דוקא אין דעם פלאץ פאסט זיך אזוי דאס צו דערצעהלען.

— געווים, מיר וועלען הערען מיט געדולד, — האט דער מיטעלסטער אויסגערופען.

— יא... יא... ניט לאנג... לאמיר זיך צוזעצען... אברוהען. איך האב ניט געהאט קיין כח, איהם ווידערצושטעהן. דער דאזיגער קראנקער מענש האט מיך גובר געווען. איך האב איהם געמוזט פאלגען.

מיר האבען זיך אנידערגעזעצט ביי דעם אייגציגען פרייען טישעל, וואס עס איז נאך געבליבען, און איידער איך האב צייט געהאט וואס צו בעשטעלען, איז צוגענאנגען צום טישעל א הויכע, שלאנקע מיידעל און האט מיט א זיסען שמייכעלע זיך גע־וועגרעט:

— קען איך מיר אוועקזעצען נעבען די הערדען?

איך האב געוואלט זאגען: ניין. אבער דער קראנקער האט מיך אנגעקוקט. און ווי היפנאטיזירט־ייערענדיג פון זיינע גרויסע דורשטיגע אויגען, האב איך געגעבען די ערלויבעניש.

זי האט זיך געזעצט נעבען איהם. מיט איהרע אויסגע־בלויזטע נאקעטע האט זי אויסגעזוהן, ווי די זינד אליין. דערצו די פערפיום, וואס האט געזעצט מיט א שטארקייט פון איהרע קלייד־ער און לייב האט ווי פערדולט.

דעם קראנקען יונגען מאן אבער האט עס ווי פער'שכור.ט. ער האט זיך איינגעזאפט מיט זיינע אויגען אין דעם ענטבלויז־טען האלז, בריסט און נאקען. און האט בעוואוגדערט און בע־נעהרט.

— קען איך שאמפאניער בעשטעלען? — האט זי צו איהם געשמייכעלט.

— שאמפאניער וויל זי — האט ער זיך צו מיר אי מיט א פראגע, אי מיט א נעבעט געווענדעט.

— ניין, — האב איך איהם איינגעריימט אין אויער. — עס איז א שאד דאס געלד.

— אבער איידער איך האב צייט געהאט וואס אנדערש צו בעשטעלען, אום צו פערהיטען זיין געלד, האט שוין דער קראנקער נענעבען זיין בעפעהל צום קעלנער:

אזא גרויסע שטאדט... איך וויל אויך נעניסען... איך בעט אייך, קומט מיט מיר ערגעץ, וואו עס איז שטארק פרעהלאך...

איך האב אנפאנגס ניט פערשטאנען וואוהין ער ציעלט. איך האב איהם געפרעגט:

— וואוהין אייגענטליך?

ער האט מיך אנגעקוקט מיט בעטענדע בליקען, און ווי ניט קענענדיג דייטליך אויסדרעהן זיין פערלאנג, האט ער געשטא־מעלט:

— איך... מיין... אזא גרויסע שטאדט... מען דערצעהלט אזוי פיעל... איך וויל אויך זעהן... פערברענגען...

דערביי האט ער אזא שמייכעל געטהאן, אז איך האב גליך פערשטאנען, וואוהין דער צום טוידט־פעראורטיילטער יונגער מאן ציעלט.

— איהר מיינט צו פרויען...

— אך, ניין... יא... — חאט ער וויעדער געשטאמעלט... בלויז זעהן... אנקוקען... זיצען... פיהרט מיך, איצ בעט אייך...

— אבער עס איז דאך פאר אייך אזוי שעדליך... בעטראכט זיך נאר...

— יא... געווים... זעהר שעדליך... דער פראפעסאר האט מיר שטרענג אנגעזאגט... אבער וואס הער איך איהם? עס ציהט מיר אזוי צום לעבען, צום גענום. קומט, איך בעט אייך...

איך האב איהם אריינגעפיהרט אין א קאפע, וואו עס קו־מען זיך צוזאמען די דאזיגע פרויען. ביי קלייניע מארמאָרנע טישלאך זיינען געזעסען צו עטליכע פון זיי. אין גאנצען האט עס געמאכט דעם אייגדרוק פון א מארק, וואו עס ווערט פער־קויפט לעבעריגע סחורה... דער האנדעל איז פארגעקומען גישט פארשטעלט...

א שרעקליכער וויעדער־נעפיהל האט מיך ארומגענומען.

— ווילט איהר דען דא בלייבען? — האב איך איהם ge־פרעגט.

האָב איך איהר ערקלערט, אז ער איז האַרצלִיידענד און די מינדסטע אויפרעגונג קען איהם דעם טוידט ברענגען.

זי האָט אויך מיר אויסגעשטעלט איהרע אויגען, אין וועלכע איך האָב גלייך ענטדעקט עפעס מענשלִיכעס, און זי האָט צו מיר געזאָגט:

— האָט נישט קיין מורה... איך וויים וואָס איך האָב צו טהאָן.

מיר זיינען אלע דריי אריין אין איהר צימער. מיין פרייַנד איז געווען מיער, זעהר מיער. אבער די אויגען האָבען נאָך אלץ געגלִיהט.

זי האָט ארויפגעדרעהט דעם לאָמפּ, וואָס איז געווען בייַ אריינגאנג פֿאַרדעהט, און אין צימער איז לִיכטיג געווארען.

מיין פרייַנד איז געשטאַנען נעבען איהר און האָט זי געגעסען מיט זייַנע גרויסע ברענענדע אויגען.

זי האָט איהם אוועקגעזעצט נעבען זיך אויף א סאָפּע, און האָט איהם געגלָעט איבער'ן שטערען.

— איהר פערלאַנגט עפעס? — האָט זי שוועסטערליך געפֿרעגט. און גלייך איז זי איבערגעגאנגען אויף דו.

— ווילסטו וואָס פון מיר?

ער האָט זי ארומגענומען און זיך צוואוויינט...

— וואָס זשע וויינסטו, מיין לִיעבער, — האָט זי איהם צערטליך געפֿרעגט.

און בעטראכטענדיג, וויי אזוי די דאָזיגע האלב־נאקעטע פרוי זיצט נעבען דאָזיגען האלב־לעבעדיגען מענשען, האָט זיך מיר געדאכט, אז איך געפין מיך אין א צימער פון א שפּיטאל און זי איז א בארמהערציגע שוועסטער...

זי האָט איהם געגלָעט איבער'ן קאָפּ, איבער'ן שטערען, אין־כער די באקען, ווי א גוטע בארמהערציגע שוועסטער, ביז וואָ־נען דער קראנקער איז איינגעשלאָפען און זי האָט איבער איהם געוואכט...

— שאמפאניער!

מיט גליקליכע בליקען האט ער זי בעטראכט, ווי זי טרינקט מיט א געוויסען רייז פון הויכען שוימענדען בעכער.

— און דו? — האט זי ליעבליך איהם געפרעגט, איננע־ריערגעדיג מיך אין גאנצען.

ער האט ווידער זיינע בעטענדע אויגען אויף מיר אנגע־שטעלט און האט ווידער מיך בעזיעגט.

— איהר מארם נישט!... נעהמט א ביסעלע...

— געווים... א ביסעלע... — האט ער מיר מיט די אויגען בעדאנקט.

ער האט א שלוק געטהאן פון דעם שוימענדען גלאז און גליך זיינען זיינע צוויי בלאסע באקען מיט רויטע פלעקען בע־דעקט געוואָרען. די אויגען האבען געגליהט.

— וועסט נעהן צו מיר?... — האט זי איהם אין אויער אריינגעשושקעט...

דא אבער האב איך זיך געפיהלט פערפליכטעט צו רעטטען איהם פון טוידט.

איך האב איהם אבגעראטען אן א זייט און איהם יעווא־רענט:

— איהר ווייסט, וואס דאס בעדייט פאר אייך!

— טוידט! — האט ער זיך אנגערופען. — נו, וואס איז, איך וועל דאך סיי ווי סיי שטארבען... איך ווייל לעבען!...

עס האט נים געהאלפען. מיר זיינען אלע דריי ארוים פון קאסע.

איך האב אבער געפיהלט, אז מיין פליכט איז נישט צו דערלאזען...

איך האב זי אנגערופען אוא זייט און איהר געוואַרענט:

— דו זאלסט ווייסען, דער מאן איז קראנק...

זי האט זיך דערשראקען און שוין געוואלט אוועקגעהן, דאן

אינהאלט:

די לעצטע שיף — — — — — — — — — 7
דאס בילד — — — — — — — — — — 11
דער אפיציר — — — — — — — — — — 16
די געפלאצטע סטרונע — — — — — — — — 24
די מיער חעלדען — — — — — — — — — 28
ביים סטרוזש — — — — — — — — — 31
דורך א שפאלט — — — — — — — — — 35
אין בריסטאל — — — — — — — — — 40
דער מילכיגער טשאלענט — — — — — — — 48
מיין חבר — — — — — — — — — 58
די בעגעגעניש — — — — — — — — — 61
בלעטער — — — — — — — — — — 64
די בעטלערין — — — — — — — — — 66
דער איינציגער — — — — — — — — — 68
די ערפינדערין — — — — — — — — — 70
דער פראליטאריער אויף דער פרישער לופט — — 76
די שפייזערין — — — — — — — — — 81
דער גענער — — — — — — — — — — 87
די לעצטע האפנונג — — — — — — — — 91
די מאבריק — — — — — — — — — — 95
דריי שונאים — — — — — — — — — 104
דער פראלעטאריישער רעוואלטאר — — — — 111
דער נייער חסיד — — — — — — — — — 116
דער באהן־בילעט — — — — — — — — — 122

אז ער איז אויפגעשטאנען, האָט ער זיך אומגעקוקט, אוו דערזעהענדיג זי קענען איבער, האָט ער זיך פערשעהמט.

אָבער זי איז צוגענאנגען צו איהם אוו האָט פרייגדליך געפרעגט:

— נו, מיין ליעבער — זענט איהר גוט געשלאָפען?

אוו האָט איהם וויערער ווי א בארמהערציגע שוועסטער געגלעט איבער'ן קאָפ אוו געשטילט אלע זיינע בעגעהרען...

כראָנאָלאָגישער אינהאלט

— פון —

אלע ערצעהלונגען

לויט דעם אלף־בית.

די דרייי מאסקעס — — — — — — — — — — 126
דער סאמאוואר — — — — — — — — — — 141
צוויי חברים — — — — — — — — — — 150
זרח „שותפות" — — — — — — — — — — 154
צוויי תקיעות — — — — — — — — — — 160
דער אלטער ארבייטער — — — — — — — — 168
די פאטאגראפיע — — — — — — — — — 177
א וויץ — — — — — — — — — — 183
פערשטעלטע מיליאנערעז — — — — — — — 188
דער גבירה'שער ארימאן — — — — — — — 194
וואס האט זיי פערבונדען — — — — — — 204
בלומען — — — — — — — — — — 209
דער קדיש — — — — — — — — — — 214
דער אויפגעקומענער — — — — — — — — 221
די איינע — — — — — — — — — — 227
די בארמחערציגע שוועסטער — — — — — — 232

טיטעל	געשריבען אין יאָר	באַנד
אמאליגע מענשען	1915	צוויי
אברהם דער שוסטער	1900	"
אריה־לייזער'ס מערד	1914	"
אויף די הויבע בערג	1908	"
אויף מבינות	1902	דריי
אין סאד	1903	"
אין קריעג	1903	"
א פאַרגרעבט שטערטל	1908	"
א שטערטל אָהן ווייבער	1913	"
אידישע מטבעות	1911	"
איוב	1902	"
אין זומער מאנטל	1902	פיער
אָהן ליעבע	1906	"
אין גאס	1903	"
א נאנצע נאכט	1903	"
אָהן אן אדרעס	1911	"
אוים'ן גרינעם גראז	1907	"
אויף א חתונה (איינאקטער)	1908	זעקס
א רוהיגע דירה	1909	"
אייזען	1912	זיבען
און דער עולם האט געפאטשט	1906	"
אייפערזוכט	1911	"
אין אויטאמאביל	1915	"
אין יענער ציים	1911	"
א שפיעל	1911	"
א היים	1907	"
אט דאס איז דאס	1916	"
א דראמא איבער 5 קאָרטאָפעלס	1902	אכט
אויפ'ן בוידעם	1903	"
א אידיש הארץ	1905	"
א פסח'דיגער טאטע	1912	"
אריבע לייט	1907	"
אין א אידיש געוועלב	1900	"

טיטל	געשריבען אין יאהר	באנד
דער עבור	1901	צוויי
די קליאטשע	1911	"
דאס טייבעל	1913	"
דער ווייטער יאריד	1916	"
דער פרוש	1912	"
די צווייטע מוטער רחל	1914	"
דער נגיד	1909	"
דער העברעאישער לעהרער	1915	"
דער פרומער שניידער	1913	"
דער ערוואַרבענער בית־עולם	1915	"
דאס קליינע שטיבעל	1910	"
דער וואלד אין שטוב	1916	"
דער מאמעס פעדערען	1916	"
דער טויטער־לעבעדיגער	1916	"
די לעצטע גענסט	1914	"
חנה קוש	1904	"
דער גמילות חסד	1901	"
די גרויסע סוכה	1904	"
די צווייי ברידערלעך	1902	"
דער אריסטאקראט	1904	"
דער רב און זיינע ספרים	1905	"
דער פוילישער גלח	1904	"
דער אלטער מניד	1903	"
דער ברית חדשה	1910	"
די ערציהונג	1909	"
די כלי־זמר	1912	"
די חברה כלי־זמר	1902	"
די געשיכטע פון א קראם	1903	"
דער ליגען	1903	סיער
די קאלטע האנד	1902	"
דער מארנער	1904	"
די ברידער	1906	"
די ציגיינערין	1904	"
דער קארעקטאר	1906	"
דער זשילעט	1903	"
דער הונט	1902	"

בוך	געשריבען אין יאָר	טיטעל
אכט	1902	אלע מאָג
ניין	1905	אויגען
"	1909	א שאפ מיידעל
צען	1916	אין א אידישען קאבארעט
"	1910	א גרויסער מענש
"	1906	אונזער אננא איסאקאווונא
"	1906	אנזיכטס־קארטען
"	1915	אין בוכהאנדלונג
צוועלף	1903	אין בריסטאל
"	1916	א וויץ

ב

דריי	1900	ביים דאוונען
זיבען	1911	בעליידיגט א פרוי
"	1911	ביכער
"	1915	בעצאהלטע טעכטער
אכט	1904	בולקעס
"	1904	ביי דאקטוירים
ניין	1908	ביים שוי־פענסטער
צוועלף	1905	ביים סטרוזש
זיבען	1912	ביי'ן פרעמדען פייער
"	1900	בלעטער
"	1914	בלומען

ג

זעקס	1906	גוטע בריידער (אויגאקטער)
אכט	1901	גבירה'שע מצה
"	1901	געבליבען אליין
"	1904	געשלאסען א געשעפט
ניין	1915	גליכהייט
צען	1916	גאלד
"	1916	געשפיעלט פאר'ן קייסער
"	1916	גאלדע'ס פרייונד

ד

צוויי	1914	דעם זיידענס לאמטערן
"	1901	דער בוים
"	1915	דער מאדערנער אליהו הנביא
"	1914	די נייע קנעלונג
"	1915	די פערשפעטינטע מלוכה

טיטל	געשריבן אין יאָר					בשנת
דער פראָטעסט	—	—	—	—	1910	זיבען
די דרייצעהנטע	—	—	—	—	1911	"
דער לעהרער	—	—	—	—	1902	"
די האנד	—	—	—	—	1916	"
די ארעמע קהלה	—	—	—	—	1902	אכט
די קנעטערין	—	—	—	—	1902	"
דער שמעק טאבאק	—	—	—	—	1900	"
דער אלטער טשעסלער	—	—	—	—	1900	"
דער אורח	—	—	—	—	1902	"
דער קראנקער פינגער	—	—	—	—	1902	"
דעם טאטנ'ס שטיוועל	—	—	—	—	1904	"
די אידענע מיט'ן באב	—	—	—	—	1904	"
די מרידה ביי אקדמות	—	—	—	—	1903	"
דער קליין רעדלער'ל	—	—	—	—	1906	"
דער גימנאזיסט	—	—	—	—	1909	"
די נאשערין	—	—	—	—	1909	"
די חייזער	—	—	—	—	1907	"
די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש	—	—	—	—	1908	"
דער ארעסטירטער קרעמער	—	—	—	—	1907	"
די נייע לאטע	—	—	—	—	1903	"
דער הענדלער און זיין האפנונג	—	—	—	—	1904	"
דאם בענשער'ל	—	—	—	—	1903	"
דאם אייבינע לעבען	—	—	—	—	1908	"
דער פאלשער טאן	—	—	—	—	1904	"
דער מאלער	—	—	—	—	1901	"
דער סטאטיסטיק	—	—	—	—	1904	"
דאם שליחות	—	—	—	—	1902	"
דער הייליגער	—	—	—	—	1906	"
די לשון־קודש'דינע	—	—	—	—	1908	"
די ריהרענדע דרשה	—	—	—	—	1900	"
די אמעריקאנער אייראפעאישע	—	—	—	—	1916	נייז
די אילוזיע	—	—	—	—	1915	"
דעם ברוערס טשעק	—	—	—	—	1915	"
דער נענאסע מיט'ן ווייז	—	—	—	—	1916	"
דעם בארבערס ווייבעל	—	—	—	—	1908	"
די הינקשדינע טענצערין	—	—	—	—	1910	"
דער אלטער	—	—	—	—	1910	"

ווישעל	געשריבען אין יאָר				באָנד
דאָס אינטעליגענטע הויז	1909	—	—	—	פּיער
די פערנומענע גאסען	1904	—	—	—	"
די פערצווייפלונג	1902	—	—	—	"
די מלכה	1911	—	—	—	"
דער נייגעבוירענער	1907	—	—	—	"
דער סוד	1909	—	—	—	"
דער פערביטערטער	1901	—	—	—	"
די נייע שאלה	1904	—	—	—	"
דער באיקאטירטער	1904	—	—	—	"
דער פ. פ. ס'ניק	1905	—	—	—	"
די פראבע (איינאקטער)	1902	—	—	—	זעקס
דעם שדכנ'ס מאכטער (איינאקטער)	1911	—	—	—	"
די אורזאכע (דיאלאג)	1912	—	—	—	"
דאָס נייע צימער (סצענע)	1911	—	—	—	"
דער שפּאניער (סצענע)	1911	—	—	—	"
די שיידונג (סצענע)	1916	—	—	—	"
דער הומאריסט (סצענע)	1912	—	—	—	"
די מצולה (סצענע)	1911	—	—	—	"
דריי מיידלעך (איינאקטער)	1915	—	—	—	"
די צוויי געפאנענע (דראמ. פראגמענט)	1911	—	—	—	"
דער טויטער פעלדמארשאל	1915	—	—	—	"
דער פּאפּולערער מאן	1915	—	—	—	"
דער פאטער	1916	—	—	—	"
דער פאסאזשיר	1915	—	—	—	"
דער משפט	1914	—	—	—	"
די גנבה	1911	—	—	—	זיבען
דער קעלנער		—	—	—	"
דער טויט אין „רענעסאנס"	1911	—	—	—	"
די צווייטע ראָזע	1908	—	—	—	"
דאָס פאלקס קינד	1905	—	—	—	"
די ענטוישטע	1908	—	—	—	"
דער נייער יחוס	1915	—	—	—	"
דער אייניציגער בחור	1915	—	—	—	"
די ענטדעקונג	1915	—	—	—	"
די אויסגעארטע קוילען	1914	—	—	—	"
דער קליינער מענש מיט'ן גרויסען קאפּ	1911	—	—	—	"
דאָס גאלדענע טראמפייטעל	1911	—	—	—	"
דער פאלשער פערציגער	1901	—	—	—	"

טיטעל	געשריבען אין יאָר					באַנד
דער פערלאָרענער שטאָלץ	1916	—	—	—	—	צעהן
דער פּראָלעטאַריער	1905	—	—	—	—	"
די פּרעמדע תּפלה	1904	—	—	—	—	"
דער שכור	1901	—	—	—	—	"
דער פּרומער	1905	—	—	—	—	"
דער רעוואָלוציאָנער	1908	—	—	—	—	"
דער ברחן	1915	—	—	—	—	"
די טראָגעדיע פון רייכקייט	1915	—	—	—	—	"
די לעצטע שיף	1914	—	—	—	—	צוועלף
דאָס בילד	1915	—	—	—	—	"
דער אפיציער	1915	—	—	—	—	"
די געפּאָצטע סטרונע	1915	—	—	—	—	"
די פּיער העלדען	1915	—	—	—	—	"
דורף א שפּאָלט	1903	—	—	—	—	"
דער מילכיגער טשאָלעַנט	1899	—	—	—	—	"
די בעגעגענישׂ	1910	—	—	—	—	"
די בעטלערין	1911	—	—	—	—	"
דער אייניגיגער	1904	—	—	—	—	"
די ערפינדערין	1900	—	—	—	—	"
דער פּראָלעטאַריער אויף דער פּרישער לופט	1905					"
די שפּיזערין	1901	—	—	—	—	"
דער נעהער	1903	—	—	—	—	"
די לעצטע האָפנונג	1904	—	—	—	—	"
די פּאָבריק	1901	—	—	—	—	"
דרייַ שונאים	1901	—	—	—	—	"
דער פּראָלעטאַרישער רעדאַקטאָר	1907	—	—	—	—	"
דער נייער חסיד	1907	—	—	—	—	"
דער באהן־בילעט	1908	—	—	—	—	"
די דרייַ מאָקטען	1903	—	—	—	—	"
דער פּאָמאָוואר	1904	—	—	—	—	"
דער דיכטער און זיינע פּרייַנד	1913	—	—	—	—	"
דער אלטער ארבייטער	1909	—	—	—	—	"
די פּאַטאָגראָפיע	1916	—	—	—	—	"
דער קדיש	1902	—	—	—	—	"
דער אויפגעקומענער	1902	—	—	—	—	"
די איינע	1916	—	—	—	—	"
די בארעמהערציגע שוועסטער	1916	—	—	—	—	"

| טיטעל | נעשריבען אין יאָר | | |

טיטעל	נעמריבען אין יאהר	באנד
מ		
מען קויפט ניט — — — — — —	1903	פיער
מיין מאמע — — — — — —	1908	"
מאכט (איינאקפער) — — — — —	1916	זעקס
מיינע ערשטע האנאראריען — — —	1909	אכט
מיין באבעם גליק — — — — —	1900	"
מענשען ליעבע — — — — —	1915	נייז
מיידעלשער שמאס — — — —	1915	"
מענדעל'ס מעלדער — — — — —	1915	צוועלף
מיין חבר — — — — — —	1911	
נ		
ניטש קיין עצה — — — — —	1908	זיבען
ניט קיין איד — — — — —	1900	אכט
נויטיגע ווערטער — — — — —	1910	נייז
„ניטשע" — — — — — —	1914	צוועלף
ניט אין פוס — — — — —	1916	"
ס		
סטרים — — — — — — —	1901	צוויי
„סטארס" פון פרייד, גליק און שעהנקייט	1915	צוועלף
ע		
עס פלאצט — — — — — —	1903	פיער
ערשטע ליעבע — — — — —	1915	זעקס
ער און יענער — — — — —	1916	זיבען
ערשטע רייהען — — — — —	1915	נייז
ער האט געלאכט — — — — —	1916	"
עס שמעקעלט זיך — — — — —	1908	צוועלף
פ		
פלאמעם — — — — — —	1903	פיער
פ		
פלאקס — — — — — —	1914	צוויי

ה		
הגאר נעראם — — — — — —	1908	אכם
ו		
וויבעדשע שרעק — — — — —	1901	וידיי
וזען עס חיים מלמד א בוינעל — — —	1903	אכם
וויכטיגע מיטינגען — — — —	1915	ניין
"	1915	"
וויכטנשאפטליכע ליבע — — — —	1916	צעהן
וואו איז די נעריכטינקייט — — —	1914	"
וי אזוי איך בין נעווארען א ציוניסט —	1918	"
וואשאוויר בלום — — — — —	1918	זוועלט
וצם האם ווי מעריכטרען — — —		
ז		
זאל שטעהן ווי נעשטאנען — — —	1908	וידיי
זומערזינג בנקשאפט — — — —	1909	וויכטן
זיון ריוזע נאך אמעריקא — — —	1915	ניין
זיי האבען כוראַ — — — — —	1918	"
זיי אין ער — — — — — —	1909	צעהן
זיך „שותפות" — — — — —	1915	זוועלט
ח		
חאריבלח בייצע — — — — —	1902	וידיי
חבריים — — — — — —	1908	גיוש
ט		
טעכטער — — — — — —	1909	וידיי
טויט־שרעק — — — — — —	1913	וויכטן
י		
יאוצע אין דער אויפשער נאס — —	1902	צוויי
יעטער בריעף — — — — —	1915	"
כ		
כלות — — — — — — —	1915	וויכטן
ל		
לויכטער — — — — — —	1915	צוויי
לויזען — — — — — —	1913	וועקס
ליעבעדשטייער — — — — —	1914	זויבט
ליעבע אחן א חיים — — — —	1911	ניין

*
* *

אנשטאט א געוויע כראַנאָלאָגישע אינהאלט פערצייכנים פון יעדען ליער בעזונדער — גיט דאָ אן דער אויטאָר די כראָנאָלאָגיע פון יעדען אייגצייגען באנד. אין דעם ערשטען באנד ליעדער, וועלכער איז אויך דער ערשטער באנד פון די אלע 12 בענדער (אלע ווערק) זיינען אריין יענע ליעדער און באלאָדען, וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען אין די לעצטע דריי־פיער יאָהר (1913־1916). אן אויסנאהם זיינען נאָר די ליעדער: „אומעטיג", „א בלום", „טעג", „ווי לאנגוויליג", „נאָך א מאנטאג", „שפוך חמתך", „אויפ'ן גרינעם גראָז". וועלכע זיינען נעשריבען צוויישען 1902 — 1905. דער צווייטער באנד ליעדער (אין די אלע ווערק איז ער דער 5־טער באנד) ענטהאלט יענע ליעדער וואָס דער אויטאָר האָט געשריבען פון יאָהר 1908 ביז 1912, מיט דער אויסנאהמע פון א קליינע צאָהל, וועלכע זיינען נעשריבען אין דעם יאָהר 1916. צוויישען זיי זיינען די פאלגענדע ליעדער: „איך האָב ליעב א שיף", „די גרינע", „פרייד און טרויער", „די ביבעל", „ביכער' און אייניגע ליעדער וועגען וועלט־קריג. דאָגענען די לעצטע אבטהיילונג פון דעם זעלבען צווייטען באנד מיט דעם נאָמען „צייט־ליעדער" זיינען געשריבען אין 1901־1891. דער דריטער באנד ליעדער (דער עלפטער פון די „אלע ווערק") באשטעהט פון די אלע ערשטע ליעדער, וואָס זיינען געווען פערעפענטליכט אין „יוד", וואַרשאָווער פאָלקס־צייטונג „פרייַנד" און אנדערע פעריאָדישע אויסגאבען און זיינען נאָכדעם ערשיענען אין קראקוי דורך דעם פערלאג פראָגרעס אין יאָהר 1907 אונטער'ן טיטעל „געזאַמעלטע ליעדער" — זיי זיינען געשריבען געווארען אין פערלויף פון יאָהר 1891 ביז 1907.

מיטעל	געשריבען אוּן יאָחר׳	באַנד
פער׳משכנ׳ט זיך אליין — — — —	1903	פיער
פערמאכט — — — — — —	1902	אכט
פערשטעלטע מילִיאָנערען — — —	1916	צוועלף
פערלאָרען דעם קוֹל — — — —	1901	דריי
פערשפּעטיגט — — — — —	1902	"

צ

צוריק אויף דער שטעל — — — —	1901	דריי
צו שפּעט (אי׳נאקטער) — — — —	1907	זעקס
צוויי שוועסטער — — — — —	1902	אכט
צוקונפּטס־ארטיקלען — — — —	1915	נייַן
צוויי חברים — — — — —	1915	צוועלף
צוויי תקיעות — — — — —	1902	צוועלף

ק

קאלט — — — — — — —	1901	דריי
קרובים — — — — — —	1906	פיער
קינדער (מצענע) — — — — —	1911	זעקס
קאמפּליטענטען — — — — —	1911	זיבען
קלייַנע ערצעהלונגען — — —	1904—1915	נייַן

ר

רחמנות — — — — — — —	1901	אכט
רייזעלע — — — — — —	1901	"
ראטשילד און ראקאפעלער — — —	1909	נייַן

ש

שטענדיג א בעל־חוב — — — —	1916	צעהן
שטילע טריט — — — — —	1901	פיער
שלִיפעס — — — — — —	1903	"
שכנים — — — — — —	1910	זיבען
שותפים — — — — — —	1915	"
שכר למוד — — — — — —	1902	דריי

Sarah
Zipporin